

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK SİYASAL YAŞAMINDA
BİRLİK PARTİSİ-TÜRKİYE BİRLİK PARTİSİ**

Bülent BİNGÖL

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Doğan DUMAN

2008

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türk Siyasal Yaşamında Birlik Partisi-Türkiye Birlik Partisi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2008

Bülent BİNGÖL

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Bülent BİNGÖL
Anabilim Dalı : Tarih
Programı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
Tez Konusu : Türk Siyasal Yaşamında Birlik Partisi-Türkiye Birlik Partisi
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ..... tarih ve ..... sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini ..... dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA O OY BİRLİĞİ O
DÜZELTİLMESİNE O* OY ÇOKLUĞU O
REDDİNE O**

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir. Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir. O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir. O
Tezin basımı gerekliliği yoktur. O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

..... Başarılı Düzeltme Red .....

..... Başarılı Düzeltme Red .....

..... Başarılı Düzeltme Red .....

ÖZET

Tezli Yüksek Lisans

Türk Siyasal Yaşamında Birlik Partisi-Türkiye Birlik Partisi

Bülent BİNGÖL

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı

Birlik Partisi 17 Ekim 1966 tarihinde bir grup zengin ve eğitimli Alevi tarafından kurulmuş, parti kuruluş aşamasında kamuoyunda yarattığı “Alevi Partisi” algısını kıramamış ve 1980 askeri darbesiyle kapatılmasına kadar bu algıyla çalışmalarını sürdürmüş bir partidir.

İlk Genel Başkanı Hasan Tahsin Berkman’dır. Silahlı kuvvetlerin istihbarat görevlerinde de bulunan emekli general olan ilk genel başkan döneminde egemen ideolojiyle barışık, sisteme entegre bir imaj veren Birlik Partisi daha sonraki dönemlerde de Milli Birlik Komitesi’nden kişilerin, emekli askerlerin çalışmalarda bulunduğu bir parti görünümü vermiştir.

Daha sonra Millet Partisi’nden ayrılarak gelen Hüseyin Balan ikinci genel başkan olmuştur. Bu dönem de AP etkilerinin bulunduğu iç çalkantılarla geçen dönem olmuştur. Birlik Partisi, Balan döneminde sağ eğilim gösteren bir parti görünümü vermiştir.

Üçüncü Genel Başkan olan Mustafa Timisi döneminde ise Birlik Partisi, sola yakın politikalarla, hatta sosyalist eğilim gösteren, zaman zaman radikal sosyalist grupların varlık gösterdiği ve gelenekten (Alevi Dedelerinden) ayrışan bir görünüm içinde olmuştur.

Birlik Partisi’nin girdiği üç genel seçiminden sırasıyla 1969 %2.8, 1973’te %1.1, 1977’de %0.4 oy alarak sürekli gerilemiş ve Türk siyasal yaşamında başarısız olmuş, kendisini destekleyen çevrelerde hayal kırıklığı yaratmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Birlik Partisi, Alevi, Alevilik, Hasan Tahsin Berkman, Hüseyin Balan, Mustafa Timisi, Seçim.

ABSTRACT

Master's Thesis

Unity Party- Turkey Unity Party at the Turkish Political Life

Bülent BİNGÖL

Dokuz Eylul University

Institute of Social Sciences

Department of History

History of the Turkish Republic Programme

The Union Party was founded by some educated and rich Alevi groups in 17 October 1966. It proved to be a party that could not break the image of being an Alevi party during its foundation and this image continued until it was closed by the coup d'état of 1980.

The first chairman was Hasan Tahsin Berkman. Berkman was a retired general who used to be the functioner of the secret services of the army. Later on, The Union Party gave an image of integration to the system and the dominant ideology through people from the national union committee and retired generals.

Later on, Huseyin Balan split from the Peoples Party and became the second chairman of the Union Party. During this period, there were a lot of influences of the AP (Party of Justice) and it was a time of turmoil within the party itself. In the Balan's period it gave an image of a right party.

The Third chairman was Mustafa Timisi. In his period the Union Party was more closer to the left politics or even sometimes showing a decomposed image to the socialist trend or the radical socialist groups who were coming from the heritage of Alevi religious leaders called "DEDE".

The rates of votes in the three elections the UP had were as following; 1969 %2.8, in 1973; %1.1 and in 1977; %0.4. Its supporters were gradually

**diminishing. It experienced an obvious failure in the Turkish political life-
causing a great disappointment for its fans.**

**Key Words: Turkey Union Party, Alevies, Alevi...ism, Hasan Tahsin Berkaman,
Hüseyin Balan, Mustafa Timisi, Election**

İÇİNDEKİLER
TÜRK SİYASAL YAŞAMINDA
BİRLİK PARTİSİ-TÜRKİYE BİRLİK PARTİSİ

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
TABLO ve HARİTA LİSTESİ	xii
EKLİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM
BİRLİK PARTİSİ'NİN SOSYAL TEMELLERİ VE ALEVİLİK

1.1. Alevilik	3
1.2. Tarihten Günümüze Aleviliğin Siyasal Görüntüsü	10
1.2.1 Göç Olgusu ve Kentleşmenin Etkileri	16

İKİNCİ BÖLÜM
BİRLİK PARTİSİ'NİN KURULUŞU VE GENEL BAŞKANLAR DÖNEMİ

2.1. Partileşme Sürecinde Aleviler	22
2.1.1. Siyasal Bir Örgütlenmeye Doğru Aleviler	22
2.2. Birlik Partisi'nin Kuruluşu	30
2.2.1. Birlik Partisi'nin Kurulmasına Etki Eden Olaylar	30
2.2.2. 1961 Anayasası'nın Yarattığı Siyasi Ortam	39

2.2.3. Diyanet İşleri Başkanlığı Faktörü	41
2.2.4. Sosyal Çatışmalar (Alevi – Sünni) ve “Öteki” Kavramı	45
2.3. Birlik Partisi’nin Kuruluş Aşaması	55
2.3.1. Birlik Partisi’nin Kurucuları	63
2.3.2. Birlik Partisi’nin Teşkilatlanması	67
2.4. Hasan Tahsin Berkman Dönemi	70
2.4.1. Berkman Döneminde Birlik Parti’nin Dayandığı İdeolojik Temeller ve Milliyetçilik Anlayışı (Türk – Alevi Sentezi)	75
2.4.2. Berkman Döneminde Parti İçi Muhalefet ve Parti Politikaları	78
2.5. Hüseyin Balan Dönemi	82
2.5.1. Birlik Partisi’nin Birinci Büyük Kongresi ve Hüseyin Balan’ın Genel Başkanlığa Seçilmesi	82
2.5.2. Balan Dönemindeki Parti Politikaları ve Balan’la Gelen İdeolojik Değişim, AP Etkisi	95
2.5.3. Balan Döneminde Parti İçi Muhalefet ve Parti Çalışmaları	103
2.5.4. 2 Haziran 1968 Yerel Seçimleri ve Birlik Partisi	106
2.5.5. 12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimleri ve Birlik Partisi	106
2.6. Mustafa Timisi Dönemi	116
2.6.1. Birlik Partisi’nin II. Büyük Kongresi, Hüseyin Balan’ın Devrilmesi ve Mustafa Timisi’nin Genel Başkanlığı	116
2.6.2. Mustafa Timisi ile Başlayan Sol Dalga ve Bunun Program ile Tüzüğe Yansımaları	123
2.6.3. 12 Mart 1971, Birlik Partisi’nin III. Büyük Kongresi ve Birlik Partisi’nden Türkiye Birlik Partisi’ne	128
2.6.4. Alevi Dedeleriyle Yol Ayrımı	135
2.6.5. Beş Yol Düşkünü ve Tasfiye Süreci	139
2.6.6. Mehmet Ali Aybar’la Dirsek Teması	144
2.6.7. 14 Ekim 1973 Milletvekili Seçimleri ve Sonun Başlangıcı	155

2.6.8. Timisi Dönemindeki Parti Politikaları ve İktidar Muhalefet İlişkileri	160
2.6.9. Maoculara Parti'nin Ayrışması	169
2.6.10. CHP ile İttifak Arayışları	174
2.6.11. 5 Haziran 1977 Milletvekili Seçimleri ve Dağılma Süreci	178
2.6.12. 11 Aralık 1977 Yerel Seçimleri	180
2.6.13. Timisi Döneminde Dış Politika	181

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRLİK PARTİSİ'NİN TÜRK SİYASAL YAŞAMINDAKİ ETKİSİ

3.1. Türk Siyasal Yaşamında Birlik Partisi'nin Genel Görünümü	184
3.1.1. Genel Başkanlarla Gelen Değişimin Nedenleri	184
3.1.2. Birlik Partisi'nin Program ve Tüzüğü'ne Genel Bir Bakış	187
3.1.3. Parti'nin İdeolojisi ve Politikasının Değerlendirilmesi	199
3.2. Parti'ye Yakın Yayın Organları	199
3.3. Parti'nin Başarısızlığının Nedenleri	202
3.4. 1980 Darbesi'nin Ayak Sesleri ve Türkiye Birlik Partisi'nin Kapatılması	203
SONUÇ	205
KAYNAKÇA	209
EKLER	221

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.g.d. (a.g.d.)	: Adı Geçen Dergi
A.g.e. (a.g.e.)	: Adı geçen eser
A.g.g. (a.g.g.)	: Adı geçen gazete
A.g.m. (a.g.m.)	: Adı geçen makale
A.g.t. (a.g.t.)	: Adı Geçen Tez
AP	: Adalet Partisi
Bkz.	: Bakınız
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBP	: Türkiye Birlik Partisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
BP	: Birlik Partisi
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DBP	: Demokratik Birlik Partisi
DP	: Demokrat Parti
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
GP	: Güven Partisi
İTC	: İttihat ve Terakki Cemiyeti
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MP	: Millet Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
MYK	: Merkez Yürütme Kurulu
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfadan sayfaya

THKPC	: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
THKO	: Türk Halk Kurtuluş Ordusu
TİKKO	: Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu
TKP-ML	: Türkiye Komünist Partisi Marksist-Leninist
YTP	: Yeniden Türkiye Partisi

TABLO ve HARİTA LİSTESİ

Tablo 1: Sayım Yıllarına Göre Kentsel ve Kırsal Nüfus	221
Tablo 2: Alevilerin çoğunlukta yaşadıkları bölgelerde 1950–1954–1957 yıllarındaki Milletvekili Genel Seçimlerinde oy verdikleri partilerin dağılımı	222
Tablo 3: 12 Ekim 1969 Milletvekili Genel Seçim Bilgileri ve Oyların Partilere Göre Dağılımı, Milletvekili Sayıları	223
Tablo 4: 14 Ekim 1973 Milletvekili Genel Seçimleri ve Partilere Göre Dağılımı, Milletvekili Sayıları	224
Tablo 5: 1977 Milletvekili Genel Seçimleri ve Oyların Partilere Göre Dağılımı, Milletvekili Sayıları	225
Tablo 6: 1968 Yerel Seçim Sonuçları, Kayadüzü Beldesi Seçmen Bilgileri ve Kayadüzü Beldesi Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları	226
Harita 1: 12 Ekim 1969 genel seçimleri – ilçe bazında TBP seçmenleri	227
Harita 2: 14 Ekim 1973 genel seçimleri – ilçe bazında TBP seçmenleri	227
Harita 3: 5 Haziran 1977 genel seçimleri – ilçe bazında TBP seçmenleri	227

EK LİSTESİ

Ek 1: Birlik Partisi Program ve Tüzüğü	229
Ek 2: Birlik Partisi'nin On İki İlkesi	239
Ek 3: Fotoğraflar	251

GİRİŞ

Türkiye’de var olan siyasal temsilin Alevilik ve benzer farklılıkları temsili konusunda bilinen şudur ki, Aleviler ihtiyaç duyulduğunda aranan ve çoğu zaman geçirilen, görmezden gelinen kesimi oluşturur. DP’nin mirasçısı AP döneminde örgütlenen Nurculuğun devlete ve topluma nüfuz etmesi, Alevilere saldırıların artmasına neden olmuştur. Aleviler, siyaset yaptıkları partilerde umduklarını bulamamışlardır. Genelde kırsal alanda yaşayan Aleviler, kentleşme olgusuyla beraber aktif siyasetin içinde yer almaya başlamışlardır. Bu da Birlik Partisi’nin doğuşuna zemin hazırlamıştır.

1963 yılında DİB için verilen tasarı sonrasında, tepkisel olarak, yaşanan olaylarla beraber Alevi gençleri ilk kez Alevi kimliğini öne çıkararak bir basın açıklaması yapmışlardır. Daha sonraki süreçte zaman zaman gündeme gelen siyasal bir örgütlenmeye gitme fikri 17 Ekim 1966 tarihinde hayat bulmuştur.

27 Mayıs sonrası 1961 Anayasasının sağladığı özgürlükçü ortamdan yararlanılarak oluşturulan Birlik Partisi bir inanç sistemine hitap etmesi nedeniyle “Alevi Partisi” imajını kuruluşundan itibaren taşımıştır. Birlik Partisi’nin “Alevi”lere yönelik politika yapması Türkiye’de bir ilk olması açısından da önem taşımaktadır.

Birlik Partisi, kuruluşundan sonra Türkiye’de siyasi partiler için geçerli olan “Genel Başkanlar Oligarşisi” anlayışının mevcudiyeti ile şekillenmiştir. Yani genel başkanların etkinliği bariz biçimde gözlenmiştir. İlk iki genel başkan dönemi gelenekten beslenen Alevilik vurgusunun ön planda olduğu, sağ ideolojinin ağırlıkta ve aydın kesimin küstürüldüğü bir dönem olmuştur. İkinci dönem ise sosyal demokrasi anlayışın etkin kılınmaya çalışıldığı hatta radikal solun zaman zaman partide hayat bulduğu, gelenekten ziyade “Alevi Partisi” algısını kırmaya çalışan bir devredir.

Birlik Partisi’nin kuruluşu spekülâtif bazı tartışmalara yol açmıştır. Bunların en önemlisi yükselen solun önünü kesmek için AP tarafından sahneye çıkarıldığı

hatta daha da ileri gidilerek İran ve Barzani tarafından kurdurulduğu iddiasıdır. İlk genel başkanın NATO'da çalışması ve istihbarattan emekli bir general olması buna dayanak gösterilerek dış güçlerin etkisiyle kurulduğu iddia edilmiştir.

1966-1980 arası dönemde basın Birlik Partisi'ni fazla önemsememiştir. Fakat basında fazla yer bulamamasına ve parti hakkında sayıca fazla araştırmanın yapılmamasına rağmen Türk demokrasi tarihinde Birlik Partisi, tüzüğü ve programıyla önemli bir rol oynamıştır.

Türkiye demokrasisinin bu günkü görüntüsü, halen tarihten gelen toplumsal yapıda mevcut olan Alevi-Sünni, Türk-Kürt azınlık-çoğunluk gibi bölünmelerin devam ettiği görüntüsü vardır. Demokrasi açısından olumlu bir görüntü yaratmasa da BP gibi etnik ve dini oluşumlar kendileri için meşru bir temsil alanı oluşturmak ve hak arama metodu şeklinde bu tarz örgütlenmelerden yararlanmak istemişlerdir.

Türkiye'deki siyasi temsilin yukarıda bahsedilen alanı doldurmaması bu tarz demokrasinin gelişmesini yavaşlatan ve gelişmesini engelleyen bir alt yapı yaratmıştır. Tarihsel süreç içinde demokrasinin olgunlaşması için gerekli olan örgütlenmeler toplumun sağladığı özgün yapılanmalarla gerçekleşmiştir. Burada özellikle bazı konuların gündeme gelmesi ve bunların zaman içinde belli olgunluğa ulaşabilmesi, bir çözüme kavuşabilmesi için gerekli kurumlar tepkisel de olsa bu süreçte tarihsel bir rol oynamışlardır. Birlik Partisi de bunun iyi bir örneği olmuştur. Aleviliğin tartışılması bir yana bahsinin bile geçmesi bir çok çevrede rahatsızlık uyandırırken, kendi döneminde gündeme girmiş ve Alevilik gibi bir olgunun olduğu ve bu bağlamda mevcut sorunların çözümü konusunda hareket edinilmesi için bir gündem yaratılmaya çalışılmıştır. Bu alanda mevcut bir hukuksal boşluğun doldurulması gibi önemli bir misyonu üstlenmiştir.

Türkiye'deki hukuksal alanın Alevilerin veya başka egemen yapının dışında kalmış toplulukların demokratik temsilleri konusunda görmezden gelinen anlayış nedeniyle Birlik Partisi ya da benzer örgütlenmelerin tarihsel süreç içinde belli bir olgunluğu yaratmak amacıyla ortaya çıkışı gözlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRLİK PARTİSİ'NİN SOSYAL TEMELLERİ VE ALEVİLİK

1.1. Alevilik

Alevilikle ilgili birçok farklı yorum mevcuttur, bu konuda belli başlı kaynaklara göre ele alınırsa; Mélikoff'a göre: Türkiye'de Alevilik¹ anlam bakımından oldukça yeni bir kavramdır. Örf ve cemaat dışı (non-conformist ve heteredoks) bir İslam mezhebini adlandırmak üzere ortaya çıkışı ancak XIX. yüzyıla doğrudur. Alevilik teriminden önce kullanılan terim "Kızılbaş"lıktır ve ortaya çıkışı XV. yüzyıldır.² Şeklinde ifade etmiştir.

Zelyut'a göre, Alevilik İslam dünyasında Hz. Ali'nin tarafını tutan insanların dünya görüşüdür. Başlangıçta "Ali soyundan olanlar" anlamına gelirken, zamanla "Ali yandaşı" anlamını kazanmış, Ali yandaşı Arapça "Şiatu Ali" demektir. Zamanla "Şia", Alevi anlamına gelmiştir. Alevi ise Hz. Ali , Hz. Ali'nin imametini nas ile (Kuran'sal zorunluluklar) ve tayiniyle (peygamberin işaretiyle) kabul eden insan anlamına geldiğini vurgulamıştır.³

Cinemre ve Akşit'e göre, Aleviliğin Hz. Ali'yi sevmek, onun yolundan gitmek olduğunu, sadece Anadolu'da Aleviler değil, Mısır'da Fatımiler, İran'da Şiiler, Pakistan'da İsmailiye mezhebi, Hz. Ebubekir yerine Hz. Ali'yi halife olarak görmek isteyenler olduğunu ayrıca Alevilik bir mezhep, bir yaşam biçimi, bir düşünce akımını temsil ettiğini, Hz. Muhammed'i tanımak ama ölümünden

---

¹ Her iki akımda (Alevilik -Bektaşilik) aynı halk velisine, XIII. Yüzyılda yaşamış ve Bektaşi dervişler tarikatına adını vermiş bir erene, Hacı Betaşı Veli'ye bağlıdır. Hacı Bektaşı Veli, Türk halk İslamlığını simgelemede, onu temsil etmektedir. Daha fazla bilgi için Bkz. Iréne Mélikoff, **Kırklar'ın Cemi'nde**, Çeviren. Turan Alptekin, Demos Yayınları, İstanbul, 2007, s. 29; Kurultay Erdoğan, **Alevilik ve Bektaşilik**, Yeni Yüzyıl Kitaplığı İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, ss.16-26

² Iréne Mélikoff, **Uyur İdik Uyardılar**, Demos Yayınları, Çeviren: Turan Alptekin, İstanbul, 2006, s.51; Server Tanilli, **Din ve Politika "Laik Barış"ın Dostları ve Düşmanları**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2008, s.192; Daha fazla bilgi için Bkz. **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, "Alevilik"; ayrıca Orhan Hançerlioğlu, **İslam İnançları Sözlüğü**, "Alevilik" , İstanbul, 2000; Erdoğan Aydın, **Kimlik Mücadelesinde Alevilik**, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007

³ Rıza Zelyut, **Öz Kaynaklarına göre Alevilik**, Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları, İstanbul, 2005, s. 11

sonra diğer halifelerin değil, Hz. Ali'nin yolundan gitmek olduğunu yazmışlardır.⁴

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde ise, Halife Hz. Ali yanlısı olma durumu⁵ Oniki İmam inancını benimseyen İslam inancının Anadolu'daki uygulaması Alevilik olarak adlandırılır.

Şaylan, Selçuk ve Kalkan'a göre, Alevilik, esas olarak Anadolu'ya özgü bir İslami mezhep sayılabilir.⁶ Özbey, "Alevilik, sözcük olarak Ali taraftarı anlamını ifade etmektedir"⁷ demiştir. Yine Şaylan, Selçuk ve Kalkan; Ali'siz İslam olmaz ancak buna ek olarak onun demokratik, sosyalist ve hümanist ideallere ve hedeflere sahip olduğuna inanılır ifadesini kullanmışlardır.⁸ Alevilik mezhebi, İslamiyet'teki siyasal kökenli ilk büyük mezhep ayrılığında ortaya çıkan Şiilikten kaynaklanmış bulunmaktadır. Ancak özellikle 16. yüzyıldan sonra Aleviliğin, Şiilik öğretilerinden önemli ölçüde farklılaştığı ve Anadolu insanına özgü bir İslamiyet yorumu halini aldığı ifade etmişlerdir.⁹ Bindoğan; hatta Aleviliğin kökenin İslamiyet'ten önce arayanlar Zerdüşht kültürünün ayrıntılarından bahsedenlerin olduğunu adı geçen çalışmasında vurgulamıştır.¹⁰

Korkmaz'a ilk çağdaki felsefik bağlantısını yaparak şöyle ifade etmiştir; Anadolu Aleviliğinin inanç yada mistik yanın "doğurgan tarlası" idealist-düşünceliğin "düşüncede görme" tasarımı ile esin kaynağını, düşünce tarihinde derin etkisi olan ilkçağ'ın ünlü filozofu, Elea Okulu'nun kurucusu Parmenides (İ.Ö. 540-?) görüşlerinden alır: Parmenides, algıyla bildiğimiz dünyayı aldatici bulur olduğunu, buna karşılık; akılla anlaşılabilir akılsallık sınırları içinde kalan her düşüncenin, algıladığımız dünyanın olgularına hiç uymasa da doğruya daha yakındır,

---

⁴ Levent Cinemre-Figen Akşit, **100 Soruda Tarih Boyunca Alevilik ve Aleviler**, Tempo Kitapları-30, İstanbul, 1995, s. 5

⁵ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1998, s.79

⁶ İlhan Selçuk-Gencay Şaylan-Şenay Kalkan, **Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik**, Yön Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 33;

⁷ Cemal Özbey, **Alevilik Üzerine Tartışmalar**, Emek Basımevi, Ankara, 1963, s. 8

⁸ Anton Jozef Dierl, **Anadolu Aleviliği**, Ant Yayınları, İstanbul, 1991, s.30

⁹ Selçuk-Şaylan-Kalkan, **a.g.e.**, s. 33

¹⁰ Nejat Birdoğan, **İttihat-Terakki'nin Alevilik Bektaşilik Araştırması, (Baha Sait Bey)**, Berfin Yayınları, İstanbul, 1996, s.9

yargısını ileri sürer. Gerçekliğin, algılanan dünyanın dışındaki bir varlık alanı olduğu savı, o'nun temel savıdır. İnsanların sıradan deneyimleri, algıları ile ulaştıkları inançları yalnızca sanı ve görünüşdür. Doğruya ancak akılla ulaşılabilir. “ Var olan ve düşünülen aynı şeydir. Var olmayı düşünmek, hiçbir şey düşünmemektir.” Demiştir.¹¹

Vikipedi'deki tanım ise; Alevilik, özünü insan sevgisinde bulan, Tanrı'nın insanda tecelli ettiğine ve zerresinden oluştuğuna, onun için de insanın ölümsüzlüğüne inanan, ibadetlerinde kadın erkek ayrımı yapmadan kendi öz diliyle, musikisiyle, semahıyla inancını icra etme biçimidir. Alevilik; İslamiyet'in Kur'an'a dayalı, Muhammed'in buyruklarına göre İslam'ı evrensel boyutuyla yorumlayıp, yeryüzü insanlığına yeni kapılar açan büyük bir düşünce akımı ve tasavvuf felsefesiyle hayat bulan inanç bütünlüğüne denir. Alevilikte inanç sistemi Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali üçlemesiyle İslâmî'dir. Alevilikte Hz. Muhammed peygamber, Kur'an kutsal kitap kabul edilir. Ayrıca Alevilikte Ehl-i Beyit sevgisi en ön plandadır.¹²

Şaylan, Selçuk ve Kalkan, Aleviliğin bir çok ülkeden farklı olarak Anadolu'daki yorumu şöyle ifade etmişlerdir; Mısır ve İran'dakinin tersine fazlası ile Anadolu'ya ve Anadolu'nun halkına özgü bir tür İslam'dır. Orta Asya'dan gelirken kendi Şamanist inançlarına Ali taraftarı olmayı da katan göçebe Türkmenler, 13. yüzyıldan itibaren Anadolu Selçuklu, Osmanlı, Safevi ve Türkiye Cumhuriyeti gibi dört devletin kuruluşunda pay sahibi olmuş; Babailer, Şeyh Bedreddin, Kalender Çelebi, Şahkulu, Baba Zünnun olarak ayaklanmalarda kırmış kırılmış; Hıristiyan Rumlardan Gregoryen Ermenilere ve Şafi Kürtlere kadar farklı din ve milletten insanla yoğrulmuş; Yunus Emre, Ahi Evran, Hacı Bektaş, Geyikli Baba gibi yüzlerce farklı düşünür, ozan ve önderin etkisinde kalmış; Yavuz Selim'den IV. Murat'a, Kuyucu Murat Paşa'dan Köprülü Mehmet Paşa'ya kadar yüzlerce iktidar sahibi tarafından kıyılmış; Ebusuud Efendi'den Mevlana Hayder'e kadar değişik değişik din adamının fetvası boynuna asılmış. Ezcümle 800 yıldır bu coğrafyanın tarih ve siyaseti

¹¹ Esat Korkmaz, **Anadolu Aleviliği**, Berfin Yayınları, İstanbul, 2000, s.19

¹² http://tr.wikipedia.org/wiki/Alevilik#Alev.C3.AElik_inanc.C4.B1

içinde yoğrulmuşlar. Bunun Üzerine de Rafızilerin, Hurufilerin, Sufildin, Kalenderilerin ... ve hatta Sünnilerin getirip koyduklarını ekleyerek, kendi İslamlarını yaratmışlar. Bir tür Anadolu İslami olduğu ifadesi ağır basar. ¹³

Schüler'a adı geçen eserinde; "Mutaassıp Sünniler Alevilerin İslam cemaatine üyeliğini defalarca reddetmişlerdir. Bu tutum, Alevilerin kendilerinin temsil edilmediğini düşündüğü Diyanet İşleri tarafından olmasa da son yıllarda da sık sık gündeme gelmektedir. Alevi inancının, Sünni dogma ve inançlarından farklılaşması özellikle şu alanlarda gerçekleşmektedir. Aleviler Kur'anda doğrudan tanrı kelamını görmemekte, imanlarını Ali'ye dayanarak pekiştirmektedirler. Aleviler, namaz kılmayı, zekat vermeyi, oruç tutmayı ve hacca gitmeyi farz olarak görmemektedir. Şeriatı tanımamakta, camiye gitmeyi biçimsel bir ibadet biçimi olarak küçümsemekte ve alkol yaşağını dikkate almamaktadırlar; kadınlar, ibadette tüm haklara sahiptir." Demiştir. ¹⁴

Krisztina Kehl-Bodrogi, Alevilerin çoğunlukla ağızdan aktarılan inanç ve doğmalarını, Ali'ye ve Hüseyin'den gelen Oniki İmam'a bağlılığı bakımından Oniki İmam Şiiliğiyle ortak yönleri olmakla birlikte, kendine özgü bir din olarak tanımlamaktaydı. Alevi inancı yüzeyde Şiiliğe ait temaların yorumu ve her türden yabancı unsurun katılması ile Şiiliği aşan Özgün bir inanç karışımına dönüştüğünü; Aleviler, kendilerini Müslüman cemaatinin üyesi olarak kabul ettiklerini ve Caferi mezhebini benimsediklerini söylemiştir. ¹⁵ .

Alevilerin tarihsel süreç içindeki genel siyasi görüntüsü ise diğer belirtilen araştırmacılar tarafından şöyle ifade edilmiştir.

---

¹³ Cinemre-Akşit, a.g.e., ss.5-6; daha fazla bilgi için Bkz. John Kingsley Birge, **Bektaşilik Tarihi**, Çeviren: Reha Çamuroğlu, Ant Yayınları, İstanbul,1991,

¹⁴ Harald Schüler, **Türkiye'de Sosyal Demokrasi Particilik Hemşehrilik Alevilik**, İletişim Yayınları, 2002, İstanbul,s.159

¹⁵ Schüler, a.g.e., s.159

Bulut; Alevilerin, Selçuklu ve Osmanlı döneminden beri Anadolu topraklarında batini (heterodoksi), siyasi, dini, antropolojik ve kültürel boyutlarda kendini göstere geldiklerini belirtmiştir.¹⁶

Korkmaz; Cumhuriyetten bu güne gelinen süreçte toplumsal altüst oluştaki koşut olarak sınıfların konumlanmasında önemleri ve durumları değişen sınıf ilişkileri “cangılında” yerini bir türlü bulamadıklarını ifade etmiştir.¹⁷

Acar; Türkiye’de dini ve dinin yansımalarını doğal olarak siyasi hayata taşıyan temel problemlerden biri de Alevilik olduğunu, gündelik yaşamda Alevi-Sünni önyargıları yaklaşımlar, çatışmalar, seçim sonuçlarında özellikle kırsal alanda sol ve sosyal demokrat partilerin ana tabanlarından biri olan Alevilik; devrimci, demokrat, ilerici, zulme karşı başkaldıran taraf olduğunu söylemiştir. Sünniler için Aleviler görüntüsü, dini ve ahlaki açıdan sapkın, kız verilmemesi gereken kişiler oldukları, bir alevi öldüren kişinin cennete gideceğine inanılırdı. Sünniler, kendilerini ise gerçek iman yolunda inanan olarak gördüklerini söylemiştir. Aradaki iletişimsizlik ve ön yargılar her ne kadar aşılmaya çalışılsa da kimi zaman siyasi ve toplumsal olarak bilinçaltından gelen yaklaşımlar ve verilen tepkiler, toplumsal protestolara hatta çatışmalara kadar ulaştığını ifade etmiştir. Bunun da bize Alevilik konusunda henüz toplumsal ve siyasal anlamda uyumun, barışın sağlanmadığını gösterdiğini söylemiştir.¹⁸

Schüler’de adı geçen eserinde benzer durumları ortaya koyarak; bugün için artık Aleviler hakkında, dinsel içerikler ve uygulamalara dair çoğunlukla ciddi bir bilgisizliğe dayalı önyargıların olmasına rağmen Sünni nüfusun büyük çoğunluğu tarafından bugün “sapkın” dinsel kanaatlerin açık bir düşmanlık nedeni olarak görülmediğini ve hoşgörü ile karşılandığını vurgulamak gerektiğini söylemiştir. Alevi topluluğunun bir temsilcisine göre Türk toplumunda, “İslamiyet’i biçimsel

¹⁶ Faik Bulut, **Ali’siz Alevilik İslam’da Özgürlük Arayışı -1**, Berfin Yayınları, 1998, İstanbul, s. 33

¹⁷ Esat Korkmaz, **Anadolu Aleviliği**, Berfin Yayınları, İstanbul, 2000, s. 17

¹⁸ Metin Acar, **Alevi Toplumu ve Devlet İlişkisi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2003, s.3

kurallarla algılayan ve oruç tutmayan, hacca gitmeyen ve beş vakit namazını kılmayanları, Müslüman olarak görmeyenlerin oranı % 6- 7'yi geçmez.”¹⁹ demiştir.

Schüler söyle devam etmiştir; Osmanlı yönetiminin takibi ve Sünni halk kesimlerinin dışlaması sonucunda yüzyıllar boyunca kökleşmiş önyargılar yüzünden Alevi topluluğunun büyük çoğunluğu, Cumhuriyet'in ilanından sonra da sıkı tecrit altında yaşadı. Birçok dinsel kural başlangıçta cemaatin toplumsal, dinsel düzenini ve bütünlüğünü kendini soyutlama yoluyla sağlamasını güvenceliyor olduğunu söylemiştir. topluluğun dışında olanlara dinsel ilkelere ilişkin sırların kapalı tutulmasını, topluluk dışından evlenmeme ve Alevi olmayanlarla toplumsal ve ekonomik ilişkilere girmeyi önleyici hükümler olduğunu ifade etmiştir. Böylelikle, taraftarlarının soyutlanmış bir topluluğun güçlü toplumsal denetimine tabi olması ve bu topluluğun dinsel otoritesine itaat etmesi itibarıyla, Alevi inancı ve dinsel - toplumsal örgütleri gizli bir din özelliği arz etmektedir. Alevileri, aralarındaki farklı anadil ve aşiret-aile aidiyetlerinin ötesinde dinsel olarak tanımlanan bir grup kimliği bütünleştirmektedir. Bu kimlik Kürt Aleviler (Kırmancı ve Zaza- konuşanlar) ile çoğunluğu Türkçe konuşan Aleviler arasındaki bağı teşkil ettiğini vurgulamıştır. Alevilikte ibadet dili Türkçedir. İçerden evlenme (endogami) ve topluluk üyesinin inancının gerekliliklerini yerine getirmemesi veya Sünniliği benimsemesi durumunda dahi Alevi bir aileden doğmuş olmanın topluluğa mensubiyet için yeterli oluşu gibi alametler, Aleviliğe, etnik bir azınlık görüntüsü verir diyerek topluluğun bu özelliği, aşiret üyeliği temelinde etnik alt gruplara ayrıştırarak da gözlenebilir olduğunu ifade etmiştir.²⁰

Değişik tahminlere göre nüfusun dörtte bir veya üçte birine yakın kısmı, yani yaklaşık 15-20 milyon kadar insan Alevi azınlığa dahil edilmektedir. Bu verilerin doğruluğu, nüfus sayımlarında siyasi nedenlerin de etkisiyle Müslüman topluluğun sınıflanmasına yönelik bilgilerin alınmayışından dolayı denetlenemez.

Köy envanter etütleri, Türkiye'deki etnik ve dinsel azınlıkların yerleşim birimlerinin belirlenmesinde en önemli kaynak işlevini görmektedir. Bu etütler, 60'lı

---

¹⁹ Schüler, a.g.e. , s.159

²⁰ Schüler, a.g.e. , s.160

yıllarda bütün köylerde köylülüğün sosyoekonomik durumunu tespit ederler. Ne var ki köy envanter etütlerinin ifade gücü sınırlıdır, çünkü bu araştırmanın sonuçları tamamen kullanıma sunulmamıştır. Yayınlanan özetler doğu illeri ile sınırlıdır ve kentlerdeki durumla ilgili veriler sunulmamaktadır. Köy envanter etütlerinde köyler nüfusuyla değil bütünlüklü bir birim baz alındığından, bu envantere dayanarak Türkiye'nin doğusunda kırsal alanda yaşayan Alevi nüfus hakkında kestirimde bulunmak mümkün değildir. Güncel durumun değerlendirilmesinde, bölgelerin nüfusunun bileşiminin, son otuz yıldır gerçekleşen iç göç dalgası sonucunda değişime uğradığının göz ardı edilmemesi gerekir. “Köy Envanter verilerine göre Aleviler, Doğu Anadolu kültür sahasının kıyısında geniş bir kaviste yaşamaktadırlar. Bu kaviste bazı geniş boğumlar vardır. Kars, dağlık Tunceli (önceki adıyla Dersim), Maraş ve Hatay çevresindeki engebeli bölge, inanç ve sosyal koşullar açısından ayırt edilmektedir.”²¹

Kehl-Bodrogi, Batı Anadolu'da yaşayan Alevileri dahil ederek, buna karşılık Hatay'daki Arapça konuşan Nusayriler ve sınır kenti Kars'taki Şii azınlığı dahil etmeden, Alevilerin Anadolu'daki yayılma sahalarını anadilleri temelinde sınıflamış, fakat yöre nüfusu içerisindeki oranını belirlememiştir.

Alevi topluluklarına bugün için Türkiye'nin hemen her tarafında rastlamak mümkündür. Türkçe konuşan Alevilerin büyük bir bölümü Orta Anadolu'da Kızılırmak boylarında ve Amasya çevresinde bulunmaktadır. Özellikle Kayseri - Sivas - Divriği üçgenindeki köyler, Hacıbektaş dolayları, Ankara ve Çankırı çevresindeki köyler ve Kırıkkale'ye bağlı Hasandede köyü Alevi nüfusun yerleşim birimleri arasında sayılabilir. Çorum'un yakın çevresinde birçok Alevi yerleşimi vardır. Maraş ve Malatya dolaylarında ise hem Türkçe konuşan Alevilere hem Kürtçe konuşan Alevilere rastlamak mümkündür. Tunceli, Elazığ, Varto ve Muş'ta yaşayan Alevilerin büyük çoğunluğu Kürtçe konuşmaktadır. Sivas, Erzincan ve Erzurum'da yaşayan Aleviler arasında her iki dil grubuna ait olanlar bulunmaktadır.

---

²¹ Schüler, a.g.e. , ss. 171-174

Bumke, Kürtçe konuşan Alevilerin yerleşim birimlerini, Zaza ve Kürt ayrımı yapmadan vermektedir: “Kürt Aleviler nüfusun Tunceli yöresinde büyük çoğunluğunu oluşturuyorlar; Erzincan, Bingöl ve Elazığ’da da dikkate değer bir azınlık ayrıca batıya doğru Sivas, Malatya, Maraş ve Adana, doğuya doğru da Erzurum ve Muş’ta bölgesel olarak birbirleriyle bağlantılı olmayan kümeler oluştururlar.” Alevi nüfusun tahminine yönelik değinilebilecek diğer bir çalışma, 1988 yılında haftalık Tempo dergisinde ismi verilmeyen uzmanlara dayanarak yayınlanan bir ankettir. Arap Alevileri ve Azerbaycan sınırındaki Şii nüfus da Alevi nüfusa dahil edilmiştir. Bu tahminlere göre belirtilen illerdeki Alevi nüfus oranı şöyledir: Tunceli %100, Sivas ve Adıyaman %60, Yozgat, Kars, Maraş, Erzincan ve Hatay %40, Erzurum, Adana %35, Çankırı, Gaziantep ve İçel %25, Antalya %20, Ağrı, Urfa ve Kayseri %10.²²

1.2. Tarihten Günümüze Aleviliğin Siyasal Görüntüsü

Din tüm toplumlar için önemlidir ve bu anlamda toplumsal ve siyasal ilişkileri belirleyen önemli unsurlardan biridir. Ancak yaşayan siyasi, toplumsal ve ekonomik değişimlerde dini inançları şekillendiren önemli etkenlerden biri olmuştur. İslamiyet, öğretileri ve farklı toplumsal tabanı ile diğer dinlerden farklı olarak, toplumu her kademedede ve her yönü ile kapsayan, yönlendiren bir dindir. Bundan dolayı İslamiyet toplumumuzda her zaman çok büyük etkiye sahip olmuştur. İslamiyet yalnız bir din olarak değil, bir sosyal kimlik aracı olarak çalışmaktadır. İslamiyet toplumlarda kişinin kendisine bir kişilik imal etme sürecinde dinin etkisinin Batı’dakine göre, çok daha fazla olduğunu düşündürmektedir.²³

Cem Dergisi’ne göre; Aleviler toplumcu bir dünya görüşüne sahiptirler ve Müslümanlığın doğuş sebeplerinden belki en önemlisi “ sosyal adalet” ve “halk egemenliği” ilkesini en etkili biçimde yürütülenler olarak gericiğin karşısındadır. Aleviler başlangıçtan beri haksızlıklara rıza göstermemiş, çıkarıcılığı, sömürücülüğü, reddetmiş, uygarlığa, toplumculuğa tutkun kişiler olarak aydın olarak anılırlar.²⁴

²² Schöler, a.g.e. , ss.171-174

²³ Şerif Mardin, **Din ve İdeoloji**, İstanbul, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 78-79

²⁴ **Cem**, S. 2, Ağustos 1966

Selçuklu ve Osmanlı Devletleri döneminde Aleviler kendi iç yaşantılarında devlete gerek duymamışlar ve devletin olabildiğince kıyısında kalmışlardır. Cem, devletin üstlendiği bütün rolleri üzerine toplamış, adeta küçük bir devlet örgütlenmesi gibi çalışmış, devlet buna müdahale edince ya isyan etmişler ya da yer altına sığınarak kendilerini yeniden üretmeyi başarmışlardır. Bu durum dışa kapalı, geniş topluluklar içinde ve ilişkilerin yalnız olanlarla sürdürülmeye çalışıldığı dönem için geçerli olmuştur. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'yle birlikte Aleviler, başka topluluklarca kuşatılmış olarak yaşadığı ve kapanmanın ortadan kalktığı koşullarda devleti yeniden ele almak zorunda kalmıştır. Yani modern devletle birlikte artık devlet ilgisiz kalınacak ya da doğrudan karşısına çıkacak bir makro iktidar odağı olmaktan çıkmış; mikro iktidar ağının çoğulluğunda kendi meşrutiyetini yeniden üretebilen, bu ağ içinde insanların tüm yaşamlarına müdahale edebilen; müdahaleden öte, yaratıcı vasıflar üstlenen bir aygıt durumuna yükselmiştir.²⁵

Şener'e göre; Osmanlı yönetimi, Anadolu Alevilerinin gözünde hem Emevi-İslam geleneğini sürdüren bir yönetim, hem de kendilerine yapılan toplumsal haksızlığın kaynağıydı.²⁶

Küçük'e göre; Osmanlı döneminde Kızılbaş-Rafıziler olarak, gayrimüslim halklara tanınan millet statüsünün dahi uzağında, baskı politikalarına maruz kalan Aleviler, şeriatı ve hilafeti kaldıran Kemalist rejimin aydınları tarafından milletin en otantik temsilcileri olarak kabul görüyor, şimdiye dek uzak kalmak zorunda oldukları merkezin nimetlerine çağırılıyorlardı.²⁷

Kökleri 1900'lü yılların başlarına, Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit'ten sonra iktidara gelen İttihat ve Terakki Cemiyeti dönemine de pratikte Alevilik lehine herhangi bir uygulamayı birlikte getirmemiş, İTC döneminde biçimlenen Türklüğe dayalı tek millet, Resmi İslam'la temsil edilen tek din ve Türkçe'ye dayalı tek dil

---

²⁵ Metin Acar, **Alevi Toplumu ve Devlet İlişkisi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2003, ss. 45-46

²⁶ Cemal Şener, **Alevilik Olayı**, Etik Yayınları, İstanbul, 2001, s. 117

²⁷ Murat Küçük, **Mezhepten Millete: Aleviler ve Türk Milliyetçiliği**, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt: 4, Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.902

biçiminde kurulan tekçi (monolitik) resmi ideolojinin Cumhuriyet döneminde de sürdürülmesidir. Bu yaklaşım Türk milliyetçi hareketi tarafından da desteklenmekte, milliyetçi hareket Alevilikle bu minvalde temas geliştirmeye çalışmaktadır. Bu yaklaşım son zamanlarda İslam'ın Protestanlaştırılması projesinde Aleviliğin de bu projenin bir ayağını oluşturabileceğini düşünen liberal Batıcı milliyetçiler tarafından da önemsenmektedir. İslam'ı bir anlamda "Batılı Müslümanlık" haline döndürmeye, Batılılaşmış, kapitalist bir Türkiye'ye yakışır bir çeşit "reform ve medeni" Müslümanlık biçimi oluşturmaya yönelik bu projede, Kemalist ve Laisist liberal çevreler, Aleviliği, İslam'daki Arap ve Acem etkisinden arınmış saf Türk Müslümanlığı, "Anadolu Müslümanlığı" mevkiine koyarak olumlamaktadırlar.²⁸

Hilafetin kaldırılırken Mustafa Kemal, İslami Ortodoksluğun tahkimatlı kuvvetlerine ilk açık taarruzu yapıyordu. Geleneksel İslami devlet, teoride ve halk anlayışında, Tanrı'nın, iktidar ve hukukun tek meşru kaynağı olduğu, hükümdarın da yeryüzünde onun vekili bulunduğu bir teokrasiydi. Din, yerleşmiş siyasal ve toplumsal düzenin resmi ilkesi idi. Aynı kaynaktan gelen ve ayrı yargı organı tarafından uygulanan aynı Şeriat, ibadet ve itikat kuralları yanında, medeni, cezai ve anayasal kuralları da kucaklıyordu. Hükümdar, şeriatın en yüksek timsali idi ki o, Şeriatı, Şeriat da onu idame ediyordu. Ulema onun yetkili savunucuları ve sözcüleri idi.²⁹

Cumhuriyet döneminde devlet artık sadece iktidar olarak değil yaratıcı ve yönlendirici olarak insanların karşısına çıkmakta; Hacı Bektaş Törenlerine katılmakta, dergahlara maddi yardımlarda bulunmakta, şair ve ozanlar için anma programları düzenlenmektedir. Bu durumda Kahramanmaraş (1978), Çorum (1980) katliam örnekleri olmasına karşılık, hiç olmamış gibi davranılmasına yol açmaktadır. Cumhuriyetle birlikte toplumsal, dini ve siyasal yaşama damgasını vuran kentleşme ve laiklik, içe dönük ve kapalı yapıların çözülmesi sonucunu doğurmuştur. Bu durumdan Alevilikte etkilenmiştir. Kentleşmeyle toplumsal yaşam alanının, sanayileşmeyle de burjuvazi ve işçi sınıfının sayıca çoğalmasına yol açmıştır. Bu

---

²⁸ Sabır Güler, **Bir İnanç Sistemi Olarak Aleviliğin Siyasal Örgütlenmesi Türkiye Birlik Partisi Deneyimi (TBP)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s.12

²⁹ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s.264

değişen durumdan kendini korumak isteyen Alevilik, Aleviliği; “Kimliğini modern topluma rehin bırakan öğreti, varlığını güvence altına alma adına, laiklik gibi kendisiyle hiçbir ilgisi olmayan bir kavram içine sokmuş” , böylelikle Aleviliğin bütün radikal unsurlarının tasfiyesi, yeni bir ahlaki yapının kurulması, toplumsal kurumların modern toplum paradigması bağlamında yeniden tanımlanıp inşasıyla; yeni bir Alevilik ortaya çıkmıştır. Bu durumdan da etkileyici ve belirleyici olan faktör devletle yaşanan ilişkiler olmuştur.³⁰

1950 yılından başlayarak, özellikle Demokrat Parti’ye verilen seçim desteğiyle birlikte, Alevilerin, siyaset üzerinde etkili olabilecekleri, tecrübeyle kanıtlanmış oluyordu. Aleviler ise bu ilk sivil siyasal deneyimlerinden buruk bir “ağız tadıyla” kalkıyor, 1960’lı yıllardan başlayarak, özellikle Köy Enstitüleri sürecinin de etkisiyle sola yöneliyorlardı.³¹

Alevi toplumuna yönelik tehdit, devletin giderek daha fazla Sünnileşmesidir. Cumhuriyet’in klasik laik ideolojisi, ülkeyi 1950’den beri neredeyse sürekli yöneten sağ kanat hükümetlerce ihlal edilmiştir. Devlet Sünni uygulamaları, doğru İslami uygulamalar olarak kabul etmiş ve hizmetleri buna göre düzenlemiştir. Kaynaklardan aldıkları pay yalnızca dini faaliyetlerde değil, diğer kamusal alanlarda da azalmaktadır.³²

Çamuroğlu’na göre; Solun Aleviler ve Alevilerin sol üzerinde bütün Türkiye coğrafyasında kalıcı etkileri oldu. Solun marşlarından günlük ritüellerine, meşhur “sol bıyığı”na kadar pek çok özellik Alevilikten devralınmıştı. Aleviler de yine bu aynı etkileşim sürecinde aydınlanma fikirleriyle, ilerleme düşüncesiyle fakat belki bunlardan daha önemlisi devletçilikle tanıştılar. Alevi nüfusunun önemli bir kesimi için yeni şiar artık “varlığım sola armağan olsun !” şeklinde özetlenebilirdi.³³

---

³⁰ Ayhan Yalçınkaya, **Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve Öznenin Siyasal Belirışı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1994, s.

³¹ H. Nedim Şahhüseyinoğlu, **Alevi Örgütlenmelerinin Tarihsel Süreci**, İtalik Kitapları, Ankara, 2001, ss. 73-76; **Mustafa Timisi** ile yapılan görüşme, 08.08.2007

³² Ayşe Ayata, Türkiye’de Kimlik Politikalarının Doğuşu, **75. Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru**, Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,1998, s. 159

³³ Reha Çamuroğlu, **Değişen Koşullarda Alevilik**, Doğan Kitapçılık A.Ş. , İstanbul,2000, s.8

Özellikle 1960 yılından sonraki ideolojik kutuplaşmalara dayalı bir uluslararası sistem Türkiye’de de yansımalarını buldu ve sağ-sol kutuplaşması 1980’li yıllara kadar ülke gündemine hakim oldu. Öyle ki bu kutuplaşma bir iç savaş derecesine kadar vardı. Türkiye’de ve dünyada yaşayan bütün topluluklar gibi Aleviler de bu ideolojiye dayalı gruplaşmadan nasiplerini aldılar. Kentlere yerleşme ve eğitim olanaklarından yararlanma iktisatçı, mühendis, avukat, doktor gibi çeşitli mesleklere mensup kimselerin artmasına yol açtı. İnanç bakımından sahip oldukları marjinal kimlikleri de siyasal yönelimlerinde etkili oluyordu şüphesiz. Alevilerin sol ile özdeş olarak düşünülmesinin kökeninde bu yatmaktadır. Ancak nedense sol dışında var olan Aleviler pek gündeme gelmedi. Bugün de Alevilerin ağırlıklı olarak sol hareketlerde yer aldığı adeta genel kabul görmüştür. Halbuki sol dışında da Aleviler geçmişte de vardır bugün de vardır. Ayrıca Sünniler veya başkaları için aynı özdeşlik düşünülmez.³⁴

Sünni İslamcıların Alevi kimliğini görmezlikten gelen ve inkar eden politikası Alevileri Sünnileştirme politikalarıyla bir arada yürür. Sünni İslamcıların temel gayreti, İslam’ı tek bir yoruma (Sünniliğe) indirgemek ve kendilerini Müslüman gören Alevileri de buraya (gündelik hayatta camiye)çağırmasıdır. Bu nedenle 12 Eylül askeri rejimin Alevi köylerine cami açmasıyla taçlanan Alevileri sindirme ve Sünnileştirme politikaları, Sünni İslamcılarının geniş desteğini almıştır.³⁵

Yukarıda belirtilen tüm etmenler; Alevilerin, örgütlenmelerine de yansımıştır. Bunun temelinde yatan temel öge, köyden kente göç olgusudur. Kente gelen Aleviler, kırsal cemaat (köylü kesim) yapısının çözülmesi ve kent yaşamının bu çözülmeyi daha da pekiştirmesi sonucunda geleneklerinde bir kopuş yaşamışlardır. Bu durum salt Aleviler için geçerli değildir. Aynı biçimde köyden kente göç eden Sünniler de kent koşullarının getirdiği ağır ve zor yaşam koşullarında çözülmeye ve bozulmaya başlamışlardır. Yalnız bu durumun, aynı yazgıyı paylaştıkları Sünnilerden daha ağır ve yıkıcı bir biçimde hissedilmesinin, dahası bir kimlik sorunu haline gelmesinin nedeni, Aleviliğin temel

³⁴ http://www.alevibektasi.org/ali_yaman9.htm

³⁵ T. OLSSON, E. ÖZDALGA, C. RAUDVERE, Çeviri: Bilge Kurt TORUN, Hayati TORUN), Ruşen Çakır , Politik “Alevilik” İle Politik “Sünnilik” Benzerlikler Ve Zıtlıklar, **Alevi Kimliği**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s.79

kurumlarından olan Dede-Talip ilişkisinin kent koşullarında yerine getirme olanağının sürdürülememesi ya da böyle bir olanağın hiç olmamasıdır.³⁶ İlk zamanlarda gerçekleşen örgütlenmeler daha çok geleneksel-dinsel yapı taşıırken, kentleşmeyle beraber özellikle yaşanan toplumsal çatışmalarında etkisiyle tepkisel örgütlenmelere dönüşmüştür. Bunun daha sonraki yarattığı örgütlenme ise, yani üst siyasal örgütlenmesi partileşme olmuştur.

Aynı zamanda siyasal alanda da bir değişim olan kentleşmenin yarattığı kültürlenme, yüksekokullarda okuma olanağına sahip olma ve 1968 kuşağının yarattığı politizasyon sonucu siyasetin içinde yer almaları, kendilerinin de ülke yönetiminde söylenecek sözlerinin olduğu ve hatta siyasete doğrudan katılım olanağı yarattı. Siyasetin sağ ve sol yelpazede seyretmesiyle birlikte Aleviler, yelpazenin solunda yer aldılar. Kuşkusuz bunun temelinde Alevi düşüncesinin muhalif ve militan yapısı yer almaktadır.³⁷

1970’lerde Marksist solun etkisiyle büyük ölçüde itibar kaybeden dedelik müessesesi daha kendini toparlamadan bir takım “Alevi aydınlar” hareketin liderliğine talip oldu. Bunların büyük kısmı Aleviliği 1980’lerin ortalarından itibaren keşfeden eski solcu militanlardan oluşmaktadır. Yani 1970’lerde militanlar önemliydi, din geri plandaydı. Bu gün ise din önemlidir, ancak aynı militanlar etkinliklerini korumakta yada korumaya çalışmaktadır.

Tüm bu saydığımız tarihsel gelişim içinde “Birlik Partisi”nin oluşumu bir anlamda dinsel-etnik siyasallaşmanın örneğine sıkça rastlanılan legal ya da illegal tepkisel örgütlenmelerdir. Egemen olanın ardında kalan ve ihtiyaç duyulduğunda aranan dinsel-etnik gruplar için temel hak ve özgürlüklerin gelişimi içinde yeterince önemsenmeyen asli unsur sayılmayan tarihsel bir tür grup psikoloji yaratılmıştır. Modernleşme olgusuna ve kapitalist yaşam biçimine geçiş evreleri taşıyan, mikro milliyetçilik ile beraber temelde geleneksel dinsel öğeleri de içinde barındıran duygusal yoğunluktaki bu tarz örgütlenmeler gelişmekte olan, demokrasisi gelişim

---

³⁶ İlhan Cem Erseven, Alevi Örgütlenmesine Bakış, **Kırkbudak**, yıl: 2 , sayı: 5, kış 2006, s. 9

³⁷ Erseven, a.g.m. , s.11

süreci taşıyan ülkelerde gelişen bir olgudur. İlk düzeyinden zamanla günün şartlarına göre evirilen bu tarz örgütlenmeler sık sık ortaya çıkmaktadır.

1.2.1. Göç Olgusu ve Kentleşmenin Etkileri

Türkiye'deki kentleşme olgusu, ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısını biçimlendiren temel öğelerden birisidir. Yalnızca, tarımdaki değişmelerin ve sanayileşmelerin bir sonucu değil, toplumsal değişme sürecinin de bir göstergesidir. Ayrıca siyasal, toplumsal ve ekonomik yapı üzerinde kendine özgü etkileri vardır.³⁸

Türkiye'de ki Alevi-Bektaşî topluluklar yakın zamana kadar geleneksel toplumsal yapılarını koruyan, inanç sistemiyle toplumsal yapılarını denetleyen kapalı topluluklardı. Fakat, 1950'li yıllardan itibaren Türkiye'deki kentleşme hareketleri ile birlikte bu kapalı topluluklar da çözülmeye başlamıştır.³⁹

1950'li yıllara kadar Alevilik, neredeyse tamamı kırsal alanlarda yaşayan, toplumsal, ekonomik ve siyasal etkisi fazla olmayan bir cemaatin inancın adıydı.⁴⁰ Aleviler, 1950'den başlayarak ama özellikle 1970'li yıllarda olağanüstü toplumsal değişim süreçlerine girmişlerdi. Bu süreçlerin itici gücü elbette yoğun bir şekilde yaşanan kırdan kente göç olgusudur.⁴¹

Kırsal bölgelerin yoğun nüfusu nedeniyle hükümet ve Marshall planı 1950'lerde kampanyalarının etkisiyle kırsal kesim şehirlere akın etti. Bu nüfus kayması aynı zamanda sanayide iş alanlarının gelişmesi kamuoyundaki ve eğitim fırsatını da şehirlerde geliştirdi. Otorite kentleşmeyi modernizasyonun bir basamağı olarak algılıyordu. 1968 -1972 deki planın bir kanıtı olarak gösteriyorlardı. Alevi toplumu bu büyük göçten nasibini almıştır. Bazı

---

³⁸ Emre Kongar, **İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976, s.367

³⁹ Hulusi Yılmaz, **Kentleşme Sürecinde Alevilik-Bektaşîlik**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 1998, s.3

⁴⁰ Şahhüseyinoğlu, a.g.e., ss. 73-76

⁴¹ Çamuroğlu, a.g.e., s.9

sosyologlar Alevilerin çok hoş olmayan bölgelerde yaşadığından bu göçten yararlandıklarını söylüyorlar.⁴²

İletişim ağlarının kurulması, ilköğretimin zorunlu kılınması, sanayileşme ve kırdan kente göç, Alevilerin uzamsal ve sosyal marjinalliğine son verir. Büyük bölümü kırsal nüfus içinde yer alan Aleviler, hem kentlere, hem de yurtdışına kitlesel olarak göç ederler belki de orantısız bir göçtür bu, çünkü Aleviler daha çok geri kalmış yörelerde yaşamaktadırlar.⁴³

1950-1960 yıllarına dek Aleviler, Anadolu'da köylülüğün yoksul kesimini oluşturuyordu. Osmanlı'nın yüzyıllardır süren baskıcı yönetimi nedeni ile de Aleviler Anadolu ve Balkanlar'da adeta kuş uçmaz; kervan geçmez dağ köylerinde, mezralarda yaşamlarını sürdürmeye çalışıyorlardı. 1950'li yıllarda Anadolu'da yoğun olarak Alevi nüfusunun yaşadığı bölgeler olan Sivas, Erzincan, Malatya, Tokat, Çorum, Amasya gibi yerlerde şehir merkezlerinde ticaret, zanaat tamamen Alevilerin dışındaki kesimlerin elinde idi. Adı sayılan kentlerde o yıllarda bir bakkal, kahvehane, büfe veya belediye, adliye gibi kamu ve özel kuruluşlarda çalışan Alevi kökenli kapıcı, odacı vs. bile bulmak olanaksızdı. Okuma yazması olan, ticaretle uğraşan Alevi yok denecek kadar azdı. Kentler ve kentlerin tüm nimetleri Müslüman Sünni çoğunluğun elinde idi.⁴⁴

1950-1960'lı yıllar, aynı zamanda kapitalist gelişmenin sıçrama yaptığı yıllar oldu. Bu sıçrama, yabancı sermaye ile oluyordu. Ama bir yandan da kapalı ekonomiler dışa açılıyor, tüketim için üretim, yerini, pazar için üretime, pazar ekonomisine bırakıyordu. Bu değişmeden Alevi köyleri ve nüfusu da payını aldı. Anadolu şehir ve kasabalarında yavaş yavaş Alevi kökenli esnaf, zanaatkar, bakkal, manav gibi işletmeler de oluşmaya başladı. Bu durumu, o

---

⁴² Elise Massicard, **Construction identitaire, mobilisation et territorialisation politique. Le mouvement Aléviste en Turquie et en Allemagne depuis la fin des années 1980**, Institut d'Etudes Politiques de Paris, thèse de doctorat, dir. Gilles Kepel, 2002, 762 pages

⁴³ Elise Massicard, **Türkiye'den Avrupa'ya Alevi Hareketinin Siyasallaşması**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, ss.53-54

⁴⁴ Şener-İlknur, a.g.e. , ss. 50-51

yıllarda yurtdışına giden işçilerin yaptığı birikimlerin ülkeye dönmesi izledi. Çünkü köylü; artık, yaptığı küçük ticari birikimlerle memleketinde müteşebbis olmuştu. ⁴⁵

Göç, daha önce hiç örneğine rastlanmamış bir toplumsal farklılaşmayı beraberinde getirdi. Alevi burjuvazisi ve zanaatkarları olmadığı için, pek çoğu ücretli işçiliğin ve o sırada tam bir gelişme içinde olan kamu sektörünün yolunu tuttu. Bir çok Alevi, serbest mesleklere de (doktor, avukat, mühendis) kapı açan eğitime, bir toplumsal tırmanma yolu olarak öncelik tanınmıştır. Üstelik bu tür görevlere erken bir dönemde gelinmesi, yakınlarla da iş imkanı açmaktadır. Aileler, ilkokuldan itibaren başarılı olanları arkasından itmek için genellikle topluca seferber olmaktadır. Bu destekten yararlananlar da nüfuz sahibi mevkilere geldikten sonra, kendilerine yardım edenlerin sıkıştıkça başvurdukları merciler olmaktadır. ⁴⁶

Kırdan kente göç ve kentlere doğru büyük bir akının doğmasıyla eski sosyal yapılanma artık işlememeye başladı. Bu yapının temel kurumları çözüldü. Dedelik, musahiplik, Cem gibi aynı zamanda kutsal olan bu kurumlar hem tartışılmalı hale gelmeye hem de artık işlevsizleşmeye, topluluk üzerine hızla etkisizleşmeye başladı. Özellikle 1960'lardan itibaren yoğunlaşan sağ-sol kutuplaşması Alevileri de etkileyerek , Alevi gençlerin büyük ölçüde sol düşünceye kaymalarına yol açtı. Yeni eğitim ve iletişim olanaklarına bu ideolojik unsurun da katılmasıyla ve bu konuda edinilen bilgiler doğrultusunda eski kurumlar toplumu uyuşturan zararlı kurumlar olmakla, bu kurumların uygulayıcıları olan Dedeler de topluluğu sömürmekle eleştirildiler. ⁴⁷

Kapitalizmin gelişmesi, pazar ekonomisinin oluşması, iç dinamizm ile gelişen sermayeye, dışarıdan gelen işçi dövizleri de eklenince, artık Aleviler de kent ve kasabalardaki pazarlardan pay almaya başladılar. Bu durum, daha önce pazara hakim olan Sünni kesim ile Alevilerin aralarının açılmasına neden oldu.

---

⁴⁵ Şener-İlknur, a.g.e. , ss. 50-51

⁴⁶ Massicard, a.g.e. , s.53-54

⁴⁷ Ali Yaman, **Dedelik Kurumu Ekseninde Değişim Sürecinde Alevilik** , İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul,2001, s.84

Bu çelişkiler 1970'li yıllarda bazı siyasal partiler tarafından seçim malzemesi yapılıncaya bazı kentlerde Alevi-Sünni çatışmaları başladı. 1974'ten itibaren özellikle MHP önderliğindeki Alevi düşmanı siyaset hayli başarılı oldu. Erzincan, Sivas, Malatya, Çorum olaylarının nedeni bu çelişkilerdir. Bu çelişkiler, 1978 Maraş olayları ile zirveye çıktı ve 110 Alevi'nin katledilmesine, yüzlercesinin yaralı, evsiz, işsiz, parasız ve aç kalmasına neden oldu.⁴⁸

Sosyolojik açıdan bakıldığında Aleviler için şüphesiz en belirleyici etken , 1970'li yıllarda doruk noktasına ulaşan, ekonomik ve politik nedenlerden dolayı kırsal kesimden kentlere doğru göç olmuştur. Kente göç geçmiş yıllarda varlığını ülkenin ücra kırsal kesimlerde sürdüren Aleviliğe kaçınılmaz olarak yeni ve kentsel ifade biçimleri dayatmıştır. Hızlı kentleşme, cemaatin toplumsal yapısında köklü dönüşümlere yol açmıştır. Böylece, eğitim görmüş Alevilerin sayısındaki büyük artış ve bir Alevi burjuvazisinin ortaya çıkması, yeni bir toplumsal tabakalaşmanın oluşmasına neden olmuştur.⁴⁹

Göçle birlikte köy toplulukları çözülür. Ama dini ibadetin çerçevesini de onlar oluşturduğu için, ibadet de çöker. Dedeler artık dört bir yana dağılmış talipleri nezdindeki dini görevlerini yerlerine getiremezler. O zaman bir başka gelir kaynağı bulmak, yani çalışmak zorunda kalırlar; dini otoriteleri de aynı oranda azalır. Onlar da göçe katıldıklarında, cemaatleri öksüz kalır ve dini bilgi tehlikeye düşer. Bununla birlikte bazı durumlarda göçmenler, örneğin kentte cem ayinleri düzenleyerek ibadeti sürdürmeye çalışırlar. Ama bu düzenlemeler çoğunlukla geçicidir ve cemaatin hayatta kalmasını sağlayacak kurumlar yok olur. Sekülerleşme kent ortamında dini altyapıya sahip olmayan Alevileri özellikle etkiler. 1961 Anayasası din ve vicdan özgürlüğünü güvence altına alsada, çevrelerini kuşatan toplumla temas içinde daha fazla hissedilen toplumsal baskı nedeniyle de kentte ibadet zayıflar. Asimilasyon, hatta Sünniliğe geçiş hadiselerine, örneğin Batı Anadolu'da rastlanır. İbadetin zayıflaması bölgelere göre değişen bir hızla giderek kırsal alanlara da yayılır. Bazı köylerde 1960'lardan itibaren cem ayini yapılmazken, bazı köylerde

---

⁴⁸ Şener-İlknur, a.g.e. , ss. 50-51

⁴⁹ Çamuroğlu , a.g.e. , s.14

bu ibadet günümüze dek süregelmiştir.⁵⁰

Kemalist reformların en karakteristik unsuru olan laiklik hamlesinde üç faaliyet alanını ayırt edilebileceğini yazmaktadır. Bunlardan ilki; devleti, eğitimi ve hukuku laikleştirmek. İkincisi; dinsel simgelerin üstüne gitmek; üçüncüsü ise toplumsal yaşamı laikleştirmek ve gerektiğinde popüler İslam'ın üstüne gitmekti. Kemalist laiklik hamlesinde bu faaliyet alanlarında girişilen inkılaplar, kapalı bir toplum halinde yaşayan Alevileri, bu özelliklerini yitirmelerine ve açık bir topluma dönüşmelerine neden oldu. Bu durum da özellikle Alevilikteki dedelik, musahiplik, düşkünlük gibi kurumların, dinsel ritüellerin yani toplumsal ayakta tutan unsurların ortadan kalkması da etkilerini yitirmelerine yol açtı.

Kentleşmeyle birlikte Alevilerin siyasal ve toplumsal hayata katılması ve Sünni halk çoğunluğuyla dolaysız teması girmesi, kaynaklara ulaşma konusunda her iki kesim arasında bir rekabetin doğmasına neden oldu. Kaynaklara ulaşma imkanlarını tehlikeye sokmamak için Aleviler "idare etme" tekniklerine başvurmaya mecbur kaldılar. Büyük şehirlerin anonimliği içinde kimliklerini gizlemeyi ve dışa dönük dinsel uygulamada da çoğunluğa uymayı yeğlediler.⁵¹

1980 sonrası da Alevi kimliğinde ilginç gelişmelerin olduğu yıllardır. 1960'lı yıllarda kente göçle başlayan yerleşmeler ilk akçal birikim örneklerini verir. Büyük kentlerde Alevi holdingler, küçük kentlerde varlıklı esnaflar yaygınlaşır. Bunlar, tırnağıyla tutunmuş köy kökenli insanlardır. 1990'a dek çok kez çevreden kimliklerini de gizlemişlerdir. Ancak geniş olanaklı kitle gazetelerinde sorun gündeme gelip, kamuoyunda tartışılmaya başlayıp, Alevi aydınlar ilkeleri öne sürmeye başlayınca iş değişir. Birer ikişer, yerden mantar biter gibi ortaya çıkmaya başlarlar. Alevi vakıflarına destek verirler. Alevi olduklarını söylemekten çekinmezler.⁵²

---

⁵⁰ Massicard, a.g.e. , ss.53-54

⁵¹ Sabır Güler, **Bir İnanç Sistemi Olarak Aleviliğin Siyasal Örgütlenmesi Türkiye Birlik Partisi Deneyimi (TBP)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s.48

⁵² Fuat Bozkurt, **Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2000, ss. 88-89

Bu kimliğin çıkışı gerçekte ilginçtir. Yılgınlıkla bastırılan kimlikler bir patlama gibi ortaya çıkmıştır. Çünkü bu kitle genellikle girdikleri çevrelerde kendilerini rahat hissetmemişler, hep yadırganan dışlanan olmuşlardır. Köylerden kopmuşlar, ama köyleri düşünmüşlerdir. Geleneksel değerleri az ya da çok korumuşlardır.

Şu anda hızlı kentleşmeyle birlikte yeni bir kimlik arayışının söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Köyden kente gelmiş insanların bireysel yalnızlık çevresini aşmak için kurdukları insan ilişkileriyle başlayan bir kimlik yapısıdır. Yeni kentleşen bu kuşaklar, bir süre yeni kimlik arayışını sürdürecekler. Biraz daha yaşları ilerleyip eski kuşaktan kişiler silince, kendilerini büyük bir yalnızlık içinde bulacaklar. Yeniden geçmişin değerlerini arayacaklardır. Ne var ki, toplumlar geçmişteki birikimleri üzerine yükselirler. Tüm değerleri yıkarak toplumların yeniden yapılanması olanaksızdır. Bu nedenle kent Aleviliğinin, kırsal kaynaklardan yararlanması zorunludur. Nitekim bir süre sonra yeni kuşakta bir arayış başlayacak. Dışladıkları çevreyi, yadsıdıkları ilke ve inançları arayacaklar. Sonuçta birey çevre ve alışkanlıkların ürünüdür. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarını geçirdikleri toprakların özlemlerini hep içlerinde duyacaklar. Özetleyecek olursak, şu anda kent Aleviliği, kırsal geçmişiyle henüz barışık değildir, kırsal geçmişiinden bir yerde utanır durumdadır.⁵³

---

⁵³ Bozkurt, a.g.e., ss. 88-89

İKİNCİ BÖLÜM

BİRLİK PARTİSİ'NİN KURULUŞU VE GENEL BAŞKANLAR DÖNEMİ

2.1. Partileşme Sürecinde Aleviler

2.1.1. Siyasal Bir Örgütlenmeye Doğru Aleviler

Türkiye toplumu devletle ilişkilerinde edilgen ve tabi bir konumdadır ve bu toplumsal durum, bireylerin siyasal özneler haline gelmesinde, dolayısıyla siyasal süreçlere katılımında ve müdahalesinde, bu bağlamda her kademede demokrasinin gelişiminde temel engel olarak görülmektedir. Zira devlet karşısındaki edilgen ve tabi konum, aileden başlayarak bütün toplumsallaşma, kültürlenme süreçlerinde otorite karşısında boyun eğen bireyler ortaya çıkararak, dolayısıyla otoriteye ram olmaya hazır insanlardan oluşan bir toplumu yaratan zihniyet dünyasından, bu özel kökten beslenmektedir.⁵⁴ Devlet, vatandaş için böyle bir görünümdeyken Aleviler için bu dönemde asli unsurun önemli vasfı olan dinden dolayı devlet işlerinde daha da edilgen ve iyice soyutlanmış, yalıtılmış bir toplumsal yapıdaydı.

Hep düşünüle gelenin aksine Cumhuriyet sonrasında da Aleviliğin kendini ifade özgürlüğü açısından köklü bir dönüşüm yaşanmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalan toplum yeni, modernist ve Türk bir kalıba dökülürken, Alevi kimliğin kendini özgürce gerçekleştirmesi yine mümkün olamamıştır.⁵⁵

Cumhuriyetin ilk büyük reformları, doğrudan doğruya laiklikle ilgiliydi. Laiklik Osmanlı İmparatorluğunda, pratik bir ihtiyaç ve modernleşmenin bir şartı olarak yavaş yavaş ortaya çıktı ve böylece yeni rejimin ana temellerinden biri oldu. Bu prensip 1937'de Anayasaya kondu.⁵⁶

⁵⁴ Suavi Aydın, “Amacımız Devletin Bekası” Demokratikleşme Sürecinde Devlet ve Yurttaşlar, TESEV Yayınları, İstanbul, 2005, s.28

⁵⁵ Erdoğan Aydın, **Aleviliği Ne Yapmalı**, Nokta Kitap, İstanbul, 2005, s.224

⁵⁶ Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temelleri**, Afa Yayınları, İstanbul, 1996, s. 224

Aleviler, devletin laikleştirilmesine yönelik alınan önlemlerden ötürü bir kısıtlamaya uğramadılar. Halifeliğin kaldırılması, dini eğitim veren okulların kapatılarak eğitimin laikleştirilmesi, okullardaki (Sünni) din eğiliminin adım adım değiştirilmesi, şeriatın yerini İsviçre Medeni Hukuku ve İtalyan Ceza Yasasının alması, daha çok Sünni İslam'ın kurumlarını ve simgelerini ilgilendirmekteydi. Alevilerin kendi tahkim mercileri çerçevesindeki hukuki uygulamaları ve dışı kapalı Alevi topluluğunun inançlı kesimlerinin yine kendi içlerindeki eğitimleri, her türlü devlet denetiminden ve müdahalesinden uzak olduğu için, söz konusu uygulamalardan etkilenmemekteydi.⁵⁷

Hatta Cumhuriyetin ilk yıllarında Alevilerin, Kemalist ideolojiye karşı büyük bir sempatileri uyanmıştı çünkü laik uygulamalar Aleviler üzerindeki Sünni baskıyı azaltacak uygulamalardı ve aleviler bu durumdan hoşnuttular.

Tek parti döneminde halk CHP iktidarlarından çok çekmişti. Jandarmalar köylere gittiklerinde insanları sorgusuz sualsiz dövüyordu. Karakolların odun, hayvan yemi gibi gereksinimleri köylüden zorla alınıyordu. Tahsildarlar, vergi toplamaya gittiklerinde, ödeme gücü olmayanların hayvanlarını, ev eşyalarını alıp götürüyorlardı. Tahsildarlar, halka, Osmanlı'nın mültezimlerinin (vergi toplayıcılarının) yaptıklarından fazla eziyet ediyordu. Öyle ki tahsildarların, jandarmaların geldiği haberini alan vatandaşlar saklanacak delik ararlardı.⁵⁸

İkinci dünya savaşındaki yıllarda Türkiye çok ciddi bir değişim yasadı. 50'li yıllarda ülkenin siyasi ve sosyal yapısı demografik değişimle büyüdü, eğitimin genişlemesi, sanayinin gelişmesi ve büyük bir göçün büyük şehirlere ve yabancı ülkelere kayması bu değişimi hızlandırdı. Ağırlıklı kırsal yerleşim alanlarında kalan Aleviler de bu sosyal değişimden nasibini aldı. ki bu şehirleşme ile karakterize oldular. Eski yapılarının yıkılması, farklı sosyal yapılar ve özellikle dinin daha az

---

⁵⁷ Schüler, a.g.e. , s.162

⁵⁸ H. Nedim Şahhüseyinoğlu, **Alevi Örgütlenmelerinin Tarihsel Süreci**, İtalik Kitapları, Ankara, 2001, ss. 70-71

pratik hayata geçirilmesiyle bu değişim daha belirgin bir hal aldı. 1960'lar da ülkeleri ve kendi kayıp ettikleri özellikleriyle daha yakın bir bağ kurmaya başladılar.⁵⁹

1950'de çok partili yaşama geçişle Alevilik yeni bir işlev kazanır. Halk, siyasilere yaşamlarının oylarının ucuna bağlı olduğunu anlamasıyla güç kazanır. İkinci Dünya Savaşı yıllarının kıtlık ve bunalımı bitmiş, bir gönenç dönemi başlamıştır. Demokrat Parti oy kaygısıyla, halkı kandıracak çarpıcı sözler bulur. Sünni köylerde sürekli imam hatip okulları açma sözü verilir. Alevi köylerinde ise "*Onların çocukları imam okuluna gitsin, imam olsun, siz çocuklarınızı çağdaş okullarda okutun*" gibi çarpıcı sözler geliştirilir. Bu sözlerle Alevi kitlenin bir bölümünün oylarını almayı başarırlar. Özellikle Alevi-Sünni çatışmasının yoğun olduğu Sivas, Yozgat, Çorum'da bu söylem etkili olur. Malatya gibi Köy Enstitülü kuşağın etkin olduğu bölgelerdeyse halk, devrimlerden kopuşları kaygıyla izler.⁶⁰

DP'nin iktidarda olduğu 1950-1960 yılları arası seçim sonuçlarına bakıldığında şaibeli 1946 seçimleri dışında 1950, 1954, 1957 genel seçimlerinde Alevilerin yoğun olarak yaşadıkları illerde, neredeyse oyların tümünün DP'ye verildiği görülecektir. Bu durum da bir Alevilik-sol ilişkisini sorgular kılmaktadır. Bu başlıkta, Alevilerin, Türkiye'de yaşayan diğer kesimler gibi, tek parti dönemine bir tepki ve yanı sıra DP'nin ekonomik ve siyasal liberalleşme vaatlerinin cazibesıyla DP'ye yöneldikleri görülmektedir. Bunda kuşkusuz DP'nin ekonomik kalkınma hamlesini tarım sektöründen başlatma kararı önemli rol oynamıştır. Çünkü nihayetinde 1950'lere kadar Alevi toplulukların çoğu çiftçilik ve hayvancılıkla geçinen kesimlerdi. Bu sav şöyle bir sonuca da yol açmaktadır: Aleviler nasıl sosyo-ekonomik konjonktürün gerektirdiği koşullar altında tarihsel olarak yani 60'ların ortasından itibaren "sol"u tercih etmeye başladılarsa, 50'li yıllarda da farklı sosyo-ekonomik koşullar nedeniyle DP'ye yönelmişlerdir.⁶¹

Alevi sairi Ali izzet Özkan DP'nin zaferini baskıcı rejimden kurtuluş olarak simgeleyen şiiri şöyle:

⁵⁹ Elise Massicard, **Alevism in the 1960: Social Change and Mobilisation**, In: Hege Irene Markussen (ed), *Alevism and Alevism, Transformed Identities*, Istanbul, Isis, 2005, p. 109-135

⁶⁰ Bozkurt, a.g.e., s. 74

⁶¹ Sabır Güler, **Aleviliğin Siyasal Örgütlenmesi Modernleşme, Çözüm Ve Türkiye Birlik Partisi**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008, ss.194-195

*“ Kral oldu, idoler çözüldü
Yeterince görmezlikten gelindik
Tiranin sarayı yerle bir oldu
Kölelikten kurtulduk
Demokrasi kurtarıcı göründü
Tiranin sesi kesildi
Bu gün Allah büyüktür çağırısı
Yer yüzünden yere indi.”⁶²*

Çok partili sisteme geçme sürecinde, Aleviler, umutlarını muhalefetteki Demokrat Partiye (DP) bağlamış ve bu partinin 50’lerin başındaki seçim zaferlerinde pay sahibi olmuş olmalıydılar. Alevilerin bu desteğinin nedeni, DP’nin dini meselelerle ilgili tutumuna bağlanamaz. Başlangıçta DP, ülkenin ekonomik bakımdan kalkınmasının anahtarını tarımın geliştirilmesinde gördüğü ve bunun için gerekli kaynakları (tohum, krediler, tarım makinelerinin ithali, ziraata elverişli alanların genişletilmesi vb.) seferber etme sözü verdiği için iktidara gelmesinden sonra güçlü bir kırsal desteğe sahip olan demokratik bir kitle hareketi karakteri sergilemekteydi. O zamanlar çoğunluğu hala kırsal alanda yaşayan Aleviler, bundan kazançlı çıktılar.⁶³

DP, CHP’nin halka yaptığı zulümleri, baskıyı iyi biliyor ve bunu CHP'nin aleyhine kullanıyordu. DP diyordu ki; *"Biz iktidara geldiğimizde jandarmaların, tahsildarların baskısına son vereceğiz. Demokratlaşmanın siyasal ve sivil örgütlenmenin, basın özgürlüğünün önünü açacağız"*. DP'nin bu vaatleri ve söylemleri aydınları da etkilemişti. Gerçi aydınlar, DP'nin kuruluş kadrosunu ve amacını biliyordu ama CHP'nin despotizminden kurtulmanın başka seçeneği de yoktu. Bu nedenle aydınlar da DP' den yana oldular. Ayrıca DP, Alevi toplumunda etkin dedeleri ve Alevi aristokratlarını milletvekili adayı göstermeyi de ihmal etmemişti. 14 Mayıs 1950'de yapılan milletvekili seçimlerinde DP'nin çıkardığı milletvekili

---

⁶² Massicard, a.g.m.,s. 109-135

⁶³ Schüler, a.g.e. , s.162

sayısı 408 iken, CHP ancak 69 milletvekilliği kazanabilmişti. Böylece, CHP 27 yıllık tek parti iktidarını yitirmiş, DP çoğunlukla iktidar olmuştu.⁶⁴

CHP'nin Cumhuriyet'in ilk yirmi yılı içerisinde İslam'ın kamusal hayattaki etkisinin geriletilmesine yönelik sürdürdüğü politikalarından ilk sapmalar, yine CHP tarafından daha 1940'ların sonunda zorunlu din derslerinin (dolaylı yoldan) yeniden konmasıyla gerçekleştirilmiştir. DP bu politikayı bir cami yapma programıyla ve imam hatip okulları açarak devam ettirdi, ancak gerici dinsel hareketlere müsamaha veya din üzerindeki devlet denetiminin zayıflatılması söz konusu değildi. Alevilerin 1957 parlamento seçimlerinde DP'den vazgeçerek yeniden CHP'ye yönelmelerinde etkili olduğu düşünülen birçok saikten biri, DP'nin yeni seçmen kazanmak için Sünni tarikatları araç olarak kullanmaya başlaması olabilir. Nur hareketinin DP'yi destekleme çağrıları ve bazı DP'li bakanların bu hareketin önderlerine duydukları sempatiyi gizlememeleri, Alevilerin DP'den kopuşlarında hiç şüphesiz ki etken olmuştur.⁶⁵

Muhalefette iken verdiği özgürlük ve demokrasi sözlerini unutan DP, ABD'nin güdümüne girer. ABD'nin çıkarları doğrultusunda ikili anlaşmalar yapar. Fransız ve İngiliz egemenliğine karşı bağımsızlık mücadelesi veren Arap halkının karşısında, emperyalistlerin (ABD, Fransız, İngiltere) yanında yer alır. Sosyalist bloğa karşı, ABD'nin çıkarlarına bekçilik etmek üzere karakol görevi yapmak dışında bir işlevi olmayan ve gerici yönetimlerin egemen olduğu Irak, İran, Afganistan, Pakistan'ın üyeliğinde oluşturulan "Bağdat Paketi"nin kuruluşunda yer alır. DP dış politikada böyle bir çizgi izlerken, yurtiçinde de demokrasi ve özgürlükten yana güçlerin karşısına ırkçı-şeriatçı güçleri çıkarır. Sola yönelik yasak ve baskılar artar. Basın özgürlüğü kısıtlanmaya çalışılır. DP yöneticileri laiklik ve demokrasi karşıtı olan güçlerle (ağalar, şıhlar, tarikat reisleri) kol kola seçim propagandalarına çıkarlar. Bu arada, şeriatın alt yapısını oluşturan kurum ve kuruluşların (camiler, Kuran kursları, imam-hatip okulları) sayısı giderek hızlanan bir şekilde artıyordu.⁶⁶

⁶⁴ Şahhüseyinoğlu, a.g.e. , 71

⁶⁵ Schöler, a.g.e. , ss.162-163

⁶⁶ DP iktidarı vaat ettiği İmam Hatip Okulları'nı 1951'de 7 ilde açtı; Ankara, İstanbul, Adana, Maraş, Konya, Kayseri, Isparta. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri, İmam Hatip Okullarının gerekçesini şu sözlerle anlatıyordu: "Türk Milleti'ne hitap edecek olgun, kültürlü, hatip ve imamların

okumuşları, aydınları görece çoğalan ve politikayla ilişkileri de gelişen Aleviler, DP'nin dışa bağımlılığından, laikliğe ve özgürlüklere yönelik olumsuz uygulamalarından rahatsız olurlar. Diğer emekçiler gibi Aleviler de ne çekmişlerse yasak, baskı ve şeriat uygulamalarından çekmemişler midir? Nihayet, aralarında değerlendirme yapan Aleviler, DP'ye verdikleri desteği çekmeye karar verirler.⁶⁷

Yeni siyasi dinamikler oluşurken, çoğulcu parti sistemi hızla dini siyasi olarak kullanmaya başladı. bu neden Alevilerin 1957 de DP ye destek olduğunu anlatabilir. Bu yüzden Alevilerin DP ye olan destekleri geçiciydi. Şair Ali izzet Özkan bir kaç yıl sonra durumu tersine değerlendirmeye baslar:

“Biz DP'nin genç bir kız olduğunu sandık

Fakat çirkin ve vefasız bir dul olduğunu kanıtladı.

Kafası dik ve temiz yüzlü olduğunu gösteriyordu ama biz yanlış yönlendirilmişiz

Yüzü kara kafasının kel olduğu ortaya çıktı.”⁶⁸

DP'de hak ve özgürlüklerin artmasını bakıcı yasaklayıcı rejimin sona ermesini hayal eden Aleviler hayal kırıklığına uğradılar.

Alevilerin siyasal erkten beklentileri karşılanmıyordu. Bir yerlere gelebilmek ve yaşama tutunmanın yolunun okumak olduğunu biliyorlardı. Siyasal temsil sorunu yaşayan Aleviler sistem içine dahil olmanın tek yolunun okumak olduğunu görüyorlardı. Çağdaşlığa ve çağdaşlığın gereği olan okuyup bilgilenmeye özlemliler olan Aleviler, tüm sıkıntılarına karşın çocuklarını yüksek okullara yolladılar. Bu

---

yetişmesini arzu ediyoruz." 1958 yılına gelindiğinde bu okulların sayısı 18'e çıkmıştır. 1965'den sonra kız öğrenciler de alınmaya başlandı.⁶⁶ 1967 yılında İmam-Hatip Okulu mezunlarına üniversiteye girme hakkı tanındı. DP döneminde ise, Kuran Kursu sayısındaki artış yanında bu kursları desteklemek amacıyla sivil örgütlenmeler de olmuştur. İstanbul'da "Kur'an Kurslarına Yardım Derneği" kurulmuş ve dernek kuruluşundan hemen sonra 23 Mayıs 1954 tarihli bazı gazetelerde yer alan şu bildiri dağıtılmıştır.

“Muhterem dindaş!.. kutsiyetinden şüphemiz olmayan yegane kitabımızı korumak vazifemiz, neşir ve taammim edebilmesine yardımcı olan imkanımız saadetimizdir.

*Madde1 – Kur'an öğrenmek yahut hizmetmek veyahut talim etmek için yurdun her köşesinden gelip resmi Kur'an Kurs hanelerine sığınan muhtaç yavrularımızın her türlü ihtiyaçlarına yardımcı olmak , kurs bulunmayan mahalleler için müsaade istihsal etmek lüzumu halinde yurdun her mntukasında şube açmak üzere bir cemiyet kurulmuştur. Daha fazla bilgi için Bkz. Doğan Duman, **Demokrasi Sürecinde Türkiye'de İslamcılık**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999, ss.150-190;*

⁶⁷ Şahhüseyinoğlu, a.g.e. , 71

⁶⁸ Massicard, a.g.m.,s. 109-135

çocukların bir bölümü siyasette esen sol rüzgara kapıldılar. Toplumda uyanış hız kazanınca, iktidar destekli sağ kesimin hışmına uğradılar.⁶⁹ Alevilerin sitem içinde yer edinmek için günümüzde dahi yapacakları tek şey var o da okumaktır yani yüksek öğretimle bir yerlere gelebilmek.

Şahhüseyinoğlu adı geçen eserinde söyle demektedir: Alevilerin bir bölümü CHP'ye yönelir; başka bir bölümü ise, ilerici, demokrat, laik bir örgütlenme oluşturma arayışına girerler. Bu gelişmeyi izleyen ve iktidarı elinde tutan egemen güçler, Alevi oylarının blok halinde bir yerde toplanmasını engellemeyi düşünürler. Deneyimli ABD'li dostlarına danıştıktan sonra bir Alevi Partisinin kurulmasına karar verirler. Tek parti döneminde, 1940'ta, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan, gözaltına alınan solcu gençleri, *"Bu memlekette komünizm lazımsa onu da biz getiririz. Siz kim oluyorsunuz da memlekete komünizm getirmeye çalışıyorsunuz?"* diye tehdit eder. Aynı egemen güçler, *"Demokrasi gelecekse biz getiririz. Laiklik gelecekse onu da biz getiririz"* alışkanlıklarını sürdürmektedir. Alevilere rağmen bir Alevi Partisi kurulması kararının altında yatan zihniyet budur. Karar verilmişse o parti kurulacaktır. Güçlünün sözü yerde kalır mı hiç?⁷⁰

Çok partili sisteme geçişten sonraki dönem için, Alevi topluluğunun seçimlerdeki tutumunun öncelikle sınıfsal veya bireysel görüşlere göre mi, yoksa Alevi kimliği doğrultusunda mı şekillendiğine yönelik, elde oldukça az veri bulunmaktadır. Yorumda bulunmaya olanak veren az sayıda veriye örnek olarak, nüfusun çoğunluğunu Alevilerin oluşturduğu il ve ilçelerdeki seçim sonuçları, özellikle de, adayların kimliğinin seçmenlerce bilindiği varsayımıyla, Alevi adayların topladığı oylar, sayılabilir. Türkiye partilerinin tarihi, partilerin özellikle kuruluş aşamalarında Alevi temsilcileri ile temasların ve onları aday gösterme çabalarının örnekleri ile doludur. Bu durum, Alevi azınlığı mensuplarının kendilerini belli bir partinin oy potansiyeli olarak görmediklerini ve partiler tarafından da, tek bir partinin tekelinde sayılmadıklarını göstermektedir. Alevi adayların çok değişik partilerin listelerinde yer almalarından dolayı, Alevilerden, tek tip tutum sergileyen bir

⁶⁹ Lütfü Kaleli, **Alevi Kimliği ve Alevi Örgütlenmeleri**, Can Yayınları, İstanbul,2000, s.32

⁷⁰ Şahhüseyinoğlu, a.g.e. , ss.71-72

topluluk olarak söz edilemez. En yoğun Alevi nüfusuna sahip Tunceli dahi, 1950 ve 1969 yılları arasında herhangi bir partinin kalesi olarak görülmüyordu.

1970'ten sonra Alevilik içinde yeni bir olgu ortaya çıktı: Alevi gençler Marksist olmaya başladılar. Bu koşullarda etkinliklerini bütünüyle kaybetmekten korkan dedeler, babalar bir Alevi partisi olan Birlik Partisi'nin kurdular. Fakat tren kaçmıştı: artık kazanılması mümkün olmayan gençlik Marksist kalmaya devam etti. Fakat sürece bir şey daha eşlik ediyor. Sosyalizm ve Marksizm çok özgün şekilde Aleviliğe entegre oluyordu. Çünkü Marksist, Sosyalist olan Alevi genci kendi kesinlikle Aleviliğe ihanet etmiş hissetmiyor kendini Alevi olarak tanımlamaya devam ediyordu.⁷¹

Alevilerin hiçbir zaman, bütün Alevilerin seçim tercihiyle ilgili karar üretecek bir eşgüdüm mekanizmasını hayata geçirmediğini belirtmektedir. Bir dizi etken buna katkıda bulunmuş olabilir: Dede ve pirlere etrafındaki yerel ocakların ademi merkezi örgütlenmesi; Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte devlet baskısının son bulacağına olan inançla ve devlet doktrini haline gelen laiklik kalkınının koruması altında, bir zamanlar dışarıya kapalı olan topluluklarının, tedbirli bir şekilde açılmaya başlamasıyla dinsel otoritelerle zayıflaması, başlıca faktörler arasında sayılabilir. Alevi ailelerin kentlere göç sonucunda çözülmesi ve kimlik oluşturmada din etkeninin belirleyiciliğini yitirmesi gibi nedenleri de saymak mümkün.⁷²

Çok partili rejim, dini bir koz haline getiren yeni bir siyasal mantığı da yerleştirir. Seçmenler artık oy verme gücüne sahiptir. Alevilerin her zaman CHP'yi destekledikleri yönündeki yaygın kanının aksine, 1950'deki ilk çok partili seçimde Alevilerin çoğunlukla DP'ye (Demokrat Parti) destek verdiklerini gösteren birçok işaret bulunmaktadır. Hiç kuşkusuz DP'nin dile getirdiği kırsal temalardan etkilenmişlerdi; ilk zamanlarda mezhep aidiyeti muhtemelen oy vermede belirleyici bir etken olmamıştı.

---

⁷¹ Anton Jozef Dierl, **Anadolu Aleviliği**, Ant Yayınları, İstanbul, 1991, s.69

⁷² Schöler, a.g.e. , s.161

Aleviler çok partililikle birlikte, daha önce dışlandıkları olanaklara erişmek üzere yarışa girme olanağı bulurlar. O zaman Aleviler ile Sünniler arasında bir rekabet başlar ve bu da farklılıkların siyasallaşması sürecini beraberinde getirir. Partilerin hepsi, önemli bir seçmen kitlesini temsil eden Alevilerin gönlünü çelmeye uğraşmaktadır. Ama partilerin, özellikle de Sünniler ile Alevilerin birlikte yaşadıkları karma bölgelerde, Sünni yandaşı bir söylemle Alevi yandaşı bir söylemi bir araya getirmeleri güçtür. Daha sonraki evrede sağcı kuruluşlar açıkça Sünni yanlısı söylemleri benimser ve tarikatlara göz kırpmaya başlarlar; bu durum, 1957 seçimlerinden itibaren bazı Alevi seçmenlerin 'niye DP'den uzaklaştıklarını' açıklayabilir. Demek ki çok partili rejim, dini vaat yarışını hızla bir seçim taktiği haline getirmiştir: Alevilik bir siyasal koz, hatta bir hareket zemini olur.⁷³

Alevilerin, çok partili sisteme geçişten sonra her hangi bir parti tekelinde olmamış dönem içinde sağ veya sol partileri destekledikleri görülmüştür. Birlik Partisi'nin kurulmasından sonra dahi Alevi oylarının blok halinde Birlik Partisi'ne geldiğini söylemek çıkan sonuçlara göre mümkün gözükmemektedir.

2.2. Birlik Partisi'nin Kuruluşu

2.2.1. Birlik Partisi'nin Kurulmasına Etki Eden Olaylar

Birlik Partisi'nin kurulmasında etkili olan olaylar da öncelikle 1963 yılında verilen Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı teklifine karşı sağcı basının tepkileri ve buna karşılık Alevi gençlerinin örgütlenmesi sonraki siyasal yapılanmada etkili olmuştur. Bir diğer etki eden önemli husus ise toplumsal çatışmalar olmuştur. Alevi-Sünni çatışmalarının yaşanması ve siyasal erkin bu olaylara kayıtsız kalması bir siyasal örgütlenmeye ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bunların dışında 1961 Anayasasının sağladığı görece özgürlük, siyasal temsilde yaşanan sıkıntılar gibi nedenler bulunmaktaydı.

27 Mayıs'tan sonrasında anayasanın laik bir görünüm kazanması için özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yeniden dizayn edilmesi gerekiyordu.

---

⁷³ Massicard, a.g.e., s.54

Alevilerin de Diyanet İşleri Başkanlığı'nda temsil edilmesi için bir Mezhepler Müdürlüğü'nün açılmasını isteniliyordu. Bu müdürlük, önemli ve laik Cumhuriyetin icaplarından biri olarak görülüyordu. 1963'te Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in bu konuda yetkili kıldığı Dönemin Devlet Bakanı Hayri Mumcuoğlu'na bu konuyla bizzat ilgilenmesini istemiştir. Gürsel, bunu gerçekleşmesini çok istemiş hatta gerçekleşmezse gözlerinin açık gideceğini söylemiştir. Zira “*Aleviliğin ne olduğunu iyi biliyorum ve ıstırabına da yabancı değilim.*” Diyordu.⁷⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve görevleri hakkında kanun tasarısı (1/392) (Milli Eğitim, İçişleri, Maliye ve Plan Komisyonlarına)⁷⁵ tasarısıyla gündeme geldi.

1963 yılındaki DİB'na dair tasarı meclise sunuldu. Mezhepler Müdürlüğü'nün kurulmasına ilişkin tasarı meclise gelir gelmez fırtına koptu. Birden, sağcı ve dinci basın atağa geçti ve “mum söndü”⁷⁶ projesinin camilere getirilmek istendiğini iddia etmeye başladılar.⁷⁷ Sağcı basın tarafından Alevilerin, “İslamiyet'in ifade ettiği vahdet ruhu için ciddi bir tehlike olduğu” yazıldı. Bu zümrenin ehl-i sünnet mezhebi ile eşit tutulmasının 27 milyon Müslüman'la alay etmek olduğu ifade edildi.⁷⁸

Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve görevleri hakkında kanun tasarısı gündemdeyken basında özellikle sağ basında çok ağır hatta hakarete varan tartışmalar olmuştur. Adalet Gazetesi yazarı Abdürrezzak Öz ve Ali Ak'ın kaleme aldıkları bu yazı hakaretlerle doludur.

“..Diyanet İşleri Başkanlığı ve görevleri hakkında Kanun Tasarısı madde 10- mezhepler müdürlüğü, Müslüman cemaati tam bir eşitlikle mütalaa ederek aslında İslam dininin esaslarında hiçbir fark gözetmeden Şii ve Sünni mezheplerinin

⁷⁴ Cem, Sayı:4, 5 Ekim 1966

⁷⁵ MMZC,D:1, C:11, B:37,O:2, 30.01.1963, s.392

⁷⁶ Bkz. Levent Cinemre-Figen Akşit, **100 Soruda Tarih Boyunca Alevilik ve Aleviler**, Tempo Kitapları-30, s. 8: Mum söndü, halk arasında, “ Ana-bacı tanımayan Alevilerin toplu seks alemidir.” Şeklinde tarif edilir. Ancak bu yüzyıllık yanlışlık, Alevilerin büyük şehirlerde baskıdan kurtularak kendilerini ifade etmeleriyle düzeltilmiştir. Aleviler cem ayinlerinde, cem meydanlarını aydınlatmak için mum yakar ve cemin bitiminde söndürürler. Ancak onların kadın erkek eşitliği meselesini 1400 yıl önce çözdükleri ve ibadeti de kadın erkek birlikte yaptıkları için, haklarında böyle yanlış söylentiler çıkarılmıştır.

⁷⁷ Massicard, a.g.m.,s. 109-135

⁷⁸ Fikret Otyam, **Hu Dost**, Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1964, s.98

coğrafya ve yerleşmiş buldukları yer özellikleri icabı teferruata taalluk eden mesele ve farklı tezahürlerini hurafelerden arınmış olarak, İslam akidelerine uygun şekilde halletmek, saliklerini tenvir etmek ve irşat etmek hususlarında gerekli işlemleri yapmak bu müdürlüğün görevlerindedir..”

“..Maddedeki (mezhepler müdürlüğü, Müslüman cemaati tam bir eşitlikle mütalaa ederek) cümlesinde, topraklarımızda yaşayan Alevi, Şii ve Kızılbaşlık gibi ilmen ve tarihen hiçbir gerçeğe dayanmayıp tamamen efsane ve mugalataya dayandığı gibi, Dinen de safsata ve hurufattan başka bir kıymeti olmayan ve her devirde İslam dini aleyhine çevrilen entrikalarda en aktif roller almakla İslamiyet'tin ifade ettiği vahdet ruhu için ciddi bir tehlike olan bu zümrenin, ehli sünnet mezhebi ile eşit mütalaa olunacağı ifade ediliyor ki, en hafif tabir ile 27 milyon Müslüman'ın din vicdanı ile alay etmek demektir. Bu eşitliğin nelere kadar dayanacağını kestirmek için kehanete ihtiyaç yok. Kanuni müeyyidelerle eşitlikleri teminat altına alınan Kızılbaşların yarın camimizde mum söndürme merasimleri yapmaya yeltenmeyeceklerini kim temin edebilir..”⁷⁹

M. Raif Ogan ise Yeni İstanbul Gazetesindeki yazısında şöyle demektedir;

“..Yurdumuzda Şii mezhebi var mıydı?

Şu halde kanundaki Şia tabirini ancak iki şia mezhebine hasr ve tahsis etmek mecburiyetindeyiz. 1) İsna aşeriye, 2) Zeydiye. Memleketimizde Zeydiye yoktur. İsna aşeriye mensupları olarak İranlı kardeşlerimiz vardır. .... bunlardan dolayı hakiki Şia olan bu iki İslam mezhebi ile Diyanet İşleri Müessesesinde işgaline sebep yoktur...”⁸⁰

Başka bir yazısında ise şöyle demektedir:

“... bunlardan sonra Anadolu'nun bazı bölgelerinde (Alevi) unvanını verenler vardır.

⁷⁹ **Adalet** , 23.03.1963: Bozkurt a.g.e. ,s.75

⁸⁰ **Yeni İstanbul**, 23.03.1963

Mezhep kitaplarında yoktur. Bütün inançları ve talimleri hep ağızdan ağza geçmiş rivayetlere, ananelere bağlanır.”⁸¹

“ Yoksa dededen babaya, babadan çocuklara geçmiş efsanevi inançları sanki usul ve fûru beli bir mezhep imiş gibi kabul edip de Diyanet İşleri kanun tasarısındaki mezhep müdürlüğü maddesinde Şii bölümünde mütalaa etmek, hurafeleri temizlemek değil onları doğru saymak olur!

Şu veya bu sebepten hurafelere saplanmış olanlar; cehaletlerinden ileri gelen bu vaziyetlerinde maruz sayılsalar bile dalaleti hakikat ile aynı seviyede bir tutanlara, bilerek yaptıklarından dolayı, maruz alimler denilemez. Cehalet ve gafletle mücadele, cahil ve gafilleri irşad babında dalalete mevki tanımakla mümkün olmayacağını unutmamak lazım.”

“ Türkiye’de hakiki Şia (İsna aşeriye ve zeydiye) yoktur. Alevilik ise bir mezhep değil, bir tarikattır. Müteşeyyi de olsa hiçbir tarikat mezhep çerçevesinde yer vermek mümkün değildir. Çünkü,tarikatlar kanun ile mülgadır. Böyle olunca çok kargaşalıklara yol açacak Şii tabirinin maddeden çıkarılması elzemdir. Hatta, Diyanet İşleri Teşkilatı arasında sanki Türkiye’de bir çok mezhepler varmış gibi mezhepler müdürlüğü şubesinin ihdasında hiçbir sebep ve zaruret mevcut değildir. Mezhep tabirinin ilmi karşılığı göz önüne getirilince başka türlü düşünülmez.” ⁸²

Buna cevap olarak yaklaşık elli Alevi öğrenci Anakara’da bir deklarasyon hazırladılar, ancak Kürt ve Türk öğrenciler başlığında anlayamadılar. Kürt Aleviler büyük Türk ulusuna başlığını ret edip yerine Türkiye halkının hepsini kapsayacak bir başlık konmasını istediler. Bu yüzden deklarasyona ancak dört öğrenci imza attı.⁸³ Cumhuriyet ve alevi tarihinde ilk kez böyle bir (“Alevi” ismi kullanılarak) bildiri yayınlanmıştır.⁸⁴

---

⁸¹ a.g.g., 25.03.1963

⁸² a.g.g., 27.03.1963

⁸³ Massicard, a.g.m.,s. 109-135

⁸⁴ Ali Murat İrat, **Devletin Bektâşi Hırkası Devlet Aleviler ve Ötekiler**, Chivi Yayınevi, İstanbul, 2006, s.90

Ankara Üniversitesi Alevi Gençleri Tarafından Yayınlanan Bildiri

“TBMM sunulan Diyanet İşleri Teşkilat Kanunu Tasarısını vesile ittihaz ederek bazı gazetelerde milli vahdeti parçalama gayesi güden neşriyat üzerine basın bülteni tanzim etmek mecburiyetini duyduk.

Bu güne kadar susmamızın sebebi ilgili mercilerin gerekli alakayı gösterip bu kötü zihniyetli tahrikçiler hakkında gerekli işlemi yapak kanaati idi. Ancak en ufak tedbirin dahi alınmadığını üzüntü ve teessürle müşahede eden bizler hakkı ve gereği ifade ile meşru müdafaamızı yapmak ve hükümet tarafından hazırlanan tasarı hakkında görüşlerimizi belirtmeği bir zaruret addettik.

Mevzuumuz şudur: insan hakları temel prensiplerinden mülhem olarak Anayasamızın 19. maddesinde din ve vicdan hürriyetini teminat altına almıştır. Diyanet Teşkilatının mer’i bulunan kanunları bu ışık altında revizyona tabi tutarak ihtiyaçlara cevap verir hale getirmek zaruretini duyan hükümetimiz hazırlanmış olduğu kanun tasarısında yurdumuzda din ve mezhep ayrımı yapmadan laik esasları dairesinde her çeşit din ve mezhep salikleri arasında din ve vicdan hürriyeti alanında karşılıklı saygı ve yurt yararına beraberlik sağlamak gerekçesiyle bir takım memnuniyet verici yenilikler getirmek istemiştir. Ve tasarının 10. maddesinde de belirttiği gibi bir “Mezhepler Müdürlüğü” ihdası yoluna getirmek gerçeğini göstermiştir. Mezkur maddeye göre Müslüman cemaati tam bir eşitlikle mütalaa ederek aslında İslam dinin esaslarında hiçbir fark gözetmeden Şii ve Sünni mezheplerinin coğrafi ve yer özellikleri icabı teferruata taalluk eden mesele ve farklı tezahürlerini hurafelerden arınmış olarak İslam akidelerine uygun şekilde halletmek, Saiklerini tenvir ve irşad etmek hususlarında gerekli işlemleri yapmak vazifesi ile görevli kalmak istemiştir. Her akli selim sahibi vatandaş tarafından desteklenen yukarıdaki gerekçe ve metini belirttiğimiz iş bu maddeyi LAİK PRENSİPLERİNİN TAM MANASYLA MEMLEKETTE TATBİKİNİN SAĞLANMASI BAKIMINDAN taktire şayan buluyoruz.

Şöyle ki: Laikliğin 4 ana mesnedi mevcuttur.

1. İTİKAD HÜRRİYETİ
2. İBADET HÜRRİYETİ
3. TEŞKİLATLANMA
4. TEDRİŞ VE TELKİN HÜRRİYETİ

Anayasamız ilk iki hususu serbest bırakmıştır. Çünkü Engizisyon devrinde dahi bir insanın kafasının içindeki inanışa, düşünceye müdahale edilmemiştir. 3. ve 4. hususların hüküm altına alan bu kanun tasarısını da hükümet hazırlamıştır. Elbette ki devlet İLAM DİNİNİN BİR TEK MEZHEP HAKİMİYETİNİ TESİS DEĞİL DİĞER MESLEK SALIKLERİNİN DE İHTİYAÇLARINI KARŞILAYCAK VE DİN EĞİTİMİNİ VE ÖĞRETİMİNİ SAĞLAYACAK VE GEREKEN TEŞKİLATI KURACAKTIR. Diyanet İşeri Reisliğinin vazifesi ancak ve ancak toplumun dini vasfındaki bazı işlerini dağınıklıktan ve düzensizlikten kurtarmak için bu işleri ne bir din devletinin teşkilatının ne bir dinin organizasyonunun ifadesidir. Ne de toplumun tesir altında bulundurmak isteyen bir dinin bu tesiri elde etmek vasıtasıdır. Bu itibarla hükümet tasarısı arzulan hedefe ulaşmak için atılan olumlu ilk adımdır. Hal böyle iken bazı basın organlarında yer almış yazılarla bu olumlu hamleye dil uzatıldığını özellikle nüfusunuzun yarısına yakın bir topluluğu meydana getiren ALEVİ VATANDAŞLARIMIZA saldırılarda bulunduğunu esefle müşahide etmiş bulunuyoruz. Ayrıca bu zihniyetin mümessilleri tarafından ALEVİ topluluğuna yöneltilen yersiz uydurma isnatları nakletmekten öğreniyoruz.

Bu isnatların en ilkel kabilelerde bile insan duygusu ve insanlık kıymet hükümlerine uygun addedildiği duyulmamış, görülmemiştir. Tıpkı çıkarıcı öncüler gibi etrafta nifak tohumu saçıp kendi gibi inanmayanları bazı ahlak dışı iftiralarla lekeleyip susturmak isteyen, ezmek isteyen kara ruhlularla bu işin münakaşasını yapacak değiliz. Üzüntümüz bir kısım basında bu isnatların itibar görerek yer almasındadır.

Bu vatanda birlik temine çalışmak gerekirken ırkan ÖZTÜRK, denen MÜSLÜMAN bulunan, ancak mezheple ilgili inançlarında bazı usul farkları gösteren vatandaşları birbirinden ayırmaya çabalayama gayretleri dahi MİLLİ MENFAATLERİ zedelemekten başka bir işe yaramayacağı aşikardır.

ALEVİLER ki hurafeye asla inanmamış, her zaman hak ve hakikat aşığı olark EHL-İ BEYT'in yolundan bütün baskı ve zulümlere rağmen ayrılmamıştır. ELİNE, BELİNE , DİLİNE SADIK KALMA DÜSTURU İLE bu gün dünya milletinin gerçekleştirmek istedikleri hakikatleri yüzlerce sene evvel başarmış, insanlığa öncülük etmiş asil bir topluluktur.

O topluluk ki her zaman olduğu gibi Milli Ölüm Kalım savaşlarında ATATÜRK'ün etrafında toplanmış, milli birliği tesiste öncülük etmiş. ATATÜRK İLKELERİNİN SADIK BEKÇİSİ KALMIŞTIR. Peşinen bilinmelidir ki memleketin yüksek menfaatleri tefrikçilerin menfaatlerinden ağır basacaktır.

Gerek Sünni camianın ve gerekse Şİİ-ALEVİ camianın bu nevi irticai davranışlara mürteci gayretkeşlere iltifat etmeyecekleri bir gerçektir. Hala bu gerçeği şahsi çıkarları uğruna görmeyip baltalamak isteyenler mutlaka hüsrana uğrayacaklardır. Yine bilinmelidir ki ALEVİ camia bu nevi saldırılara karşı uyanık kalarak yerinde ve zamanında gerekli tepkiyi gösterecektir. Ve fakat basiret yolundan asla ayrılmayacaktır.

NETİCE OLARAK ARZEDELİM Kİ; MEMLEKETİN YÜKSEK MENFEATLERİ AŞAĞIDA İFADE EDECEĞİMİZ MESELERİN ÜZERİNDE AŞAĞIDA İFADE EDECEĞİMİZ MESELERİN ÜZERİNDE PARLAMENTOMUZUN, HÜKÜMETİMİZİN, KIYMETLİ BASINIMIZIN VE SAĞDUYULU SAHİBİ HALKIMIZIN hassasiyetle durmalarını zorunlu kılmaktadır;

1. TÜRKİYE’de Laik prensibinin tatbikatını sağlayacak olan bazı değişiklikler yapmak üzere hükümetçe ilgili komisyonlardan geri alınan mezkur tasarının özünden bir şey kaybetmesine mahal verilmemesi,
  2. her türlü kanuni teminat altında bulunan ALEVİ TÜRK kitesini rencide eden davranışın amme efkârı huzurunda ilgililerce takip ve takbih edilmesi,
  3. amme vicdanını zedeleyici bu nevi davranışların basınımızda yer almaması,
  4. MİLLİ BİRLİK PARÇALAMAĞA MATUF BU GİBİ DAVRANIŞLARA KARŞI SAĞDUYU SAHİBİ HALKIMIZIN UYANIK BULUNMASI
- En samimi arzularımızdır.*

ANKARA ÜNİVERSİTESİ ALEVİ GENÇLERİ

Basın Bültenini Tanzim Komitesi

Mustafa TİMİSİ

İktisadi Ve Ticari İlimler Akademisi

Seyfi OKTAY

Hukuk Fakültesi

Engin DİKMEN

Hukuk Fakültesi

ALİ İLHAN

Hukuk Fakültesi”⁸⁵

Cumhuriyet tarihinde ilk defa Alevilerin kamuoyu önünde örgütlenerek seferber olmasına tanıklık edildi. Bu yıllarda ki daha çok kültürel inisiyatif (giderek kültürel etkinliklerle geliştirilen) daha sonra siyasi bir yan kazanan ki ilk Alevi partisi olan Birlik Partisi’de böylece kuruldu. Bu değişimler belki dolaylı sosyal değişimin ürünü olarak görülür ve çoğulcu parti sistemini getirdiği koşullarla ve siyasi liberalizmin gelişimi ve büyüyen çoğulculukla oluştu.⁸⁶

Geri çekilen tasarının 10 maddesi şu şekildeydi:

“ (Madde 10). Mezhepler müdürlüğü, Müslüman cemaati tam bir eşitlikle müतालa ederek aslında İslam Dininin esaslarında hiçbir fark gözetmeden Şii ve

⁸⁵ Cemal Özbey , **Alevilik Üzerine Tartışmalar**, Emek Basımevi, Ankara, 1963, ss.31-35; **Bozkurt**, a.g.e., ss. 75-76

⁸⁶ Massicard, a.g.m.,s. 109-135

Sünni mezheplerin coğrafya ve yerleşim buldukları yer özellikleri icabı teferruatta taalluk eden mesele ve farklı tezahürlerini hurafelerden arınmış olarak İslam akidelerine uygun şekilde halletmek, saliklerini tenvir ve irşat etmek hususlarında gerekli işlemleri yapmak bu müdürlüğün görevlerindedir.”⁸⁷

Bu tasarının geri çekilmesi ve İnönü koalisyon hükümetinin 1965 yılında düşmesinden sonra, 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görev ve örgütlenmesini düzenleyen yasa değiştirilmiştir.⁸⁸ Alevilerin destek verdiği bu yasanın, eğer kabul edilseydi, Aleviliğin bir mezhep olarak İslam içinde değerlendirilmesine yol açacağı gözden kaçmamalıdır.⁸⁹

Basın açıklamasından sonra Cemal Gürsel, Mustafa Timisi ve arkadaşlarını köşke davet ederek bir süre görüşmüştü. Bu görüşme sırasında Cemal Gürsel'in yaklaşımını ve sonraki gelişmeleri Mustafa Timisi şöyle anlatmıştır:

“...Cemal paşaya gittik. Arkadaşlar ile bize çok sıcak davrandı babacan bir adamdı. 30-40 dakika sohbet ettik. Süre normalde 15-20 dakika idi ama sohbet uzadı.

Biz anlattık Türkiye Cumhuriyet'in ulusal bütünlük açısından zihniyetin yanlışlığı, geçmişten gelen bu yanlışlığın artık düzeltilmesi gerektiğini, biz Alevi vatandaşları olarak anne ve babalarımızın kabullendiği gibi bir suskunluğu bir teslimiyetçiliği kabul etmediğimizi, ulusal birliğinde birbirimizi kabulden geçtiğini anlatmaya çalıştık o günün heyecanı içinde, paşa bizi dinledi tebrik etti. “Siz bir şeyler yapıyorsunuz, sizin yanınızdayım, sonuna kadar yanınızda olacağım” dedi. Çekinmeyin dedi yüreklendirdi. Bize, “Ben Alevi kökeninden gelmedim. Ama yetiştiğim çevre askerlik gereği Türkiye Cumhuriyet'i toplumsal yapısını tanımak Alevi yurttaşları tanımak, Aleviliği öğrenmeye çalıştığımı, söyledi. “Keşke Yavuz Sultan Selim'in Sünniliği Osmanlı'nın resmi ideolojisi olarak almasaydı. Aleviliğin yanında yer alsaydı bugün Türkiye Cumhuriyet'in daha büyük bir gelişmenin içinde

⁸⁷ Ali Murat İrat, **Devletin Bektaşî Hırkası Devlet Aleviler ve Ötekiler**, Chivi Yayınevi, İstanbul, 2006, s.90

⁸⁸ İlhan Selçuk, Gencay Şeylan, Kalkan Şenay, **Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik**, Yön Yayıncılık, İstanbul, 1994, s.44

⁸⁹ İrat,a.g.e., s.90

olacağını söyleyerek, bu durumun tarihin en büyük yanlışının dönüm noktasıdır.” diye devam etmiştir. Öyle deyince cesaretimiz daha da arttı. Cemal Gürsel 27 Mayıs devrimi yapan kişidir. Doğru dedik Paşam, Osmanlı'nın oluşumundaki rolünü anlattık, yeniçerilerin Hacı Bektaş ve Balkan'lardaki gelişmenin öncülüğünü yapan insanlardan söz etti, tarihi bilen bir insan, öyle anlatınca biz dedik ki bir haksızlık var , Mevlana'nın müzesi açılmıştır. Kabul görüyor ama Anadolu kültürünün o süreçte oluşturmuş kurmuş, hatta anlattığınız gibi Osmanlı'nın gelişiminde önemli rol oynamış Hacı Bektaş Veli Türbesi kapalı ve yasak. Tabi bu fevkalade bir yanlış çok ciddi bir rahatsızlık veren bir gerçeğimiz, bu konuda ilgilenmeniz gerekir dedik. Cemal Paşa, “Ben bunu bilmiyorum, yanlış bir durum “ dedi. Hemen sekreterini çağırdı. “Bak bu gençler böyle söylüyor” dedi. “Bu konunun üzerinde durup hükümet ile görüşelim, bu yanlış düzeltelim dedi. Atatürk tekke ve zaviyeleri kapatma kanunu var ama bu farklı bir olay” dedi.

Bizde büyük bir moralle ve coşku ile oradan ayrıldık., Gerçekten bu görüşmenin doğrultusunda Nasır bey Hükümet ile görüşüyor, Turizm Bakanı ile temas kuruyor, görüşüyor, talimat alınıyor ve kapalı olan Hacı Bektaş Veli Türbesi müze haline getirilerek 1964 ün 16 Ağustosunda açıldı. Bizim o gençlik hakaretin o çıkışın önemli sonuçlarından birisidir. Tabi o açılışa bizde katıldık... ”⁹⁰

Cemal Gürel'le görüşülmesi o dönemde alevi geçleri arasında bir umut uyandırmış ve kendilerine güven gelmiştir sonraki örgütlenme için de yüreklendirmiştir.

2.2.2. 1961 Anayasası'nın Yarattığı Siyasi Ortam

Birlik Partisi'nin, Alevilerin kurduğu ilk siyasal oluşum olarak siyaset sahnesine çıkışı, 27 Mayıs 1960 ihtilali sonrasında oluşan siyasal atmosferle yakından bağlantılıydı. İhtilalden sonra hazırlanan anayasa ile bireyin hak ve özgürlüklerinin çerçevesi genişletilmiş, siyasal partiler hukuksal güvenceye kavuşmuş, planlı ekonomiye geçilmiş, işçilere grev hakkı tanınmış ve “yeni siyasal seçeneklerin” çıkmasını sağlayacak altyapı oluşturulmuştu. Yeni

⁹⁰ Mustafa Timisi ile yapılan görüşme, 08.08.2007

anayasanın Alevilere sağladığı en önemli kazanım ise geleneksel yapının şehirlerde çözülmesiyle birlikte temel kurumları işlevsizleşmeye başlayan Alevilerin, Sünnileşmesini hızlandıran zorunlu din derslerinin kaldırılmasıydı.⁹¹

Ancak, 1961 Anayasası da, her ne kadar Cumhuriyet sonrası anayasacılık hareketinin en demokratik nitelikli anayasası olarak kabul edilse de, sonuç itibariyle demokratik olmayan bir dönemin ürünü olup, bu niteliği ve çevreleyen koşullar, hazırlanma ve onaylanma sürecini, dolayısıyla Kurucu Meclis ve halkoylaması oluşumlarını ve süreçlerini etkilemiştir. Nitekim, 1961 Anayasası'nı oluşturan, asli kurucu iktidar olarak Kurucu Meclis iki kanatlı olup, bir yanda 27 Mayıs 1960 hareketini yapan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin mensuplarından oluşan Milli Birlik Komitesi, diğer yanda da, sınırlı temsil esasına göre oluşturulmuş Temsilciler Meclisi vardır. Bu iki kanat, birlikte Kurucu Meclis'i oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla, Kurucu Meclis'in en önemli kanadı, aynı dönemde çıkarılan 12 Haziran 1960 tarih ve 1 sayılı Geçici Anayasal Düzene İlişkin Kanun ile 13 Aralık 1960 tarih ve 157 sayılı Kurucu Meclis Teşkilî Hakkındaki Kanun uyarınca, demokratik temsil anlayışından farklı olarak, tamamen askerlerden oluşmaktadır.⁹²

1961 anayasası gereğince Türkiye eskisinden daha büyük bir özgürlükten yararlanıyordu. Halk daha çok medeni haktan, üniversiteler daha büyük bir özerklikten ve öğrenciler daha geniş bir örgütlenme özgürlüğünden yararlanıyorlardı. Anayasanın biraz belirsiz biçimde “sosyal devlet” olarak betimlediği bir devlette işçilere grev hakkı verildi. Böyle bir ortamda sendikacılar ve entelektüeller işçilerin ve köylülerin çıkarlarını temsil eden bir parti kurdular. bu arada 1930'larda faşist İtalya'dan alınan ceza yasası “komünist propaganda” olarak betimlenen şeye izin vermeyen kısıtlayıcı önlemler getiriyordu (kötü şöhretli 141 ve 142. maddelerle) gene de bu muğlak özgürlük atmosferinde statükoya yönelik sürekli bir eleştiri,

---

⁹¹ Ata, a.g.e., s.46

⁹² Süheyl Batum, Devlet-Toplum İlişkileri Çerçevesinde Cumhuriyet Dönemi Anayasaları, **75. Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru**, Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,1998, s. 159

sadece aynı sonucun farklı yollarını sunan iki partili konsensüs dışında alternatif önerileri vardı.⁹³

27 Mayıs hareketi ve arkasından oluşan 1961 Anayasası, Alevilerin destekledikleri bir oluşum oldu. Sağlanan kısmi demokratik hak ve özgürlükler sayesinde de Türkiye tarihinde ilk kez bazı kesimler gibi, Aleviler de parti ve dernek gibi demokratik kitle örgütleri ile kendi seslerini duyurmaya başladılar. İşte Birlik Partisi ve ondan önce Ankara, İstanbul gibi büyük kentlerde ve Hacıbektaş kasabasında kurulan Hacı Bektaş Veli Kültür Dernekleri'nin kuruluşu bu yıllara rastlar. 1961 Anayasası'na kadar, oluşturulan anayasalarda devletin resmi dini ya Sünnilik anlamında İslam'dı. Ya da o anlamda uygulamalar yapıyordu. Türkiye tarihinde ilk defa, 1961 Anayasası'nın 19. maddesinde; “din ve vicdan özgürlüğü”; yani Sünni inanç dışında herhangi bir dine, mezhebe inanmak ya da inanmamak anayasal haklar arasında sayılıyordu. Bu durum, kendi ülkesinde yüzyıllardır, kendi inancını komşusundan, öğretmeninden, devlet yetkilisinden saklamak, gizlemek zorunda olan Aleviler için çok önemli idi. İşte Alevilerin Aleviliklerini açık açık kamuoyunda ifade etmeye çalışmaları bu dönemde başladı. Birlik Partisi gibi, Hacı Bektaş Kültür Dernekleri gibi Cem ve Ehlibeyt dergilerinin yayım yılları 1960'lı yılların ikinci yarısında gerçekleşti.⁹⁴

2.2.3. Diyanet İşleri Başkanlığı Faktörü

Alevi vergilerinin de kullandığı ve bütçesinin bir çok bakanlığın bütçesinden daha büyük olan Diyanet İşleri Başkanlığı cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde Alevilik mezhebini temsil etmemiştir. Alevilik ile yada diğer dinlerin beklentilerini karşılayacak hiçbir eylemi gerçekleştirilmemiştir.⁹⁵

Türkiye'de çoğunluğu oluşturan Sünni İslam, Türkiye Cumhuriyeti'nde Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla resmen temsil ediliyor. Devlet okullarında din

⁹³ Ahmad Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Sarmal Yayınevi, 1995, İstanbul, s.191

⁹⁴ Şener-İlknur, a.g.e. , s. 50

⁹⁵ Derleyen: Cemal Şener, **Alevilik Üstüne Ne Dediler**, Ant Yayınları, İstanbul, 1994, s. 40

ve ahlak eğitimi ile; camilerde imamlar vasıtasıyla Sünni İslam yaşıyor ve yaşatılıyor.⁹⁶

İsmail Kaygusuz'a göre Diyanet İşleri Başkanlığı, İslami faaliyetlerin Cumhuriyet'e ve onun niteliklerine, özellikle laikliğe aykırı olmaması amacıyla kontrol işlevini yürütmek üzere kurulmuştur. Diyanet kurumunun bizatihi kendisi laikliğe aykırıdır. Bu güne kadar DİB sadece Sünni faaliyetlerine hizmet etmiştir.⁹⁷

Bilindiği üzere 1924 yılında Şeyhülislamlık makamının ve Şeriye ve Evkaf Vekaletinin kaldırılması üzerine bu vekaletin yerine Diyanet İşleri Reisliği ile Evkaf Umum Müdürlüğü kurulmuştu. Bu müdürlüklerin kurulmuş olması, Kemalist din politikasında son derece tartışmalı bir yere oturmaktadır.⁹⁸ “Kemalist din politikasının temelini laiklik” olduğunu, “dinsizlik” olmadığını, “amacı İslamı yıkmak değil, onu devletten ayırmak, siyasal-toplumsal ve kültürel işlerde dinin ve onun temsilcilerinin yetkisine son vermek ve bunu inanç ve ibadet konularına hasretmek” olduğunu vurgulanmaktadır.⁹⁹ DİB kurulmuş olması, Kemalist laiklik anlayışının pek o kadar da devlet ile dinin ayrılması anlamına gelmediğini, ama devletin din üzerindeki denetimi anlamına geldiği açıkça göstermektedir.” Bütün bunlar esasında, ülkeyi modern batılı, merkezi bir ulus- devlet inşasında, İslamiyet'e daha modern ve daha milliyetçi bir şekil verme girişimiydi ve bu devlet eliyle gerçekleştirilmek istenmiştir.¹⁰⁰

Milli bir din oluşturma projesinde Sünni İslam'ın Hanefi mezhebi seçildi ve diğerleri yok sayıldı. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu biçimde örgütlenmiş olması, İslam da dahil dinsel duyuş ve düşünüş biçimlerinin baskı nedeniyle kamusal alanda esemesinin okunmadığı militan laiklik anlayışının temsilcisi tek parti dönemi, bu anlamda Aleviler için pek bir şey ifade etmedi. Ancak DİB'nin Sünniliğe dayalı Hanefi mezhebini esas alarak örgütleniş tarzı özellikle çok partili siyasal hayata geçilen 1946 yılından sonra ve 1950'lerden sonra hızlanan kentleşme, kırdan kente göçlerle birlikte Alevilerin Sünni halk çoğunluğuyla dolaysız teması girdiği

⁹⁶ Battal Pehlivan, **Aleviler ve Diyanet**, Pencere Yayınları, İstanbul, 1994, s.9

⁹⁷ İsmail Kaygusuz, **Alevilik Diyanet Siyaset**, Alev Yayınları, İstanbul, 2004, s.44

⁹⁸ Zürcher, a.g.e. , s.272

⁹⁹ Lewis, a.g.e., s.408

¹⁰⁰ Zürcher, a.g.e. , s.340

dönemlerde sorun olmaya başladı. Çok partili dönemde CHP ile DP'nin oy kaygıları ve popülist tutumları nedeniyle laiklikten ödün veren politikaları ve DP'nin iktidarda olduğu yıllarda din kurumunun Diyanet İşleri Başkanlığı yoluyla bürokrasiyle bütünleşmesine son vermeyişleri, bununla beraber, tarikatlar gibi özerk dinsel örgütlerin varlığını kabul etmeleri ve hatta 1954 ve 1957 seçimlerinde Nurcuların desteğini kabul eden politikalar yürütmesi, muazzam kentleşme olgusu yüzünden kırsal kesim kültürünün daha da hissedilir hale gelmiş olduğu kentlerin günlük yaşamı içinde, İslamı çok daha belirgin hale getirmişti. Bu durumda özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın varlığını ve meşruiyetini Aleviler nezdinde sorgular kıldı.¹⁰¹

TİP grubu adına konuşan Yusuf Ziya Bahandınlı (Yozgat Milletvekili) konuşmasında:

*“Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilatının Anayasamızda yer alması ile bu teşkilata laik Cumhuriyet rejimini korumak ve Anayasa gereğince mezhepler arasında fark gözetmeden dinsel hayatı düzenlemek görevi verilmiştir. Ama uygulamalar bu göreve ters düşmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda yalnız bir mezhebin temsil edilmesi, diğer inanç topluluklarına yer verilmemesi, camilerde verilen vaizlerin yön ve konularını etkilemekte, öbür inanç ve gruplarını etkilemektedir.”*¹⁰² Demişti. Diyanet'in sadece bir mezhebi temsil etmesinin yarattığı sıkıntı geçmişten gelen sorunların tekrar etmesine neden olmakta ve kurumun işlevini iyice sorgular kılmaktaydı. Ancak bundan sadece belli başlı siyasi partiler rahatsız oluyordu. Çoğunluğun azınlığı ezdiği anti-demokratik uygulamanın varlığını ispatlayan durum, ülke demokrasisinin yerine zamanına göre sadece egemen ideolojinin nemalandığını göstermektedir.

Demokratların bir dereceye kadar siyasal amaçla kullandıklarının doğru, ama Cumhuriyetin laik niteliğini giderek zayıflatmış oldukları da kesindir. Sonuçta her iki partide (CHP-DP) aynı siyaseti izlemiştir. DP ile Alevilik ilişkisine bakıldığında ise 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde, Alevilerin yoğun olarak yaşadığı iller göz önünde bulundurulduğunda, Alevilerin de DP'yi destekledikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

¹⁰¹ Amad, a.g.e., s. 378; Zürcher, a.g.e., s.299

¹⁰² MMZC,D:2, C:22, B:16,O:1, 13.12.1967, s.479

Alevilerin 1957'den itibaren DP'den desteğini geri çekmesi, DP'nin özellikle 1955'ten sonraki düşüşüne rastlamaktadır ki bu durum da çoğunlukla DP'nin ülkenin siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunları karşısında bocalayan bir iktidar oluşundan kaynaklanmaktaydı. Yani Alevilerin DP'yi desteklemeleri sosyo-politik konjonktürdeki gelişmelerin bir sonucuyduysa, bundan vazgeçmelerinde Nur hareketinin DP'yi destekleme çağrıları rol oynamış olsa da esas olarak yine sosyo-politik konjonktürdeki gelişmelerin bir sonucuydu. 2. Dünya Savaşı'nın bitiminde İsmet Paşa hükümetinden soğuyan halkın büyük çoğunluğu içinde herhalde Aleviler de bulunmaktaydı ve DP'nin başlangıçta ülkenin ekonomik bakımdan kalkınmasının anahtarını tarımın geliştirilmesinde görmesi ve bunun için gerekli kaynakları (tohum, krediler, tarım makinelerinin ithali, ziraata elverişli alanların genişletilmesi vb) seferber etme sözü o zamanlar çoğunluğu hala kırsal alanda yaşayan Aleviler için de kazançlı çıkacakları umudun doğurdu¹⁰³

Diyanet konusu açıldığında Sağcı basın sürekli olarak “Alevi-Sünni arasında fark yoktur. Hepimiz Müslüman’ız.” Şeklinde söylemler geliştirmeleri DİB yıllardır savunula geldiği bir tezdi. “Alevilerle Sünniler arasında fark gözetilmemektedir; zira bu iki grup arasında bazı yerel örf ve inanılanlarla ayrıntı farkı söz konusu değildir.” “Aleviler – Sünniler arasındaki görüş ayrılığı dini olmaktan çok siyasidir. Denilerek yıllardır, olayın sıradanlaşması ve önemsizleştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁰⁴ Aynı söylem zamanın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminde sözleriyle bu günkü Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından şu şekilde ifade edilmiştir. “*Alevilik, Hz. Ali’yi sevmekse ben de Aleviyim*” bu cümle ilk bakışta bilgisizlikten kaynaklandığı düşünülebilir, ancak vardığı nokta Alevi kimliğinin inkarıdır.¹⁰⁵ Çoğu zaman sorunu görmezlikten gelme yoludur. Bu durum ortak vatan anlayışına ters düşen ötekileştiren anlayış, Alevi ve diğer dini etnik yapıdaki toplulukların devletten dışlanmasına ve izole edilmelerine neden olmuştur. Genel anlamda tarihsel süreç içindeki haliyle devlet gelenekleri devam ettirilmiştir.

¹⁰³ Güler, a.g.t.,ss.47-48

¹⁰⁴ İstar Gözaydın Tahranlı, **Türkiye’de Diyanet**, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul, 1993, s. 71

¹⁰⁵ T. OLSSON, E. ÖZDALGA, C. RAUDVERE, Çeviri: Bilge Kurt TORUN, Hayati TORUN, Ruşen Çakır, Politik “Alevilik” İle Politik “Sünnilik” Benzerlikler Ve Zıtlıklar, **Alevi Kimliği**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s.79

Alevilerin DİB’nda temsil edilmemesi Alevilerin siyasal örgütlenmesinde önemli etkenlerden biridir.

Alevilerin, DİB’da temsil edilmemesinin yanında eğitim alanında da sadece hakim olan Sünni kesime hitap eden din eğitimi de Aleviler için cumhuriyet tarihi boyunca sorun olan konulardan biridir. Birlik Partisi’nin örgütlendiği dönemde din eğitimi solcularla mücadele için gerekli görülüyordu. AP Kayseri Milletvekili Mehmet Ateşoğlu, din derslerinden beklenen işlevi şöyle açıklıyordu: “*Türk çocuklarına dini ve milli şuur vermek, Türklük ve İslamlık imanı telkin etmek ve böylece solculuğu tesirsiz hale getirmek.*”¹⁰⁶

Aleviler kendi inançlarının eğitimini almadıkları gibi Sünni egemen ideolojinin dini bilgilerini içeren dersleri zorunlu olarak görüyorlardı. Bu konu günümüzde hala çözüm bulmayan önemli temsil sıkıntısı yaratan sorunlardan biridir.¹⁰⁷

2.2.4. Sosyal Çatışmalar (Alevi – Sünni) ve “Öteki” Kavramı

Alevi kitle 1970’lere doğru kendisini sol içinde ve yeniden devletin karşısında buldu. Bu nasıl olmuştu? Neden Alevilik kolayca sola kaymıştı ve karşısında nasıl olmuştu da kendisine Türk milliyetçisi adını veren kesimi bulmuştu?

Alevilik en az üç yüz yıldan beri toplumdan kopmuş, dışlanmıştı. Cumhuriyet’le ve Atatürk’le birlikte kendisini ülkenin yurttaşı saymaya başlamıştı. Bu, Atatürk’ün getirdiği laik çağdaş düzen sayesinde oluyordu. Ne ki çok partili sistemle laiklikten ödün verilmesiyle birlikte yeniden devletten uzaklaşmaya başlamıştı. Yalnız Sivas, Tokat gibi bir iki Orta Anadolu ilinde Aleviler Demokrat Parti’yi seçiyorlardı. İşin ilginç yanı bu bir iki ilde Sünni nüfus CHP’yi destekliyordu. Kalan Alevi kitlenin yaklaşık tümü CHP’nin ardından gidiyor onu Atatürk yolunun kılavuzu sayıyordu.

---

¹⁰⁶ Duman, a.g.e., s. 140

¹⁰⁷ Cumhuriyet tarihi boyunca din derslerinin müfredat programı içinde nasıl yer aldığı konusunda daha fazla bilgi için Bkz. Duman, a.g.e. ss. 130-140

1960'lı yılların ortalarında Alparslan Türkeş'in başına geçmesiyle birlikte Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Türk milliyetçiliğini ardında sürüklemeye başlamıştır. Başlangıçta pek önemsenmeyen, ciddiye alınmayan, bıyık altından gülünüp alay edilen bir eylemdir bu. Çünkü Türk milliyetçisi partide Türk'ten çok Türk olmayanlar yer almıştır. Gerçekte hemen hiçbir dönemde parti çizgisini bulmamıştır. Türkçü olduğunca İslamcıdır da. Nitekim o yıllarda parti Türk kimliğinden çok İslam kimliğini ön planda tutar: "Tanrı Dağı kadar Türk, Hıra Dağı kadar Müslüman" çarpıcı sözleriyle kitleyi etkilemek ister. O dönemde Türk milliyetçiliği Türkçü düşüncelerden çok, Rus ve sol düşmanlığı üzerine kurulmuştur.

Ne var ki, Rus gerçeği hiçbir zaman Türk tarihinde yerli yerine konmamıştır. XVIII. yüzyılda Rusya'dan gelen Kafkasyalı göçmenlerse, kısa süre önce kendi dinlerini bırakıp İslam'ı seçmişler, İslam oldukları için de Rusya'yı bırakıp Osmanlı ülkesine sığınmışlardır. Osmanlı sarayına sürekli gelin vermişler, devlet katmanında yüksek yerlere tırmanmışlardır. Kafkas göçmenleri mirasında birinci sırayı Çerkezler alır. Bu kitle, İttihat ve Terakki Partisi'nde de önemli yer tutar. Nitekim Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcında Teşkilatı Mahsusa da büyük oranda onların elindedir. Cumhuriyet döneminde de yetişme koşulları ve eğitimleri sonucunda devlet katmanında önemli görevler üstlenmişlerdir.¹⁰⁸

1960'larda Türkiye'de sol görüşler yeşermeye başlayınca geçmişin derinliklerindeki acılar açılmış, Rus korkusu sol korkusuna dönüşmüştür. Bu nedenler milliyetçi görüşlere ilk sahip çıkanlar, Rus korkusunu en çok ruhunda duyan Kafkas göçmenleri olur. Sol görüşlere en çok sahip çıkarılırsa, ekonomiden en az payını alan Kızılbaş kitledir. Yazgı, eninde sonunda bu iki kitleyi karşı karşıya getirmiştir.¹⁰⁹

Türkiye İşçi Partisi (TİP) 1965 seçimlerinde 15 milletvekili çıkartarak parlamentoda yer aldı. Ancak, 27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra kapatılan Demokrat

---

¹⁰⁸ Bozkurt, a.g.e., ss. 87-88

¹⁰⁹ Bozkurt, a.g.e., ss. 87-88

Parti'nin devamı olarak kurulan Adalet Partisi (AP), 1965 seçimlerinde tek başına iktidar oldu. Sol muhalefet etkin çalışıyor; işçi, öğrenci ve tarım kesiminde yandaş buluyordu. Sola duyulan bu ilgi karşısında, Cumhuriyet Halk partisi (CHP) Genel Başkanı İsmet İnönü, "Sokak haytaları" dediği sol gençliğin önünü kesmek için "Ortanın Solu" söylemini gündeme getirip Genel Sekreteri Bülent Ecevit, "Toprak işleyen, su kullanan!" sloganıyla yandaş bulmaya çalışıyordu. Adalet Partisi (AP) Genel Başkanı ve Başbakan Süleyman Demirel ise, "İslam Köylü Çoban Sülü" ve "Morrison Temsilcisi" olarak daha çok dine sarılıyor; sağ militanlar yaratıp sırtlarını sıvazlıyor ve cinayetlerin gerisinde durarak, "*Kimse bana, sağcılar cinayet işliyor dedirtemez!*" diyordu ... Ama her gün üç-beş cinayet işleniyor, sol kayıp veriyor; Elbistan, Malatya, Ortaca ve diğer yerlerde Alevilere saldırılıyor, canlar alınıyordu.¹¹⁰

Siyasal iktidarın temsil sıkıntısını yarattığı ve bariz hissettirdiği dönemler sosyal çatışmaların yoğunlaştığı dönemler olmuştur. Aleviler, hiçbir partinin yada siyasal oluşumun radikal tedbir alınarak çatışmaların ortadan kaldırılmasına yönelik bir önlemin alınmaması bunu doğrular.

Nurculuğun örgütlülüğü ve AP hükümetinin bu örgütlülüğe karşı sergilediği gevşek tutum karşısında tedirginlik duyan Alevi entelektüelleri, Muğla Ortaca'da Alevilerin yaşadığı mağduriyete sahip çıkılmasını sağlamak, olayın daha vahim boyutlara ulaşmasını önlemek amacıyla sol partilerin müdahil olmasına yönelik girişimlerde bulundular. Olaydan hemen sonra Aleviler önce CHP Malatya Senatörü Zeki Tulunay'ın yanına gittiler ve hükümet aleyhinde gensoru verilmesini istediler. Demirel hükümetinin düşürülerek gericilik belasından kurtulabileceklerini düşünen Alevilere, gerekenin yapılacağını vaat eden Tulunay, ertesi gün "*Soru önergesi için grup kararı gerekiyor. Grup da buna yanaşmıyor*" deyince umduğunu bulamayan Aleviler, 15 kişilik milletvekili grubuyla etkili bir muhalefet yürüten TİP'le ilişkiye geçti. TİP'te görüşülen kişi Genel Başkan Mehmet Ali Aybar'dı. Aybar'ın verdiği yanıt da tatmin edici

---

¹¹⁰ Kaleli, a.g.e., s.32

değildi. Sınıf mücadelesine öncelik veren TİP, aktarılan soruna karşı hayli mesafeliydi. Taki Davutoğlu'nun görüşmeye ilişkin anısı şöyle:

“ ... CHP’li Tulunay’ın gensorunun mümkün olmadığı şeklindeki sözleri, bizleri hayli üzmüştü. O sırada TİP, çok etkili bir muhalefet yürütüyordu. Milletvekili sayısı azdı ama kitleleri ayağa kaldırabiliyordu. CHP, bizde hayal kırıklığı yaratmıştı. Şimdi TİP’i harekete geçirmekten başka çaremiz yoktu. Mehmet Ali Aybar’ı ziyaret ettik. Durumu kendisine anlattık. Tulunay’a söylediğimiz talebi aktardık. Aybar, konuyu partinin yönetim organlarında görüşeceğini söyledi, ancak ertesi gün “Biz Alevi partisi değiliz” dedi. Biz de, “Alevi partisi olmanızı değil, Alevilerin insan haklarının savunucusu olmanızı istiyoruz. Mazlumdan yana olduğunuzu söylüyorsunuz, bunu gösterin” dedik. Ancak Aybar ikna olmadı.”¹¹¹

Heyet aynı talebi YTP ve Millet Partisi içindeki Alevi milletvekillerine de ilettiler. İstenilen gensoruyu Millet Partisi'nin Ankara Milletvekili Hüseyin Balan verdi ancak iki gün sonra Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın isteği üzerine Balan “havayı bozmamak” için gensorusunu geri çekti. TİP ve CHP'nin tavrını, Alevilerin sorunlarına sahip çıkmamak şeklinde yorumlayan Alevilerde partileşme fikri işte bu temaslar sırasında canlandı. Başkasının himmetiyle bir yere varılamayacağı inancıyla avukat Cemal Özbey'in öncülüğünde bir araya gelen Aleviler, nasıl bir politika ve strateji izlenmesi gerektiği konusunda fikir üretmeye başladılar.¹¹²

Toplantılarda ileri sürülen iki tez vardı: Biri Taki Davutoğlu'nun savunduğu tezdi. Sivas'ın ileri gelen ailelerinden birine mensup olan Davutoğlu, Aleviler arasındaki ekonomik işbirliğinin artırılmasından yanaydı. Kendisi, siyasi mücadelenin ancak güçlü bir ekonomik altyapıyla mümkün olacağına inandığı için şirketleşmeyi önermişti; ancak bu fikir Davutoğlu'ndan başka hiç kimse tarafından kabul görmedi. İkinci öneri ise partileşmekti. Alevilerin varlıklarının, Nurcu örgütlenmenin yaygınlaşması nedeniyle tehlikeye girdiğini,

---

¹¹¹ Ata, a.g.e., s.60

¹¹² Ata,a.g.e., s.59

siyasete müdahil olunmaması durumunda saldırıların daha da artabileceğini düşünen grup, “*Partileşelim, bize bizden başka kimsenin yararı yoktur*” diyordu. Artan saldırılar ve tarikat örgütlenmesi kadar, o sırada Alevilerin diğer siyasi partilerden dışlanması da partileşme fikrini besleyen bir başka faktördü. ¹¹³

Alevilerin diğer partilerde siyaset yapma olanaklarının kalmadığını ve gerici çevrelerin siyaseti belirlediğini düşünenler, partileşmekten başka çare görmüyorlardı artık. Bu fikrin en ateşli savunucusu Avukat Cemal Özbey’di. Bu tartışmalar yürütülürken Emekli General Hasan Tahsin Berkman yoktu. Aslında, parti fikri Cemal Özbey’in kafasında Ortaca olaylarından çok daha önceleri vardı. Her seçimde mutlaka aday olan ancak hiçbirinde seçilemeyen Özbey, 1966 yılı öncesinde Ali Rıza Ulusoy’la görüşerek parti kurulmasını istemiş ancak Ali Rıza Ulusoy bu fikre pek sıcak bakmadığı için girişiminde başarısızlığa uğramıştı. ¹¹⁴

Kamuoyu Alevilerin parti kuracağına dair bilgidan Cemal Özbey’in, 16 Haziran 1966 tarihli gazetelerde yayımlanan açıklamasıyla haberdar oldu. Hüseyin Günel ve Mustafa Geygel ile birlikte Ortaca olayları nedeniyle 14 Haziran’da Demirel’e telgraf çekerek “Mezhep kavgası derhal önlenmezse Ankara’da milyonlarca Atatürkçü, ilerici vatandaşların katılacağı bir miting tertip edileceğini” belirten Özbey, “Buna rağmen bu gibi hadiseler önlenmediği takdirde ilerde yobazlara karşı bilzarur meşru müdafaa ve direnme hakkımızı kullanacağımızı Türk Alevi vatandaşlar olarak kemali ciddiyet ve ehemmiyetle duyururuz”¹¹⁵ dedikten bir gün sonra Alevilerin parti kuracağını açıkladı. Özbey, partinin ırkçılığa, mezhepçiliğe, bölücülüğe, bölgeciliğe ve sınıf ayrımına karşı olacağını, ibadetin Türkçe ile yapılmasını savunacağını söylüyordu. Özbey’in bu açıklaması, Ortaca olaylarının sıcaklığı içerisinde tabanda ilgi uyandırınca, partileşme niyeti iyice güçlendi ve yeni parti konusundaki irade daha da cesaret kazandı. Cemal Özbey, Alevilerin parti kuracağını söylemişti ama niyet aslında bu değildi. Heyetkiler, yeni partinin sosyal demokrat nitelikler taşıması

---

¹¹³ Ata,a.g.e., s.60

¹¹⁴ Ata,a.g.e., s.62

¹¹⁵ **Milliyet** , 15 Haziran 1966

gerektiğini düşünüyorlar, oluşumun Alevi tabana dayanmakla birlikte toplumun diğer kesimlerini de kucaklaması, kuruluşun da bu hedefe uygun şekilde gerçekleştirilmesi kanaatini taşıyorlardı. Sağlıklı, toplumda cazibe yaratacak bir siyasal yapının oluşturulması için iki yol belirlenmişti: Birincisi aydınlarla temasa geçerek onları partinin içine çekmek, diğeri de yurdun dört bir yanına giderek eğilim yoklaması yapmaktı.¹¹⁶

Heyetkiler, aydınlar, sendikacılar ve siyasetçilerle diyalog kurdu; Ankara' da Halil Tunç, Prof. Dr. Bahri Savcı, Hürrem Arman, Hüseyin Erkanlı, Mustafa Timisi, Numan Ataman, Muzaffer Karan, Coşkun Üçok'la görüşme yaptılar. İstanbul'da ise Abidin Özgünay'ın ilişkileri üzerinden, Haydar Özdemir, İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Cahit Tanyol ile bağlantı sağlandı. Cahit Tanyol, o dönemde dinin toplumdaki etkin rolünden yola çıkarak, İslamiyet'le sosyalizmi bağdaştıran tezleriyle dikkat çekiyor, Aleviliği de İslamiyet'in sosyalizme açılan kapısı görüyordu. Tanyol'a göre, "*Din, sosyal dönüşümlerde büyük bir engeldi.*" Atatürk'ün yaptığı devrimler sosyalizme gidebilirdi ama sosyalizmi kurabilmek için İslamiyet sorun idi. "*İslamiyet'le hesaplaşmadan, Türkiye'de sosyalizm kurulamazdı. İslamiyet içinde Sosyalizme bir kapı açılacaksa bu kapı Alevilik olabilirdi ve Sosyalizm taban bulacaksa mutlaka Aleviliğe yaslanmalıydı.*"¹¹⁷ Cahit Tanyol Birlik Partisi'nin kuruluş dönemindeki Tüzük ve Programını yazan şahsiyetlerdendir.

27 Mayıs İhtilali'nı gerçekleştiren kadro tüm öbür konularda olduğu gibi din konusunda da hazırlıksızdır. İyi niyetle kimi düzenlemeler yapmak isterler. Osman Nuri Çermen'in yazı ve kitaplarında ortaya attığı görüşler bu dönemde tartışma yaratır. Çermen çıkardığı dergide "Dinde Reform Tasarısı"nı yayımlar. 27 başlıktan oluşan bu tasanda kimi somut öneriler yer alır. Söz konusu öneriler şöyle sıralanabilir: Ezan Türkçe okunmalı; tapınım dili Türkçe olmalı; Kuran Türkçe'ye çevrilmeli; camilerde kitaplık bulunmalı; gündüzleri namaz kılınmamalı; gündüz namazı yerine halk konferansları düzenlenmeli; yalnız sabah namazları toplu kılınmalı; bu düzenlemeye uymak istemeyen yaşlı din adamları emekliye ayrılmalı;

---

¹¹⁶ Ata,a.g.e., s.63

¹¹⁷ Ata,a.g.e., s.63

vaaz ve hutbelerde Atatürk'ün söylevlerine, tarım, alım satım, turizm, sanayiye ... yer verilmeli; laiklik, vicdan özgürlüğü tam uygulanmalı; Arapça Kuran hafızlığı yasaklanmalı; cenaze için devrin (kabiltü ve heptü) yasaklanmalı; Türk yurttaşının hacca gitmesi yasak edilmeli. Bu ilkelerin yanı sıra tasanda ceza uygulamaları da önerilir.¹¹⁸

Alevilik en az üç yüz yıldan beri toplumdan kopmuş, dışlanmıştı. Cumhuriyet'le ve Atatürk'le birlikte kendisini ülkenin yurttaşı saymaya başlamıştı. Bu, Atatürk'ün getirdiği laik çağdaş düzen sayesinde oluyordu. Ne ki çok partili sistemle laiklikten ödün verilmesiyle birlikte yeniden devletten uzaklaşmaya başlamıştı. Yalnız Sivas, Tokat gibi bir iki Orta Anadolu ilinde Aleviler Demokrat Parti'yi seçiyorlardı. İşin ilginç yanı bu bir iki ilde Sünni nüfus CHP'yi destekliyordu. Kalan Alevi kitlenin yaklaşık tümü CHP'nin ardından gidiyor, onu Atatürk yolunun kılavuzu sayıyordu.¹¹⁹

Alevilerin, altmışlı yıllarda Marksizm ile buluşması önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Zira Soğuk Savaş yıllarında politik saflaşmanın sağladığı hareket yeteneğiyle, Sünni dindarlığı anti-komünist milliyetçilikle bütünleştiren taşraya hakim muhafazakar siyasetin ağırlığı, Alevilerin Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren milli inşa üzerinden gerçekleştirmeye çalıştığı meşruiyet arayışını başarısız kılacaktı. Alevilerin Türklüğü, aşık geleneğinin Türk edebiyatındaki yeri gibi “süfli” konular kitaplarda kalıp, kolektif zihniyette hiçbir iz bırakmadan, yerini geleneksel rekabetin hasmane söylemine bıraktı ve Aleviler Cumhuriyet'in kuruluşundan yıllar sonra eski muhatapları ile yüz yüze geldiler. Ne denli Türklüklerini vurgulasalar da Müslümanlığın gerekleri mevzuunda şüpheden öte, kabul edilemez konularında ısrar ettikleri sürece hiçbir şeyin değişmeyeceği bir kez daha anlaşıldı.¹²⁰

---

¹¹⁸ Bozkurt, a.g.e. , s. 74

¹¹⁹ Bozkurt, a.g.e., s. 87

¹²⁰ Murat Küçük, *Mezhepten Millete: Aleviler ve Türk Milliyetçiliği, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt: 4, Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.905-906

Ayrıca Alevilerin içinde buldukları kültürel canlılık ve kaynaşma da gerilimleri tırmandırmıştır. İç ve Doğu Anadolu'da milliyetçi hareket Alevileri giderek doğrudan ve şiddet kullanarak hedef almaya başlar. 1978'de karma bir nüfusu olan taşra kentlerinde birçok çatışma patlak verir; ağırlıkla Kürtçe konuşulan bir bölgeden ülkenin geri kalanına geçiş konumundaki bu kentlerde mezhepsel bölünme siyasal açıdan dilsel ayrılıktan daha etkili olmaktadır. Birçok yerde, aşağı yukarı aynı senaryo yinelenir: Sağcı militanlar, kimi zaman ahalinin bir bölümünü de peşlerine takarak, solculara ve Alevilere saldırırlar. Aleviler maruz kaldıkları takip ve aşağılanmadan korunmak için Alevi olmayan kişilere karşı gerçek kimliklerini dini inançlarını saklı tutmuşlardır.¹²¹

17 Nisan 1978'de Hamid Fendioğlu AP'li Malatya belediye başkanı bombalı bir paketle öldürülür. Ölüm haberi duyulunca, kuşkular derhal solcular üzerinde yoğunlaşır. Sonraki günlerde, esas olarak milliyetçilerle dincilerden oluşan, ama daha ılımlı insanların da katıldığı sağcı guruplar CHP binalarını ve solcu dernekleri (TÖB-DER) basarlar; Alevi mahalleleri saldırıya uğrar, evler ve dükkanlar yağmalanır. çatışmalarda yaklaşık on kişi ölür, yüzlerce kişi yaralanır ve önemli maddi hasar yaşanır. Bunu izleyen günlerde Tokat, Muş, Elazığ, Erzurum, Iğdır'da buna benzer çatışmalar yaşanır.¹²²

Sivas'ta, "Müslüman Gençlik" Alevileri uyaran bildiriler dağıtır. 3 Eylül 1978'de bir Alevi mahallesinde çıkan çatışmalar, neden çıktıkları pek bilinmemektedir, dokuz kişinin ölümüyle sonuçlanır;105 kişi yaralanmış, yüzlerce konut ve işyeri yakılmıştır.

En kanlı olay 1978 sonunda Kahramanmaraş'ta yaşanır.¹²³ 19 Aralık günü sağcılarının elindeki bir sinemada bir bomba patlar; kuşkular solcuların üzerinde toplanır. 11 Aralık'ta solcu iki öğretmen öldürülür. Sonraki günlerde Alevi

---

¹²¹ İbrahim Bahadır, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Alevi Tarih ve Kültürü**, Bielefeld Alevi Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul,2002, s. 307

¹²² Tefik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)**, İmge Yayınevi, Ankara, 2000, s. 265

¹²³ Daha fazla bilgi için Bkz. Mahmut Boğuşlu, **1960-1978 Olayları Anılar-Yorumlar**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1995

mahalleleri, sol örgütler ve bazı resmi binalar, belediyenin de örtülü desteğiyle, aşırı sağcı militanların saldırısına uğrar. Ordu ancak iki gün sonra olayları denetim altına alabilir. Resmi bilanço yaklaşık 110 ölüdür; ama gayri resmi tahminlerde ölü sayısı birkaç yüzlerle ifade edilmektedir. Bazı gazetelerde çıkan haberlerde bu olayları çıkaranların tepkisinin CHP'ye olduğu söylendi.¹²⁴ Ancak CHP bu olaylarda etkisiz kaldığı gerekçesiyle bir çok Alevi vatandaşın oyunu kaybetmişti.¹²⁵

Kahramanmaraş olayları tüm ülkede büyük infial yaratır. Bu olayların ardından ilan edilen sıkıyönetime karşın, 1980'de Çorum'da da benzer çatışmalar yaşanır. 27 Mayıs'ta parti yöneticilerinden birinin öldürülmesini protesto eden MHP üyeleri solcuların dükkanlarına saldırırlar. Birkaç günlük sükunetin ardından, Alevi mahallelerine saldırılar yeniden başlar. 7 Haziran'da ölü sayısı 50'yi bulmuştur, ölenlerden bazıları da polistir, ve Aleviler kitle halinde kenti terk ederler. Karışıklıklar hızla civar köylere yayılır.

16 Şubat 1969'da "Kanlı Pazar", olayından önce, "*Ey Türk halkı, ey temiz Müslümanlar... herkes komünizm küfriyle savaşa hazırlansın... İmanımız tehlikede. Dinimiz tehlikede... camiler tehlikede. Kalkın ey ehli İslam! Davranın*". Milli Gazete'de M. Şevket Eygi okuyucularını "Cihada Hazır Olun" yazısıyla galeyana getirmeye çalışmıştı.¹²⁶ "Kanlı Pazar" olayının yaşanması, devrimci gençleri yasal-demokratik-barışçı eylemlerden soğutmuş, gençler arasında silahlı eylem fikrinin başlayıp yayılmasında başlıca etken oluştur.¹²⁷

İyi bilinen bu birkaç olayın yanı sıra, daha küçük çapta birçok çatışma daha yaşanmıştır. Benzer toplumsal görünüme sahip başka kentlerde, "komünistler camilere saldıracak" çılgınlıkları eşliğinde, aynı senaryo yinelenir. Cumhuriyet tarihinde, bunların dışında siviller arasında yaşanmış başka çatışma yoktur. Başlı militanlar çekse de, sivil ahalinin kendiliğinden katılımı hadiseleri

¹²⁴ Çavdar, a.g.e. , s. 268

¹²⁵ Ökkeş Şendiller, **Kanlı Oyun Maraş Olayları'nın Perde Arkası**, İbre Yayınevi, Ankara 2007; **Mustafa Timisi İle Yapılan Röportaj**, 08.08.2007

¹²⁶ Doğan Duman, İslamcı Gençliğin Serüveni, **Birikim Dergisi**, S.95, Mart 1997

¹²⁷ Sadun Aren, **TİP Olayı (1961-1971)**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 118

tam anlamıyla bir katliama dönüştürmüştür. Bu saldırılar hem Alevilere (konut ve işyerlerine), hem de solculara ve onların örgütlerine yöneltilmiştir.

Bu katliamlar nasıl açıklanabilir? Bugün bile güçlü bir duygusal yük taşıyan söz konusu olayları kuşatan tabular yüzünden, konu hakkında kaleme alınmış kesin ve ayrıntılı monografiler yoktur. Ekonomik olanaklara erişim konusundaki rekabet nasıl bir rol oynamıştır? Toplumsal farklılaşmayla birlikte Aleviler İç Anadolu kentleri de dahil olmak üzere- o zamana dek sadece Sünnilerin elindeki mevkileri (zanaat, ticaret, serbest meslek, yüksek kamu görevlisi) işgal etmeye başlamışlardı; daha aşağıdan yola çıktıkları için görece olarak daha hızlı bir toplumsal tırmanış göstermişlerdi. Bazı Sünniler de toplumsal hiyerarşideki bu altüstlüğü hazmedememişlerdi. Gerçi Alevilerin toplumsal tırmanışı daha eski tarihlere dayanır; ama 1970'lerden itibaren Avrupa'dan getirilen Alevi sermayesi ve ekonomik durumda yaşanan ağır bozulma, uzlaşmaz çelişkileri keskinleştiren ve eski düşmanlıkların yeniden su yüzüne çıkmasına yardımcı olan vahşi kapitalizmin büyük bir atılım gösterdiği bir konjonktür içinde, muhtemelen rekabeti belirgin bir biçimde derinleştirmişlerdi.¹²⁸

Ama sosyo-ekonomik durumdaki gerginlik art arda yinelenen katliamları açıklamaya yetmez. Altta yatan siyasal dinamiklerin belirleyici olduklarına kuşku yoktur. Olayların çoğunda şiddet, sağcı gruplar tarafından başlatılmıştır. Dolayısıyla olaylar arasındaki muhtemel örgütsel bağ, MHP'nin gerilim stratejisidir. Bu parti açısından 1978 sonunda söz konusu olan belki de Alevi milletvekillerinin Meclis'teki çoğunluk içinden çekilmelerine yol açarak Bülent Ecevit hükümetini devirmek veya ülkeyi iç savaşın eşiğine getirerek etki altına alabileceğini umduğu bir askeri müdahaleyi kaçınılmaz kılmaktı.¹²⁹

Bazı yetkili makamların ve polis bir bölümünün pasif suç ortaklığını da kaydetmek gerek. Gerçekten de bu bağlamda kamusal iktidarlar tarafsız davranmaz: Ahaliyi yatıştırmaya uğraşacaklarına, siyasal veya dini ayrımları

---

¹²⁸ Massicard, a.g.e.,ss.62-65

¹²⁹ Massicard, a.g.e.,ss.62-65

kullanır ve kurumlarda kadrolaşmaya bakarlar. 1975'ten başlayarak devlet içindeki bazı hizipler bazı vilayetleri riskli bölgeler olarak tasnif ederler ve Aleviliği rejime yönelik bir tehdit olarak görürler.¹³⁰

2.3. Birlik Partisi'nin Kuruluş Aşamaları

Akis Dergisi, Birlik Partisi'nin kurulmasını isteyen bir siyasi gücün olduğunu iddia etmiştir. BP'nin arkasında siyasi hesap aramasına dayanağı Başbakan Süleyman Demirel'in bir demeci oluşturdu. Demirel, BP ile ilgili soru sorulduğunda *“Ortada endişeyi mucip bir hal yoktur. Kanunlarımız, din esasına göre bir siyasi parti kurulmasına izin vermemektedir. Bu durumda hükümete bir görev düşmemektedir. Anayasa ve siyasi partiler kanununa aykırı davrandıkları tespit edilen partilerin nasıl kapatılacakları tasrih edilmiştir. İhbarlar gelirse Anayasa Mahkemesi harekete geçer. Gereken yapılır. Türkiye'nin sahipsiz olmadığı anlaşılır. Kanunlar herkesi hizaya sokar”*¹³¹ yanıtını vermişti. Akis, Demirel'in BP ile ilgili bu rahatlığını, TİP örneğini anımsayarak yorumladı ve *“Aynı hükümetin TİP'i nasıl kovaladığını, Anayasa Mahkemesi'ne kapatma delili sağlayabilmek için güvenlik teşkilatını nasıl seferber ettiğini bilenler ve AP'nin BP için hesaplarını görenler, bu demec karşısında sadece tebessüm etmişlerdir”*¹³² diye yazdı.¹³³ Demirel'in rahatlığı aslında CHP ve TİP'in oylarını bölen BP varlığının sakıncası yoktur anlamı taşımaktadır.

BP, Türkiye genelinde örgütlenmeye başlarken Akis Dergisi, AP'nin Birlik Partisi'ni 200 bin lira vererek kurduğunu yazmış ve bir çok Alevinin partiden uzak durmasında etkin olmuştur.¹³⁴

TİP'in 1965 genel seçimlerinde umulan başarıyı göstermeyişi sadece, Türkiye solunda teorik ve pratik konusunda köklü bölünmelere yol açmakla kalmamış, içinde buldukları objektif koşullar gereği sosyalizme açık olan ama henüz mezhep

¹³⁰ Massicard, a.g.e.,ss.62-65

¹³¹ **Ankara Bayram**, 22 Mart 1967

¹³² **Akis**, S. 669, 15 Nisan 1967

¹³³ Ata, a.g.e. s.77

¹³⁴ Kaleli, a.g.e.,s.34

bağlılığı gibi sınıf bilincini saptıran bir ideolojinin etkisi altında bulunan bir topluluğun Alevilerin, yeni bir parti şeklinde örgütlenmelerine fırsat vermiştir.¹³⁵

Kaynar, adı geçen eserinde; Alevi mezhebi kökenli bir grup iş adamı ve siyasetçiler tarafından kurulmuştur. E.G.M. 27.02.1968 tarih, 303033 sayılı belgesinde parti ile ilgili şu gözlemlere yer verilmiştir. “ parti içinde Türk ve Kürt Aleviler olmak üzere iki büyük hizip teşekkül etmiştir. Kürt Aleviler genel merkez yönetim kurullarını ele geçirmişlerdir. Bunlar Kürtçülüğe taviz vermekte ve bölgecilik zihniyetiyle hareket etmektedir. Türk Aleviler ise muhaliflerini yıpratmaya çalışmışlardır. Türk Alevilerinin liderleri Avukat İbrahim Kamil Karaman’dır.¹³⁶ diyerek parti içinde kuruluş aşamasında Kürt Alevilerin de bulunduğunu ve hatta hizipleşmenin gerçekleştiğini vurgulamıştır.

1961 Anayasası ile Türkiye’de solun önü açıldı. 27 Mayıs İhtilali’yle değişen ortamda sol ideoloji sahipleri, yeniden örgütlenme ve düşüncelerini açıklayan yayınlar yapma olanağını bulmuşlardı. İlk aşamada Sosyalist Parti, arkasından Türkiye İşçi Partisi (TİP) kurulmuştu¹³⁷ (13 Şubat 1961). Yön adı verilen bir derginin yayımına başlanması (20 Aralık 1961) ise 12 Mart Muhtıra’sına kadar geçecek 10 yıl içinde toplumda büyük etkiler yaratmıştı. 1962 sonlarında sosyalist düşüncüyü gençler ve aydınlar arasında yayma amacıyla Sosyalist Kültür Derneği oluşturulmuştu. Bunları yeni bir siyasal kuruluş, Sosyal Demokrat Parti izlemişti (22 Eylül 1964). Sosyalist Parti’nin katılmasıyla güçlenen TİP, 1965 seçimlerinde 15 milletvekili çıkartarak TBMM’de de sesini duyurmuştu. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu’nun (DİSK) kurulmasıyla da (13 Şubat 1967), çalışma ve sosyal yaşamda olduğu kadar siyasal yaşamda etkileri günümüzde de süren bir etkinliğe kavuşmuştu. Artık devrim, devrimcilik, Türkiye’de milliyetçilik, İslamcılık karşıtı olarak en

---

¹³⁵ Muzaffer Sencer, **Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri**, May Yayınları, İstanbul, 1974, s.340

¹³⁶ Kaan Kaynar, **Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri**, İmge Kitapevi, Ankara, 2007, s. 145

¹³⁷ Ali Yaşar Sarıbay, **99 Soruda Siyasal Partiler**, Radikal, 1997, s.49

çok kullanılan slogan haline gelmiş ve o doğrultuda kurulan örgütlerin adlarının başına getirilir olmuştur.¹³⁸

Parti kuruluşundan önce Parti kuruluşuna etki eden nabız yoklayan partiye yakınlığıyla bilinen Cem Dergisi olmuştur. Kuruluşundan önce yaptığı anketlerle partinin kuruluş aşamasına çeşitli yollardan etkilemiş ve cesaretlendirmiştir.

Kurucu adaylara gönderilen haber ve mektuplara göre, çeşitli vilayet ve kazalardaki eski partilere ait mahalli teşkilatların, özellikle TİP ve sırasıyla AP, CHP teşkilatlarının yeni partinin kurulması halinde toplu olarak iltihaka geçecekleri ifade edilmektedir. Bu mektuplar vasıtasıyla aynı zamanda partiye konulacak isimde empoze edilmek istendiği öğrenilmiştir. Genel başkanlık için çalışmalar etüt ve tartma safhasındadır. Parti merkez binası için Kızılay ve dolaylarında oldukça geniş bir bina kiralanması düşünülmektedir. Şimdilik çalışmalara evlerde devam edildiği tespit edilmiştir.¹³⁹

16.08.1966 tarihinde Hacı Bektaş'ta, Hacı Bektaş Müzesi'nin açılış yıldönümü sebebiyle yapılan törene Türkiye'nin her bölgesinden gelen ziyaretçiler arasında bulunan bazı teşkilatlar konusunda görüşmeler yapılmıştır. Partinin kuruluşu ile ilgili ülkenin değişik yerlerinde kulisler yapılıyordu.¹⁴⁰

Parti için İstanbul'da bir profesörün çalışmakta olduğu ifade edilmekteydi. Profesör, geçtiğimiz haftalarda üç öğretim üyesiyle evinde bir toplantı düzenlemiş ve onların da "evet" demesiyle Ankara'ya olumlu bir rapor göndermiştir. Cem Dergisi'nde çıkan haberde profesör ile ilgili detay verilmiyordu. Ayrıca, Ankara'dan İstanbul'a iki temsilci başka zamanlarda gelerek İstanbul teşkilatının kurulması için bazı kişilerle temasa geçmişlerdir. İstanbul,'da bulunan bir milletvekili aynı konuda ve daha geniş bir çerçevede çalışmalar yapmaktandı.¹⁴¹ Cem Dergisindeki haberler gizlilikle takip ediliyor kamuoyuna ayrıntısı verilmiyordu.

---

¹³⁸ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi, Cilt- 5: Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, ss. 146-147

¹³⁹ Cem, S: 10, Ocak 1967, s.18

¹⁴⁰ Cem, S. 10, Ocak 1967, s.18

¹⁴¹ Cem, S. 10, Ocak 1967, s.18

Turan'ın adı geçen eserinde Birlik Partisi için şöyle demektedir: Türkiye'de ilk kez, Aleviliğe yani mezhep ayrılığına dayalı bir siyasal parti kurulmuştu.¹⁴² Türkiye'de Bir Mezhep Bir Parti Kuruyor başlıklı haberiyle Akis Dergisi, Alevi Mezhebine dayalı bir parti olduğu ve bir grup zengin Alevi sınıfı tarafından kurulduğunu haberini yaparak olumsuz bir görüntü çizmiştir.¹⁴³

Türkiye Birlik Partisi, Türkiye genelinde örgütlenmeye çalışırken, Akis Dergisi, "Birlik Partisi'ni, Adalet Partisi 200 bin lira vererek kurdurduğu" haberini verdi. Böylece bir dalgalanma başladı: Elbistan, Malatya, Ortaca olaylarında olduğu gibi daha başka yerlerde Alevilere yönelik olumsuzluklar, Alevileri daha çok CHP'ye kaydırırsa, 1969 seçimlerinde CHP'yi iktidar yapabilir. Ya da Aleviler, daha soldaki TİP'e kayarlarsa, TİP parlamentoda büyüyebilir ... Öyle ise Aleviler, duygusallığa çekilmeli ve TBP ile oyları bölünmelidir mantığı ile TBP kurulmuştur, görüşü yaygınlık kazanınca birçok aydın Alevi, TBP'ye uzak durdu.¹⁴⁴

Mensuplarının tutuculuktan uzak, reformist, gerçekçi ve Atatürkçü bir mayaya yönlendirilmiş bulunması gelecekteki hizmetlerinin, şimdiye kadarkilerden farklı bir anlayışta tahakkukunu temin edebilecektir. Bunun seçmenler tarafından teşhis edildiği anda ise yeni bir güç daha kazanılacaktır.¹⁴⁵

BP'nin kurulduğuna ilişkin haber, gazetelerin çoğunda tek sütuna sıkıştırılmış şekilde, olabilecek en küçük boyutta yer aldı. Geniş tabanlı sosyal demokrat parti hayali Cemal Özbey'in ani çıkışı ile hüsrana uğramış, hedeflerden sapılmıştı.¹⁴⁶ Şimdi artık aydınlar ya Alevi partisi projesine dahil olacaklar ya da ilişkilerini kesince kopartacaklardı. Aydınlar ikinci yolu seçti. İsmayil Hakkı Baltacıoğlu, Muzaffer Karan, Bahri Savcı, Hürrem Arman, Halil Tunç, Alevi partisi projesini sakıncalı girişim bulup harekettten koptu. O sırada bağımsız milletvekili olan Muzaffer Karan, CHP'ye girdi? Cahit Tanyol, kendisi

¹⁴² Turan, a.g.e., s.159

¹⁴³ Akis, Sayı: 669, 15 Nisan 1967

¹⁴⁴ Kaleli, a.g.e., s.34

¹⁴⁵ Cem, S. 8, Aralık 1966

¹⁴⁶ Mustafa Timisi ile Yapılan Röportaj, 08.08.2007

tarafından hazırlandığını söylediği tüzükte değişiklikler yapılmasına tepki koydu ve tüzüğe eklenen bir maddeyi gerekçe göstererek uzaklaştı. Tanyol'un tepkisine yol açan maddede partinin nurculuk ve komünizme karşı olduğu yazılıydı. Sosyalizme inanan akademisyen, komünizm ve tarikatların aynı kefeye konulmasını, kendi ifadesine göre savunduğu ideolojik çizgiye aykırı bulmuştu. “Gerekli değişikliği yapar, kaldırırız” sözünden de tatmin olmayan Tanyol, “madde değişikliği ile zihniyet değişmez” diyerek yollarını ayırmıştı.¹⁴⁷

Her aksiyonun bir reaksiyon getireceği kehanet değil bir hakikattir. Elbet ki bir sonraki hal, bir evvelkinin neticesi olacaktır. Nitekim Nurculuk akımının dallanıp budaklanmasından ve siyasi bir güç durumuna gelişinden, inanç ve iman mefhumlarının resmi kuruluşların ağzından, rencide edilmesinden, bir inancın diğer bir inancın diğer bir inanca boğdurulmak istenilmesinden sonra Alevi aydınları da bir güç olarak örgütlenmeye yani teşkilatlanmaya başlamışlardır. Bu bilinmektedir.¹⁴⁸

Ankara'da görevlileri ve muhabirleri vasıtasıyla konuyu inceleyen Cem Dergisi, henüz adı bilinmeyen bu yeni partinin Alevi ve Sünni aydınların öncülüğünde kurulmak çabasında olduğunda tespit etmişti. Harekette her sıfat ve kademedeki kişiler bulunmaktadır. Parlamentoda grup meydana getirebileceğinden bahsedilmektedir. Çünkü halen mecliste 32 Alevi milletvekili senatör bulunmaktadır. Partinin, bu meclis üyelerinden 10-15 ini bünyesine aldığı takdirde güçlenmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Ancak önemli olan Anadolu örgütlenmelerini kurmaktır. Kurucuların bu zor işi Alevi bölgelerini tarayarak ve aydın dedelerle işbirliği ederek başarma yolunu deneyecekleri tahmin edilmektedir. İfade edildiğine göre; Alevi dedeleri, bu hareketin içtenliğine, ciddiliğine ve katiyen ard niyetler taşımadığına inandırıldığı zaman, yeni partinin 1969 seçimlerinde büyük iddia ile seçim savaşına katılmasına mümkündür.¹⁴⁹

Kuruluş sürecinin dışında kalan Aleviler, “BP'nin içinde mi yoksa dışında mı kalınacağını” görüşmek üzere CHP Sivas Milletvekili Nazif Arslan'ın

---

¹⁴⁷ Ata, a.g.e., s.67

¹⁴⁸ Cem, S. 2, Ağustos 1966, s.17

¹⁴⁹ Cem, S. 2, Ağustos 1966, s.18

Bahçelievler'deki evinde bir araya geldiler. Bu toplantı, aslında CHP'deki Alevi kökenli milletvekili ve senatörlerin "BP'nin içyüzünü meydana vuracak bir önemli açıklama" yapılması için organize edilmişti. Çünkü o sırada CHP kongresi yapılacaktı ve Türkiye'nin her yerindeki partili Aleviler, Ankara'ya gelmişti. Toplantıya Taki Davutoğlu, Mustafa Timisi ve Alevi öğrenciler de çağrılmıştı. Söz konusu toplantıda, partinin desteklenip desteklenmeyeceği tartışıldı. CHP'li Nazif Arslan'ın BP'nin karşısında olduğuna dair açıklama yapılması yönündeki isteği gerginlik yarattı. Özellikle Senatör Mahmut Vural, "Bu isteği savunanlara karşı çıkararak Durun bakalım, henüz doğmuş bir çocuğu boğmayalım" dedi Vural'ın bu düşüncesi, toplantıda oluşan genel eğilimin ifadesiydi. Alevilerde "çocuğu babasız bırakmama" hissiyatı oluşmuştu. BP, her ne kadar arzu edilen özellik ve ilişkileri barındıracak şekilde kurulmamış olsa bile siyaset arenasında sahipsiz bırakılamazdı. Taki Davutoğlu, Mustafa Timisi, "Doğmuş çocuğa sahip çıkılması gerektiğine" inanıyorlardı. Bu gruba göre, BP'nin kuruluşu yanlış bir doğumdu ancak parti Alevi inançlı yurttaşlara bir kez mal edilmişti. Dolayısıyla ok yaydan çıkmıştı ve şimdi "çocuk oksijensiz" bırakılmamalıydı, eğer başlangıçta çocuk boğulursa bu, Alevilerin gücünü hafife almak olurdu. Oysa yeni şanslar yaratılabilir; örneğin Alevi kökenli milletvekilleri transfer edilerek parti sonraki süreçte güçlendirilebilirdi.¹⁵⁰

Alevi aydınları ve düşünürleri, dini gaye ve esasların bir siyasi parti yapısına temel olamayacağına müdrik bulunmaktadır. Laikliğin müdafiliğini yapan aydın çevrelerle tüm Aleviler esasen dinsel konuların politikaya harcedilmesinin karşısındadırlar. Bu varsayım, Alevilerin ağırlıklı içerisinde bulunacağı bir parti için "dini gayelerle parti kuruyorlar" şeklinde propagandaya hazırlananlara arzu ettikleri polemik fırsatını vermeyecektir. Evet; Aleviler dini esaslar ve dinsel duygular üzerine müesses bir parti kuramazlar, fakat bir vatandaş olarak yasaların tanıdığı imkanlar içerisinde her zaman ve her şekliyle her türlü tasarrufta bulunmak Alevilerin en tabii ve hakkıdır. Zayıf bir doğuş, cılız bir kadro, realitelere kulak tıkayan bir zihniyet millete iyilik değil zarar getirecektir. Kuvvetli, ayrımsız bir kuruluşun şart olduğuna inanılmalıdır. Aksi taktirde seçimlerde alınacak neticeler

---

¹⁵⁰ Ata, a.g.e., s.68

Aleviliğin gücüne, ilericiliğine hak etmediği tenkitleri ve zaafı getirecek ve bugün siyasilerin Alevilerin gücüne gösterdiği alaka ve iltifatı da silip süpürecektir. Bu teşebbüsün karşısında olmak ne derece hata ise teşebbüsün içinde olmamak da bu gerçekleri görmemek ve gerekeni yapmamak da o derece hata ve hatta kütleye ihanet olacaktır.¹⁵¹

Cem Dergisinde Birlik Partisi'nin kuruluşuna ilişkin haber şu şekilde verilmekteydi: *“İçerisinde aydın Sünnilere de yer verilerek aleviler tarafından kurulacağı ifade edilen ve yine özellikle Alevilerce bir süreden beri merak, ilgi, endişe ve ümitle izlenen yeni partinin “BİRLİK” adı altında kurulduğu bazı gazete haberlerinden öğreniliyordu”*.¹⁵²

Birlik Partisi'in doğuş gerekçesini, diğer siyasi partilerde Alevilerin konumlarının zayıflamasına ve dışlanmalarına bağlayanlar da mevcut. Örneğin AP ve Demokratik Parti'nin eski milletvekili, Çorum Milletvekili İhsan Tombuş, “BP'nin AP'den tasfiye edilen, TİP ve CHP'ye gitmek istemeyen” Aleviler tarafından çaresizlik duygusuyla kurulduğunu savunmaktadır. Tombuş'a göre, AP'deki Alevilerin tasfiye edilmesi, BP'nin partileşme sürecini hızlandırdı sahipsiz, yalnız ve çaresiz kaldıklarını düşünen Aleviler, siyasette kendilerini var edebilmenin yolunu kendi partilerini kurmakta gördüler. Tombuş, “Adalet Partisi'nden hakaret edilerek kovulan Alevi kesimi koyu Demokrat oldukları için CHP'ne gidemiyorlardı ve ortada kaldıkları için ne yapacaklarını da bilmiyorlardı.”¹⁵³ bu amaçla kendi partilerini kurdular.

28.10.1966 Cuma günü Ankara'dan İstanbul'a doğru yola çıkan partili beş kişi önce orduevine uğruyorlar sonrada cumartesi günü görüşebildikleri ve ulaşabildikleri şahıslarla bir toplantı planlıyorlardı. Ancak bu toplantı ancak Pazar günü yapılabilindi. Kırk kişinin katıldığı toplantıda Birlik Partisi'nin İstanbul'daki müteşebbis il yönetim kurulunu seçmeye davet edilen alevi ve Sünni vatandaşlardı. Ankara'dan gelenler ise Birlik Partisi'nin kurucularından; genel başkan emekli

¹⁵¹ Cem , S. 4, Ekim 1966, s.15-16

¹⁵² Cem , S. 5, Kasım 1966, s.13

¹⁵³ İhsan Tombuş, **Politikada 41 Yıl (1946-1987)**, İzgi Yayınları, Ankara, 1997, s.166

general (paşa) Hasan Tahsin Berkman, genel sekreter Avukat Cemal Özbey, sekreter yardımcılarını müteahhit Hüseyin Günel, Tahsin Sevinç ve yine müteahhit Mustafa Geygel idi.¹⁵⁴

Başkan Berkman teşebbüsün ana hatları itibariyle hazır bulunanlara izahını şöyle yapıyordu: *“Birlik Partisi, yakın tarihimizde görülen ve doğusu ile sönüşü bir olan halk eğilimlerinden ve teveccühünden uzak kuruluşlardan değil, toplumsal taziyik ve arzuların en muteber kuruluş gerekçesini hazırladığı bir ihtiyaçtan doğmuştur. Millet her şeyden evvel asude ve rahat yaşamayı, kardeşçe duygular içerisinde dirlikte ve birlikte vatana hizmet etmeyi düşünmektedir. İstenen şey ne aşırı sağ ve aşırı sol neden ümmetçilik ve gericiliktir”*.

“Büyük Atatürk’ün çizdiği yol ve koyduğu ilkeler o günkü şartlar ve kuşaklar için olduğu kadar bugünküler ve istikbalin Türkiye’si içinde cari olarak mükemmeliyet ve kutsallıktır. Milleti bölüklere ayırmaya, toplumu farklı gözle bakmaya, ihanet ve delalet içinde bulunanlara müsamaha göstermeye, bünyemize kabul edemeyeceği doktrin ve temayülleri gereksiz tatbik etmeye kimsenin hakkı olmamak gerekir.”

“Memleket gerçeklerinin hudutların dışına çıkarak dayanaksız kalmış fazlalıkların ve bünyemize uygun düşmeyen ihtiyaca cevap vermeyen görüş ve tatbikat noktalarını tespit etmiş bulunuyoruz. Hedeflerimiz parti tüzüğünde açıklanmıştır. Kapılarımız ilerici, memleket ve milliyetperver bürün vatandaşlarımıza daima açıktır. Partiye BİRLİK adını verdik birliğe hizmet edeceğiz.”¹⁵⁵

Bir ara toplantıya gelenlerden birinin başkanın “ Türkçü, Atatürkçü, ilerici ve gerçeklerden yanayız” cümlesindeki “Türkçü” tabirinin ne demek olduğunu garip ve birazda belli bir maksatla sorması üzerine emekli paşanın kaşlarının çatığı ve

¹⁵⁴ Cem, S. 6, Kasım 1966, s.13-14

¹⁵⁵ Cem, S. 6, Kasım 1966, s.13-14

“ Ne demek, bu sualinizi ne maksatla soruyorsunuz. Elbette ki Türk’üz ve Türk’üm diyen her vatandaşı Türk kabul ediyoruz.” diyerek soru sahibini dikkatle süzdüğü görülmüştür.¹⁵⁶

Kelime Ata’nın tespitine göre: Kurucu İbrahim Zerze, parti kurulmadan önce dönemin İçişleri Bakanı Faruk Sükan’la görüşüklerini, bu görüşmede partiyle ilgili teknik sorunların konuşulduğunu belirtmekte ve önce 8 kişiydik. Sükan: “ 8 kişi daha bulmanız gerekiyor, yoksa parti kurulamaz” dedi. Onunla görüşmemizi Mustafa Geygel ve Cemal Özbey sağlamıştı. Geygel, DP kökenli olduğu için AP’lileri tanıyordu demektir. Hukuk bilgisine sahip Özbey’in bu kadar basit teknik bir konuda danışmanlığa ihtiyaç duyması akla yatkın gelmiyor ve BP’nin AP tarafından kurdurulduğu şüphesini güçlendiriyor.¹⁵⁷ demektir. TİP ve CHP’nin yükselişte olduğu bir dönemde DP’nin, Birlik Partisi’ni solun oylarını bölmek için Alevi oylarını yeni kurulacak Alevilerin destekleyebilecekleri bir partiye gideceği düşüncesiyle kurulmasını istenmiş olduğu iddiası olmuştur.

2.3.1. Birlik Partisi’nin Kurucuları

Ülkede birliği sağlamak öncelikli hedef olunca, buna uygun bir genel başkan seçmek gerekiyordu elbette. Sisteme güven verebilecek, Cumhuriyet ilkeleriyle oynamayacak, bu ilkelerin yara almasına izin vermeyecek, marjinalikleri önleyecek bir genel başkan mevcut kadronun anlayışına göre ancak asker kökenli biri olabilirdi. Üstelik 27 Mayıs sonrasının siyasal parçalanmışlığı içinde emekli subaylar politika dünyasının aradığı isimler haline gelmiş, siyaset, orduda gerçekleştirilen geniş çaplı emeklilik işlemi nedeniyle sivil hayata atılan emekli subayların istihdam alanı olmuştu. Emekli subaylar, orduya karşı kendini güvende hissedebilmek ya da orduya ne kadar büyük bir yakınlık duyulduğunu göstermek için aranan isimler haline gelmişti.

¹⁵⁶ Cem , S. 6, Kasım 1966, s.13-14

¹⁵⁷ Ata, a.g.e., s.66

BP de, emaneti, devleti tanıyan, diplomatik ilişkileri bilen bir paşaya teslim etmenin gerekliliği ile hareket etti. Bu tercih, sistemi aşan cesur bir mücadeleye girişilmeyeceğinin güçlü işaretiydi. Böylece parti “*devletten icazet alan, disipline edilmiş bir hareket*” olduğu izlenimi veriyordu. Özgünay’a göre yapılan tercihin altında “korkaklık” yatıyordu. Cahit Tanyol’a göre ise, bu durum ordunun siyasi partiler üzerindeki etkisinin sonucuydu. Tanyol, “*O tarihlerde her partide asker bulundurulurdu. Partilerin başında bir generalin bulundurulması, cumhurbaşkanlığı hesaplarına dayanırdı. Devlet bilinci olan bir kişinin devletin başında bulunması istenirdi. Bütün partiler ordunun etkisi altındaydı ve siyasi partiler kolay kolay orduyu karşısına almazdı. BP de hem orduya yakınlığın hem de sistem içinde kalacağıının beyanı olarak bir paşayı genel başkan seçmiştir.*” demektedir.¹⁵⁸

Genel Başkan Tahsin Berkman, partinin kuruluş amacını şöyle özetliyordu:

*“Türkiye Birlik Partisi, yakın tarihimizde görülen ve doğuşu ile sönüşü bir olan halk eğilimlerinden ve teveccühünden uzak duran kuruluşlardan değil, toplumsal baskı ve isteklerin en saygın kuruluş gerekçesini hazırladığı bir ihtiyaçtan doğmuştur. Millet her şeyden önce güzel ve rahat yaşamayı, kardeşçe duygular içerisinde dirlikte ve birlikte vatana hizmet etmeyi düşünmektedir. İstenen şey, ne aşırı sağ ve aşırı sol, ne de ümmetçilik ve gericiliktir. Büyük Atatürk’ün çizdiği yol ve koyduğu ilkeler, o günkü koşullar ve kuşaklar için olduğu kadar, bugünküler ve geleceğin Türkiye’si için de geçerli olacak olgunlukta ve kutsallıktadır ...”*¹⁵⁹

Ata’ya göre: Özbey adına “Birlik” dediği partinin kuruluş dilekçesini 17 Ekim 1966’da saat 16:55’te içişleri Bakanlığı’na verdi. Bu kuruluşla, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde belli bir inanç mensuplarına dayanan ilk siyasi parti de kurulmuş oldu.¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ Ata, a.g.e., ss.73-75

¹⁵⁹ Kaleli,a.g.e., s.33

¹⁶⁰ Ata, a.g.e., s.67: **28 Nolu Genelge**, Ankara , 1967, s. 1

Sarıbay, adı geçen eserinde; Birlik Partisi'nin Alevilerin siyasal temsilini amaçlayan bir mezhep partisiydi. (amblemi, bir aslan¹⁶¹ etrafındaki oniki yıldızdı. Aslan, Hz. Ali'yi; oniki yıldız ise oniki imamı sembolize etmekteydi.)¹⁶² Bu parti, genellikle Sünnilerin tarafını tutanlara karşı, laikliği desteklemekteydi.¹⁶³

Hüseyin Balan'ın daha sonra vereceği demeçlerde de partiyi kuran kadronun siyaset deneyimi olmayan herhangi bir partide siyaset yapmamış kişilerden oluşmaktadır.

“... Birlik Partisi'ni teşkil eden yöneticiler ve tüm kadro diğer partilerde pek görev almamış, siyasi tecrübeleri hiç yok, yada çok kısa olan kişilerden kuruludur. Bu da gösteriyor ki, diğer siyasi partilerde yetişmiş oralarda arzu ettikleri amaçlara ulaşmamış, emelleri yarı kalmış siyaset adamlarının toplandığı bir parti değil bu. Milletın temel sorunlarına, milletçe çözüm yolu bulabilmek için milletin kendi arasında akli selimine güvenilen, karakterine, yapısına güvenilen kişilerin bir araya gelerek bir parti kurmasıyla meydana gelmiştir Birlik Partisi...”¹⁶⁴

17.10.1966 tarih ve 16,45 saatinde kurulan Birlik Partisi'nin kurucuları şöyledi:

1. Genel Başkan: Hasan Tahsin BERKMEN (Emekli General)
2. Genel Sekreter: Cemal ÖZBEY (Avukat)
3. Feyzullah ULUSOY (Avukat, Çiftçi)
4. Salim DELİKANLI (Emekli Albay)
5. Tahsin Tosun SEVİNÇ (Sendikacı)
6. Mustafa GEYGEL (Müteahhit, Çiftçi)
7. Mehmet GÜNER (İktisatçı)
8. Mehmet Ali EGELİ (İktisatçı)
9. İbrahim ZERZE (İşçi)

¹⁶¹ Hz. Ali'nin Allah'ın aslanı olarak tabir edilmesinden dolayı aslan figürü aleviler için önemli bir figürdür.

¹⁶² Sarıbay, a.g.e., s. 49

¹⁶³ Feroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s.318

¹⁶⁴ Abdi İpekçi, **Liderler Diyor ki**, Ant Yayınları, İstanbul, 1969, s. 7

10. Hüseyin DEDEKARGINOĞU (Matbaacı)
11. Hüseyin GÜNAL (Müteahhit)
12. Mustafa TOPAL (Doktor)
13. Hüseyin EREN (Emekli Albay)
14. Arif Kemal EROĞLU (İşçi)
15. Hüseyin ERKANLI (Avukat)
16. Faruk ERGÜNSOY (Avukat)

Partinin kuruluşundan önce Cem Dergisi'nde çıkan habere göre: Yeni partinin merkezi Ankara'da ve başkent bu konuda sıkı çalışmalara sahne olmaktadır. Harekette halen iki profesör bir doçent doktor, üç emekli general, iki emekli albay, bir milletvekili, üç avukat, bir iktisatçı, iki yüksek mühendis-müteahhit iş adamı, iki yüksek mühendis, iki sendikacı ve iki çiftçinin bulunduğu öğrenilmiştir. Bu zevat arasında devamlı koordinasyonu da temin eden bir grup belirli günlerde yaptıkları toplantıda hareketin planını çizmekte ve sonuçlarının tartışmasını yapmaktaydılar.¹⁶⁵

İçişleri Bakanlığı'na kuruluş dilekçesinin verilmesinin ardından görev dağılımı yapıldı. Emekli General Hasan Tahsin Berkman Genel Başkanlığa, Cemal Özbey de Genel Sekreterliğe getirildi. Genel Başkan Berkman, ilk açıklamasında, BP'nin "Alevilere mahsus" parti olmadığını, kapısını her ilericiye açık tuttuğunu, bunun ilerleyen süreçte görüleceğini anlattı. Kemalizm çizgisinde yürüyeceklerini söyleyip "Türkçüyüz" dedi. Berkman'a göre, "Türkiye'de ilerici ve gerçekten Atatürk'ün yolunda ilerleyen, hilafetçiliğe, şeriatçılığa, nurculuğa, bir kelime ile din sömürücülüğüne, ırkçılığa, faşizme ve komünizme karşı olan, Türklüğü ve Türk geleneklerini ön plana alan, Türkçe'nin her sahada hakim olmasını isteyen, (evvela Türk'üm, sonra Müslüman'ım) ibadet dilinin Türkçe olmasını savunan, hayatta en hakiki mürşit ilimdir diyebilen, büyük kurtarıcının bu parolasına bütün varlığı ile bağlanan, yüzyıllarca ilmin, sanatın, akılcılığın, Rönesans ve Reform hareketlerinin karşısına dikilerek milletimizi ortaçağ karanlığına doğru sürüklemeye çalışan din sömürücülerine karşı cephe alan, dinimizin gerçek yönlerini anlamak için her şeyden evvel ilmin şart olduğuna

---

¹⁶⁵ Cem, S. 2, Ağustos 1966, s.18

inanan, iktisadi, mali ve siyasi sahada her şeyden ve herkesten evvel devletin, devlet müesseselerinin yeterli ve güçlü olmasını isteyen herkese partinin kapıları açık olduğunu söylemiştir.¹⁶⁶

Cem Dergisi'nin haberine göre tüzük ve programı memleket gerçeklerine göre düzenlenecek tüzük çalışmalarında, İngiliz İşçi Partisi ile İsveç Sosyal Demokrat Partisi tüzüğünden yararlanılmıştır.¹⁶⁷

2.3.2. Birlik Partisi'nin Teşkilatlanması

1967 yılının ilk haftasının sonuna kadar şu illerde BP teşkilatlarını kurmuştur. İstanbul, Ankara, Sivas, Erzincan, Tunceli, Maraş, Mersin, İskenderun, Çorum, Yozgat, henüz resmi makamlara intikal etmemiş, fakat bu müracaatın gerçekleşeceği iller ise şöyle: Adana, Elazığ, Hatay, Gaziantep, Adıyaman, Amasya, Çankırı, Bursa. 4 şubat 1967 tarihi itibarıyla Birlik Partisi 12 ilde örgütlendiğini partinin genel sekreteri Hüseyin Erkanlı Parti genel merkezinde yapılan toplantıda diğer illerden gelen partililere açıklamış ve Türkiye'de şimdiye kadar bu tempoda bir çalışmanın olmadığını belirtiyor, Genel Kurul'un daha randımanlı çalışması için evvelce mevcut 16 kişilik kadronun 30'a çıkarılmasına karar alındığına ifade ediyordu. kış mevsiminin bastırılması nedeniyle teşkilatlanmanın kısa bir süreliğine ertelendiğini belirtmişti yine aynı konuşmasında. Ve sözlerine şöyle devam etmiştir aynı konuşmasında:

“... birlik partisinin kuruluş gerekçelerine kısaca değinmekte fayda görüyorum. Çok partili parlamento tarihimizde iktidar eden partilerin hiçbir gün halka indiği, güç ve kuvvetlerini bilinçli ve köklü olarak halktan aldığı görülmemiştir. Hissi yargulamaların ve memleket gerçekleri üzerine değil, menfaat ve polemikler üzerine üzerine eğilmelerin milli birlik ve varlığımızda açtığı yaralar bütün çirkinliğiyle ortadadır. Atatürk ilkeleri zedelenmiş, laik devletçilik görüşü temelinden sarsılmaya başlamış, halka değil zümre ve çıkarıcılara hizmet almış yürümüş, iktisadi durum dengesini alabildiğine kaybetmiştir. Müsebbipler bu günün

¹⁶⁶ Ata, a.g.e., s.67

¹⁶⁷ Cem, S. 10, Ocak 1967, s.18

iktidar edeni veya adayları olarak iddialara sahiplik etmekte, tutum ve zaafalarını unutmuş görünmektedirler. Bir DP , bir AP, bir CHP ve hal ve mazileriyle bu günkü dengesizliğin birer mesulüdürler.” ¹⁶⁸

“Türkiye’nin millet ve memleket sever , samimi , ihtirastan uzak, gerçeklere hürmetkar Atatürk idealiyle dolu yeni partilere ihtiyaç vardır. Bu noktada Birlik Partisi’nin çok büyük boşluğu doldurduğuna inanıyor ve Türkiye’ye namuslu bir politika izleyerek hizmet etmenin mesuliyeti ve ağırlığını şimdiden hissediyoruz. Bu görevi ifa için yeterli dimağ ve yapıya birlik partisi mensupları sahip gözükmektedir. Henüz daha bir tek mahalle muhtarımız bile yok ama şu anda bile Türkiye’nin üçüncü büyük partisi durumundayız.” ¹⁶⁹

İstanbul il başkanı haydar Özdemir usul hakkında teşkilatlanma konusunda :

“... Ben bir hususa tekrar değinmeyi şahsi intibalarım istinaden zaruri görüyorum. Halen teşkilat kurulmuş bazı ilerimizde çalışmalar ilçelere maalesef intikal ettirilmemiş ve genel başkanlık tarafından verilen salahiyyet belgelerinin bu illerin başkanları tarafından bu güne kadar ceplerde muhafaza edildiği tespit olunmuştur. Bu konun önemini teşkilatların taktir edeceğine emin bulunuyorum, ancak bir ihmalkarlığın büyük kayıplara sebebiyet vereceği malumdur. Mesele ehemmiyetle ele alınmalı, teşkilatlanma faaliyetleri zaman zaman yerinde kontrol edilmelidir.” ¹⁷⁰

İlk dönemlerde partinin teşkilatlanması hakkındaki toplantıda sonuç olarak şu temennilerde bulunuldu:

a) Genel kurulun 30’a iblağı hakkında karar, kararı uygulamak için mümkün olan gayret elbirliğiyle gösterilmelidir.

¹⁶⁸ Cem, S. 12, Şubat 1967, ss.18-19

¹⁶⁹ Cem, S. 12, Şubat 1967, ss.18-19

¹⁷⁰ Cem, S. 12, Şubat 1967, ss.18-19

b) Mahalli seçimlere göre, seçim kanununun öngördüğü 15 vilayette teşkilat biran önce kurulmalı ve bu vilayetlerin ilçe teşkilatlanmasını hızlandıracak bir kontrol sistemi tesis edilmelidir.

c) Partinin memleket meseleleri hakkındaki görüşleri kristalize edilmeli, bilhassa tüzük ve program açısından iktisadi tutum ve yol açığa kavuşturulmalı bunların yapılabilmesi için lüzumlu kadrolarla ilişkiler kurulmalıdır.

d) Parti içi mücadeleler daima fikri yönde yapılmalı ve bu konuda yapılan faaliyetler parti tesenüdünü ve fert münasebetlerini zedelememelidir.¹⁷¹

24.11.1966 günü il idare heyetince kurulan bir şişli ilçe teşkilatı bu kanaati doğrulayan misallerle doluydu. Senelerden beri ayrı ayrı partilerde birbiriyle kıran kırana mücadele eden “Bozbey” ailesinin iki kardeşi o gün Birlik Partisi çatısı altında birleşiyor ve böylece gerçekten siyasilerin endişelerini haklı gösterecek bir yaşantının örneğini veriyorlardı. Şişli ilçe teşkilatının başına Paşa Bozbey getirilmişti. Fatih ilçesinde ise Avukat Hüseyin Aydın başkanlık yapıyordu.¹⁷²

Başkentte ise il teşkilatı kuvvetli bir kadroyla kurulmuştur. İl başkanlığına Emekli General ve Vali Alaeddin Kırıl getirilmiş 13 kişilik idare heyetinin diğer 12 si şu isimlerden oluşmaktaydı: sekreter: Musa Kazım (Emekli Albay), sayman: Kadir Aydın (Muhasebeci), üyeler: Hulüsi Kutup (Y. Mühendis), Mahmut Kuşoğlu (Memur), Zeki Zerenler (Mühendis), Murtaza Dinçer (Müteahhit), Turhan Şahinoğlu (Müteahhit), Duran Çeki (Yüksek Mühendis), Ahmet Aytay (Matbaacı), Musa Işık (Yüksek Mühendis), Yaşar Polat (Emekli Albay). Diğer taraftan Tunceli'nin Hozat ilçesi ise Mustafa Karakoç tarafından 8 kişilik bir heyetle teşkil edilmiştir.¹⁷³

¹⁷¹ Cem, S. 12, Şubat 1967, ss.18-19

¹⁷² Cem, S. 12, Şubat 1967, ss.18-19

¹⁷³ Cem, S. 10, Ocak 1967, s.18

Genel merkez İstanbul ve Ankara’da tek kelimeyle mükemmel iki il idare kuruluşu teşkil ettikten sonra bir kısa devre planı tespit etmiş ve geri kalan vilayetlerin teşkilatlandırılması için evvela doğu bölgesi üzerine faaliyetlerini teksif etmiş bulunmaktadır.¹⁷⁴

İstanbul’da kuvvetli bir kuruluşun kendi zaaflarını da kapatacağına inan kurucu misafirler İstanbul teşkilatını şöyle oluşturdular:

Başkan: Haydar Özdemir (Hukukçu) Sekreter: Abidin Özgünay (İktisatçı,- Matbaacı) CHP Genel Sekreteri, tek parti dönemi boyunca partinin üçüncü, 1950 sonrasında ise ikinci kişisi konumundadır. Genel Sekreterlik kavramı, genelde sol partilere mahsustur.¹⁷⁵ Sayman: Hıdır Selek (İktisatçı), üye : Mehmet Kuran (Hukukçu), üye: Ali Rıza Kuzucan (Tüccar), üye: İbrahim Kamil Karaman (Hukukçu), üye: İhsan Esendağ (Hukukçu), üye: Kadri Özcan (Sigortacı), üye: Mehmet Özcan (Hukukçu), üye. Kurbanı Kılıç (Tüccar) 01.11.1966 Salı günü vilayete gerekli başvurular yapıldı ve toplu olarak vali ziyaret edildi . 05.11.1966 yılında heyet resmen göreve başlamıştır.¹⁷⁶

2.4. Hasan Tahsin Berkman Dönemi

Alevilerin siyasal oluşumlarına neden “Birlik Partisi” adını verdikleri ve neden bir “Generalı” genel başkan seçtikleri önemli bir sorudur. Soruya verilecek yanıt, partinin sistem içindeki konumunu belirlememizi, resmi ideolojiye uzaklığını ya da yakınlığını saptamamızı sağlayacak bilgileri içerir ve onu Aleviler ve siyaset açısından doğru bir şekilde kavramamızı kolaylaştırır.¹⁷⁷

Hasan Tahsin Berkman iyi bir Atatürkçü olduğunu vurgulamış, liberal sağ bir politika izlemiştir. Partinin ilk kuruluşunda sağ ideolojiye yakın bir anlayış

---

¹⁷⁴ Cem, S. 10, Ocak 1967, s.18

¹⁷⁵ Hakkı UYAR, **1923’ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme**, TÜSES yay., İstanbul, Mayıs 2000

¹⁷⁶ Cem, S. 6, Kasım 1966, s.13-14

¹⁷⁷ Ata, a.g.e., s.73

belirlenmiştir. ¹⁷⁸ Partinin ilk genel başkanı Hasan Tahsin Berkman emekli bir tuğgeneraldi. Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Dedekargın köyünde 1904 yılında doğan Berkman, yoksul bir ailenin çocuğuydu. Konya Askeri Lisesi'ni bitirdikten sonra 1935 yılında Harp Okulu'ndan topçu asteğmen olarak mezun oldu, 1928-1930 yılları arasında Fransa'da yüksek topçuluk öğrenimi gördü, Türkiye'ye dönüşünde yüzbaşı rütbesiyle Harp Akademisi'ni bitirdi, Genelkurmay istihbaratında görev aldı, yarbaylık rütbesine kadar çeşitli haber alma görevlerinde ve Milli Emniyet hizmetlerinde çalıştı. 1948 yılında albaylığa yükselen Berkman, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nda Harekat Grup Amirliği yaptı, 1950'de de Londra Ataşemiliterliği'ne atandı. 1952'de yurda döndü, Erzurum'da alay ve tümen kumandanlıklarında bulundu, 1955'de Tuğgeneralliğe kadar yükseldi. ¹⁷⁹

Daha sonra aynı rütbeyle Genelkurmay Lojistik Başkan muavinliği, ordu donatım okul komutanlığı, kara kuvvetleri Lojistik Başkan yardımcılığı görevinde bulunmuştur. 1956-1957 yıllarında Paris'te NATO Kuvvetleri Başkomutanlığı karargahında Teşkilat ve Eğitim Dairesi ikinci başkanlığında bulunmuş, 1957 Ağustosunda İstanbul'da 66. Tümeğe atanmıştır. Bu tümeğe yedi ay kalmış, 1958 başlarında ortaya çıkan 9 subay olaylarına ¹⁸⁰ adı karıştırılarak 7 Nisan 1958'de dört

¹⁷⁸ **Mustafa Timisi ile Yapılan Röportaj**, 08.08.2007

¹⁷⁹ Ata, a.g.e., s.71

¹⁸⁰ **Şubat Olayı**, 1962'de, Harp Okulu Komutanı Kurmay Albay Talat Aydemir ve arkadaşlarının, ordu içindeki 27 Mayısçıların tasfiyesi için, 20 Şubat günü başlatılan atama ve gözaltına almalara karşı direniş olayıdır.

27 Mayıs'a vurulan her darbeye generaller den çok, genç subaylar tepki gösteriyordu. İstedikleri ise; 27 Mayıs'ın, DP'yi deviren basit bir hükümet darbesi olmaktan çıkaran devrimci yanının garantiye alınmasıydı. Silahlı Kuvvetler Birliği bu amaçla oluşturulmuştu. 6 Haziran 1961'de genç subaylar, 13 Kasım 1960'daki 14'ler tasfiyesinde olduğu gibi tepkisiz kalmadılar. Diğer tayinler konusunda sözünü kimseye dinletememiş olan Harp Okulu Komutanı Kurmay Albay Talat Aydemir ve arkadaşları İrfan Tansel'in tayinine bir muhtıra ile karşı durunca saflar daha da netleşti. Silahlı Kuvvetler Birliği üyeleri (bu birliğe katılmayan general ve üst düzey subay yok gibiydi), 27 Mayıs devriminin kazanımlarını korumak için 28 Haziran 1961'de bir genelge yayımlayarak bunu dile getirmişlerdi.

"15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimlerde CHP umutluuydu. DP'nin 27 Mayıs'ın altında ezilip yok olduğu düşünülüyordu. Ama beklenen gerçekleşmedi. CHP ancak %36,5 oy alabilmişti. DP'nin yerine kurulan AP ise %34,8 ile başa baş çıkmıştı 450 üyeli mecliste CHP 173, AP 158 ve 150 senato üyeliğinin de 71'ini AP, 36'sını CHP almıştı. Şüphesiz seçim sonuçları CHP'yi olduğu kadar, genç subayları da etkilemişti. Siyasi ortam neredeyse 27 Mayıs öncesine dönüşmek üzereydi."

Seçim sonuçlarından sonra, Türk Silahlı Kuvvetleri içinde bir fikir ayrılığı belirmeye başladı. "Bir grup subay yol yakın iken memleketin geleceği bakımından idareye el konulması fikrini savunuyordu. İkinci fikre göre ise, şimdi askeri müdahale hareketine lüzum yoktu. Tecrübe edilmeli, başarısızlıkları görüldükten sonra müdahale edilmeliydi. Bu fikri savunanlar daha ziyade hava kuvvetlerinin temsilcileri olan Kurmay Albay Halim Menteş, Hava Albayı Fevzi Arslan idi, bunlar CHP'liler ile

general ve bir amiralle beraber resmen emekliye sevk edilmiştir. T.B.M.M. dilekçe karma komisyonunca sicili ve şahsi dosyası incelenmiş, emeklilik tasarrufunun haksız olduğuna ve emeklilik işleminin iptaline karar verilmişse de Genelkurmay Başkanlığı tarafından 42 sayılı kanun gereğince 06.07.1960 tarihinde yeniden emekliye sevk edilmiştir.¹⁸¹

Hasan Tahsin Berkman, ordudan emekli edildikten sonra köylünün yaşam seviyesini yükseltmeyi ve tarımsal kalkınmayı amaçlayan sağ bir parti olan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden politikaya geçiş yaptı. 1961 'deki senato seçimlerinde bu partinin çorum adayı oldu, ancak orduda görev yaparken hiç uğramadığı ve vefasız olduğu gerekçesiyle hemşerilerinden destek alamadı.¹⁸²

General Tahsin Berkman evliydi ve bir kız çocuğu vardı. Çok iyi derecede Fransızca ve İngilizce, orta derecede Almanca bilmekteydi.¹⁸³ Kişisel özellikleriyle beğenilse de genel başkan olarak partinin başında iyi bir yönetim sergileyemediği gerekçesiyle çok eleştirilmiştir.

---

devamlı surette temasta oldukları için memleketi ancak İsmet İnönü başta olmak üzere CHP'nin kurtaracağına inanıyorlardı. Bu fikir gerek Ankara Grubu'nda, gerek İstanbul Grubu'nda tartışıldıktan sonra birinci fikir ekseriyet kazandığı için İstanbul'da 21 Ekim 1961 günü Harp Akademileri'nde yapılan büyük toplantıda 10 General ve 28 Albay şu protokolü imzalamışlardı.”

21 Ekim Protokolü'ne göre; yeni seçilen TBMM toplanmadan önce en geç 25 Ekim 1961'e kadar bir askeri müdahale kararı alınmıştı. Ancak bu protokol uygulanamadı.

“Ancak sonraki olaylar göstermiştir ki ‘21 Ekim Protokolü’ sadece başlangıçtır. Bugünün moda deyimlerini kullanarak söylemek gerekirse o ‘ana deprem’dir. ‘Artçı depremler’ 22 Şubat’lardan, 21 Mayıs’lardan, 9 Mart’lardan geçerek ta 12 Mart’a kadar sürdü. 12 Mart’ta Türk Silahlı Kuvvetleri’ndeki ‘emir ve komuta zinciri’ yeniden kurulmuştu. Bu, ‘21 Ekim 1961 ana depremini’ izleyen ‘artçı depremlerin sonu’ oldu.” (Metin Toker, Milliyet, 20 Aralık 1999)

Cumhuriyet tarihinin ilk koalisyon hükümeti CHP ve AP tarafından kuruldu. 26 Ekim 1961'de de Türkiye'nin dördüncü Cumhurbaşkanlığı'na, ihtilal lideri Cemal Gürsel seçildi. Bu ortam, 27 Mayıs öncesi CHP – DP tartışmalarının tekrar manşet olması ve AP yanlılarının açıkça 27 Mayıs aleyhinde propagandalara başlamasıyla siyasi ortam yeniden gerginleşmişti. 27 Mayıs devrimcileri, daha bir yıl geçmeden meşru müdafaa durumunda kalmışlardı.

19 Ocak 1962'de Genelkurmay başkanının (Cevdet Sunay) başkanlığında düzenlenen, yüksek rütbeli subayların katıldıkları bir başka toplantıda, Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir, Jandarma Okulu Komutanı albay Necati Ünsalan ve öteki bazı komutanlar askeri müdahalenin kaçınılmaz olduğunu savundular. 9 Şubat 1962'de İstanbul'da Balmumcu'da toplanan 57 General ve albaydan 37'sinin; askeri müdahalenin 28 Şubat'a kadar gerçekleştirilmesi yolunda imzaladıkları protokole Talat Aydemir'de sonradan katıldı.

¹⁸¹ Cem, S. 6, s.14

¹⁸² Ata, a.g.e., s.72

¹⁸³ Cem, S. 6, Kasım 1966, s.14

“Birlik Partisi’nin genel başkanı Hasan Tahsin Berkman şimdiye kadar ki tutum ve davranışlarının ölçülü ancak aksiyoner olmadığı ifade edilmekteydi. Ağırbaşlı kamil görünüşünün , zeka ve dirayetinden ileri geldiği muhakkak olmakla beraber bu hasletlerinden istifadeyi neden birinci plana almadığı manidardır. Kendisini bu günden iyi bir savunmanın hatta inisiyatifi daima elde bulunduracak bir taktiğin altında kalabilecek yeterli bir kaptan olarak görmek arzu edilmekte ve isterse bunu başaracağına da inanılmaktadır. Parti içinde son değişiklikle beraber gelecekteki inkişafların beklenen bu aktif tutumu için sayın Berkman’a imkan vermesi temenni edilmektedir.”¹⁸⁴

Hasan Tahsin Berkman’la Yapılan röportajda Partiler yelpazesinde Partinizin yeri neresi sorusuna şu şekilde cevap vermiştir;

“Partiler yelpazesi Türkiye’de son yılların modası olmuştur. Birlik Partisi Türkiye’nin sosyal bünyesine uygun düşmeyen bu yelpaze modasına hiçbir zaman uymayacaktır. Şimdiki görünüşüne göre siyaset alanında teşhir edilen bu yelpazede başlıca beş yön vardır. İlerde bu yönlerin sayısı belki de artacak ve böylece içinden çıkılmayacak bir yelpaze oyunları borsası başlayacaktır. CHP yelpazenin ortasını bırakarak ortanın soluna göç etmiştir. Altı okunun hepsini sola taşıdı ise ve CHP’nin bazı elamanları orda oturmakta ısrar ediyorsa (orta) tamamen boşalmış demektir. İktidar ortada mı, yoksa ortanın sağında mı burası meçhul. Bu konuda fikir beyan etmek bize düşmez. Aşırı sağa yani hilafetçiliğe, şeriatçılığa, ümmetçiliğe hasret çekenlerde var, belki günün birinde bu tarafa kaymak için fırsat bekliyorlar. Fakat şimdilik açıkça ortaya çıkmıyorlar. Komünizmden başka bir şey olmayan aşırı solun hevesleri de var. Bunlar da tıpkı aşırı sağcılar gibi fırsat kollamaktadırlar.”

“Sosyalist olduğunu açıkça söyleyen TİP’nin yelpazedeki yeri ortanın soludur. Ortanın solunda hem TİP hem CHP oturuyor. Bunların ana hatlarının nerelerden geçtiği meçhul. CHP solcuları günün birinde sosyalist olduklarını kesin bir ifadeyle açıklarsa o zaman Türkiye’de sosyalist partinin sayısı ikiye

---

¹⁸⁴ Cem, S. 10, Ocak 1967, s.17

yükselecektir. Bu iki sosyalist parti aralarında bir hudut hattı çizerek yan yana mı oturacaklar yoksa birleşecekler mi? Bütün bu ihtimaller zamanla çözülecektir.”¹⁸⁵

İstanbul teşkilatını ziyareti sırasında Berkman şu ifadelere yer vermiştir;

“Türkiye’imizin kalkınması ve refahı birlik ve beraberliktedir. Birlik Partisi olarak bunu temin ilk görevimizdir. Türk milliyetçiliği ve Atatürkçülük iki temel prensibimizdir. Milli tesianütümüzü bozmak isteyenler milleti Kürt, Ermeni, Sünni, Alevi diye parçalamak istemektedirler. Biz parti olarak bu kötü emellerle mücadele edeceğiz. Bize göre vatandaşlarımız arasında hiçbir fark yoktur. Türk vatandaşlığı ve Atatürkçülük vardır. Bu millet daima hür yaşamıştır. Esaretin en ağırına dahi ancak 1918-1923 yılları arası ancak beş sene tahammül edebilmiş sonrada milli birlikten aldığı güç ve kuvvetle bu zinciri parçalamıştır. İşte yekvücut olmanın fayda ve hikmeti budur. Birliğe inanıyoruz ve onu koruyacağız.”

“Bu parti bir Alevi partisi değildir. Kapımız, Sünni, Alevi, Hıristiyan herkese açıktır. Birlik Partisi olarak kimseye farklı bir gözle bakmıyoruz. Basın maalesef parti hakkında ilk haberi Alevi sloganı altında vermiştir. Bu doğru değildir. En büyük üzüntümüz budur.”

Yine aynı sayıda Cem Dergisi’nde bulunan İstanbul teşkilatındaki konuşmasında:

“Türkiye coğrafi durumu itibariyle daima bir köprü olmuştur, tarihte muhtelif kuvvetlerin doğudan batıya akınlarına sahnelik etmiştir. Stratejik rolü çok büyüktür. Bu şartlar altında Türkiye olarak kuvvetli olmak mecburiyetindeyiz. Rus oyunlarına dikkat etmeliyiz. Onlara asla kanmamalıyız. Dünya şimdi üç kuvvete ayrılmıştır; Amerika, Rusya ve Çin. Bu şartlar altında NATO’nun bize sağladığı şey çok kıymetlidir. Şayet bir gün Rus kuvvetleri Kafkaslardan aşağı inerse NATO derhal yardımımıza koşacaktır. Amerika ve Amerika üsleri aleyhindeki propagandalara kapılmamalıyız. Şayet bu üsler sökülürse bir tehlike anında bunların tekrar tesisi seneler ister. İkili antlaşmaların aleyhimize olanlarını değiştirmek için mücadele

---

¹⁸⁵ Cem, S. 10, Ocak 1967, s.17

edeceğiz fakat “go home “ diyenlerinde peşine düşmemeliyiz. Amerika giderse Rusya gelir.. Rusları girdikleri yerden çıkarmak zordur. Avrupa’da bunun sayısız örnekleri vardır. Ama Amerika için böyle bir tehlike yoktur, onlarla işbirliği yapılmasında fayda görüyoruz. Eğer Amerika yardımlarını keserse ordumuz malzeme bakımından çok müşkül durumda kalabilir, Battal Gazi ordusuna dönebilir.”¹⁸⁶ demiştir.

Berkman’ın yaptığı açıklamalarda ön plana çıkan vurgu, komünizm karşıtı politikalar olmuştur. Rusya’ya karşı ABD’nin desteklenmesi gerektiğini aksi taktirde komünizmin geleceği korkusu düşüncesi zamanın CKMP’nin yaptığı politik demeçlere yakın bir görüntü vermekteydi. Berkman’ın zamanında bu parti içinde siyasete soyunması, mevcut düşüncesinin BP için de geçerliliğini sürdürdüğünü göstermekteydi. Ayrıca Berkman, “Türkçü” olduğunu ve diğer etnik yapıları reddettiğini de her fırsatta dile getirmiştir.

2.4.1. Berkman Döneminde Birlik Parti’nin Dayandığı İdeolojik Temeller ve Milliyetçilik Anlayışı (Türk – Alevi Sentezi)

Osmanlı imparatorluğu’nda milliyetçi düşüncenin inşasında yer almış kesimler arasında Alevilere rastlanmaz. Bu onların yeterince muhalif olmamalarından değil, aksine heterodoks yapıları nedeniyle sistemin tamamen dışında kalıp, şehirle son derece sınırlı ilişki kurabilmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Kırsal alanda kapalı geleneksel yapılarını koruyarak sakınlı yaşamalarını sürdüren Aleviler, yüzyılın başında milliyetçi aydınlar tarafından keşfedilmiş ve milli tarih kurgusuna uyarlanmışlardır. Bektaşiler için durum biraz daha farklıdır. Sünni medrese geleneğinin kurum ve kurallarını çoğu kez mizahi öğelerle bezenmiş bir yerginin nesnesi haline getiren Bektaşilik, kimi zaman “Vaka-i Hayriye” gibi badirelerin ardından takiyeye başvurarak, kimi zaman muhipleri arasına kattığı paşalardan, valide sultanlardan ve ayandan aldığı güçle pervasız, şehir yerindeki varlığını sürdürebilmiştir. Bu haliyle Osmanlı’da kabul

---

¹⁸⁶ Cem , S. 10, Ocak 1967, s.17

edilebilir bir aykırılık olarak muhalefet geleneğinin içerisinde yer almış, dolayısıyla imparatorluğu saran fikir akımlarından yoğun şekilde etkilenmişlerdir.¹⁸⁷

Türk milliyetçiliğinin Turancı eğilimleri, 1965'ten itibaren siyaset sahnesine yasal bir parti girişimiyle dönmüştü ve bir süre sonra Sünni muhafazakarlığa hitap etmeden fazla yol alınamayacağı görüldüğünden, İttihat ve Terakki döneminde bizzat keşfettikleri Alevilerin “Şamanist özü” eskisi kadar ilgilendirmiyordu onları. Hareketin önderleri milletle ümmeti dercedip, aynı zamanda “Hira Dağı kadar Müslüman” olmaya karar verdikten sonra, Müslümanlıklarından öteden beri şüphe ettikleri Alevilerle en küçük bir teması arzu etmediler. Aksine Sünni Türklerin Alevilerle yan yana yaşadığı yörelerde güçlenebilmek için Kızılbaşların dinsizliği, komünistliği Malatya, Elazığ, Erzincan gibi illerde buna Kürtlük de dahil edilerek dilden düşmedi. Böylece varolan geleneksel Alevi-Sünni yabancılığı siyaseten körüklenerek, Cumhuriyet yıllarında şehirlere göç edip ekonomik varlık göstermeye başlamış Alevilere karşı tepkili eşrafın ve ehli sünnet ahalinin oyları talep edildi. Türk milliyetçiliğinin Rafızî mezhebin izleyicileriyle beraber anılmasının imkansızlaştığı yeni dönemde Alevi mahallelerine yönelik her taarruz öncesi camiye bomba atıldı tahriki ile Sünni dindarlığın kolayca milliyetçi komandoların sevk ve idaresine alınabilmesinin açıklaması da bu geleneksel yabancılışmada yatıyordu. Sadece Maraş'ta, Sivas'ta değil Çorum'da da Türklükleri dikkate alınmadı. Kürt, Kızılbaş ve Komünist; üçünün bileşimi en tehlikelisiydi ama bunlardan biri her koşulda rahatlıkla diğer ikisinin yerine geçebiliyordu.¹⁸⁸

1960'lı yıllarda milliyetçilerin azınlıkta kalan ve Şamanist diye nitelenen bir kanadı bir Arap dini olan İslam'ın Türklere yabancı olduğu, Türklerin asıl dinlerinin Şamanizm olduğu yargısına varmıştı. Bu akımın bir bölümüne göre gerçek Türkler Alevilerdir, çünkü onlar İslam etkisinde az kalmış ve topluluk içinden evlenme

---

¹⁸⁷ Murat Küçük, *Mezhepten Millete: Aleviler ve Türk Milliyetçiliği, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt: 4, Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.901

¹⁸⁸ Küçük, a.g.m., s.906

sonucunda Türk soy zinciri mirasını sürdürmüşlerdir. Bu kanat önce marjinalleşir, 1970'lerde de ortadan silinir¹⁸⁹

Gerçekler Dergisi'ndeki bir yazıda ;*“Birlik Partisi’ni meydana getiren sınıflar ve zihniyet, şu son toprağımız Anadolu’muz üzerinde siyasi ve manevi birliğe en fazla ihtiyaç duyan kimselerdir de ondan. Katıksız Türk Oğlu Türk’türler de ondan, Malazgirt’ten bu tarafa Anadolu’ya giren Boy’ların hala o zamandaki manayı temsil ederler.”*¹⁹⁰ denilerek Alevilerin gerçek özüne bağlı kalmış, saf bir ırk olduklarını iddia edilmiştir.

Dedelerin Alevi toplumundaki dini önderlik rolü, Asyalı şaman kavimlerin kamları ile aynıydı ve Baha Said’e göre, Turan ile hala canlı kalan bağlarının en önemli iki delilini oluşturuyordu. Cem ayinlerini ayrıntılı bir şekilde tasvir eden Said, gördüklerini Oğuz Şaman töresi ile açıklamaya çalışırken oldukça donanımsız ve sınırlı görünse de onun açılımı Alevilik üzerine düşünmeyi sürdüren Cumhuriyet dönemi yazarlarının çıkış noktasını oluşturacaktır.¹⁹¹

Birlik Partisi’nin tüzük ve programını yazan Avukat Cemal Özbey tüzüğün önsözünde belirttiği gibi: *“...Atatürk’ün ruhuyla dopdolu vatandaşlar olarak büyük Türk Milletinin ihtiyaç duyduğu ve seve seve oyunu vereceği ilerici devrimci, reformcu ve tam manası ile Türkçü ve Atatürkçü bir parti kurmaya karar vermiş bulunmaktayız...”*¹⁹²

İlk Genel Başkan Hasan Tahsin Berkman döneminde üzerinde özellikle durulan “Türkçülük” ifadesi partiye Milliyetçi bir Alevi partisi görünümü vermektedir. Bunu karşılayan ifade Türk-Alevi sentezidir. Alevi ve Türkçülük vurgusu ön planda yer almaktaydı. Bu da bize dinsel kimliğin yanında etnik unsurun harmanlanarak kullanıldığını göstermektedir.

---

¹⁸⁹ Massicard, a.g.e. , s.60

¹⁹⁰ **Gerçekler**, S. 6-7 , Nisan- Mayıs 1975

¹⁹¹ Küçük, a.g.m., s.902

¹⁹² Cemal Özbey, **Uyarmalar: Birlik Partisi’nin 3. Kuruluş Yıldönümü Münasebetiyle Birlik Partililerle Bir Konuşma**, Birlik Yolu-Atatürk Yolu Dizisi; No:3, Ankara, 1969,s. 5

Sınıflar arasındaki menfaat çatışmalarını gidererek, milli birlik ve beraberliği sağlayarak imtiyazsız, sınıfsız ve farksız bir Türk toplumu yaratma özlemi içindedir.¹⁹³ Bu ifadeyi Cemal Özbey kullanırken aslında parti tüzüğünde de yer alan “komünizmin karşısındayız” sözüyle belki çelişiyor görünse de esasen burada vurgu yapılmak istenilen şey yüzyıllardır ikinci sınıf olan Alevilerin tüm Sünniler gibi imtiyazsız, sınıfsız, menfaatsiz ve farksız bir Türk toplumu ile “Milli Birlik ve Beraberlik” sağlanmak isteniliyor. Böylece toplumun tüm dinsel yapıları eşit hak sahibi olacak ve bu temelle Milli Birlik sağlanacaktı.

Aleviler için de Turancı bir milliyetçilik hiçbir zaman cazip olmadı. Milliyetçiliğin Aleviler için nasıl bir işlevselliğe sahip olduğunun önemli bir sağlaması MHP ile aralarındaki mesafede belirlemektedir. Alevi yazar ve kanaat önderlerince inancın kökenleri bahsinde Orta Asya sık sık vurgulanmakla beraber, Turancı bir açılımın Alevilerce hiçbir zaman bir anlamı olmadı. Orta Asya vurgusu içerdeki milliyetçiliğe yönelik bir işlevsellik hedeflemektedir.¹⁹⁴

Kirişcioğlu, adı geçen eserinde şu ifadeyi kullanmıştır. “*Birlik Parti ilk zamanlarda ırk ve mezhep ayrımı güden yani aşırı sağcı bir parti olarak kuruldu.*”¹⁹⁵

İlk dönemlerde, ilk Genel Başkanı Hasan Tahsin Berkman’ın ve Genel Sekreter Cemal Özbey’in etkisiyle belirlenen milliyetçilik anlayışıyla beraber Türklük ve Alevilik sentezlenmiştir.

2.4.2. Berkman Döneminde Parti İçi Muhalefet ve Parti Politikaları

Berkman, kışla disiplini ile yetişmiş olduğundan, politikaya uyum sağlamakta güçlük çeken, biriydi. Ankara ve İstanbul dışındaki illerde örgütlenme çalışmalarına pek katılmaması, halkın arasına karışmaması, gittiği yerlerde orduevlerinde kalması, parti yöneticilerini asker gibi görmesi, tepkilere neden oluyordu. Aslında partililer, Paşa’yı “ağırbaşlı, kamil görünüşlü, zeki ve

---

¹⁹³ Özbey, a.g.e., s. 10

¹⁹⁴ Küçük, a.g.m., s.906

¹⁹⁵ Nusret Kirişcioğlu, **Partilerimiz ve Liderleri 1973-1975**, Baha Matbaası, İstanbul, 1975, s. 55

dirayetli” buluyordu. Partililere göre sorun Paşa’nın manidar bir şekilde sahip olduğu “hasletlerini” göstermemesiydi. Çünkü zeki ve dirayetliydi ama “metot ve aksiyon sahibi” değildi. Oysa çok çetin bir mücadele verilmesi gerektiğinden kendisinden yüksek bir performans bekleniyor, “yeterli bir kaptan” olması isteniyordu. Beklenti, şöyle ifade ediliyordu: “Birlik Partisini bekleyen problemler ve ona istikbalde bilhassa inanç konusunda haksızca yapılacağı muhakkak olan isnat ve hücumlar çok büyük olacaktır. Bu açıdan Berkman’ın diğer liderlerden daha güç ve ağır bir görevi yüklendiği muhakkaktır. Kendisini bugünden iyi bir savunmanın hatta inisiyatifi daima elde bulunduracak bir taktiğin altından kalkabilecek yeterli bir kaptan olarak görmek arzu edilmekte ve isterse bunu başaracağına da inanılmaktadır.¹⁹⁶

İstanbul ve Ankara ile başlayan, Alevi nüfus yoğunluklu illerle devam eden örgütlenme hamlesi, üç ay gibi kısa bir sürede bıçakla kesilmiş gibi hızını yitirdi. Fazla zaman ve para harcanmadan, potansiyel barındıran illerde tabela asılmış, doğal sınırlara gelinmişti ve örgütlenme ağını genişletebilmek için şimdi daha fazla çaba gerekiyordu. Ancak parti içinde sorunlar başlamıştı. Genel Başkan Hasan Tahsin Berkman’ın performansındaki düşüklük ve partiyi kışla anlayışıyla yönetmesinin yol açtığı rahatsızlık ve Genel Sekreter Cemal Özbey’in kariyerist tutumlarının yarattığı sıkıntı had safhaya vardı. Cemal Özbey’le ilgili kriz, partinin kuruluşunu takip eden ikinci ayda patlak verdi. Siyasi Partiler Yasası’na göre, hazırlanıp ilgili kurumlara teslim edilmesi gereken yönetmeliklerin bir kısmı 15 gün içinde verilmişti. Ancak bu yönetmelikler eksikti ve tamamlanması için gereken süre Anayasa Mahkemesi’nin talepte bulunduğu tarihten sonraki 60. günde doluyordu. Yönetmeliklerin Anayasa Mahkemesi’ne verilmemesi halinde parti kapanacaktı. Bu tehlikeye rağmen, Özbey, söz konusu yönetmelikleri yasal sürenin sonuna gelinceye kadar Anayasa Mahkemesi’ne ulaştırmamıştı. Son yönetmeliğin Anayasa Mahkemesi’ne takdim edileceği ve edilmediği takdirde partinin kapanacağı gece kriz dışı vurdu ve Özbey’den, genel sekreterlik görevini bırakması istendi.¹⁹⁷

---

¹⁹⁶ Ata, a.g.e. , ss. 101-102

¹⁹⁷ Cem, S. 9, 1 Ocak 1967

Partinin geleceğini tehlikeye düşüren ilgisizlik, ben merkezci tavırları yüzünden tepki toplayan Cemal Özbey'den kurtulmak için haklı bir gerekçe oluşturdu. Özbey, aynı zamanda örgütlenme çalışmalarına yeterince katılmadığı için eleştiriliyor; hepsinden önemlisi partinin cılız doğuşunun sebebi sayılıyor, aceleci tavırlarından dolayı partinin geniş bir tabana hitap edecek şekilde kurulmasına engel olmakla suçlanıyordu. Ataklığı ve cesareti ile ismini etrafına ulaştırmış olmasına rağmen Diğer partilerde yaptığı çalışmalarla, bazı teşebbüsleriyle ve Birlik Partisi'nin kuruluş evresindeki -iddia edildiğine göre tutumlarıyla bazı çevreleri cephesine aldığı için partinin açılım yapamamasından sorumlu tutuluyordu. Çünkü, Partinin daha etkin ve geniş bir kadro ile kurulması mümkün, görev alması beklenenlerin arzuları da bu merkezde iken bu gerçek ve temenniler gereğince değerlendirilmemiş, erken kabul edilen kuruluş böylece bazı çevrelerin küskünlük ve tenkitlerine hedef haline getirilmiş, bunlar parti sekreteri olarak biraz da Cemal Özbey'e yöneltilmiştir.¹⁹⁸

Ekip çalışmasına yatkın olmayan, üstelik partinin Malatya örgütlenmesinde yeterli çalışma yapmamakla suçlanan Özbey'in görevinden ayrılması, Başarı yollarının açılması, ümit edilen gelişmenin tahakkuku için sekreterlik makamına başka birinin gelmesi şart telakki edildi ve Özbey'e istifa çağrısında bulunuldu. Özbey, İstifa etmem, düşürün restini çekince de Genel Sekreterlik görevinden alındı, bunu izleyen süreçte de önce Merkez Yönetim Kurulu'ndan daha sonra Genel Yönetim Kurulu üyeliğinden azledildi. Özbey'den boşalan göreve Tahsin Tosun Sevinç talip olduysa da seçilebilmek için gerekli olan 9 oyu bulamadı ve Hüseyin Erkanlı, 20 Aralık 1966'da yapılan Genel İdare Kurulu toplantısında Hiç olmazsa avukatlık unvanı var denilerek Genel Sekreterliğe getirildi. Genel Sekreter Yardımcılıkları da Müteahhit Hüseyin Günel ve Emekli Albay Salim Delikanlı arasında paylaştırıldı. Bu, üst yönetimde beliren ilk çatlaktı; çatlağın Genel Başkan Berkman'ı da kapsayacak şekilde derinleşmesi için fazla beklemek gerekmedi.¹⁹⁹

---

¹⁹⁸ Cem, S. 9, 1 Ocak 1967

¹⁹⁹ Ata, a.g.e.,s. 99-101

Ortanın solu hareketini benimsemeyen Paşa, CHP'nin, Atatürk'ün gelecek kuşaklara aktardığı 6 oklu bayrağı bir kenara attığını, Türkiye'nin sıkıntısının da bundan kaynaklandığını ifade ederken, BP'nin 6 oklu bayrağı devralacak “ehil el” olduğunu söylüyor, “*Atatürk yalnız gericiliğin değil komünizmin de karşısına dikilmiştir. Atatürk batı uygarlık düzeyine ulaşma çarelerini ararken Sosyalizm deyimini ağzına bile almamıştır.*”²⁰⁰ Demiştir.

Sosyalizm sözcüğünden nefretle söz ettiği gözlenen Paşa, anayasanın sosyalizme kapalı olduğu kanaatindeydi. Nitekim bu görüşlerini ve ABD hayranlığını, basın toplantısından kısa bir süre sonra İstanbul il teşkilatında yapılan parti içi toplantıda açıkça dile getirdi ve kıyamet de bundan sonra koptu. Partide kopmalara yol açan söz konusu toplantı, 16 Ocak 1967'de İstanbul'da gerçekleşmişti. Paşa, örgütlenen ilk il olmasından dolayı İstanbul'daki partililere teşekkür etmek için bu kentteydi. Paşa, örgüt toplantısında ilk önce İstanbul il yöneticilerini övdü, ellerini sıkamadığı partililerin hatırını sordu ve konuyu hemen birlik ve beraberliğe getirdi. Huzuru bozmak isteyenlerin Türkiye'de Kürt, Ermeni, Sünni-Alevi sorunu yaratmak için çaba harcadıklarını, parti olarak kötü emellerle mücadele edeceklerini belirtip “Birliğe inanıyoruz ve onu koruyacağız. Bu parti bir Alevi partisi değildir. Kapımız herkese açıktır.” dedi. Stratejik açıdan çok önemli bir coğrafyada bulunan Türkiye'nin her zaman kuvvetli olması gerektiğini vurguladı. Üç kutuplu bir dünya panoraması çizerken kutuplara ABD, Rusya ve Çin'i yerleştirdi. Ardından kendisinin genel başkanlık koltuğundan düşürülmesine gerekçe oluşturan şu sözleri söyledi: “Bu şartlar altında NATO'nun bize sağladığı şey çok kıymetlidir. Şayet bir gün Rus kuvvetleri Kafkaslardan aşağı inerse NATO derhal yardımımıza koşacaktır. Amerika ve Amerikan üsleri aleyhindeki propagandalara kapılmamalıyız”²⁰¹

Bekman'ın Genel Başkan'lığı fazla sürmemiştir. Kısa süren Genel Başkan'lığı döneminde; aksiyoner olmamakla suçlanmıştır. Sosyal yönün zayıf olduğu bundan dolayı tabanla kaynaşamadığı, seçmeniyle bütünleşemediği; antipatik, soğuk, çok konuşmayan, dikta bir yapısının olduğuna dair eleştiriler

²⁰⁰ Cem, S. 10, 15 Ocak 1967

²⁰¹ Cem, S. 10, 15 Ocak 1967

almıştır. Bu da karşısında bir muhalefet oluşmuş ve ilk fırsatta Genel Başkanlık'tan düşürülmeye çalışılmıştır. Nitekim 1 kongreden sonra da yerinden edilmiştir.

2.5.Hüseyin Balan Dönemi

2.5.1.Birlik Partisi'nin Birinci Büyük Kongresi ve Hüseyin Balan'ın Genel Başkanlığa Seçilmesi

Hüseyin Balan 1917 yılında Adana'da doğdu. Kendisi Tunceli'nin Balan köyünden Adana'ya göç eden Aziz Baba'nın oğluydu. Evli ve iki erkek çocuk babasıdır.²⁰² Türk Milletinin zeki olduğuna inanmadığını asıl zeki insanların mühendislik okuyanlar olduğunu savunmaktaydı.²⁰³ “*İnsanların en akıllısı mühendis mektebinden mezun olanlardır.*” diyen Balan, Süleyman Demirel'le birlikte aynı okuldan mezun olmaktan övünç duyuyordu ve “*Defineci Hüseyin*” olarak tanınıyordu. Bu lakap kendisine Samsun'da mühendislik yaptığı sırada köylülerin getirdiği bir taş parçasını külçe altın sanıp 50 bin liraya satın alması, gittiği kuyumcuda da madenin altın değil bakır olduğunu öğrenmesi nedeniyle verilmişti.²⁰⁴

İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat ve Su Bölümünden mezun olan Hüseyin Balan Adana ve Samsun'da çeşitli görevlerde bulunmuş, 1963 Genel Milletvekili seçimlerinde politika hayatına atılarak Millet Partisi listesinden Ankara Milletvekili seçilmiştir.²⁰⁵

Millet Partisi'nin yaklaşık bir yıl milletvekilliğini yapan Hüseyin Balan, adını Ortaca olaylarıyla duyurdu. Alevi partisi kurulacağı haberlerinin kamuoyuna yansımından sonra etkinliğini artırdı ve Ortaca olaylarını parlamento gündemine taşıyarak meclis soruşturması açılmasını istedi. Bu önergesiyle üniversite arkadaşı Başbakan Süleyman Demirel'in ve MP lideri Osman Bölükbaşı'nın tepkisini çekti; sonunda Genel Başkanı Bölükbaşı'nın

²⁰² **Yeni Gazete**, 28 Ağustos 1969

²⁰³ Abdi İpekçi, **Liderler Diyor ki**, Ant Yayınları, İstanbul,1969 s. 287

²⁰⁴ Ata, a.g.e.,s.116

²⁰⁵ a.g.g., 28 Ağustos 1969

baskısına fazla direnemeyip “*Memleketin havası bozulmasın*” diyerek önergesini geri çekti. Ancak, onun araştırma önergesi vermesi bile kendisi hakkında bir sempati yaratmaya yetmişti bile.²⁰⁶

“Anakara milletvekili Hüseyin Balan Elbistan olayları hakkında Anayasanın 88. maddesi gereğince bir Meclis Araştırması açılmasına dair önerge vermiştir. Önerge: Elbistan olayları hakkında Anayasanın 88. maddesi gereğince Meclis Araştırması açılmasını ve her partiden bir üyenin katılacağı bir Meclis Araştırma Komisyonunun inceleme yapmak üzere olay yerine gönderilmesine karar almak üzere, önergeyin Yüce Meclisin oylarına sunulmasını saygılarımla arz ederim.”
*Ankara Milletvekili Hüseyin Balan*²⁰⁷

Elbistan olaylarına Süleyman Demirel’in tepkisi ise TBMM’nde tartışılırken sarf ettiği sözler ise şöyleydi Balan’ı da zikrederek: “*Bu olayları yaratanlar sandalye meraklılarıdır, bunların karşısına hükümetin gücü çıkacaktır, yakalarına adaletin eli yapışacaktır.*”²⁰⁸ Demirel’in bu sözleri bu olaylar karşısında Hükümetin ve temsil edilen devletin tutumunu göstermektedir.

TİP grubu adına konuşan Yusuf Ziya Bahandınlı (Yozgat Milletvekili) :“*Haziran ayı içinde Elbistan’da vuku bulan olaylar üzerine bir meclis araştırması isteyen önergeyi TİP Meclis Grubu olarak olumlu karşıladık. Bu olayların gerçek sebeplerinin ortaya çıkarılması, Anayasa’nın sağladığı haklar içerisinde meseleye bir çözüm yolu bulmak amacıyla bir Meclis araştırmasının gereğine inanmaktayız.*”

“ Elbistan olayı tek bir olay değildir. Hele son yıllarda yurdun dört bir yanında adeta günlük olaylardan biri haline geldi. Bir süre önce bir Diyanet İşleri Başkanının “Alevilik diye bir şey yoktur.” Demesi, bardağı taşıran damla olmuştur. Bu söz adeta bir işaret sayıldı. Yurdun bir çok yerinde olaylar birbirini kovaladı. İlk çıkışı istiklal ve Yeni İstanbul gazeteleri yaptılar. Aleviler için büyük hakaret kampanyası açarak Alevilerin komünistliğinden, dinsizliğinden söz eden tefrikalar

²⁰⁶ Ata, a.g.e.,s.117

²⁰⁷ MMZC,D:2, C:22, B:16,O:1, 13.12.1967, s.471

²⁰⁸ MMZC,D:2, C:22, B:16,O:1, 13.12.1967, s.472

düzenlediler. Antakya’da polis Alevilerin savunan bir gazeteyi sattığı için bir vatandaşı 36 saat durmadan dövdü. Zara’da ölen bir vatandaş Alevi olduğu için cami imamı tarafından namazı kılınmamıştır. Ankara’da Altındağ’da Telsizler ilkokulu din dersi öğretmeni :”Kızılbaşlar Müslüman değildir, çamurdan insanlardır.” Demiş itiraz eden Alevi öğrencileri tokatlamıştır. Şiran’da bir ortaokul müdürü aynı davranışta bulunmuştur. Karlıova’da bir hakim: “ Alevilerin şahitlikleri muteber değildir.” Diye hüküm koymuştur. Tokat’ın Çamlıbel bucağında partizanlık yüzünden Alevi-Sünni çatışması olmuş, haftalarca Pazar kurulamamıştır. Muğla Ortaca bucağında aynı olayların daha tiksindirici bir örneği verilmiştir. Tarlada çalışan bir Alevi kadına tecavüz edilmiştir, bir genç öldürülmüştür. Ve gece gündüz silahlar atılmış, kurşunlar sıkılmıştır ve “Alevilerin kökünü kazıyacağız; on Alevi öldürmek bin defa Hac’ca gitmekten evladır” sözü köy köy yankılanmıştır.”²⁰⁹

Hüseyin Balan tarafından verilen ve 13.12.1967 tarihinde görüşülen “Elbistan olayları için Meclis Araştırması açılmasına dair önergeye” TİP dışında bütün partiler olumsuz görüş belirtmişlerdir. Gerekçe olarak üzerinde en fazla durulan olayın mahkeme sürecinde olması ve Anayasanın 132 maddesi gereğince mahkemeyi etkilememesi gösterilmiştir.

Birlik Partisi’nin kurulması üzerine bu partiye geçen Balan Genel Başkanlık görevine getirilmiş, partinin Birinci Büyük Kongresinde yeniden Birlik Partisi Genel Başkanlığına seçilmiştir. Genel Başkan Hüseyin Balan, Birlik Partisi’nin 5 şubat gecesi saat 19:30 20:00 arasında Ankara Kızılay meydanındaki gökdelen’in yirincinci katında Kulüp X’te Birlik Partisi’nin yemekli toplantısı vardı. Gecede çoğunluğu İstanbul’dan gelenler teşkil ediyordu. Ayrıca TBMM üyelerinden Nafiz Arslan, Mahmut Vural, Hüseyin Balan , Kazım Ulusoy, Suphi Karaman’da geceye gelenler arasındaydı.²¹⁰ Bu toplantıda aslında Alevi kökenli olan ve başka partilerde bulunan kişilerin Birlik Partisi’ne katılımlarının sağlanmasına yönelik bir çalışmaydı. Nitekim

²⁰⁹ MMZC,D:2, C:22, B:16,O:1, 13.12.1967, s.478

²¹⁰ Cem, S. 12, Şubat1967, s.20

14 Mart 1967 tarihinde MP milletvekili Hüseyin Balan ve Kazım Ulusoy, Birlik Partisi'ne girdiler.²¹¹

Parti içi ihtilafın düzeltilmesi ve partinin rayına oturtulması için partiye alınan iki milletvekilinden biri olan Hüseyin Balan partiye alındığı gün kendisinin genel sekreter olması teklif edildi. O da kabul etmiştir bu görevi ertesi gün genel yönetim kurulu üyelerinden bir kısmı ile kulis yaparak ve anlaşarak Genel Başkan Hasan Tahsin Berkman'ı (10'a 11 oy ile) bir oy farkla düşürttü. Ve genel başkan oldu. Genel başkan olduktan sonra Ulusoy'lar başta olmak üzere genel yönetim kurulunun yarısı genel yönetim kurulundan Hüseyin Balan'a kızarak çekildiler. Cemal Özbey'i de merkez ve genel yönetimden düşürdü ve partiden ihraç etti. Ancak Cemal Özbey'in mahkemeye başvurarak ve ihraç kararını mahkemeye iptal ettirerek Birlik Partisi'ne geri döndü. Hüseyin Balan bu hareketiyle Birlik Partisi'ni ikiye böldü. Bu da partinin zayıflamasına neden oldu.²¹²

Kısa bir zaman sonra partide anlaşmazlık baş göstermiş 5 Mart 1967'de Genel Sekreter Hüseyin Erkanlı ve altı Genel Yönetim Kurulu üyesi görevinden çekilmişlerdir.²¹³ Giderek anlaşmazlık daha da büyümüş, partiden geçici olarak ihraç edilen kuruculardan Cemal Özbey; yöneticilerin partiye kayıtlı olmadıklarını ileri sürerek, kendi bürosunu genel merkez olarak ilan etmiştir. Yöneticiler de buna karşılık karşı tarafın parti ile ilişkisinin kalamadığını açıklamıştır.²¹⁴

Cemal Özbey'in mahkeme kararıyla Birlik Partisi'ne geri dönmesi ve yapılan kulisle parti yönetimine geçmek için çalışmaya başlamasıyla Kongre çalışmaları başladı. Cemal Özbey'in söylemiyle; “ Gayrimeşru seçim yapıldı. Gayrimeşru bir genel başkan seçildi.” 1. kongreden sonra genel merkezden Hüseyin Balan ve Sıtkı Ulay Grubu arasında sandalye kavgası çıktı. Balan bir grup Cemal Özbey'e göre

---

²¹¹ Feroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971), Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s.325

²¹² Özbey, a.g.e., s.1

²¹³ Erkin Topkaya, **Program ve Tüzükleriyle Türkiye'de Başlıca Siyasi Partiler**, Ulusal Basımevi, 1969, Ankara, s.473

²¹⁴ Topkaya, a.g.e., s.473

kendisiyle uğraşan bir grubu tasfiye etti. Cemal Özbey kendisiyle uğraşanların ve hatta kendisinin Birlik Partisi'ni kapattırmak istiyor dediği kişilerin partiye Alevilik propagandası yapıyor diye partiyi kapattırmak için Yargıtay Başsavcılığı'na ve Anayasa Mahkemesi'ne başvurular.²¹⁵

Cemal Özbey'in Partiden ihraç edilmesi üzerine açtığı dava. Ve karşılıklı açılan davalar ve partiye hâkim olma mücadelesi yüzünden dışa dönük mücadele sekteye uğramış, rehavet çökmüştü. Birlik Partisi'nin Örgütlenmede istenilen başarı sağlayamadığı için Eylül 1967'de yapılan belediye seçimlerine de katılım sağlanamamıştı. Cemal Özbey'in Parti'nin Genel Merkezi'nin kendisi olduğunu söylemesi ile BP iki genel merkez, iki genel başkanlı bir Parti görünümü vermeye başladı. Bu kısır döngüden kurtulmanın yolu olarak mahkemeler aracılığı ile değil de Partililerin iradesiyle toplanacak Genel Kurulla mümkün olabilecekti.²¹⁶

Kongre takvimi geriye doğru sayarken, Cemal Özbey, ihraçlara ilişkin açtığı davaların sonucu belli oluncaya kadar kongreyi erteletme çalışması yürüttü. Hatta, bu amaçla 4. Asliye Hukuk Mahkemesi'ne yeni bir başvuru yaptı. Ancak mahkeme tedbir talebini hükümle birlikte vermeyi uygun buldu ve duruşmayı 14 Kasım 1967 tarihine erteledi. Dolayısıyla ilk duruşma kongreden sonra yapılacaktı. Davayı tehdit unsuru olarak gören Özbey, Balan'dan yenilgiyi "centilmence" kabul etmesini, teşkilattan da genel merkez binasının kendilerine teslim edilmesinde yardımcı olmasını istiyordu. Balan, bu isteğe "*icra ile çıkarsınlar*" resti ile karşılık verdi. Özbey bunun üzerine bir başka mahkemeye, Ankara 6. Sulh Mahkemesi'ne müracaat etti ve ihtilaflar halledilinceye kadar partinin idaresinin "Kayyum" sıfatı ile kendilerine bırakılmasını istedi. Bu mahkeme de, davanın ilk duruşma gününü 26 Eylül 1967 olarak ilan etti. Oysa kongre, 21 Ekim 1967'de toplanacaktı.²¹⁷

---

²¹⁵ Cemal Özbey, **Birlik Partilileri Uyarımlar**, Birlik yolu- Atatürk Yolu Dizisi No: 2, Ankara, 1969, s.2

²¹⁶ Ata, a.g.e., s.133

²¹⁷ Ata, a.g.e., s.133

Cem Dergisi'ne Amerika yanlısı bir demeç vermesi üzerine, Birlik Partisi Genel Yönetim Kurulu'nun 16.03.1967 tarihli kararıyla Hasan Tahsin Berkman Genel Başkanlık görevinden alınmış.²¹⁸ Genel yönetim kurulu 1 Nisan 1967 tarihinde genel başkanlığa MP'den istifa ederek Birlik Partisi'ne geçen Ankara Milletvekili Hüseyin Balan'ı seçmiştir.²¹⁹ Genel Sekreterliğe ise Haydar Özdemir seçilmişti.²²⁰

21–22 Ekim 1967 tarihinde yapılan Birlik Partisi Büyük Kongresi, anlaşmazlığa son vererek Hüseyin Balan'ı Genel Başkanlığa seçmiştir. Büyük kongrede Birlik Partisi'ne katılan Sıtkı Ulay, daha sonra Genel Başkan Yardımcısı olmuşsa da, bir müddet sonra, arkadaşlarıyla birlikte partiden istifa etmiştir.²²¹ Sıtkı Ulay 27 Mayıs'tan sonra DP'nin işlevini görecektir bir siyasi partinin eksikliği olduğunu düşünüyordu. Bu amaçla Alpaslan Türkeş'i ikna ettiğini ancak çeşitli nedenlerden dolayı bu fikrinden vazgeçti.²²²

Birinci olağan kongresi öncesinde üç grup belirdi. Hüseyin Balan'ın, ikincisi Hasan Tahsin Berkman'ın üçüncüsü de Salim Delikanlı ve Sadettin Süataç'ın başını çektiği gruptu. Kongre öncesinde soru işareti taşıyan en önemli sorun acaba istikrar tekrardan sağlanabilecek miydi? Ya da acaba BP bu süreçten sağlam çıkabilecek mi? Sorularıydı çünkü o dönemde Türkiye politik koşullarında daha bir seçime bile tam örgüt kurup katılamamışken böylesi bir muhalefeti ve parti içi çatışmayı kaldırabilmek çokta kolay değildi.

Cemal Özbey, 6. Sulh Hukuk Mahkemesi'nin “BP'nin her türlü idare ve yönetiminin kendilerinde olduğuna karar verdiğini, bu kararı da taraflara tebliğ ettiğini söylüyor ve Kongreyi iptal ettirme yetkisine sahibiz. Belki de kongreden önce bu hakkımızı kullanırız” diyordu. Muhalifler bu yolu seçmedi. Cemal Özbey'e göre bunun nedeni taşradan gelen delegelerin, kendilerine ricada

---

²¹⁸ Kaynar, a.g.e. s., 145

²¹⁹ Erkin Topkaya, **Program ve Tüzükleriyle Türkiye'de Başlıca Siyasi Partiler**, Ulusal Basımevi, 1969, Ankara, s.473

²²⁰ Kaleli, a.g.e., s.34

²²¹ Topkaya, a.g.e., s.473

²²² Sıtkı Ulay, **Giderayak**, İstanbul, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1996, s. 75

bulunmasıydı. Onlar da teşkilatı kırmamış rica üzerine kongreye katılmaya karar vermişlerdi.²²³

Ulus gazetesinde yer alan bir habere göre ise halef ve selef, kongrenin olgun bir havada gerçekleşmesi için anlaşmıştı ve her iki taraf parti içi sorunların kongrede halledilmesi konusunda uzlaşma sağlamıştı.²²⁴ Özbey, kaleme aldığı broşüründe kongreye katılma olayını, şöyle açıklayacaktı:

*“Karşı grup araya sulhçular soktu, bizim gruptan birisine mevki ve makam vaadinde bulundular, bizim grubu böldüler. Teşkilatın ısrarına dayanamayarak kurultaya biz de sureta katılmak mecburiyetinde kaldık, mecburen sulh olduk. Kurultayda vazife almadık. Biz parti kurucusu olma şerefi ile yetindik kendi halimizde parti üyeliğimize devam ettik.”*²²⁵

Balan ise 4 ve 5. Asliye Hukuk mahkemelerinde açılan tedbir davalarının “Cemal Özbey’in aleyhine sonuçlandığını” ifade ediyordu. Partinin kurucuları oldukları gerekçesiyle Hasan Tasin Berkman ve Cemal Özbey’i kongrede görmeyi arzu ettiklerini vurgulayan Balan, kongreden galip çıkacağından emin bir şekilde “*gelsinler, kongre seçilip seçilmeyeceklerine karar verir*” diyordu.²²⁶

Hem Berkman’dan hem de Balan’dan umut kesen Salim Delikanlı ile Sadettin Süataç ise İstanbul örgütünün de desteğini almış, emekli General, Sıtkı Ulay’ı genel başkanlık koltuğuna oturtmanın planlarını yapıyordu. Ulay’ı partiye yeni giren Mustafa Timisi de destekliyordu.²²⁷ Delegelerin bir kısmı ise 1961’de Yeni Türkiye Partisi’nden milletvekili seçilen, YTP’den ayrıldıktan sonra bağımsız olarak Aralık 1964’te İnönü hükümetinde Ulaştırma Bakanlığı’na atanan, daha sonra geçtiği CHP’den 2 Haziran 1967’de istifa eden Mahmut Vural

---

²²³ **Vatan**, 19 Ekim 1967

²²⁴ **Ulus**, 22 Ekim 1967

²²⁵ Cemal Özbey, **BP’in III. Kuruluş Yıldönümü Münasebeti ile Birlik Partililerle Bir Konuşma**, Birlik Yolu-Atatürk Yolu Dizisi, No:3,Ankara, 1969, s.7

²²⁶ **Vatan**, 19 Ekim 1967

²²⁷ a.g.g., 21 Ekim 1967

ile yine CHP'den ayrılan Adana Bağımsız Milletvekili Kasım Gülek'i genel başkan adayı çıkartmak istiyordu.²²⁸

Kongre, Akay Caddesi'ndeki Saray aile gazinosunda başladı. Salona ilk gelen Genel Başkan Hüseyin Balan oldu. Berkman grubu geldiğinde ise ortalık bir anda karıştı ve emekli paşa, Cemal Özbey ile birlikte kongreye sokulmak istenmedi. Çünkü, kongrenin barış içinde geçmesine dair anlaşma son anda Balan tarafından bozulmuştu.²²⁹

Kongreyi yönetecek divan başkanlığına, her iki grubun da desteğini alan Şemsi Belli, divan başkanı yardımcılıklarına ise Şefik Kargınar ve Abidin Özgünay seçildi. CHP adına İstanbul Milletvekili Orhan Birgit ile Sivas Milletvekili Nazif Arslan'ın, YTP adına Nihat Doğan'ın katıldığı kongrede, Ankara Belediye Başkanı Halil Sezai Erkut ile tabii senatör Muzaffer Yurdakuler de vardı.²³⁰

Balan, kongrede 2.5 saat konuştu. İl kongrelerinde CHP'yi ve TİP'i en ağır şekilde eleştirmiş, "*Türkiye'de komünist olamaz. Olanlara da lanet olsun*" diyen Balan, dış ticaretin, bankacılığın, sigortacılığın devletleştirilmesini, ormanların köylülere devredilmesini, din eğitiminin ve ibadetin Türkçe olmasını gerektiğini, "*Her türlü din, ırk, ve mezhep ayırımına son vereceğiz.*" diye konuştu. "*Bir yandan münhasıran devletçilik yoluyla Türkiye'nin kalkınmasına imkân görmüyoruz*" dedi, bir yandan devletleştirme istedi. Toprak reformundan yana bir tavır ortaya koydu ama gönlü ilk önce ağaların elindeki toprakların köylülere dağıtılmasına el vermiyordu. Onun içindir ki, delegelere "*Köylülere önce devlet arazileri dağıtılsın. Devlet çiftlikleri 100 dönüme indirilsin*" diye seslendi. Balan için "*ağaların topraklarının rayiç fiyata satın alınarak dağıtılması*" sonraki işti.²³¹

---

²²⁸ **Vatan**, 21 Ekim 1967

²²⁹ **Ulus**, 22 Ekim 1967

²³⁰ Ata, a.g.e., s.134

²³¹ **Milliyet**, 24 Ekim 1967

Balan, özellikle toprak reformu konusundaki fikirleriyle AP'ye yakın bir çizgide olduğunu gösterirken, parti programında muğlâk bir şekilde yer alan ve seçmene net bir fikir vermeyen kimi ifadeleri, kendi kişisel görüşleri doğrultusunda berraklaştırıyordu. Bu, partide sosyal ve ekonomik problemler konusunda tam bir kafa karışıklığı yaşandığını, delegelerin üzerinde uzlaştıkları ideolojik bir duruş olmadığını gösteriyordu. Çünkü Balan, mahcup bir liberal anlayışı savunurken, İstanbul delegelerinden Şefik Kargıner, partide fikir birliği olmadığına dair eleştiriler karşısında “*BP, demokratik sosyalist bir partidir*” diyordu.²³²

Seçimler bu zihin bulanıklığı içinde yapıldı. Delegelerin o sırada hiçbir partide üyeliği bulunmayan Mahmut Vural'ı aday gösterme girişimi başarısızlığa uğradı. BP'yi tercih etmeyen Vural, kongreden yaklaşık iki ay sonra AP'ye girdi.²³³ Gülek ise adaylık için 20 Ekim'e kadar düşünme payı istedi ancak hiçbir yanıt verme gereğini duymadan Ankara'yı terk etti. Delegeler, bütün aramalarına rağmen. Gülek'i başkentte bulamadılar.²³⁴ Çünkü Gülek, kongre günü, eşiyle birlikte tatil yapmayı yeğlemiş ve Adana'ya gitmişti. Geriye, genel başkanlık için Balan, Berkman ve Sıtkı Ulay kalıyordu. Salondaki havanın aleyhinde olduğunu gören Berkman, yarışa hiç girmede. Sıtkı Ulay ise hem parti üyesi hem delege değildi ve aday olabilmesi için önce bu yasal engelin aşılması gerekiyordu. Genel kuruldan bir gün önce adaylık için henüz karar vermediğini, kongreyi davetli olarak izleyeceğini belirten Ulay için, hemen formül bulundu. Partide, 89 delege ile sayısal çoğunluğu, İstanbul barındırıyordu. Beykoz ilçe örgütünün önerisiyle Sıtkı Ulay, parti üyeliğine ardından delegeliğe kabul edildi.²³⁵

Kongre öncesinde kuvvetli aday olarak lanse edilen Sıtkı Ulay, kürsüye çıktığında BP'deki Alevilerin söylemlerinin temelini oluşturan Atatürk ilkelerini ön plana çıkardı ve partiyle gönül bağına da Alevilerin Mustafa Kemal'e bağlılığı olarak açıkladı. “*Beni size bağlayan Atatürk ilkelerine bağlı olmanızdır. Bu ilkeler hiçbir kuvvet tarafından değiştirilemez.*” derken, İstanbullu delegelerin

²³² Ata, a.g.e., s.135

²³³ **Milliyet**, 10 Aralık 1967

²³⁴ **Vatan**, 21 Ekim 1967

²³⁵ a.g.g., 23 Ekim 1967

kuvvetli alkışını aldı. Kongrede, genel başkanlık yarışı Balan ve Ulay arasında geçti. Ulay'ı destekleyen grubun genel sekreter adayı Mustafa Timisi idi.²³⁶ Yapılan seçimler sonucunda aradaki fark, Balan'ın lehine oldukça büyüktü. İl ve ilçe kongrelerinde delege yapısını istediği gibi şekillendiren Balan 234 oy almış, Sıtkı Ulay'a 76 oy çıkmıştı. Delegelerin iradesiyle belirlenen ilk yönetim olma özelliğini taşıyan GYK'da yer alanlar şöyle idi:

Hasan Tahsin Berkman (Emekli General), Şemsi Belli (Avukat), Alaattin Kırıl (Emekli General), Ali Ulvi Vural (Emekli General), Ahmet Coşkun (Avukat), Ali Kaya (Avukat), Hasan Balamlar (Sigortacı), Nazmi Karagöl (Avukat), Sıtkı Ulay (Emekli General), Rıza Özden (Muhasabeci), Taki Davutoğlu (Avukat), Ali Kocabıyık (Teknisyen), Kadri Özcan (Sigortacı), Hüseyin Günel (Müteahhit), Ali Naki Ulusoy (Avukat), Hüseyin Çınar (Fabrikatör), İsmail Poyraz (Tüccar), Mehmet Güner (İktisatçı), Hüseyin Erkanlı (Avukat), Şevki Tuncer (Bankacı), Ali Karaoğlu (Fabrikatör), Salim Delikanlı (Emekli Albay), Hasan Timisi (Tüccar- Mustafa Timisi'nin kardeşi), Tayyip Sümer (Avukat), Fikret Piroğlu (Çiftçi), Hüseyin Bal (Çiftçi), Turgut İlhan (Tüccar), Turgut Akhun (Tüccar), Tahsin Tosun Sevinç (Sendikacı) ve Orhan Arsal (Avukat)²³⁷

Seçimler, o güne kadar arzulanan ancak gerçekleştirilemeyen 30 kişilik Genel Yönetim Kurulu oluşturulmasını sağlaması bakımından önemliydi. Seçimle boş üyelikler doldurulmuş, hepsinden önemlisi iki genel başkan, iki genel merkez, iki ayrı parti yönetimi çelişkisi bitmişti. Artık Balan, partinin en üst irade organı tarafından seçilmiş bir genel başkandı. Partinin 6 kurucu üyesinin yönetime girdiği listede, partiyi kapattırmak istemekle suçlanan Cemal Özbey'in yanı sıra Hüseyin Eren, İbrahim Zerze, Arif Kemal Eroğlu, Faruk Ergünsoy, Feyzullah Ulusoy yoktu. Listenin en dikkat çeken üç ismi ise Orhan Arsal, Sıtkı Ulay ve Şemsi Belli idi.²³⁸

---

²³⁶ a.g.g., 21 Ekim 1967

²³⁷ a.g.g., 21 Ekim 1967; **Cumhuriyet**, 24 Ekim 1967

²³⁸ Ata, a.g.e., s.137

Yapılan kongre ile BP, kadrosunu yeniledi, iki genel başkan, iki genel merkez kaosunu bitirdi. Genel Sekreter Şemsi Belli ise, Hüseyin Günel'in verdiği sermaye ile "Kürtçe şiveli" Anayasa Dergisini çıkaranlar Özbey'e göre bölücülük yaparak partiyi zedeleyen bir isimdi. Partililerin tepkisi sonucu bu dergi 3. sayısından sonra çıkamamıştı.²³⁹ 27 Mayıs kadrosunun önemli isimlerinden Sıtkı Ulay, TİP kökenli Orhan Arsal ve Anayasso adlı şiiiriyle Doğu ve Güneydoğu'nun ezilen insanların ılığına sahip çıkan dönemin popülaritesi yüksek şairi şemsi Belli, BP'yi siyasette, dikkat çekici duruma getirmeye yetti. Genel başkan yardımcılıkları bu popülariteye uygun şekilde paylaştırıldı. Sıtkı Ulay Genel Başkan Yardımcılığına, şemsi Belli de Genel Sekreterliğe getirildi. Alevi bir Genel Başkana sahip olan partinin liderden sonra gelen iki st düzey yöneticisi Sünni kökenliydi ki, bu bile Alevi partisi imajını silmeye dönük tasarruf gibi gözüküyordu.²⁴⁰

Alevi partisi kanaatinin yıkılması Sıtkı Ulay aracılığı ile kolaylaşabilirdi. nk Ulay, asker kökenli olması sebebiyle devlete sempatik gelebilecek bir isimdi ve söyledikleri BP hakkında kuşku besleyen vreleri ikna edici olabilirdi. Balan'ın "*Alevi partisi değiliz*" demesi ile Ulay'ın "*BP mezhep partisi değildir*" demesi arasında büyük bir fark vardı ve BP'nin herkese açık bir siyasal oluşum olduğunu Sünni kökenli Ulay'ın söylemesi, şüpheciler vrelere daha samimi gelebilirdi. Nitekim Ulay'ın, daha ilk açıklamasında BP'nin inanç partisi olduğu şeklindeki iddialara yanıt verme gereğini duyması, BP'yi mezhepçi parti kategorisinin dışında tutması anlamlıydı. Sıtkı Ulay, kongreden birkaç gün sonra İstanbul il merkezindeki toplantıda şöyle diyordu:

"Partimize mezhep partisi havası vermek isteyenler var. Umdelerimize bağlı olan herkese, din, ırk, örf farkı gözetilmeden bütün vatandaşlara kapımız

²³⁹ Cemal zbey, **Birlik Partilileri Uyarmalar, Birlik Partisi Seçimi, Neden? Niçin? Niye Kaybetti? Neden Az Milletvekili ıkardı?**, Birlik Yolu-Atatürk Yolu Dizisi: No:2, Ankara , (yayın tarihi belli değil tahminen 1967),s.3

²⁴⁰ Ata, age., s.141; Mustafa Timisi İle Yapılan görüşme, 08,08,2007, Timisi ile yapılan görüşme de sorulan sorulardan biri de "Birlik Partisi'nde Sünni kökenli partili var mıydı?" bu soruya Sayın Timisi bu soruya verdiği cevapta parti içinde merkez ve vre teşkilatları içinde bir çok Sünni kökenli arkadaşın yer aldığını söylemiştir. Bunları sayarken merkez teşkilatında görev almış şemsi Belli, Alaatin Kırıl, Sıtkı Ulay gibi kişilerin Sünni kökenli olduğunu ifade etmiştir.

açıktır. Atatürk ilkelerine karşı sinsi bir faaliyet yürütülüyor. Gayelerini biliyoruz. Bunlar Cumhuriyetin temellerini sarsmak istemektedirler. Savcıların evi taşlanmakta, öğretmenlere baskı yapılmakta, 1919 yılının havası estirilmek istenmektedir. Bu olaylara bakılırsa geleceğe pembe bakmak mümkün değildir. Yurt sathında mezhep mücadelesi yaratılmak isteniyor. (...) Partimiz mensupları memleketteki hasım havayı ortadan kaldıracaktır”

Memleketteki hasım havayı ortadan kaldırmaya niyetli partinin kendi içindeki hasımlıkları bitmemişti oysa. Kongrenin iradesiyle seçilerek tartışmaları sonlandırmayı, tabanda daha etkili çalışma yapmayı, siyasetteki etkisizliğini yeni yönetimle gidermeyi, potansiyel kitleyi siyasi bir güce dönüştürmeyi planlayan BP, “Balan, önce il ve ilçe kongrelerinde kendisine oy verecek kişileri delege yaptı, bu delegelerin hiçbiri meşru değildir. Meşru olmayan delegenin, meşru olmayan kongrenin seçtiği genel başkan da meşru değildir” diyerek teşkilata günü gününe yazılar yazan Cemal Özbey’in yarattığı “meşruiyet” kriziyle yüz yüze geldi, ardından kendi içinden yeni bir partinin doğduğuna tanık oldu.²⁴¹

BP’deki bölünme kongreden 20 gün sonra gerçekleşti. Hüseyin Balan’ın genel başkan seçilmesini onaylamayan daha sağ eğilimli bir grup BP’den ayrılarak başka bir parti kurdu. Tüzük ve programı hiçbir yerde bulunmayan, kapanış tarihi konusunda da sağlıklı bilgi edinilemeyen yeni partinin kurucuları, BP içindeki bir grup sağcı Alevi idi. Partinin başında Balan muhaliflerinin kurduğu korsan genel merkezin Genel Sekreterliği’ni yapan emekli kurmay Albay Saadettin Süataç vardı. Süataç, YTP Ankara İl Başkanlığı görevinde iken, 1966 yılının Nisan ayında, partisinin, mecliste “muhalefete destek vererek meclisi çalışamaz hale getirmesine” tepki göstererek istifa etmiş, daha sonra BP’ye geçmişti. Yeni partinin kurulduğu yer ilginçti. Kuruluş, Alevi nüfusun yoğunlukla yaşadığı Sivas’ta kamuoyuna duyuruldu, partinin adı Demokrat Birlik Partisi (DBP) olarak açıklandı. Süataç, Demokrat Birlik Partisi’nin kurucu Genel Başkanı’ydı. Emekli Kurmay Albay Hüseyin Eren’in Genel Başkan Yardımcısı olarak seçildiği partinin genel sekreteri ise Fahri Sarısaltukoğlu idi.

---

²⁴¹ Ata, a.g.e., s.142

Sarısaltukoğlu sağcı bir sendika olan Türkiye Maden İşçileri Sendikası Genel Başkanı idi ve Özbey ekibinin oluşturduğu korsan genel merkez tarafından da Sivas İl başkanlığına atanan kişiydi. 12.11.1967 tarihinde Demokratik Birlik Partisi Sivas'ta kurulmuştur. Kapanış tarihi 23.04.1968 fesih edilmiştir.²⁴²

Demokrat Birlik Partisi de, Alevilerin oyuna gözünü dikti. BP içindeki sağcı kanat, parti içindeki iktidarı ele geçiremeyince, 13 milyonluk Alevi nüfusun oyuna talip olacak bir parti kurmuştu. Genel Sekreter Sarısaltukoğlu, işte bu nüfusa güvenerek 21 ilde teşkilat kurmaya hazır olduklarını belirtiyor ve Alevilerin en hassas olduğu noktaya değinmeyi ihmal etmeyerek, “*Partimiz iktidara geldiğinde Diyanet İşleri Başkanını halk seçecek. Diyanette mezhepler müdürlüğü kurulacak*” diyordu.

DBP, Başbakanlığı kaldırmayı, milletvekili sayısını 175'e, senatör sayısını da 75'e düşürmeyi vaat ediyordu. 12 imamı çağrıştırması için, kabinenin 12 bakandan oluşacağı bildiriliyor, Tabii senatörlük ve cumhurbaşkanlığı kontenjanları antidemokratik bulunuyordu. DBP, anayasanın sosyalizme açık olup olmadığı yönündeki tartışmalarda tavrını kesin belli ediyor ve “anayasa sosyalizme kapalıdır” görüşünü savunuyordu. “Sosyalist cemiyetlerin kapatılacağını, yöneticileri hakkında da kanuni işlem” yapılacağını ilan eden DBP, Cumhuriyet'in temellerinin atıldığı Sivas'ta, Türkiye'nin idari yapılanmasını ters yüz edecek “eyalet sisteminden” yana olduğunu duyurdu. DBP'nin programına göre, Türkiye'de, beşer ilden oluşan eyaletler kurulacak, eyalet başkanları da halk tarafından seçilecekti.²⁴³

DBP'nin çıkışı BP bünyesindeki tartışmaları kavramak bakımından anlamlı. DBP, BP içinde güçlü bir sağ damarın bulunduğuna kanıt oluşturuyor. 1965 seçimlerinde YTP'den Erzurum Milletvekili adayı olan, kazanamayınca YTP Ankara il Başkanlığı'na atanan Sadettin Süataç'ın il başkanlığından partisinin Millet Meclisinde muhalefete destek vermesinden rahatsızlık duyarak istifa etmesi, BP'de Hasan Tahsin Berkman, Hüseyin Eren, Cemal Özbey gibi

---

²⁴² Kaynar, a.g.e., s. 149

²⁴³ **Milliyet**, 15 Kasım 1967

isimlerle ittifak kurması, sağ görüşlü Fahri Sarısaltukoğlu'nun DBP'nin Genel Sekreteri olması, BP içindeki sağ zihniyete ulaşmayı mümkün kılıyor.²⁴⁴

2.5.2.Balan Dönemindeki Parti Politikaları ve Balan'la Gelen İdeolojik Değişim, AP Etkisi

Partinin siyasal ve ekonomik görüşü: Savunduğu siyasal düzen demokratik, toplumcu ve ekonomide karma ekonomi düzenini tercih edilmektedir. Siyasal ve ekonomik görüş, Atatürk'ün uyguladığı ve ülkelerinde belirttiği düzenle temelde birleşmekte onun ileri bir aşamasını devrimci ve reformcu yönünü teşkil etmektedir. Milli egemenliğe dayanan laik Cumhuriyetin demokratik toplumcu hür dünya görüşü ile yaşatmayı amaç edinmektedir.²⁴⁵

Atatürk'ün “yurtta sulh cihanda sulh” ilkesine, milli mücadele ruhuna, Atatürk devrimlerinin tam bilincine bağlı kalarak aşırı sağ ve aşırı sol akımlara karşı cephe alındığının altı çizilmiştir. İnsan haklarına ve hürriyetine, kayıtsız millet egemenliğine, demokratik, sosyal hukuk devleti ilkesine, laik Cumhuriyete, sosyal adalete ve sosyal güvenlik ilkelerine bağlı olduklarını. Düzen değişikliği sistemlerini bozmadan metot ve prensipler koyarak ilim ve teknoloji yardımıyla öngördüğümüz reformları gerçekleştirme şeklinde kabul ediliyor. Bu suretle toplum kalkınmasının mümkün olacağına inanılmaktadır. Millettin imtiyazsız, sınıfsız birlik ve beraberlik içinde kadar de, tasada, kıvançta ve ülküde ortak olmanın bilincine ulaştırmak başlıca amaçları olduğunu. Bunun için Türkiye'de din ve mezhep yönünden ayrılık tohumlarını temizlemek, sosyal bütünleşmemizi sıhate kavuşturmak, bu suretle milli birlik ve beraberlikten doğan güç birliğini planlı kalkınmaya yöneltmek kararlığında olduklarını vurgulamaktadırlar.²⁴⁶

Milletimizi güvenlik, eşitlik “Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkese Türk'tür”. Hükmüyle Atatürk'ün (Ne Mutlu Türküm Diyene) vecizesini birleştirip Birlik Partisi'nin milliyetçilik anlayışını tespit ettiklerini söylemektedirler.

---

²⁴⁴ Ata, a.g.e., s.144

²⁴⁵ **Yeni Gazete**, 28 Ağustos 1969; **Birlik Partisi'nin 1969 Seçim Beyannamesi**, s.1

²⁴⁶ **Birlik Partisi'nin 1969 Seçim Beyannamesi**, s.1

Irk, dil, din ve mezhep farkına dayanan ve kafatası yapısına göre milliyet tefriki yapan zihniyetin karşısında olduklarını. Anayasa maddesi ve Atatürk ilkesi önünde otuz iki milyon vatandaşın Türk milliyetçisi olduğunu savunulmaktadır.²⁴⁷

Laiklik ilkesine bağlı olduklarını: Birlik Partisi'nin din işlerinin devlet, dünya ve siyaset işlerinden ayrı yürütmesine taraftar olduklarını. Vatandaşın din, mezhep ve manevi inançlarına ve milli çıkarlarına ters düşmeyen ibadetine müdahale etmemesini anayasanın gereği saymakta olduklarını. Türk Ceza Kanununa laiklik ilkesine aykırı davranışta bulunacaklar hakkında müeyyide koymayı düşündüklerini. Laikliğin kesin olarak uygulanmasını, dini eğitimin ve ibadet dilinin Öz Türkçe olmasını savunmakta, tanrıya yönelen gönüller duadaki dillerin aynı şeyleri söylediğini anlayıp birleşecekler ve tanrıdan ne istediklerini bileceklerdir. Vatandaş inanç grupları arasında eşitlik ve dengeyi sağlamak ve baskıyı önlemek için Diyanet İşlerinde ve dini eğitimde tekeli tutuma son verip inanç gruplarının Diyanet İşleri Reisliğinden ve Yüksek Din Şurasında temsil edilmesini gerekli bulmaktadırlar.²⁴⁸

Müreffeh Türkiye'nin doğabilmesi için huzur ve asayiş sağlanmış, milli birlik ve beraberliğe ulaşılmış, otuziki milyon Türk vatandaşının Anayasamızın öngördüğü eşitlik ve adalet içinde insan haklarına ve hürriyetine sahip çıkarak kendine gelmiş, benliğine ulaşmış olmasının ön şart olarak benimsenmekte. Öngörülen reformlarla eski, çürük, bozuk süzeni çağdaş ihtiyaçlara ve süratli kalkınmaya yarayışlı halle getirecek, millete verip milletin insanca, haysiyetli ve müreffeh yaşama, bilerek çalışma, hakkını alma huzuruna kavuşturulacağı söylenmekte. Her türlü ırk, din ve mezhep ayrımına son verecek kesin tedbirler almalı, can, ırz ve namus güvenliğini son haddine kadar sağlamak azminde olduklarını vurgulamaktadırlar.²⁴⁹

Eşitlik adalet ve huzur içinde imar ve refah vadeden Birlik Partisi yeni metotlarla bilim ve teknoloji yardımıyla planlı kalkınmanın destekçisi olacağını, gerçekçiliğin yüce Türk milletinin gelenekleri, örf ve adetleri, oyun ve müzik

---

²⁴⁷ a.g.g., 28 Ağustos 1969

²⁴⁸ a.g.e., s.1

²⁴⁹ a.g.g., 28 Ağustos 1969

şeklinde tezahür eden folklorcu ve halk şairlerini namelerindeki ıstırapları ile damgalanmış olduğu. Ana harp sanayi, ağır sanayi büyük enerji santralleri, büyük bayındırlık işleri, madenler ve petroler, kamu yararı bulunan büyük ulaştırma işleri, dış ticaret, bankacılık ve sigortacılığın devlet eliyle ya da devlet kuruluşları eliyle yürütülmesi taraftar olduklarını söylemişlerdir.²⁵⁰ Ayrıca %50 den fazlası devletin olan milli kuruluşlar eliyle işletilmesine, diğer sanayi yatırımlarının ve iç ticaretin özel sektör eliyle yapılmasına taraftar olunduğu söylenmekteydi.²⁵¹ Şeklinde bir genel siyasal ve ekonomik politika belirlenmiştir.

Berkman ve Hüseyin Balan döneminde parti, Alevilerin geleneksel kesimiyle buluştu ve bu buluşmayı Alevilerin manevi önderleri olan dedeler kanalıyla gerçekleştirdi. Dedeler, partinin örgütlenmesinde aktif roller üstlenirken, halk ozanları örgütlenme sürecinde partinin propagandasını yaptı. Köylerde yaşayan Alevilerle, köyden kente göç eden ancak Alevi inancının etkilerini taşımaya devam eden kesimlerin partiye ilgi göstermesinde, Hacıbektaş dergâhı da kilit rol oynadı. Çünkü, dergahın 1960'lı yıllardaki postnişini Feyzullah Ulusoy, partinin kurucuları arasındaydı. Dergahla parti arasındaki ilişki Berkman'ın Genel Yönetim Kurulu'nda düşürülüp Hüseyin Balan'ın genel başkan seçildiği toplantıdan sonra kesintiye uğrasa da, zedelenen bağ 1969 seçim sürecinde biraz da tabanın baskısıyla yeniden kuruldu.²⁵²

Birlik Partisi'nin özellikle laiklik ilkesi üzerinde durduğunu ilk dönemden itibaren diğer dönemlerde de vurgu yapıldığı görülmektedir. Balan döneminde Laiklik için söylenenler şöyleydi: Birlik Partisi din işlerinin devlet, dünya ve siyaset işlerinden ayrı yürütülmesine taraftardır. Vatandaşın din, mezhep ve manevi inançlarına ve milli çıkarlarına ters düşmeyen ibadetinde müdahale edilmemesini anayasanın gereği saymaktadır. Dini eğitimin ve ibadetin özbeöz Türkçe olmasını savunuluyordu. Vatandaş inanç grupları arasında eşitlik ve dengeyi sağlamak ve baskıyı önlemek için Diyanet İşlerinde ve dini eğitimde tekeli tutuma son verip inanç gruplarının Diyanet İşleri Reisliğinde ve Yüksek Din Şurasında temsil

²⁵⁰ a.g.g., 28 Ağustos 1969 ;a.g.e., s.1

²⁵¹ a.g.e., s.1

²⁵² www.aleviyol.org , Erişim Tarihi: 03 Aralık 2007

edilmesini gerekli buluyoruz.²⁵³ Laiklik konusunda Aleviliğin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından temsil edilmediği fikrinin yoğunlaştığı ve bunun için yapılması gerekenler sıralanmıştır.

Hüseyin Balan genel anlamda liberal sağ eğilimi olan bir anlayışa sahipti.²⁵⁴ Hüseyin Balan ve Şemsi Belli'nin sağcı tutumu, partiyi sağa kaydırma çabaları da Cemal Özbey'e göre; partiyi yıpratmıştır. Çünkü Cemal Özbey'e göre: "*bizim partinin üyeleri tabii olarak ve anadan doğma sosyal demokratlardır*".²⁵⁵

Cumhuriyetin ilk yıllarından beri çıkarılmayan toprak reformu için Balan dönemindeki görüş şöyleydi: Toprak ve Tarım reformu: kimsenin bir karış toprağında ve çil kuruşunda gözümüz yoktur. Helal kazancın desteği ve mülkün koruyucusu olacağız. Az topraklı veya topraksız köylünün yeteri kadar toprağa sahip olmasını istiyoruz. Bunun için hazine arazisi, devlet çiftliklerinin bin dönümünden fazlası vakıf arazi ağaların bizzat işletmediği topraklar rayiç bedelleri üzerinden istimplâk edilip topraksız köylüye bedava verilecektir. Bundan sonra Tarım reformu ile birim araziden verimi artırıcı sulama ıslah edilmiş tohum, makine araç ve gereçleri, gübre ve işletme kredisi temin edilecektir.²⁵⁶ Bu yaklaşım aslında Cumhuriyetin ilk yıllarından bir türlü çıkarılmayan "Toprak Reformu"nun gerçekçi bir yaklaşımı beklide çünkü ağların topraklarının paylaşımı değil kullanmadıkları toprakların satın alınması şeklinde ifade ediliyor. Bu da yıllardır ağalarla kontrol edilen köylünün kontrolünün yine aynı şekilde yapılacağına politik ifadesidir.

Birlik Partisi'nin Balan dönemindeki eğitim alanındaki politikası : Çağımızın ihtiyaçlarına uygun bir görüşle ilkokulda yüksek okul ve üniversite sonrası durumlara kadar Türk gençliğini milli harsımızla, geleneklerimiz ve milli ahlakımızla beslenmiş, çağdaş-bilim ve teknolojiye nasibini almış güvenilir kişiler olarak hayata hazırlamak amacındadır. Geniş kapsamlı bir eğitim reformuyla ancak

---

²⁵³ a.g.e., s.4

²⁵⁴ **Mustafa Timisi ile yapılan görüşme**, 08.08.2007

²⁵⁵ Özbey, a.g.e., s.3

²⁵⁶ a.g.e., s.7

Türk ulusunun çağdaş anlamda kalkınmasının yolunun açılacağı vurgulanmıştır.²⁵⁷

Akis, BP'nin CHP'yi güçsüzleştirmek niyetiyle açıldığı iddiasını iki gerekçeye dayandırdı.²⁵⁸ Birincisi; haberin yazıldığı tarihte Genel Başkan olan Hüseyin Balan'ın sağcı kişiliği idi. İkincisi; Başbakan Süleyman Demirel'le aynı üniversiteyi bitirmekten dolayı gurur duyan, Demirel hayranlığını gizleme gereği duymayan, hatta Demirel'le kendisi arasındaki benzerliklerden yola çıkarak başbakan olacağını düşünen Hüseyin Balan'ın, tıpkı Demirel gibi Anayasa'nın sosyalizme açık olmadığı görüşünü savunuyordu. Balan'ın toprak reformunu değil tarım reformunu istediğini yazan Akis, Balan'ın "AP'den uzak değiliz" sözünü, AP'nin CHP oylarını parçalamaya yönelik taktiği olarak gördü.²⁵⁹

Balan'ın Demirel sevgisi bununla da kalmamıştır. Demirel'i, oğlunun nikâh şahitliğini yapacak kadar çok seven; daha sonra ki dönemde Balan, BP'den ihraç edildikten sonra AP'ye geçmiş ve 1973 seçimlerinde bu partinin Ankara milletvekili adayı olmuşsa da seçilememiştir. Siyasi yaşamını AP'de sürdüren Balan, 1976'da da Başbakanlık Müşavirliğine kadar yükselmiştir.²⁶⁰

BP, CHP'nin dışındaki sol çevrelerde ise devlet güdümlü parti şeklinde algılandı. Sol çevreler bu görüşleri geçerlilik kazandırmak için TİP'in Alevi bölgelerinden aldığı oylara baktılar. TİP etkisini kırmak amacıyla BP'nin kurulduğunu ifade eden sol çevreler, Hasan Tahsin Berkman'ın CKMP gibi sağcı bir partiden aday ve general olmasını, Genelkurmay ve Milli Emniyet (bugünkü MİT) hizmetlerinde çalışmasını, Sovyet aleyhtarı görüşlerini ve NATO yandaşlığını, "devlet güdümlü Alevi partisi" söyleminin ikna edici verileri olarak kullandılar.²⁶¹ CHP ise BP'ni "yapay oluşum" olarak görmekteydi.

---

²⁵⁷ a.g.e., s.9

²⁵⁸ Bkz. Daha fazla bilgi için: Akis, Ekim- Kasım 1969

²⁵⁹ Ata, a.g.e.,s.91

²⁶⁰ Ata, a.g.e., s.117

²⁶¹ Ata, a.g.e.,s.77

BP'nin TİP oylarının parçalanması amacıyla devlet tarafından kurduulduğu yönündeki tez bugün sol çevrelerde yaygın bir şekilde sahip bulmaktadır. Hatta BP'nin kuruluşunda uluslararası bağlantı arayanlar bile var. Bu savın sahiplerine göre, Alevilerin ilerici partilere, ki bu o dönem için TİP'ti, yönelmesini engellemek için ABD, Alevi partisi kurulmasına karar vermiş BP de bu strateji gereği siyaset sahnesine çıkarılmıştı. BP'nin TİP oylarını bölmek amacıyla ulusal veya uluslararası güçlerin planları gereği kurulup kurulmadığı, bu parti hakkındaki en tartışmalı konudur. Soru şudur: Acaba BP, Alevilerin sola kayışını frenlemek; böylece solda parçalı bir yapının oluşturması amacına dönük sahneye sürülmüş bir piyon muydu? Devletin gerçekleştirdiği bir operasyon sonucu mu kurulmuştur yoksa bir ihtiyaçtan mı doğmuştur? ²⁶²

Parti kurucularının 4'ünün ordu kökenli olması, subaylara yerel örgütlenme içerisinde çokça rol verilmesi, uygulanan Soğuk Savaş stratejileri gereği komünizm tehlikesine karşı dinin güçlendirilmesi ve Hasan Tahsin Berkman'ın geçmişinden hareket edilmesi durumunda, bu soruya evet yanıtını vermek mümkün. Milli istihbarat ve genelkurmay istihbaratında görev yapan Berkman'ın NATO'da eğitim alması, katı sosyalizm aleyhtarlığı, ordudan emekliye sevk edildikten sonra sağcı CKMP'den senatör adaylığı olması, BP'in devlet güdümlü olup olmadığına ilişkin soruya "evet" yanıtının denilmesini kolaylaştırabilir. Sosyal demokrat parti kurulması niyetiyle yola çıkılmasına rağmen, bu projeyi sekteye uğratan şekilde inisiyatif geliştirilmesi, aydınların devre dışı bırakılması, yani partinin oluşum sürecinde var olan gizlilik, acelecilik, kuşkuları artırıcı niteliktedir. Ancak gerçeğe en yakın değerlendirmenin yapılabilmesi için Cemal Özbey ile Hasan Tahsin Berkman arasındaki ilişkinin çözülmesi gerekiyor ki, bu noktada sağlıklı verilere sahip değiliz. Yalnız bir gerçek vardır ki, o da 1969 seçimlerinde BP'nin, sol oyların bölünmesinde bir faktör olduğudur; yani devlet tarafından suni bir oluşum olarak sisteme sokulmamış olsa bile devletin arzuladığı yönde bir sürecin gelişmesine aracılık etmiştir. ²⁶³

---

²⁶² Şahhüseyinoğlu, a.g.e. , s. 72

²⁶³ Ata, a.g.e.,s.78

Hüseyin Balan döneminde Birlik Partisi'nin sağa kaymasıyla beraber Partiye olan aydın desteği azalmıştır.²⁶⁴ Balan döneminde özellikle soldan uzak duran genel bir görünüm var ve partinin kadrosunun daraltılarak marjinal bir seçkin bir grup partisi görünümü vermektedir.

Grev, lokavt ve toplu iş sözleşmelerinin özel sektör ile devlet sektörü arasında farklı uygulanmasına karşı çıkmıştır. Yabancı işverenlerin de özel sektör işçilerine tanınan hakları vermek zorunda olduklarını savunuyorlardı.²⁶⁵

Atatürk'ün "yurtta sulh cihanda sulh" vecizesinin ışığı altında bağımsız, temel ilkeleri belli bir dış politika izlenmesi amaçlanmıştır. Hükümlerlik haklarına ve toprak bütünlüğüne son derece saygılı, içişlerine ademi müdahale, fırsat eşitliği ve avantaj haklarının tanınması, karşılıklı çıkarlarda adil ve uygun sınırların bulunması, kuvvet üstünlüğüne dayanarak imtiyaz koparma taraftar olmayan bir dış siyaset izlenmiştir.

Kıbrıs siyaseti olarak milletçe verilen tarihi söze bağlayız denilmiştir. "Ya taksim ya ölüm" sloganıyla Kıbrıs politikası belirlenmiştir. NATO savunma Teşkilatında kalmaya devam edilip edilmeyeceğini TBMM açılacak bir genel görüşme ile tespit ve karara bağlanmasını öngörülmektedir.²⁶⁶

1969 seçimlerinde AP büyük partilerin işine yarayan d'hondt seçim sistemi sayesinde büyük bir zafer kazandı. Oyların yüzde 46'sını alarak 256 sandalye çıkararak AP, meclisteki sandalye sayısı itibariyle yüzde 56'lık bir orana sahipti. AP, zafer kazanmıştı ama partide Bilgiççiler ile Yeminliler grupları arasında derin bir çatışma yaşanıyordu. Sadettin Bilgiç, AP'nin meclis grubunda güçlü görünmekteydi. Yeminliler ve Bilgiççiler, önce Meclis Başkan vekilliği seçiminde karşı karşıya geldi. Meclis başkanlığı için Demirel İsmail Hakkı Tekinel'i, Bilgiççiler grubu da Ferruh Bozbeyli'yi aday çıkardı. Meclis başkanlığı seçimlerinde başarılı olamayan Demirel, meclis grup organlarının

---

²⁶⁴ Özbey, a.g.e., s.4

²⁶⁵ a.g.e., s.13

²⁶⁶ a.g.e., ss.18-19

seçiminde güç elde etme çabası içine girdi ve Milli Eğitim eski Bakanı Orhan Deniz ile Ali Naili Erdem'i grup başkan vekilliklerine seçtirmeyi başardı.²⁶⁷

Hüseyin Balan'ın AP'nin 1968 bütçesini tasvip etmesi AP lehine beyaz oy kullanması o dönemde partiyi yıpratın bir durum olarak değerlendirilmiş ve özellikle AP yanlısı olmakla suçlanan Hüseyin Balan'ın bu tutumu partililerce hoş karşılanmamıştı.²⁶⁸

Özbey; “Partimiz CHP'nin solunda TİP'in sağında fakat her ikisinin de daha ileridedir. Yani solun ortasında bir partidir.”²⁶⁹ Daha ilk kuruluş döneminde solun ortasında yer aldıklarını ilk Genel Sekreter Cemal Özbey'in ağzından ifade edilmiştir. Ayrıca gericiliğin, faşizmin, komünizmin, karşısında olduklarını hem tüzük ve programlarında hem de her fırsatta dile getirmişlerdir. Buna kısaca aşırılıkların karşındayız denilmiştir. 21-22 Temmuz 1967 Birlik Partisinin Kongresi toplandı ve Hüseyin Balan tekrar Genel Başkanlığa seçildi. Parti ibadetin Türkçe olmasını özellikle vurgulayarak istedi.²⁷⁰ AP'den farklı olarak talep edilen söylemlerde olsa Hüseyin Balan başkanlığı döneminde AP etkisinin partide fazlasıyla hissedildiği bir dönem olmuştur. Nitekim Birlik Partisi'nden ayrıldıktan sonra da AP'ye girmesi ve uzun yıllar Demirel'in hizmetinde çalışması bunu doğrulamaktadır.

Balan, partinin belli başlı özelliği şu ifade özetlemiştir: “Birlik Partisi'nin öngördüğü fikirler, bu güne kadar hakkı verilmemiş, vatandaş yerine konulmamış, ikinci sınıf vatandaş derecesine itilmiş, hor, hakir görülmüş insanların arzularına cevap veren maddeleri taşıyor. Onun için bu tür kişiler bizim partimize yönelmişlerdir.”

---

²⁶⁷ Ata, a.g.e., s.200

²⁶⁸ Özbey, a.g.e., s.3

²⁶⁹ Cemal Özbey, **Uyarmalar: Birlik Partisi'nin 3. Kuruluş Yıldönümü Münasebetiyle Birlik Partililerle Bir Konuşma**, Birlik Yolu-Atatürk Yolu Dizisi; No:3, Ankara, 1969, s. 10

²⁷⁰ Feroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s.336

Balan'ın "bu tür kişiler"le kastettiği Alevi vatandaşlardır. Nitekim Birlik Partisi Genel Başkanı bu hususu saklamamış, Alevilerin sırf dini inançlarından dolayı türlü hakaretlere, baskılara, haksızlıklara ve eşitsizliklere hedef olduğunu ileri sürmüş, partisinin bunlarla mücadele ettiğini ve edeceğini belirtmiştir. Bu açıklamalar bir bakıma bilinen bir gerçeği aydınlatmaktadır.²⁷¹

2.5.3. Balan Döneminde Parti İçi Muhalefet ve Parti Çalışmaları

Ulusoy ailesi Berkman-Balan çekişmesinde tercihini Berkman'dan yana koymuş, Mustafa Geygel, Hüseyin Dedekargınoğlu, Hüseyin Günel, Cemal Özbey gibi GYK üyeleriyle ittifak kurmuştu. Ancak, ittifakın gücü Berkman'ı seçtirmeye yetmemişti. Siyasetçilerin, oylarını artırmak için peşinden koştuğu, Alevilerin saygıda kusur etmediği ailenin fertleri, destekledikleri adayın kaybetmesiyle siyasi bir yenilgi almışlar, dolayısıyla parti içindeki konumları zaafa uğramıştı. Şimdi, ya gideceklerdi ya da partide kalıp Balan'la çarpışacaklardı. Ulusoy'lar, parti içinde muhalif bir hareketi örgütlenme konusunda isteksiz davrandılar. "Efendiler"²⁷² partide kalıp mücadele etmek yerine istifa yolunu seçtiler. İlk istifa, kurucu üye Feyzullah Ulusoy'dan geldi. Feyzullah Ulusoy, genel başkanlık seçiminden hemen sonra toplantıyı ve Ankara'yı terk ederek Hacıbektaş'a gitti. İstifasını Hacıbektaş'tan çektiği telgrafla partiye bildiren Feyzullah Ulusoy, basına da bir açıklama yaptı ve "kurucuların tutumunun kendisini hayal sükûta uğrattığını", "hiçbir makul sebep yokken Genel Başkan ve Genel Sekreterin (Cemal Özbey'in genel sekreterliğini kast ediyor) değiştiğini, bu davranışların kuruluş gayesinin ihlali anlamına geldiğini" belirtti ve "Kimse beni bu kararımdan döndüremeyecektir"²⁷³ dedi. Feyzullah Ulusoy, "*kurucuların işi ne kadar hafife aldıklarını*" görmüş ve Parti kurmanın ciddiyet ve ehemmiyetini idrakten aciz, kültür ve dünya görüşünden mahrum, akla gelebilecek en feci şekilde kısır bir kadro ile bir parti yönetmenin imkânsız olduğunu, aklı başında hiçbir kimsenin

²⁷¹ Cumhuriyet, 24 Kasım 1969

²⁷² Aleviler içinde Ulusoy ailesine verilen sıfattır. Hacı Bektaş-ı Veli soyundan geldikleri için Aleviler arasında dede soyu olarak hürmet görmüş özellikle geleneksel çevreler tarafından son derece saygı gören bir aile olmuşlardır.

²⁷³ Son Havadis, 6 Nisan 1967

gelip de bu kadro içinde olmayacağını, olsa bile iki toplantıdan daha fazla kalmayacağını fark etmiş ve partide olmayı yetişme tarzı, mizaç ve karakterine aykırı bulmuştu.²⁷⁴

*“Her yeni kurulan siyasi örgütte olduğu gibi partimize de sırf basit şahsi emel ve çıkarlarını gerçekleştirmek için, vatandaşlarımız arasında var zannettikleri ailevi nüfuzlarına güvenerek giren ve arzu ettiklerini bulamayınca ayrılmak zorunda kalarak partimiz aleyhine beyanat veren samimiyetsiz kişileri ve bunlara alet olarak parti tesanütünü hileli yollar ve komplolarla bozup birlikçileri birbirine düşürmek isteyen yarıdakçuları şiddetle tel'in ederiz. Bu kişiler unutmamalıdır ki, Birlik Partisi bütündür, bölünemez. Çirkin politik oyunlarla bizi bölmeye ve mutlak gelişmemizi önlemeye matuf her tutum nereden ve kimden gelirse gelsin mutlaka ağır yenilgiye uğrayacaktır”*²⁷⁵

Ulusoy'ların ayrılmasıyla partiyle dergâh arasındaki bağ geçici süreliğine koptu. Ulusoy'ların partiye girişi, nasıl ki, BP'nin güçlendiği kanaatini uyandırdı ise ayrılmaları da dağılmanın işareti olarak yorumlandı. Gelişmeler, basında “BP dağılıyor” başlığıyla yer alırken, bu duruma en çok sevinen kesim sosyalistlerdi. Durumu “fiyasko” sözcüğü ile açıklayan sosyalistlere göre, “Alevi seçmenlerin oylarını devrimci partilerden çalmak üzere çıkarıcı çevreler tarafından” kurdurulan²⁷⁶ BP, siyaset sahnesinden silinecek, böylece Alevi oylar üzerinde oynanan oyun da bozulacaktı.

Ulusoylar'ın ayrılmasıyla Genel Yönetim Kurulu'nda boşluk oluştu. Genel Sekreter Hüseyin Erkanlı kliğinin Berkman zamanında GYK'ya sokmak istediği eski milletvekili Veysel Varol, Ragıp Gönen ve Ankara İl Başkanı Emekli General Alaaddin Kıral, Ulusoylar'dan boşalan yere getirildi; parti faaliyetlerine katılmayan Kemal Eroğlu ve Faruk Erginsoy da düşürüldü. Böylece 20 kişilik yeni Yönetim Kurulu, “Hüseyin Balan, Hüseyin Erkanlı, Hasan Tahsin Berkman, Alaaddin Kıral, Salim Delikanlı, Tahsin Tosun Sevinç,

²⁷⁴ **Ata**, a.g.e.,s.118

²⁷⁵ **Birlik Partisi III. Büyük Kongresi**, Ankara, Gutenberg Matbaası, 1971, s. 30

²⁷⁶ **Ant**, S. 15, 11 Nisan 1967

Hüseyin Eren, İbrahim Zerze, Hüseyin Dedekargınoğlu, Mehmet Dedekargınoğlu, Cemal Özbey, A. Ali Egeli, Mustafa Topal, Ragıp Gönen, Mehmet Güner, Kasım Sönmez, Veysel Varol, Ahmet Coşkun, Taki Davutoğlu ve Hüseyin Günelden oluşmuştu.” Cemal Özbey tarafından kaleme alındığı anlaşılan 28 Nolu Genelge’de yer alan ifadelerle göre, Balan, aynı zamanda bazıları partiye kayıtlı olmayan 9 üyeden oluşan bir de Haysiyet Divanı belirledi.²⁷⁷

Genel Başkanlık için yapılan seçim sırasında yaşanan gerginlik nedeniyle belirlenemeyen Merkez Yürütme Kurulu da GYK ile birlikte revizyona uğradı. Balan’ın Genel Başkanlığa seçilmesinde etkili olan Hüseyin Erkanlı, Genel Sekreterlik makamını korurken, emekli albay Salim Delikanlı ve Ahmet Coşkun Genel Sekreter Yardımcılıklarına, Mehmet Ali Egeli muhasip üyeliğe getirildi. Tahsin Tosun Sevinç, Mustafa Topal, İbrahim Zerze, Alaaddin Kırıl, Taki Davutoğlu, Kasım Sönmez ve Hüseyin Güler de MYK’nın diğer üyeleri idi. Yönetim organlarının belirlenmesinden sonra ipleri eline geçiren Balan, partideki hâkimiyetini pekiştirmek, Berkman’a gözdağı vermek ve onun rakip çıkmasını olanaksız hale getirmek; bunu da doğrudan Paşa’yı hedef alarak değil taraftarlarını tasfiye ederek gerçekleştirmek üzere harekete geçti. Muhalifleri etkisizleştirmenin yolu ihraçtı.²⁷⁸

Üst yönetimde uyum yaratabilmek için önce çıban başı görülen Cemal Özbey ile Hüseyin Günel ve Mustafa Geygel, Haysiyet Divanı’na sevk edildi; devamsızlıkları nedeniyle de Kemal Eroğlu ve Faruk Enginsoy ile Hüseyin Eren “müstafi” sayıldı. Muhaliflerin sesini kesmeye yönelik bu operasyondan sonra da Balan, yeni il ve ilçe örgütleri kurmak amacıyla yurt gezisine çıktı.²⁷⁹

Balan, parti içinde kendisine yönelik muhalefeti bertaraf etmiştir. Ve partisi için Türkiye’de var olan “küçük olsun benim olsun” anlayışıyla hareket etmiştir.

---

²⁷⁷ **Birlik Partisi, 28 Nolu Genelge**, s. 2

²⁷⁸ Ata, a.g.e., s.122

²⁷⁹ **Cem**, S. 14, Nisan 1967

2.5.4. 2 Haziran 1968 Yerel Seçimleri ve Birlik Partisi

Birlik Partisi ilk defa girdiği 2 Haziran 1968 seçimlerinde il genel meclisinde % 1,6 oranında oy almış, kısmi senato seçimlerine katılmamıştır.²⁸⁰

BP, ilk seçimine 2 Haziran 1968 tarihinde yapılan kısmi senato ve mahalli seçimlerine girdi. En az 15 ilde örgütlenme şartını yerine getiremediğinden dolayı sadece Alevi nüfusun yoğun olduğu illerde belediye başkanlığı, belediye ve il genel meclisi üyeliği seçimine giren parti, il genel meclisinde yüzde 1.6 oy aldı. Seçime girdiği 17 ilde toplamda aldığı oy düşük kalsa da partinin kimi illerde gösterdiği başarı dikkat çekiciydi. Amasya’da yüzde 20.7 oy alarak CHP’den sonra üçüncü parti olan Birlik Partisi, Tokat’ta yüzde 16.2, Erzincan’da yüzde 15.6, Çorum’da yüzde 14.5’lik başarı elde etmişti. Yüzde 5’in üzerinde oy aldığı diğer iki il ise Malatya (% 6.8) ve Sivas (% 6.2) idi.²⁸¹

2.5.5. 12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimleri ve Birlik Partisi

1 Mart 1968’de, küçük partilerin mecliste daha kolay girebilmelerine olanak sağlayan “Milli Bakiye” sistemini içeren seçim kanunu değiştirilerek, büyük partilere avantaj sağlayan nispi temsil sistemine göre düzenlenmiş yeni seçim kanunu, küçük partilerin itirazına rağmen, mecliste çoğunluğa sahip AP’nin oylarıyla kabul edilmiştir.²⁸²

Basında Birlik Partisi hala mezhep partisi olarak değerlendirilmekteydi. Tercüman Gazetesinin “1969 sonbahar modası” başlıklı yazısında 1965 seçimlerde moda olan TİP’in yerine 1969 seçimlerinde moda BP olmuştur. Ve özellikle mezhep partisi olduğunun altı özellikle çiziliyor ve bu imajı pekiştiriliyordu. Genç partilerin özellikle bu moda akımından beslendikleri vurgulanıyordu.²⁸³

²⁸⁰ Topkaya, a.g.e., s.473

²⁸¹ www.yerelnet.org.tr

²⁸² Erol Tuncer, **Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877-1999)**, Tesav Yayınları, Ankara , 2002, s.218

²⁸³ **Halka ve Olaylara Tercüman**, 20 Ekim 1969

Hüseyin Balan seçim öncesinde Hürriyet Gazetesine verdiği demeçte: “şartlar bugünkü siyasal ortam içinde koalisyon iktidarını zorlamaktadır.” Demiştir. “1969 seçimlerinin Türkiye’nin siyasal yaşantısında ve demokratik rejim üzerinde fazlaca bir etkisi olabileceğini sanmıyoruz. Demokratik rejim 1965 öncesine nispeten daha oturmuş sayılabilir. Ordu kışlasına düşmüş, batı demokrasilerinde örneklerine pek fazla rastlayabileceğimiz tansiyon yükseltici hareketler demokrasinin olağan gereklerinden sayılabilecek bir anlayışla değerlendirilmeye başlanmıştır”.²⁸⁴

Balan bu seçimlerde AP’nin oy kaybedeceğini ve iktidarı tek başına alabileceğini düşünmediğini dile getirmiştir. Birlik Partisi’nin ise 45 ila 55 milletvekili çıkaracağını tahmin ettiğini söylemiştir.²⁸⁵

1969 seçimlerinden 7 ay önce AP Hükümeti, karşı olduğu “milli bakiye sistemi”ni terk edip “barajlı d’hondt²⁸⁶ yöntemi”ni getirmişse de Anayasa Mahkemesi seçim barajını “suni” bir engel olarak niteleyerek iptal etmiştir. Böylelikle 1969 seçimlerinde “klasik” veya “barajsız d’hondt yöntemi” uygulanmıştır.

Katılma oranının % 64.3 gibi düşük bir seviye²⁸⁷ ile gerçekleştiği 1969 seçimlerinde, temsilciliklerin % 56.8’ini alan AP, tek başına hükümeti kurabilecek bir çoğunluğu nihayet elde edebilmiştir. Bu seçim “sabit seçmen kitlelerin etkisiyle

---

²⁸⁴ Hürriyet, 10 Ekim 1969

²⁸⁵ a.g.g., 10 Ekim 1969

²⁸⁶ Nispi Temsil yakınsama bakımından d’hondt yöntemine (en büyük ortalama), seçim bölgeleri daraldıkça, partilerin oy oranları, sandalyelerin bölüşümündeki oranla dönüştürülken, nispi temsilden uzaklaşmaktadır. Büyük partileri oransal olarak, temsil edildiklerinde, kazanacaklarından daha yüksek sandalye ile ödüllendirildiklerinden, bu sistemin partileri için avantajlı olduğu söylenebilir. Daha fazla bilgi için Bkz. Bahar Üstel, **Türkiye’de Seçim sistemi Arayışları “Alternatif Bir Model**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1999, ss. 71-75; Jean-Marie Cotteret-Claude Emeri, **Seçim Sistemleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991

²⁸⁷ 1969 seçimlerine katılım oranının düşük olmasının nedenleri arasında seçimlerin sık yapıldığı ve bu seçim sistemindeki eksiklikler sayılmıştır. AP’liler, “memleketimizde nispi temsil sisteminden başka bir seçim sistemini düşünmek artık mümkün değildir. Seçimler hep nispi temsil sisteme göre yapılacaktır. Aksayan yönler vardır. Bunların başında bağımsızlara seçilme imkanı tanıyan hükümler bulunmaktadır. AP ve CHP’nin bu derde çare bulmaları memleket ve rejim hesabına büyük faydaları vardır” sözleri ile eleştirilse de nispi temsil sisteminin uygulanacağını ve 1969 seçiminde bazı olumsuzlukların CHP ile işbirliği içinde giderileceği vurgulanmıştır. Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz.: Bahar Üstel, **Türkiye’de Seçim sistemi Arayışları “Alternatif Bir Model**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1999, s.193

iki parti egemenliği” altında yapılmıştır. Tek başına hükümeti kurabilen Demirel döneminde, dünya ülkelerinin yaşadığı ekonomik krizin Türkiye’ye etkisiyle ortaya çıkan siyasal ve sosyal sorunlara çözüm getirilememesi neticesinde, ordu tarafından hükümete 12 Mart 1971 tarihinde muhtıra verildi ve böylece 1973 seçimlerine kadar sürecek olan bir “ara rejime” geçilmiş oldu.

1960-1970 yılları arasındaki süreçte, her genel seçimden önce seçim sistemi ile ilgili değişiklik yapılmıştır. Parlamentodan bu dönemde, 12 seçim kanunu geçirilmiştir. Böylece her yıl seçim ile ilgili kanunların değiştirildiğini söylemek mümkündür. 1970-1980 arası dönemde, genellikle bu kanunlar kullanılmak suretiyle genel ve ara seçimler gerçekleştirilmiştir.

Anadolu’da BP Alevilerin yoğunlukta olduğu illerde TİP’i hatta Amasya vilayetinde CHP’i (Amasya’da 1969 seçimlerinde CHP:17.808 oya karşılık BP:20.849) geride bırakmıştır. TİP mezhebe dayalı siyaset yapmadıklarını beyan etmişlerdir ve “mezhebi gayri sahih” bulduklarını beyan etmişlerdir.²⁸⁸

Bu seçimde 29 ilde sandık başına giden Birlik Partisi, 12 Ekim 1969 seçimlerinde 8 milletvekili çıkardı ve yüzde 2,8 oy aldı. Amasya’dan Kazım Ulusoy, Tokat’tan Yusuf Ulusoy, Çorum’dan Ali Naki Ulusoy, İstanbul’dan Haydar Özdemir, Malatya’dan Sami İlhan, Ankara’dan Hüseyin Balan, Sivas’tan da Mustafa Timisi ve Hüseyin Çınar’ı milletvekili çıkaran BP, nüfusunun tamamına yakını Kürt Alevilerinin oluşturduğu Tunceli’de ise varlık gösteremedi. Bunun iki nedeni vardı: Birincisi, partinin “Türkçü” söylemi diğer de Türkiye’de okuma-yazma oranının en yüksek olduğu il nüfusunun inanç eksenli bir partiyi reddetmesiydi.²⁸⁹

Seçim sonuçlandıktan sonra görüşlerini bildiren Balan seçimi şöyle yorumlamıştır:

“Bu böyle gitmeyecek. Daha önce seçim kanununda iki parti tarafından yapılan değişiklik bunu hazırlamıştı. Biz bu sonucu önlemek için elimizden gelen çabayı gösterdik. Ama durum ortadadır. Büyük partiler ellerindeki imkânları kendi

²⁸⁸ Halka ve Olaylara Tercüman, 20 Ekim 1969

²⁸⁹ www.aleviyol.org , 03 Aralık 2007

*lehlerine kullanıp demokrasiyi kendi lehlerine işletiyorlar. Bu böyle gitmeyecektir bir gün milletin karnı doycaktır. Bu gün Türkiye’de çoğunlukta bulunan köylü ve işçilere fikri bakımdan yön vermek eğitim yetersizliği yüzünden imkânsızdır. Ama günün birinde bu çoğunluk uyanacak bir ekmeğe oyunu değişmeyecek şekilde uyanacak ve bilinçlenecektir”.*²⁹⁰

Bildiri olarak basına yansıyan seçim sonuçları hakkındaki açıklamada benzer içerikler taşımaktaydı. Birlik Partisi’nin bildirisinde: seçime katılma oranının düşük olması, Türk seçmenlerinin, Türk politikacısına güvensizliğinin ve partiler arası kısır çekişmelerden bıkmış olduğunun ilk işaretidir. Küçük partilerin, özellikle Birlik Partisi’nin az sayıda milletvekili çıkarmış olması, kamuoyunun genel eğiliminin ifadesi değildir. Türkiye’de uygulanan ve CHP ile AP’nin eseri olan seçim siteminin tabii sonucudur. Birlik Partisi, her şeye rağmen, Millet Meclisi’nde grup kuracak ve temsil ettiği toplumunun sorunlarını çözümlmek için her türlü mücadeleyi yapmaktan geri kalmayacaktır.²⁹¹ Denilerek seçim sistemi eleştirilmiş ve büyük partilerin kendi çıkarları doğrultusunda bir sitem inşa ettiklerini vurgulamışlardır.

Hüseyin Balan’ın Küçük Kurultayda ve ön seçimlere kadar her yerde, her zaman ve herkese karşı, “her ilde ön seçime girilecektir. Hiç bir yerden kontenjan adayı gösterilmeyecektir. Bende ön seçime gireceğim. Sözüm senettir. Namus sözü veriyorum” dediği halde bundan hemen dönerek başta kendisi olmak üzere kontenjandan adaylığını koymas ve yakınlarını lüzumsuz ve isabetsiz şekilde muhtelif illerden kontenjandan aday göstermesi ve kontenjan adaylığı meselesi ortaya çıkınca bir çok kıymetli partinin heder olmamak için ön seçimlere haklı olarak girememesi partiyi zayıflatmıştır.²⁹²

BP’nin 1969, 1973 ve 1977 parlamento seçim sonuçları harita 10,11, ve 12’de verilmektedir. Bu sonuçlar, adı geçen Alevi yerleşim birimleri hakkında burada zikredilen ifadeleri kısmen desteklemekte, ancak Alevi nüfusun bu illerdeki oranının tam bir yansımısını sunamamaktadır. BP seçmenlerinin arasında bu partiye

---

²⁹⁰ Cumhuriyet, 14 Ekim 1969

²⁹¹ a.g.g., 15 Ekim 1969

²⁹² Özbey, a.g.e., s.3

Alevilerin çıkarlarını hiç gözetmeden salt CHP'nin solunda diye oy vermiş kayda değer bir seçmen topluluğunun varlığı, herhalde söz konusu değildir. Böylece, BP oylarının Alevi oyları olduğu yorumunu yapmak mümkündür. Mamafih BP, her üç seçimde de, ülke genelinde aday çıkarmayı başaramamıştır. Aday belirlediği illerde dahi, Alevi oylarının ancak bir kısmını alabilmiştir. Tunceli ilindeki oy oranlarının düşüklüğü buna örnek gösterilebilir. BP'nin oy oranlarının ilden ile bariz farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Söz konusu illerdeki Alevi oranının tahminlerle sınırlı oluşu, yorum yapmayı güçleştirmektedir. BP'nin 1973 seçimlerinde Hatay, Kars, Tunceli, Elazığ, Bingöl ve Muş'ta elde ettiği sonuçların Çorum, Amasya, Tokat, Sivas ve Malatya'dakine göre geri oluşu, TBP'nin anadili Türkçe olmayan Alevilere, Arap Alevilere (Nusayrilere) ve Azeri Türklerine pek hitap edemediğini göstermektedir.

BP'nin seçim sonuçları, dikkate alındığında Doğu Anadolu dışındaki önemli Alevi yerleşim birimlerinin hangileri olduğu görülmektedir. Sivas (özellikle doğusundaki ilçeler), Çorum, Amasya, Tokat ve İçel'in doğusu.²⁹³

Sonuçlar bölgelere göre çok farklılık göstermektedir. BP, en fazla oyu İç ve Doğu Anadolu ile, dini açıdan karma nüfusun yaşadığı bölgelerde alırken, en yüksek oy oranına yüzde 16,7 ile Sivas'ta ulaşır.²⁹⁴

Hüseyin Balan 1969 Milletvekili Genel Seçimlerini değerlendirirken; bir çok eski partiye(YTP, MP, TİP gibi) göre daha iyi sonuç alınmasını kendilerinin başarılı göstermediğini belirterek, kendilerinin ekonomik güçlerinin olmaması diğer büyük partilerin (CHP ve AP) kendileri hakkında seçmenlere olumsuz propaganda yaptıklarını söylemiştir.²⁹⁵

Abdi İpekçi'nin yorumuna göre: *“Birlik Partisi Alevi vatandaşları temsillen siyaset alanına çıkmakta, onların dayanmakta ve onların oyunu blok halinde*

---

²⁹³ Schüler, a.g.e., s.174

²⁹⁴ Massicard,a.g.e., s.57

²⁹⁵ Abdi İpekçi, **Liderler Diyor ki**, Ant Yayınları, İstanbul,1969, s. 270

toplamaktadır.”²⁹⁶ Demiştir. Ancak sonuçlar bunun böyle olmadığını bütün Alevi oylarının Birlik Partisi’ne gitmediği görülmektedir.

Mustafa Timisi’nin daha sonra yaptığı bir demecinde 1969 seçimlerini değerlendirirken Milli Bakiye sistemini eleştirmiş ve bu sistemin seçim sonuçlarını olumsuz etkilediğini şöyle açıklamıştır:

“... 1969 seçim sonuçları incelendiğinde görülecektir ki: Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi ortalama 16 000 oya bir milletvekili çıkarırken Türkiye Birlik Partisi 32 000 oya bir milletvekili, Türkiye İşçi Partisi 123 000 oyla bir milletvekili ve Milliyetçi Hareket Partisi ise 275 000 oya bir milletvekili çıkarabilmişlerdir. Şayet Milli Bakiye sistemi cari olsa idi, 1969 seçim sonucunda Adalet Partisi tek başına iktidara gelemeyecekti. Açıkça görülmektedir ki seçim kanununda yapılan değişiklikler seçim sonuçlarının tayininde çok mühim rol oynamaktaydı.”

“Milletvekili aday yoklamalarının ise; vatandaşın anayasal-kutsal hakkı olan seçim yetkilerini sınırlandırmakta ve dolayısıyla milli iradeyi zedelemekte ve hem de türlü delege oyunları ile siyasi ahlakı büyük ölçüde dejenere etmektedir. Parası olan delegeye bir ölçüde hakim olmakta, listelerin sırasının menfaat pazarlarıyla pay edilmektedir.”

“Biz TBP olarak, dört yıldan beri seçim mevzuatındaki aksaklıkların giderilmesi için parlamentoda her türlü teşebbüsü yaptık ve kamuoyuna da zaman zaman bu görüşmelerimizi açıkladık. 12 Mart muhtırasında da bu hususa açıkça yer verilmiş idi. AP ve CHP kapalı kapılar ardında ince Bizans oyunları ile anlaşmaları sonucu ne yazık ki ciddi hiçbir sonuç alınmadan 1973 mahzurları ortaya çıkmış eski seçim kanunuyla gidilmektedir...”²⁹⁷

Ehlibeyti çağrıştıran 12 rakamının sembolleştirilmesi, sadece 12 kurucunun Alevilerden seçilmesi, ambleme 12 yıldız konulmasıyla sınırlı kalmadı. Parti,

²⁹⁶ Cumhuriyet, 24 Kasım 1969

²⁹⁷ Yeni Halkçı, 23 Ağustos 1973

programından, seçim beyannamelerine kadar hemen hemen her çalışmada, partinin görüşlerini 12 ile kategorize etme çabası içine girdi. Örneğin, 1969 yılındaki milletvekili genel seçimlerinde seçim beyannamesinin 12 ilkesi vardı. Bu 12 ilke şöyleydi:

- 1- Yatma tilki gölgesinde, ko yesin aslan seni,
- 2- Fakirin dostuyuz, zenginin düşmanı değil,
- 3- Hürriyet içinde kalkınmaya evet, hürriyetsiz ekmeğe hayır,
- 4- Yuvada dirlik, ülkede birlik
- 5- Demokratik toplumcu düzen içinde karma ekonomi
- 6- Özgür ve bağımsız Türkiye
- 7- Bölgesel dengesizliğe de, bölgeciliğe de paydos
- 8- Özel teşebbüse saygı, özel sömürüye savaş
- 9- Halktan esirgenen her şey halk için
- 10- Sanata ve sanatkara ilgi-köye ve köylüye ... 11- İşçinin güvenliği uygarlığın direği
- 12- Tek amacımız mutlu ve ileri Türkiye

“Türkiye'nin sorunları 4 kapıdan girilerek çözülecektir” diyerek, Alevi mitolojisinde insan-ı kamil olmanın aşamalarını oluşturan 4 kapıya (şariat- tarikat- marifet- hakikat) atıfta bulunan BP, ilkeleri, kuralları 12 ile ifade etme tutkusunu hiçbir dönemde terk etmedi. İlkelerin içeriği değişti ama ilke ne 11'e indi ne de 13'e çıktı. Nitekim partinin çizgisinin daha sol bir içerik kazandığı Timisi'nin döneminde bile partinin 12 ilkesi olduğu vurgulandı. Timisi'nin döneminde bu 12 ilke “Devrimcilik, Toplumculuk, Atatürkçülük, Demokrasi, Halkçılık, Devletçilik, Cumhuriyetçilik, Bağımsızlık, Özgürlükçülük, Laiklik, Eşitlik ve Yurtseverlik” olarak sıralandı.²⁹⁸

1969 Milletvekili Genel seçimlerinde Birlik Partisi'nin başarısız olmasını bir dizi nedenlerle açıklayan Cemal Özbey şöyle demektedir:

---

²⁹⁸ Ata, a.g.e.,s.91

“...Radyo konuşmalarının sadece Genel Başkan Hüseyin Balan ve Genel Sekreter Şemsi Belli'nin yapması Partiden başkasına konuşma hakkının tanınmaması. Keza miting ve diğer seçim konuşmalarında da sadece bu iki şahsın konuşması ve diğer Partililere konuşma hakkının tanınmaması da başarısızlığa sebep gösterilmiştir. Radyo konuşmalarında TİP'in sağında, CHP'nin solunda fakat her ikisinin de daha ilerde milliyetçi, halkçı, cumhuriyetçi, devrimci, reformcu, Türkçü, Atatürkçü, toplumcu (sosyal demokrat), birlikçi, beraberlikçi, Komünizme, emperyalizme, kapitalizme, gericilik bölücülük ve yobazlığa karşı olan bir parti olduğumuz iyice belirtilmemiştir. Memleket ve millet menfaatine olmak kayıt ve şartı ile tüm reformlara taraftar olduğumuz iyice ortaya konmamıştır.”

“Diyadinde reform isteğimiz, Yüksek İslam Enstitülerinin, İmam Hatip Okullarının ve Kuran Kurslarının memleket için zararlı bir hale soktukları açıkça belirtilmemiştir.”

“ Türkiye’de teşkilatlanmamız tamamlanmamıştır. Partimiz mensupları teşkilatımızın olmadığı yerlerde oy kullanamadıkları için Türkiye’de iştirak nispeti düşmüştür. Mesela üç milletvekilimizin kasabası olan Hacibektaş kazasında henüz ve maalesef teşkilat bu güne kadar kurulamamıştır. Bunlarda az oy almamıza neden olmuştur. Afiş ve sloganlar çok basit kalmıştır. Radyo konuşmalarında iktidardan çok muhalefet eleştirilmiştir.”

“Radyo konuşmalarında Türkiye’deki yobazlık olayları dile getirilmemiştir.”

“ Parti genel yönetim kurulu asil üye sayısı 31’den 11-12’ye düştüğü, genel başkan yardımcılıkları aylardan beri boşaldığı halde (genel saymanlık dahil) yerlerine yenileri getirilmemiştir. Partiyi iki kişi idare etmeye kalkışmıştır. İsmen mevcut, cismen mevcut ve boş bir kadro ile parti ve seçimi idareye kalkınca da işte böylece, 50 ila 150 milletvekili yerine 8 milletvekili ancak çıkarılabilmizdir.”

*“Balan’ın isabetsiz şekilde kontenjan adayı gösterdiği illerde teşkilat istifa etmiştir, Ankara, İzmir , Adana, Mersin, Erzincan, Maraş ilerimiz gibi ilerimizde de kontenjan adayı gösterilmiş olsa idi, o illerde de seçimleri kaybedecektik.”*²⁹⁹

Bütün partiler büyük kongre zamanları geldiği anda kongreleri yapmış, dinç ve dinamik bir kadro ile girmişlerdir. Anacak Birlik Partisi başta genel başkan ve genel sekreter olmak üzere birkaç kişiden ibaret kalan genel yönetim kurulumuz, seçimlerde kontenjandan milletvekili olmak için büyük kongreye gitmemişlerdir. Boş kadro ile partiyi ve seçimi idareye kalkışmışlardır. Bu durum siyasi partiler kanununun 10. ve tüzüğümüzün 22. maddesi göre parti büyük kongresi iki yıl içinde muhakkak suretle yapılır. Yapılmadığı takdirde Siyasi Partiler Kanununun 113. maddesi gereği partinin kapanması için Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Başsavcılığının talebi üzerine partiyi kapatır. İki yıllık müddetimiz 21.10.1969 tarihinde bittiği halde Genel Merkezin büyük kongreye gitmemiştir.³⁰⁰

Seçim sonucunda çıkardıkları 8 milletvekilinden üçü Hacı Bektaş soyundan olan Ulusoy ailesinden üç amca çocuğudur, bunlar; en küçükleri Kazım Ulusoy Amasya Milletvekili, ortancası Naki Ulusoy Çorum Milletvekili ve en büyükleri Yusuf Ulusoy Tokat Milletvekili önceki dönemlerde de Mecliste bulunmuş; 1954 seçimlerinde DP yine Tokat milletvekilliği yapmış Menderes’in yakın arkadaşymış ve 1965 yılında yapılan seçimde ise CHP’den Meclise girmiş, son olarak BP’ne katılmış. Daha önce Birinci Mecliste bulunan dedeleri Cemalettin Celebi ve Büyük Millet Meclisi’ne Reis Vekilliği de yapmış aynı zamanda, 35 yıllık politika hayatı var Ulusoy’ların. Üç milletvekilinin düşüncesi de “ne aşırı sağ ne aşırı sol” sloganıyla belirlenmiş o dönem.³⁰¹

1969 Milletvekili Genel Seçimleri’nde Birlik Partisi’nin bazı konulardaki görüşleri kısaca şöyleydi: Anayasa: cumhurbaşkanının tek dereceli seçimi için Anayasa değişikliğine taraftar olduklarını açıklamışlardır. Dış Ticaret: Dış Ticaret devletleşecektir. Milli Eğitim: Köy Enstitüleri ile öğretmenlik müessesesi yeniden

---

²⁹⁹ Özbey, a.g.e., ss.5-7

³⁰⁰ Özbey, a.g.e., ss.5-7

³⁰¹ **Hürriyet**, 10 Ekim 1969

kurulacak. Yurtlar açılacak, fakir üniversite öğrencilerinden harç alınmayacak, dini eğitim Türkçe yapılacak. Tarım Köy Sorunları: toprak ve tarım reformu en kısa zamanda gerçekleştirilecek. Her köyde tarım ve satış kooperatifleri kurulacak, yol su, elektrik, eğitim ve öğretmen ihtiyacı karşılanacak. Vergi: Vergi reformu yapılacak. En az geçim haddi yükseltilecek. Fakir halkın ihtiyaç maddelerinden vasıtalı vergi alınacak. Az gelirlilerden vergi alınmayacak, çok gelirliler için müterakki sistem uygulanacak. Tasarruf Bonoları kaldırılacak.³⁰²

Seçim yenilgisini Balan ekonomik nedenlere de bağlayarak: DP 40 Milyon civarında, CHP de 25 milyon civarında para harcamıştır. “Diyerek bizim harcamalar yanında çok büyük paralar harcamışlardır”. Diyerek ekonomik yetersizliğin seçimlerdeki başarısızlıklarına etken olduğunu söylemiştir.³⁰³

Abdi İpekçi'nin 24 Kasım 1969 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan yazısında Birlik Partisi'nin seçimlerde aldığı sonucu şu şekilde değerlendirmektedir:

“Siyaset alanına sesiz sedasız atılan, kurucuları ve yöneticileri arasında daha önce politika yapmış kişileri bulundurmayan Birlik Partisi, son seçimlerde aldığı sonuçla dikkatleri üzerine çekmiştir. Gerçekten de Birlik Partisi kısa geçmişine, tecrübesiz yöneticilerine rağmen YTP ve MHP ile birlikte şimdiye kadar daima iki büyük partiden sonra gelen Bölükbaşı'nın MP'sini ve kurulduğundan beri kendinden bahsettiren TİP'i geride bırakan bir gelişme göstermiştir. Gerçi Birlik Partisi yöneticileri alınan sonucu başarı saymamaktadırlar. Onlara göre grup kurmaya yetecek sayıda milletvekili çıkarmamak, ümitlerinin ve kamuoyunun değerlendirmesi farklıdır. Genel Başkanı Birlik Partisi'nin 8 milletvekili çıkarmakla umulmayan bir başarı kazandığı yönündedir.”³⁰⁴

Birlik Partisi'nin, Alevi vatandaşların oylarını toplaması aslında bu partinin Alevi vatandaşlarla ilgili iddialarının, yani onların hor görüldüğü, hakarete uğradığı, baskılara, eşitsizliklere hedef olduğu husussundaki iddiaların doğruluğunu ispatlar.

³⁰² Cumhuriyet, 10 Ekim 1969

³⁰³ Abdi İpekçi, **Liderler Diyor ki**, Ant Yayınları, İstanbul,1969, s. 269

³⁰⁴ Cumhuriyet, 24 Kasım 1969

Bu bakımından Birlik Partisi'ni suçlayacak yerde doğruluğu anlaşılan iddiaların üzerine eğilmek gerekir. Milli Birlik için tehlikeli gözükten Birlik Partisi'nin aslında Milli Birliğe aykırı bir durumun bulunduğunu ortaya çıkardığı dikkate alınmalıdır. Aslında Birlik Partisi'nin istediği bu aykırı durumun ortadan kaldırılması olduğuna göre partiyi bölücülükle suçlamak güçleşmektedir. Bununla beraber Birlik Partisi ne kadar birleştirici ve insancıl amaçlarla ortaya çıkarsa çıksın, yapacağı propaganda giderek özellikle Alevi vatandaşlar arasında bir Sünni düşmanlığını kışkırtmak tehlikesi taşıyacaktır. Ama bu tehlikeyi önlemenin yolu Birlik Partisi'ni suçlamak, hatta onu kapatmaya kalkışmak olamaz. Gerçekçi yol, vatandaşlar arasında Aleviler aleyhine bir ayırım yapılmasını önleyecek tedbirleri alabilmektir. Bu yapıldığı zaman, Birlik Partisi'nin getireceği düşünülen tehlikeler kendiliğinden önemiş olacak, ayrıca Anayasaya, insanlığa aykırı bir haksızlık da düzeltilecektir.³⁰⁵

2.6. Mustafa Timisi Dönemi

2.6.1. Birlik Partisi'nin II. Büyük Kongresi, Hüseyin Balan'ın Devrilmesi ve Mustafa Timisi'nin Genel Başkanlığı

Birlik Partisi'nin ikinci büyük kongresi 23 Kasım 1969 tarihinde Aydınlikevler'deki Aksu Düğün salonunda yapılmıştır. Kongreye GP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, AP Antalya Milletvekili İhsan Ataöv ve MHP Genel Sekreteri Mustafa Kemal Erkovalı katılmışlardı.³⁰⁶

Kongrenin açılış konuşmasını yapan Genel Başkan Hüseyin Balan partisinin bir gün mutlaka iktidara geleceğini öne sürmüştür. Genel seçimlere kadar olan parti stratejisini "gerilla harbi" stratejisine benzeten Balan, "...artık derlenip toplandık, bundan böyle muntazam savaş vereceğiz..."³⁰⁷ demektedir. Balan döneminde aktif bir siyasetin olmaması nedeniyle kongre döneminde keskin konuşmalar yaparak taraftar toplamaya çalışmıştır ancak bu da yeterli olmamıştır.

---

³⁰⁵ a.g.g., 24 Kasım 1969

³⁰⁶ **Yeni Gazete**, 24 Kasım 1969

³⁰⁷ **Cumhuriyet**, 24 Kasım 1969; Bkz. **Yeni Gazete**, 24 Kasım 1969

Balan konuşmasından önce yapılan başkanlık divanı seçimleri sırasında bazı itişip kakışmalar ve münakaşalar olmuş, ancak bunlar fazla büyütülmeden bastırılmıştır. Balan konuşmasında özetle şöyle demiştir:

“...Ana davamız asırlar boyunca hor ve hakir görülmüş, hak ve özgürlükleri verilmemiş, bölücü bir tutumla dini inançları kınanmış, ikinci sınıf vatandaş durumuna itilmiş muzdarip insanları Anayasanın öngördüğü fırsat ve hak eşitliğine kavuşturmaktır; onlara bu vatanın nimetlerinden nasibini alma hakkı sağlamak ve manevi inançlarına saygı gösterilmesini mümkün kılmaktır. Bu amaca mutlaka ulaşacağız...”

“...Arabaya taş koyduk bu biz bu yola baş koyduk” sözleriyle konuşmasını bitirmiştir.³⁰⁸ Konuşmadan sonra oylamaya geçilmiştir.

Birlik Partisi II. Büyük Kongresinde Genel Başkanlığa Sivas Milletvekili Mustafa Timisi seçilmiştir. Oylamaya 262 delege katılmış, eski Başkan Hüseyin Balan 108 oy alırken, Timisi 151 oy almıştır. 2 oy iptal edilmiştir. 1 oy da boş bırakılmıştır. Oy tasnifi yapılırken, rakibinin arayı açtığını gören Balan, kendisini tebrik etmeden salondan ayrılmıştır.³⁰⁹

Birlik Partisi Genel Başkanlığı'na seçilen Sivas Milletvekili Mustafa Timisi 1936 yılında Sivas'a bağlı Divriği ilçesinin Timisi köyünde doğmuştur. Orta öğretimini Divriği'de yapan Timisi, daha sonra Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nden mezun olmuştur. Askerlik görevinden sonra, Bayındırlık Bakanlığı Müfettişliği yapan Mustafa Timisi evli ve dört çocuk babasıdır.³¹⁰

Timisi, 1963 yılında Diyanet'te Alevi Masası kurulması konusu gündeme geldiğinde sağcı basının³¹¹ Aleviler aleyhine kampanya başlatması üzerine

³⁰⁸ Cumhuriyet, 24 Kasım 1969; Bkz. Yeni Gazete, 24 Kasım 1969

³⁰⁹ Halka ve Olaylara Tercüman, 25 Kasım 1969; Cumhuriyet, 24 Kasım 1969

³¹⁰ Cumhuriyet, 24 Kasım 1969

³¹¹ Bkz. Yeni İstanbul, 20-28.03.1963; Adalet, 20-28.03.1963 İstiklal, 20-28.03.1963. Dönemin sağcı basını olarak Alevilikle ilgili en sert açıklamaların, yorumların yapıldığı gazeteler bu üç gazete olmuştur. Aynı zamanda yapılan bu olumsuz eleştiriye karşılık en fazla tepkiyi gören gazetelerdir. Özellikle Aleviliğin Diyanet İşleri Başkanlığı içinde bir müdürlükle temsil edilmesi için verilen tasarıdan sonra Aleviliğe hakarete varan yorumlar yapılmıştır.

üniversite gençliğinin tepkisini örgütleyen ve bildiri yayınlayan dört kişiden biriydi. Partinin kuruluş sürecinde yer alan ancak Bayındırlık Bakanlığı'ndaki müfettişlik görevi nedeniyle aktif görev üstlenmeyen Timisi, gelişmeleri bir süre dışarıda kalarak izlemiş, bu arada kardeşi Hasan Timisi GYK'ya girmişti. Timisi, üç yıllık bir partinin aradığı türden, heyecanlı, genç ve dinamik bir yüzdü. Kimi özellikleriyle dikkat çekiciydi ve bu özellikleri, basının ilgisini üzerine toplayacak denli belirgindi. Ankara'daki Alevilerin, özellikle de Sivas Divriği kökenlilerin yoğunlaştığı bir bölge olan Tuzluçayır'da Timisi, muhtar ağabeyi ile birlikte dört odalı, derme çatma bir gecekonduda yaşıyordu ve telefonu olmayan tek parlamenterdi. Bir genel başkanın, o dönemlerde yolu, suyu, elektriği bulunmayan, çamur ve tozdan geçilmeyen bir bölgede yaşaması doğal olarak pek de alışılmış bir durum değildi.³¹²

Mustafa Timisi Genel Başkan seçilene kadar en genç genel başkan unvanı TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'a (34 yaşındaydı) aitti, ancak Timisi bu unvanı Aybar'ın elinden aldı. Timisi Genel Başkan seçilirken 33 yaşındaydı. Timisi'nin politik yaşı herkesten küçüktü. Daha politikada altı ayını doldurmamıştı. Genel başkanlıktan altı ay önce devlet memuruydu. 2 Haziranda politikaya atılmaya karar vermiş önce milletvekili olmuş sonra da kısa sürede genel başkan olmuştu. Timisi o dönemde telefonu olmayan tek parlamenterdir, kardeşi mahalle muhtarıdır. Timisi Ankara'ya 15 yıl önce gelmiş ve Tuzluçayır'daki gecekonduda 14 kişi yaşamıştır. Daha lise öğrencisiyken evlenmiş ve yüksek öğrenimini 1962 yılında tamamlamıştır.³¹³

Koyu bir Atatürkçü olan Timisi, Cumhuriyet Devri'nde ismini aldığı köyünde doğmuş, Atatürk'ü okumuş, bellemiş ve aşık olmuş. Yeni görevine başladığı ilk gün hep Atatürk'ten bahsetmişti. BP'ye Alevi partisi denmesinden şikayetçiydi. *"Partimizi bir mezhepçi parti olarak nitelermeleri çok ağrıma gidiyor. Biz şartlandırılmış kafalar taşıyan insanlar değiliz"* demiştir.³¹⁴

---

³¹² Kelime Ata, **Alevilerin İlk Siyasal Denemesi Türkiye Birlik Partisi (1966-1980)**, Kelime Yayınevi, Ankara, 2007, s.198

³¹³ **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1969

³¹⁴ a.g.g., 26 Kasım 1969

Timisi'nin liderliğinde Birlik Partisi daha dinamik ve radikal bir parti haline geldi.³¹⁵ Timisi, partisine Alevi partisi denmesinden rahatsızlık duymakta ve şöyle demektedir:

“Alevi Partisi demeyin;

..gerçi BP'ye oy verenler özellikle Alevilerdir. Ama bu onların BP'nin mezhepçi olduğuna kanıt değildir. Partinin temeli samimi Atatürkçülüğe, laiklik anlayışına yakındır. Zira onlar inançlarından dolayı yüzyıllardır hor görülmüşlerdir. Arap emperyalizminin altında boğulmuşlardır. Atatürk onların meselelerine temelde inmiş ancak bunların yaşatıcısı olarak ortaya çıkan siyasi partiler bu ülkelere ihanet etmişlerdir. Bütün suçlamalar AP ile CHP'nin oyunudur. Zaten onları biz gizli bir ittifak halinde görüyoruz...”³¹⁶

“Kamuoyu şunu çok iyi bilmelidir ki: BP Alevi Partisi değildir. BP halkın Partisidir. Türkiye'nin kaderini elinde tutan iki büyük siyasi parti (AP, CHP) BP'nin halka yanlış tanıtma çabası içerisine girmiştir. BP gerçek Atatürkçü Partidir. Temelinde Atatürk İlkeleri yatan, her şeyi halk için kabul eden bir siyasal kuruluştur.”³¹⁷

İlk iş olarak Anıtkabir'e gidip Atatürk'e saygı duruşunda bulunacağını söylemiştir.

Timisi, eski Genel Başkan Balan ile temel meselelerde çatışma olmadığını ancak Balan'ın bazı kişisel düşüncelerinin şimdiye kadar partiye mal edildiğini söylemiştir. Seçimlere katılım oranının az oluşunu, aydınların aradıkları partiyi bulamamalarına bağlayan Timisi, *“biz aydın, münevver grubumuzun BP'yi mezhepçi değil, Atatürkçü parti olarak görmelerini ve politikaya niyetleri varsa aramıza katılmalarını istiyoruz”* demiştir.³¹⁸ Aydın kesim, Alevilerin yoğunlukta olması ve partinin Alevi partisi görünümü içinde olmasından dolayı ilk dönemlerde partiden ayrıışmışlardı. Timisi, Genel Başkan seçildikten sonra kapılarını aydınlara açıp, *“biz*

³¹⁵ Feroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s.379

³¹⁶ a.g.g., 26 Kasım 1969

³¹⁷ **Yeni Gazete**, 25 Kasım 1969

³¹⁸ **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1969

mezhepçi değil Atatürkçüyüz” söylemi geliştirerek aydınları partiye çekmeye çalışmıştır.

Yaptığı açıklamayla gecekondudan çıkmayacağını da özellikle belirtmiştir. Halen gecekonduların ıslahı konusunda bir çalışmanın içinde bulunduğunu belirtmiştir. 1954 Ankara'nın Tuzluçayır semtinde yaptığı gecekondusundan başka bir malı olmadığını, halen tapusuz olan evinde İpragaz kullandıklarını ve telefon almak için yeni müracaat ettiğini anlatan Timisi, kendisinin *“Alevi bir anne ve babadan dünyaya gelmişim, ancak benim Alevi olup olmadığım Allah'la benim aramda olan bir meseledir.”* diyerek dikkat çekmiştir.³¹⁹ Timisi bu demeciyle din ve vicdan özgürlüğünün önemini altını çizmektedir. Demeçte aynı zamanda 1961 Anayasasının 19. maddesi³²⁰ nde yer alan din ve vicdan özgürlüğünü güvenceleyen ve uygulamada Diyanet İşleri gibi sadece bir mezhebi ön plana çıkararak kurumun tekeliyle sınırlanan maddeye de dikkat çekmektedir.

Timisi'nin gecekondu mahallesinden çıkması ve 14 kişi ile aynı evde kalması yadırganmıştır. Ancak basının bu ve buna benzer haber yapması alışıla gelen bir siyasi parti lideri olmadığını gösteriyordu. Taşradan göç eden, yoksul gecekondu mahallesinde oturan, halkın içinden; yoksulluk ve yokluğun ne olduğunu bilen, 33 yaşında en genç parti lideriydi Timisi. Basının vurgu yaptığı bir diğer yönü ise dini söylemleriydi. Ezilen halktan, yoksul, haksızlığa uğrayan

---

³¹⁹ **Halka ve Olaylara Tercüman**, 28 Kasım 1969

³²⁰ Bkz. 1961 Anayasası: MADDE 19:

IV. Düşünce ve İnanç Hak ve Hürriyetleri

a) Vicdan ve Din Hürriyeti

Madde 19- (20.9.1971-1488) (3) Herkes, vicdan ve dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Kamu düzenine veya genel ahlâka veya bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dinî âyîn ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dinî âyîn ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse, dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz. Din eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanûnî temsilcilerinin isteğine bağlıdır. Kimse, Devletin sosyal, iktisâdî, siyasî veya hukûkî temel düzenini, kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya şahsi çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla, her ne suretle olursa olsun, dinî veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yolda kışkırtan gerçek ve tüzel kişiler hakkında, kanunun gösterdiği hükümler uygulanır ve siyasi partiler Anayasa Mahkemesince temelli kapatılır.

halktan söz etmesi de “sol” söylemlerin ön planda olacağını ve bu söylemlerle hareket edileceğinin izlenimini ortaya koyuyordu.³²¹

Timisi, içinden çıktığı toplumun sosyo-ekonomik özelliklerini taşıyan bir prototip olarak ortaya çıkarken, siyaset dünyasında halk adamı kalıbına rahatlıkla oturtuldu ve “*Gecekondu başkanı çıktı*” başlıklarının altında, Timisi'nin beyaz badanalı, 4 odalı gecekonduyunun fotoğrafları yer aldı. Haberlerde, köyevi şekilde dekore edilen gecekondu, ayrıntılı şekilde tasvir edilirken, duvarda Hz. Ali'nin temsili resminin bulunduğu özellikle belirtildi. Timisi de, bu kişisel durumunu gecekondululardan hiç de farklı olmadığını göstermek için ön plana çıkardı ve “*Gecekondu olmak gurur vericidir. Biz köy çocuğuyuz. Çankaya'dan Kavaklıdere'den gelme genel başkan değiliz*” deyip, hem siyasetin elit kesimini yerd hem de gecekondu halkıyla özdeşlik sağladı. “Gecekondu çıkan genel başkanın” partiye dinamizm ve farklı bir söylem kazandıracığı, kongreden hemen sonra yaptığı açıklamayla anlaşıldı. “*Emperyalizm*” sözcüğünü rahatça kullandı;

“ *Partinin temelinde vatanseverlik, samimi Atatürkçülük ve laiklik anlayışı hakimdir. Onlar inançlarından dolayı yüzyıllardır hor görülmüşlerdir. Arap emperyalizminin altında boğulmuşlardır.*” diyen CHP ve AP'nin Birlik partisi'ni halka yanlış tanıtma çabası içinde olduğuna vurgu yapan Timisi, farklı bir döneme girildiğinin ipuçlarını da verdi. Timisi'ye göre, artık “*kişisel faaliyetler yerine kadro çalışması*” yapılacak, o güne kadar yapılamayan “*parti politikalarının halka intikal*” sağlanacak, “*Yüzde yüz halkçılık prensibinden hareketle sömürü ve istismarın karşısında olarak sosyal devlet kavramının gereği olan imkan ve fırsat eşitliği*” için mücadele verilecekti. Bazı milletvekilleriyle temasta olduğunu söyleyen Timisi'nin bir başka vaadi daha vardı. O vaat de “*Çok yakın bir gelecekte Millet Meclisi'nde grup oluşturmaktı*”. Partinin söylem ve pratiğinde ciddi değişikliklerin olacağını, Alevilerin dışındaki kesimlere açılacağını ipucunu bu sözleriyle veren Timisi'nin genel başkanlığı, farklı bir dönemin başlangıcına işaretledi. Berkman ve Balan dönemi, hem söylem

---

³²¹ Ata, a.g.e. , ss.199-200

hem de eylem yönünden oldukça tutuk geçmişti. Özellikle Balan zamanında BP, AP'nin kontrol edip yönlendirdiği bir yapıya dönüşmüş, pasif bir politika izlemiş ve sadece Alevilere dönük bir çalışma yürüterek dar bir alana hapsolmüştü. Timisi, şimdi o dar alandan çıkıp, partiyi sola açmak isteyecek ve yeni açılıma uygun program için de TİP kökenli Orhan Arsal'a görev verecekti.³²²

Timisi; Birlik Partisi'nin kuruluş aşamasında yanlış kurulduğunu, bütünlüyci olamadığını, Cemal Özbey'in Partinin kuruluşunda acele ettiğini kuruluş aşamasında aydınların ve toplumun diğer kesimlerinin de katılımının sağlanamadığı için geniş tabanlı bir partinin kurulamadığını söylemiştir. Daha sonraki dönemde özellikle kendi döneminde ise yapılan çalışmaların yetersiz kaldığını; *“temelde yanlışlığın yapılmasından dolayı sonraki çabalar fayda sağlayamamıştır.”* demiştir. Özellikle CHP'nin “Ortanın Solu” politikasıyla güçlendiğini ve CHP karşısında merkezde çoğunluğu sağlayacak bir yönelimin sağlanamadığını söylemiştir.³²³

Timisi'nin Genel Başkanlığı döneminde BP Genel Yönetim Kurulu'na seçilenler şunlardır:

Hüseyin Balan, A. Naki Ulusoy, Yusuf Ulusoy, Kazım Ulusoy, Haydar Özdemir, Mustafa Timisi, Sami İlhan, Hüseyin Çınar, Doğan Doğan, Şemsi Belli , Orhan Arsal, Abedin Özgünay, Hasan Altuntaş, Taki Davutoğlu, Şevket Demircioğlu, Hüseyin Aslan, Paşa Bozbey, Kadri Özcan, Hüseyin Lüle, İlyas Aktolgalı, Faik Özbal, İsmail Poyraz, Ali Doğan, Şefik Kargıner, Ali İlhan, Cevdet Erdoğan, Kemal Kelekçi, Ali Demirkılıç, Hüseyin Balabanlı, Bektaş Balıktaş.

Yüksek Haysiyet Divanı Üyeleri:

Feyzullah Ulusoy, Kasım Bayar, Muzaffer Emiroğlu, Nihat Berikol, Ali Ünal, Mustafa Öneş, Hüseyin Bal, Mustafa Kemal Boğa, Ali Karaoğlan.³²⁴

---

³²² Ata, a.g.e. , ss.199-200

³²³ **Mustafa Timisi ile Yapılan Röportaj**, 08.08.2007

³²⁴ **Cumhuriyet**, 24 Kasım 1969

Birlik Partisi'nin 3. büyük kongresi 27.11.1971 tarihinde, saat 10:00 da, Yıba Salonu'nda yapılmıştır. Yapılan Başkanlık Divan seçimlerinde Kongre Başkanlığı'na İstanbul İl Başkanı Emekli General Esengin ve Başkan Yardımcılığı'na da Ali Rıza Sağday ve Ahmet Babaoğlu seçilmiştir. İl Kongresi yaparak teşkilatlarını tamamlamış 17 ilin 471 delegesinin katıldığı kongrede henüz kuruluş halindeki 15 ilin temsilcileri de izleyici olarak bulunmuştur.³²⁵

Kurultayda partiyle ilgili vurgu yapılan, vaat edilen söylem şöyledi: *“Biz Birlik Partisi olarak, her türlü tertip, oyun ve ihanetlere rağmen dünyada en geri kalmış bir duruma düşürmüş olan, milletimizi büyük sosyal problemler altında perişan bir halde bırakan grupların, siyasi kadroların egemenliğini kıracağız. Bu uğurda sonuna kadar mücadele edeceğiz. Bu mücadele halk olarak, kendi insanca yaşamamız mücadelesidir.”*³²⁶

Mustafa Timisi ikinci kez 14.02.1970'de 2. Kurultay'da, üçüncü kez 27.11.1971 tarihinde, dördüncü kez 23-24. 12.1973'teki 4. Kurultay'da ve beşinci kez 27-28. 1975 tarihindeki 5. Olağan Kongresi'nde seçilmiştir. E.G.M. 05.01.1976 Tarih, 005652 sayılı belge, Mustafa Timisi'nin 6. Büyük Kongre'de de tekrar seçildiği göstermektedir.³²⁷

2.6.2. Mustafa Timisi ile Başlayan Sol Dalga ve Bunun Program ile Tüzüğe Yansımaları

Sol hareketler Alevilerin şahsında kendilerine doğal müttefikler bulduklarını düşünmektedirler. Aleviler, hem ekonomik açıdan görece geri kalmışlığın hem de marjinalleştirilmiş bir topluluk olmalarının çifte etkisiyle tıpkı Kürtler gibi, Marksist mesaja karşı daha duyarlıdırlar. Alevi ve Kürt gençliğinin büyük bir bölümü bu eşitlikçi ideolojiye yönelir. Ayrımcılığın sona ereceğini umut etmektedirler.³²⁸ Alevilerin sola yönelmesi ve bunun Marksizm

³²⁵ **Yeni Halkçı**, 27 Kasım 1971

³²⁶ a.g.g., 27 Kasım 1971

³²⁷ Kaynar, a.g.e., s. 145

³²⁸ Massicard, a.g.e., ss.59-62

ile ilişkilmesi Birlik Partisi'nin sola yönelmesinde etkili olan etmenlerden biridir.

Genel olarak Alevilerin “sol” ile ilişkilendirilerek, hatta çoğunlukla “sol” a denk görülerek değerlendirildiği bilinmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber laiklik politikalarının kararlı bir şekilde uygulanması, hem Osmanlı Devleti'nin hiyerarşik milletler sisteminde bir yeri olmayan hem de resmîyetin Ortodoks İslam'î niteliğiyle uyuşmayan heterodoks toplumların (Alevilerin) statülerinde bir yükselişi beraberinde getirmiştir.³²⁹

Ayrıca birçok Alevi de hemen hemen zorla sola yönelir. Siyasal kutuplaşma öyle bir hal alır ki, inançları veya oportünizmi nedeniyle, çeşitli baskılardan kurtulmak için, sağda olmak olanaksızlaşır. Kararsızlar ya taraf olmak ya da kaçmak ve gizlenmek zorundadır; yoksa ortadan kaldırılırlar. Ayrıca yaşanan gerginlik ve çatışmalar, kentlerin ve mahallelerin mezhepsel veya siyasal ölçütlere göre coğrafi olarak türdeşleşmesine yol açmıştır. Aleviler, İç Anadolu'nun karma kentlerinden, özellikle de tehditlerin ve sürtüşmelerin yaşandığı kentlerden kaçıp, metropollerin varoşlarına sığınır. Düşman bir çevrede şiddete maruz kalmak korkusuyla, sofu bir mahallede yaşamayı tercih ederler. Ama bu mahalleler de toprak ve konut dağıtımını denetimleri altında tutan, hatta kimi zaman mahalleye giriş ve çıkışları ve mahalle sakinlerinin toplumsallaşma biçimlerini de denetleyen, örneğin bazı gazeteleri yasaklayan militanların elindedir. Siyasal grupçuklar bazı nüfus topluluklarını özellikle de çeşitli olanaklara erişim aracılığıyla kendilerine bağımlı hale getirirler. O sırada metropoller, radikal grupların himayesindeki kurtarılmış bölgelere bölünmüş durumdadır; iletişim ağları kapanmış ve cemaatleşmişlerdir. Bu sürece birçok şiddet eylemi eşlik eder.³³⁰

Timisi dönemine bakıldığında dünyada ve Türkiye'de bir sol dalga yükselişteydi. Aslında bu dönemde mevcut bulunan siyasal yapı, görece

---

³²⁹ Murat Okan, **Türkiye'de Alevilik Antropolojik Bir Yaklaşım**, İmge Yayınları, Ankara, 2004, ss. 93-94

³³⁰ Massicard, a.g.e. , ss.59-62

özgürlüklerden beslenen, 1961 Anayasasının sağladığı rahat bir ortama sahipti. Ancak daha önceki Genel Başkanlar bundan pek de etkilenmediler.

Hem sol hem sağ için öncekine nazaran daha geniş bir siyasal faaliyet yelpazesine izin vermiş olması bakımından, yeni anayasa eskisinden çok daha fazla liberaldi. Eski Kemalist kalıbın açıkça dışında kalarak ortaya çıkan ilk parti, Türkiye İşçi Partisi idi. Parti Şubat 1961'de bazı sendikacılar tarafından kurulmuştu ama partinin hemen tüm yaşamı boyunca etkin ve sürükleyici kişisi, yazar, hukukçu ve eski öğretim üyesi Mehmet Ali Aybar olacaktı. Varlığıyla, öteki partileri ideolojik açıdan kendilerini daha açık seçik tanımlamaya da zorladı. 1960'larda TİP birçok genç entelektüelin desteğini almış ve sonradan çok sayıda gruba bölünecek olan Türk soluna bir çeşit laboratuvar vazifesini görmüştü.³³¹ Daha sonraki dönemde Timisi'nin TİP ile girdiği seçim ittifakıyla politik duruş olarak bir yakınlığının olduğunu her iki tarafın demeçlerinden de anlıyoruz. Timisi ile beraber Birlik Partisi'nin özellikle ekonomik alanda Devletçi ve Halkçı-Toplumcu söylemleri ön plandaydı.

Timisi “...ekonomide esas kamu sektörüdür.” “..üretim araçları üzerinde toplumun tam egemenliği gereklidir...” Divriği’de devletçilik anlayışını açıklayan TBP Genel Başkanı “...ekonomide kapitalist ilişkilere temelde karşı olduklarını..” söyledi.³³²

BP'nin diğer önemli bir karakteristiği de onun devletçilik özelliğidir. Devletçilik de her sosyal kavram gibi doğal olarak sınıfsal bir içeriğe sahiptir. Devlet kapitalizmi ancak özel sermayenin geliştirilmesi, güçlendirmesi anlamındadır. BP buna temelde karşıdır. İster devlet kapitalizmi, ister özel sektör kapitalizmi, ister bunların karışımı olan her türlü kapitalizm biçimine karşıdır. Başka bir deyişle, kapitalist üretim ilişkisiyle belirlenen kapitalist düzene karşıdır. Zaten sınıflı toplumlarda, devletin niteliğinin, fonksiyonunun ve amacının hakim sınıf tarafından belirleneceği bilimsel bir gerçektir. Dolayısıyla emekçi kitlelerin söz ve hak sahibi olduğu bir toplumda devlet de bu kitlelerin, daha doğrusu çoğunluk olan halkın çıkarları doğrultusunda çalışacaktır. Bu anlamda yani, emekçi kitlelerden yana planlı

³³¹ Zürcher, a.g.e., s.359

³³² **Yeni Halkçı**, 29 Eylül 1973

bir devletçilik ilke olarak BP'nin programında yer alır.³³³ Parti programında sosyal adalet ve hatta sosyalist üretim ilişkisi gelişkin bir ekonomik ve sosyal altyapının sağlanması hedeflenmiştir. Kuruluşundaki, Hasan Tahsin Berkman dönemindeki genel düşüncenin Balan ve Timisi ile nasıl bir evrim gösterdiğini sağdan sola bir yönelmenin olduğunu görüyoruz.

Timisi döneminde BP'nin Demokratik-Sol anlayışı şöyleydi: Demokratik-Sol her şeyden önce bir dünya görüşünü temsil eden bilimsel bir toplumculuk anlayışıdır. Demokratik-Sol teorik olarak, toplumdaki sosyal, ekonomik ve politik olayları materyalist olarak ele alan ve tarihsel bir süreç içerisinde belirli bir üretim biçimine bağlı olarak, diyalektik açıdan yorumlayan bir anlayıştır. Pratik olarak ise Demokratik-Sol toplumdaki ezilen, sömürülen, işçi , köylü dar gelirli sınıfların nihai kurtuluşlarının gerçekleştirilmesinde önemli ve aktif bir rol oynar. Demokratik-Sol kitlelere mal oldukça maddi bir güç haline gelir ve yürütülen kurtuluş mücadelesi, daha geniş boyutlara ulaşarak, hızlandırıcı yönde etkilenmiş olur. Demokratik-Sol politik açıdan işçi-köylü ve dar gelirli kitlelerin demokratik olarak parlamentoda temsil edilmesi ve bunların sözcülüğün yapılması demektir.³³⁴

Timisi ile gelen sol algılayış sosyalist ideolojiye yakın bir duruş sergilemekte ancak bu anlayışın sosyalizm olmadığı vurgulanmaktaydı. 1973 yılında yayımlanan seçim beyannamesinde bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“...İçinde bulunduğumuz seçim dönemin hedefi sosyalist bir partinin kuruluşu değil, seçimden istifade ederek ilerici güçler arasında bir güç birliğine gitmek ve seçim sonrası için güçlü bir muhalefeti yaratmaktadır. Bu muhalefet, özünde tekelci güçlere karşı, anti-emperyalist ve demokratik bir nitelik taşımak zorundadır. Kısaca, seçim, solun var olma göstergesidir. Ve parlamenter bir mücadeleyi genişletme aracıdır.”

“Bu günkü devrimci mücadelenin hedefi solu tasfiyeye yönelik tekelci ve gerici güçlere karşı geliştirilecek demokrasi ve bağımsız mücadelesinin gereği olan

³³³ a.g.g., 29 Eylül 1973

³³⁴ **Türkiye Birlik Partisi, 1973 Seçim Bildirgesi**, ss.8-9

*geniş cepheli demokratik güç birliğinin yaratılmasıdır. Bu güç birliğinde tüm demokratik ve ilerici güçlerin yeri vardır.”*³³⁵

Ülkemizde Demokratik-Sol’un amacını “*BAĞIMSIZ VE DEMOKRATİK TÜRKİYE YARATMAK*” diye tanımlarsak, Demokratik-Sol’un ilk hedefinin gerici ve sağcı egemen güçlere karşı, işçi-köylü ve dar gelirli kitlelerden oluşan halkımızın, bütün alanlarda bu sağ-cepheye karşı demokrasi mücadelesi olduğunu belirtmek gerekir.³³⁶

Timisi bu noktada “*izin verirsiniz, programımızdan bazı örnekler vereceğim o zaman partimizin yerini anlamak kolaylaşacak ve duygusal yargıların bir yakıştırma olduğu görülecek*” diyordu; BP’nin programı geçekten devrimci bir programdır. Örneğin toplumculuk ilkesi şöyle açıklanmaktadır: BP’nin temsil ettiği toplumculuktaki tekelci kapitalist veya devlet sermayeciliği şeklinde olsun zulüm ve sömürü düzenin büründüğü her biçime karşı durur. Kar peşinde koşan kapitalist sistemin bencilliği yerine, ekonomik çabayı kamu yararına bir hizmet sayan toplumcu düşüncüyü geliştirmeye çalışır. Toplumculuk; horlanan, ezilen , sömürülen kişileri özgürlüğe, insanlık onuruna kavuşturan tek yoldur. TBP , medeni ve iktisadi eşitliği gerçekleştirmek için mücadele edenlerin toplandığı yerdir. İşçileri, ırgatları kapitalistlerin zincirinden kurtaracak. Kapitalist, teorik açıdan ister ıslah kabul eder, ister etmez olsun, onun fırsatçı imtiyazına son verecek toplumcu düşünce kendinden gerçekleşmeyeceği için işçi köylü, dar gelirli ve aydınların ortak çabasının şart olduğu meydandadır. Sermaye sahipleri çalışanların üzerindeki tahakkümlerini, ücret köleliği yoluyla sürdürdüklerinden bu hakimiyeti kırmak için mülkiyetinin tek tek bireysel ellerde toplanmasına engel olmak gerekir. Toplumcular, hedeflerine ancak bütün çalışanları siyasal bir birlik haline sokarak ulaşabilir.³³⁷

21 Temmuz 1973 tarihinde İstanbul’da yaptığı açıklamada “*bizim yerimiz solun kanuni çizgisidir*” diyerek sözlerine şöyle devam etmiştir: “*...Türkiye bu gün büyük bir bunalımın içindedir. 600 000 ailenin yıllık geliri 300 lirayı geçmemektedir.*

---

³³⁵ a.g.e., s.7

³³⁶ a.g.e., s.10

³³⁷ **Yeni Halkçı**, 11 Ağustos 1973

Anadolu köylüsü 400 yıl önceki ilkel hayatı yaşamaktadır. Demokrasiyi azımsamakta olan grup varlığını kendi çıkarları doğrultusunda yıllardır sürdürmüştür. 1961 Anayasasını uygulamıştır. Toplumun zinde güçlerini kendi içinde bölmüş, birbirine düşürmüştür. Türkiye Birlik Partisi olarak yoksul halkın kavgasını yapabilecek bir kuvvetle parlamentoya girersek bu, güzel günlerin başlangıcı olacaktır. Solun içinde ...”³³⁸

Daha önce tüzüğünde yer alan Birlik Partisi aşırılıkların karşısındadır. “Ayrımcılığın, bölücülüğün, aşırı sağın, aşırı solun, Komünizmin, Emperyalizmin, Faşizmin, Nazizmin, her türlü dikta rejiminin karşısında olmak ve bunlarla mücadele etmek (Madde-2)”³³⁹ ilkesi daha sonraki dönemde şöyle değiştirilmiştir. “ Türkiye Birlik Partisi; Emperyalizme, Faşizme, Feodalizme karşı olan Türkiye halkının devrimci, demokratik nitelikte olan bunun sonucu olarak da bağımsız ve demokrasiden yana bir partidir.”³⁴⁰ Yapılan bu değişiklik Partinin “sol” a nasıl evirildiğini kanıtlayan önemli bir kanıttır.

2.6.3. 12 Mart 1971, Birlik Partisi’nin III. Büyük Kongresi ve Birlik Partisi’nden Türkiye Birlik Partisi’ne

12 mart 1971 askeri müdahalesi Türkiye’de yaşayan insanların çoğu için sürpriz olmadı ancak darbenin niteliğini ve alacağı yönü bilen pek az kişi vardı. Hareketin kolektif niteliği silahlı kuvvetlerdeki hangi hizbin inisiyatifi ele aldığını ayırt etmeyi zorlaştırdı. Liberal entelijansiya, inisiyatifin, 1961 anayasasının öngördüğü reformların uygulanmasından yana olan hava kuvvetleri komutanı Muhsin Batur’un önderliğindeki radikal-reformist kanatta olduğunu düşünüyordu. Muhtıra, bu türden umutları doğrular gibiydi. Komutanlar, “ülkemizi, anarşiye, kardeş kavgasına, toplumsal ve ekonomik karışıklığa” sürüklemekten sorumlu tuttuğu hükümetin istifasını talep ettikten sonra, “mevcut anarşik ortamı ortadan kaldıracak, Atatürk’ün görüşleri ışığında anayasasının öngördüğü reform yasalarını

³³⁸ a.g.g., 21 Ağustos 1973

³³⁹ **Türkiye Birlik Partisi Tüzük ve Programı**, Gutenberg Matbaası, Ankara, 1972, s.2

³⁴⁰ **Türkiye Birlik Partisi Tüzük ve Programı**, Zafer Matbaacılık Tesisleri, Ankara, 1980, s.75 , Tüzük ve Programı partinin 19-20 Nisan tarihleri arasında yaptığı 7. Büyük Kurultayında delegeler tarafından onanmış değişimleri içeren basımıdır.

çıkarmak, güçlü ve itibarlı bir hükümetin demokratik ilkeler çerçevesinde kurulması”nı istiyorlardı.³⁴¹

27 Ekim’de Korutürk, Ecevit’e hükümeti kurma görevini verdi. Özellikle iş çevreleri iki büyük partinin (CHP-AP) koalisyon kurmasını istiyordu. Ancak Demirel muhalefette kalmayı tercih etti. Bozbeyli’de Ecevit’le böyle bir oluşuma sıcak bakmıyordu. CHP, MSP ile koalisyona kurdu. Aslında bu iki partinin birlikteliği Türk demokrasi tarihi için bir ilk sayılırdı. Çünkü her iki parti de tabanları ve görüşleri bir çok konuda zıtlık oluşturmalarına rağmen bu birlikteliği sağlamıştı.

Bu dönemde, Komandolar’ın ya da Milliyetçi Hareket Partisi’nin gençlik hareketlerine bağlı militanların, kendilerine verilen isimle Bozkurtların kullanılması demokratikleşme sürecini duraksattı. Sağcı şiddetin koalisyon hükümetinin kurulmasıyla aynı zamana rastlaması rastlantı değildi. Siyasal terörizm bundan sonra, 1970’ler boyunca tırmanarak ve daha da şiddetlenerek Türk siyasal hayatının sürekli bir özelliği haline geldi.

1970’lerin başında görülen sol terörizm ile 1970’lerin ortasında ve sonunda ortaya çıkan sağ ve sol terörizm arasında temel bir farklılık vardı. 1970’lerin başında sol, Amerikan askerlerini ya da herkesin tanıdığı önemli kişileri kaçırmak gibi anti-Batı ve anti-kapitalist eylemlerle işçileri ayaklandırarak (Haziran 1970’de gerçekleştiğini düşündükleri gibi) bir devrim ateşi yakmayı umuyordu. 1970’lerin ortasında bu hedef kaos ve moral bozukluğuna, kitlelerin bir yasa ve düzen rejimini ulusun kurtarıcısı olarak sevinçle karşılayacakları bir ortamın yaratılmasına neden olacaktı. Terörizmin ikinci biçiminin, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin de göstereceği gibi, birincisinden çok daha başarılı olduğu görüldü.

Anayasalar, Atatürk milliyetçiliğine bağlı görünseler de, ana sorun, Cumhuriyet devriminin temeli ve karşıdevrimin hedefi olan laiklik ilkesinde düşümleniyordu. Cumhuriyet’in “Laik Türk” kimliğine, demokrat İslamcılar

---

³⁴¹ Ahmad, a.g.e., s. 209

“Müslüman Türk” söylemiyle karşı çıkıyorlardı. 12 Mart 1971 müdahalesi, Türklükle İslamiyet’i uzlaştırmak ister görüntüsü veren “Türk-İslam” sentezciliğinin başarısız bir ilk provası oldu. Silahlı Kuvvetler senteze hazır değildi. Girişim ortada kaldı. 12 Eylül 1980 müdahalesi ise, 1961 Anayasası’nın laik cumhuriyet tanımına sahip çıkarken, Aydınlar Ocağı’nın “Türk İslam Sentezi” programını Türkiye Cumhuriyeti’nin “Milli Kültür Planı” olarak uygulamaya koymuştu. Demokratik bir uzlaşma gibi görünen veya gösterilen sentez planı, aslında ülkenin birliğini ve dirliğini İslam’da arayan bir yanılısama idi.³⁴²

12 Mart 1971 Cuma sabahı MİT Müsteşarı Fuat Doğu’yu Başbakan Demirel’e gönderen Cumhurbaşkanı Sunay, bir muhtıra’dan söz ederek ona sağlık nedenini öne sürüp istifa etmesini önermişti. Fakat Demirel istifa etme yerine Çankaya ile temasa geçip muhtıra’yı önlemek ya da açıklanmasını geciktirmek istemişti. Bütün uğraşına karşın Cumhurbaşkanı ile ilişki kuramamıştı. TRT'nin 13.00 ana haber programında “Muhtıra” (uyarı) okunmuştur.³⁴³

Orgeneral Memduh Tağmaç, muhtırayı imzalarken ağladığını söylemiş, Turhan Bilgin de 29 Mart tarihli Milliyet Gazetesinde yer alan hatıraları arasında Tağmaç’ın ağladığını belirtmiştir.³⁴⁴ Bu durum, muhtıra’nın komuta zincirinden daha farklı bir yerden dayatıldığını göstermektedir.³⁴⁵

---

³⁴² Bozkurt Güvenç, Cumhuriyet ve Kimlik: Konu, Sorun, Kapsam ve Bağlam, **75. Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru**, Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 124

³⁴³ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi, Cilt- 5: Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, s.216

³⁴⁴ Daha fazla bilgi için Bkz. Hüseyin Demirel, **12 Mart’ın İçyüzü**, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1977, s.141-142; “Evet 12 Mart Muhtırasını imzalarken ağladım. Ben asker ocağından yetiştim. Kendimizi düşünmeyiz memleketimizin geleceğini düşünürüz. 27 Mayıs’tan sonra Silahlı Kuvvetleri kışlasına iade için büyük gayretler içinde bulundum. Muvaffak oldum diyebilirim. Ama ah cuntacılık.. bunların iligine işlemiş. Hangi mevkie gelirse gelsinler, bunlar vazgeçmezler” diyerek; hukukun dışına çıkmaktan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş ve atlan gelen genç subayların baskısından yakınmıştır. Cevdet Sunay’ı Tağmaç’ın ““ Alt kademe kaynıyor. Altımızı tutamıyoruz” demesi üzerine, Sunay; “Kumandan odur ki, altını tuta..” diyerek nükteli cevap vermiştir.

³⁴⁵ Daha fazla bilgi için Bkz. Çetin Yetkin, **Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995

12 Mart Muhtırası ve Demirel başkanlığındaki AP hükümetinin çekilmesi ile Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ikinci kez bir ara rejim dönemi başlamıştı. 14 Ekim 1973'e kadar 31 ay sürecek olan bu dönem, uygulamaları ve sonuçları bakımından, 27 Mayıs 1960 girişimini izleyen ara rejime göre çok farklı olmuştu. TBMM'nin dağıtılmış olmasına karşın 27 Mayıs, yürürlüğe koyduğu Anayasa ve kazandırdığı yeni kurumlar ve değerler yönüyle bir devrim olarak nitelendirilirken; 12 Mart, vatandaş özgürlüklerinin ve kurumlar özerkliğinin kısıtlandığı baskıcı bir dönem olmuştu. Muhtıra metninde yer almamasına karşın, onunla gözetilen reformları yapacak, tarafsız bir Başbakan ve partiler üstü bir hükümet arayışına geçilmişti. Ne ki bu amaçla görev üstlenen Başbakanlar, programlarına aldıkları reformları gerçekleştirmekte çeşitli güçlüklerle karşılaşp çekilmek zorunda kaldıkları ya da kurdukları kabine listesi beğenilmediği için söz konusu 31 ay içerisinde birbiri arkasına 4 Başbakan ve 5 ayrı hükümet iş başına gelmişti.³⁴⁶ Türkiye'nin içinde bulunduğu bu zor süreçte Birlik Partisi'nin çeşitli söylentilerle (1969'a kadar adı Birlik Partisi'ydi, ama İran hesabına çalıştıkları yönündeki kuşkulara bir son vermek amacıyla o tarihte parti ismine "Türkiye" ibaresi de eklendi.)³⁴⁷ yıpratılmaya çalışılması karşı ve yaratılan "Alevi Partisi" algısını azaltmak için Birlik isminin başına "Türkiye" kelimesini getirerek, daha geniş kapsamlı bir hedef kitlesinin olduğunun vurgusunu yaparak "Türkiye'nin Partisi olduklarını vurgulamışlardır.

27.11.1971 tarihli 3. Büyük Kurultayında Birlik Partisi ismi, Türkiye Birlik Partisi olarak değiştirilmiştir.³⁴⁸

"Birlik" kelimesi de aslında bundan farklı bir anlam taşııyordu. Şöyle ki: "Birlik", her şeyden önce Türkiye Cumhuriyeti'nin kırmızı çizgilerine partinin duyarlılık derecesini gösteriyordu; Milli birlik ve beraberliğe, toprak bütünlüğüne saygıyı, Cumhuriyetin temel değerleri ile Anayasal düzene bağlılığı ifade eden "Birlik" sözcüğü, Türkiye'nin idari ve coğrafi bütünlüğüne atfedilen önerinin kanıtıydı. "Birlik" ifadesi ile ülkenin parçalanmasına yönelik tutum ve

---

³⁴⁶ Turan, a.g.e., s.222

³⁴⁷ Massicard, a.g.e. , s.56

³⁴⁸ Kaynar, a.g.e., s. 145

söylemlerden uzak kalınacağı mesajı veriliyor, toplumun zinde güçlerinde her daim diri olan Sevr tehlikesine karşı uyanık kalınacağı vurgulanıyordu.³⁴⁹

Partinin, toprak ve millet bütünlüğüne ilişkin kabulleri içtendi. Çünkü, “Türkler millet olarak birlik ve beraberliğe önem verdikleri müddetçe, filozoflar ve büyük devlet adamları yetiştirmişler, büyük devletler kurmuşlardı, ayrımcılığa ve bölücülüğe başladıktan sonra devlet parçalanmış ve millet gerilemişti.³⁵⁰ Parçalanmış devlet ve milleti de Atatürk toparlamıştı. BP, büyük devlet ve millet için “Birlik” adını seçmişti ve Birliğe hizmet edecekti, hatta birliği sağlamak partinin ilk görevi olacaktı. Çünkü Türkiye’nin kalkınması ve refahı birlikteydi.³⁵¹

Devlette uyanabilecek güvensizlik ve kuşkunun önünü baştan kesmeye çalışan BP’nin, birlik mesajının bir muhatabı devlet ise diğeri Alevilerdi. Sözcük tabanda Alevi birlikteliğinin sağlanmasının zorunluluğunu hissettirmek için özenle seçilmişti. Başta CHP, TİP ve AP olmak üzere öteki partilerde aktif siyaset yürüten milletvekilleri ile farklı partilere oy veren Alevi seçmenlere davet içeren “Birlik”, Alevilerin hak ve taleplerinin elde edilmesinin ancak öz partileri ile mümkün olabileceğini vurgulama amacını da taşıyordu. Hacı Bektaşî Veli’nin dediği gibi “*diri ve irilik için birlik zorunludur*”.³⁵²

Birlik Partisi’nden Muhtıraya ilişkin ilk açıklama 16 Mart 1970 tarihliydi. Açıklamada, “Anayasanın ruhuna ve Türk ordusunun niteliğine uygun haklı bir hareket” sayılan muhtırayla “yeni bir döneme girildiği” saptaması yapıldı; “Atatürkçü atılımların ve anayasadaki temel reformların” gerçekleştirilmesi için 12 Mart tarihi bir fırsat olarak görüldü; “Hareketin yozlaştırılmaması hepimizin görevidir” denilirken, “Politik oyunlara ve siyasal çıkarlara alet olmadan, atılan adımdan geri dönmeden, tereddütlere düşülmeden Atatürkçü ve toplumcu

---

³⁴⁹ Ata, age., s.73

³⁵⁰ Cemal Özbey, **BP’nin 3. Kuruluş Yıldönümü Münasebetiyle Birlik Partililerle Bir Konuşma**, Birlik Yolu-Atatürk Yolu Dizisi No: 3, Ankara, 1969, s.4

³⁵¹ **Cem**, S. 6, 15 Kasım 1966

³⁵² Ata, a.g.e., ss.73-75

anlayışa sahip kişilerle” hükümet kurulması talep edildi; milli bakiye sistemine dayalı bir seçimin hemen yapılması isteği yinелendi.³⁵³

6 Ağustos 1973 tarihinde partisine katılan Profesör Muammer Aksoy’un katılım töreninde konuşan TBP Genel Başkanı Mustafa Timisi;

“ 12 Mart Muhtırası ile iyice güçlenen sağ siyasal grupların karşısında demokratik hak ve özgürlükler mücadelesi çok daha ağır koşullar altında yapılacaktır. Tekelci sanayi burjuvazisi egemenliğini sürdürebilmek için kısıtlanmış bulunan Anayasal hak ve özgürlükleri daha da kısıtlayacak, demokratik hukuk kurallarını çiğneyerek bir sivil sıkıyönetim rejimi getirmeye çalışacaktır.”

*“ Bu dönemde demokratik sol cepheye açıkça yerini alan partimize büyük görev ve sorumluluklar düşecektir. Yapacağımız bu demokratik toplumcu mücadelemizde Türk ve dünya kamuoyunun çok yakından tanıdığı değerli bilim adamlarımızdan Anayasa Profesörü ve 1961 Anayasamızın hazırlayıcılarından Sayın Prof. Muammer Aksoy, hiç şüphe yok ki, partimize ve Türk demokrasisine büyük güç kazandıracaktır.”*³⁵⁴

Herkes, Timisi’nin partililere gösterdiği yoldan gitmeye hazırды. Ancak delegelere göre, yol doğruydu da, partinin önderleri yeterli performansı gösteremiyordu. Parti çalışmaları arzu edilen seviyelerde değildi; ayrıca bölge toplantıları yapılamıyordu. Kamuoyunda daha etkin olacak bir parti için artık yönetime çalışacak kişiler seçilmeliydi. İstanbul İl Başkanı Kenan Esengil ise Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu kadrolara BP’nin sahip olduğunu söylüyor, partiyi batılı anlamda gerçek bir sosyal demokrat olarak nitelendiriyordu. Esengil’e göre, CHP’nin “sağ tarafı dolu, solu ise boştu”. BP, işte sol yandaki bu boşluğu dolduruyordu. Kongrenin yıldızı Emekli General Kenan Esengin idi. Kongrede divan başkanlığına da seçilen Esengin, Milli Birlik Komitesi üyelerindendi ve uzun yıllar CHP Zonguldak milletvekilliği yapmıştı. CHP’nin 12 Ekim 1969 seçimlerinde Zonguldak’tan aday gösterdiği ancak alt sıralara koyduğu için

³⁵³ **Milliyet**, 17 Mart 1971

³⁵⁴ **Yeni Halkçı**, 6 Ağustos 1973

seçtiemediği Esengin, CHP'deki siyasi yaşamı bitince BP'ye girmiş ve İstanbul İl Başkanlığı'na atanmıştı.

Timisi'nin karşısına hiçbir rakibin çıkmadığı kongrede iki önemli tüzük değişikliği yapıldı:

1. Daha önce Genel Yönetim Kurulu, Genel Başkan'ı değiştirme yetkisine sahipti. Şimdi bu yetki, delegelerin önerisi ile GYK'dan alınıp kongrenin iradesine bırakılıyordu. Böylece Timisi, parti içindeki konumunu pekiştirip, hakimiyetini güçlendirdi ve GYK'dan gelecek olası bir tehdidi bertaraf etti.
2. Kongrenin aldığı diğer karar ise partinin ismiyle ilgiliydi. Yönetici kadronun, geçmişin izlerini silmek, Alevi partisi olduğu imajından kurtulabilmek amacıyla gündeme getirdiği isim değişikliği çerçevesinde üç öneri sunuldu. Esengin "Türkiye Birlik Partisi" ismini önerirken bazı delegeler, "Atatürkçü Birlik Partisi" bazıları da "İlerici Birlik Partisi" denilmesini istediler. Tüzük Tadil Komisyonu, önerileri tek tek inceledi. "Atatürkçü Birlik Partisi" ve "İlerici Birlik Partisi" kabul görmezken, Esengin'in "Türkiye Birlik Partisi" önerisi Genel Kurul tarafından oy birliği ile ayakta alkışlarla kabul edildi.

Kongrede yönetim kurulu büyük ölçüde yenilendi. Hüseyin Lüle ile Orhan Arsal'ın vitrine çıkarıldığı kongrede belirlenen GYK'nın önemli simalarından biri Elbistan olayları sırasında eczanesi tahrip edilen Oğuz Söğütlü idi. Bir önceki kongrede GYK'ya seçilen Hüseyin Doğan'ın oğlu Doğan Doğan ise yönetimde yoktu. Yönetim, çok fazla taliplinin çıkmaması nedeniyle biraz zoraki oluşturulmuştu ama fikri yönden bir uyum taşıyordu ve sağcı eğilimler tamamen tasfiye edilmişti.³⁵⁵

Kongrede seçilen GYK üyeleri şöyleydi:

---

³⁵⁵ Ata, a.g.e., ss.231-232

Hüseyin Lüle (Avukat), Orhan Arsal (Dr. Avukat), Haydar Özdemir (Milletvekili), Hasan Doğan (Avukat), Taki Davutoğlu (Avukat), İsmail Poyraz (Tüccar), Kadri Özcan (Sigortacı), Celal Özdemir (Avukat), Paşa Bozbey (İl Genel Meclisi üyesi) Ali İlhan (Avukat), Bekir Balıktaş (Ankara Belediye Meclis üyesi), Salim Aydoğan (Mali Müşavir), Şevket Demircioğlu (Avukat), Hasan Altıntaş (Tüccar), Kasım Elhan (Tüccar), Ali Güney (Nakliyatçı), Ali Doğan (Müteahhit), Oğuz Söğütlü (Eczacı, Elbistan olaylarında eczanesi tahrip edilen kişi), Hasan Dülgeroğlu (Avukat), Ahmet Toksoy (Ziraat Mühendisi), Gazi Çakır (Nakliyecisi), Hasan Aydoğan (Tüccar), Hakkı Gülbağ (Elektrikçi), Avni Demirhan (Tüccar), Rıza Kaval (Fabrikatör), Garip Aslandoğan (Muhasebeci), Edip Ayhan (Avukat), Tahsin Tosun Sevinç (Sendikacı), Ali Demirkılıç (Belediye Meclis Üyesi) Naci Yıldırım (Gazeteci); Yüksek Haysiyet Divanı'na ise Kasım Bayar, Necdet Yücer, Faik Özbay, Abbas Bozbey, Mustafa Öneş, Hüseyin Bal, İlyas Aktolgalı, Süleyman Yılmaz ve İbrahim Taşöz.³⁵⁶

2.6.4. Alevi Dedeleriyle Yol Ayrımı

Birlik Partisi kurulması Alevi dedeleri için, Alevilerin geleneksel yapısının bozulmasıyla manevi otoritelerini kaybeden dedelerin, etkinliklerini koruma düşüncesinin ürünü olarak görülüyordu. Ve 1970'den sonra Alevilik içinde yeni bir olgu ortaya çıktı. Alevi gençler Marksist olmaya başladılar. Bu koşullarda etkinliklerini bütünüyle kaybetmekten korkan dedeler, babalar bir Alevi partisi olan Birlik Partisi'nin içinde yer almanın doğru olduğunu düşünürler ve bu Parti içinde yer alırlar.³⁵⁷

1960'lı yıllarda Alevi dedeleri itibar kaybetmişlerdir. Özellikle Köy Enstitüsü mezunu devrimci öğretmenler, köylüleri yeni düşüncelerle tanıştırıyor, gençlere çağdaş, aydınlanmacı toplumcu sol düşünceler aşıyordu. Yükselen sol dalga, geleneksel değerleri ve yapıları sarsıyor, Dedeler sakallarından tutulup sürükleniyor, cemler yapılamıyor ve dedeler tıpkı imamlar gibi halkı sömüren kişiler olarak takdim ediliyorlardı. Bu, devrimci gençlerle dedeler arasında iktidar kavgası

³⁵⁶ Ata, a.g.e., ss.231-232

³⁵⁷ Anton Jozef Dierl, **Anadolu Aleviliği, Ant Yayınları**, Ant Yayınları, İstanbul, 1991, s.69

başlatmıştı ama çatışma, bir siyasi partinin kuruluşuna öncülük edecek cesareti dedelere henüz kazandırmamıştı. Hacıbektaş dergahı postnişini Feyzullah Ulusoy'un BP'deki varlığı ve “*Alevilere bari komünist denilmesin diye BP'ye girdim*”³⁵⁸ demesi, iktidar çatışması tezine dayanak oluşturabilir ama Feyzullah Ulusoy'un parti içindeki rolü ve konumunu sorgulamak gerekir. Feyzullah Ulusoy, yukarıdaki bölümde de anlattığımız gibi partileşme sürecine güçlü bir irade ile dahil olmadı; yani olayları yönlendiren kişi değildi. Kendisi Özbey tarafından hazırlanmış program ve tüzüğü okumadan imzalamış ve parti projesine sonradan dahil olmuştu.³⁵⁹

Miraslarını tarihsel materyalizme göre yeniden yorumlayan genç Aleviler, Aleviliği devrimci bir öğreti ve zamanından önce ortaya çıkmış bir kolektivizm biçimi olarak görmeye başlarlar. Aşıkların nefeslerindeki mistik izlerin yerini ideolojik izler alır; zaten mevcut olan muhalefet unsurları kolayca sosyalizme uyarlanır. O zaman Batını halılı (Allah) arayışı yerini, halı (hukuk) arayışına bırakır. Kızılbaşların rengi olan kırmızı, devrimin kızılına dönüşür; 16. yüzyılın isyanları sosyalist hareketler olarak yorumlanır. Referans çerçevesindeki bu değişim, yeni olanaklara kapı açar: Yerel ve bölgesel bir hadise olan Alevilik, sosyalizm aracılığıyla evrensel bir boyut alır. Bu şekilde sekülerleşince artık hem dini hem de ulusal boyutundan koparılabilir.³⁶⁰

Aleviler sola kaydıkça sol da onlarla özdeşleşir. 1960'ların ortalarından itibaren, dinsiz ve yabancı bir ideoloji olarak kabul edilen komünizm korkusunun istila ettiği bir ülkede, kamuoyunun önemli bir kesimi sol ile Aleviliği aynı şey olarak kabul eder. Dolayısıyla gayrimüslim ve zındık diye damgalanmış bu topluluk, söz konusu tehdidi temsil edebilir. Sembolik bir birleştirme gerçekleşir, gerek siyasal kutuplaşma gerekse ideolojik çekişme bunu destekler.³⁶¹

---

³⁵⁸ Dede soyundan gelen kişiler Marksist ideolojinin kendileri için tehlike yaratığının farkındaydılar. Çünkü sosyalist gençlerin dedelere karşı “yıllardır halkı sömürdüklerini” düşünmesi bu iki kesimin karşı karşıya gelmesine neden oluyordu. Dolayısıyla dedeler Marksizm'e karşı tepki duymaktaydılar. Bu bir anlamda gelenekle-gençlerin çatışması anlamına da gelmekteydi.

³⁵⁹ Ata, a.g.e., ss.76-80

³⁶⁰ Massicard, a.g.e., ss.59-62

³⁶¹ Massicard, a.g.e., ss.59-62

Alevilik ile radikal sol arasında kurulan bu ortaklık aslında bazı siyasal aktörler tarafından teşvik edilen bir karışımdır. Sol grupların yöneticileri açısından, Aleviliği benimsemek yerel kültür içinde kökleşmiş bir soy zinciri, yerli bir taban bulmak anlamına gelmektedir. Sağ önce milliyetçiler, sonra onlara katılan dinciler açısından, bu karışım, belirgin ve harekete geçirici bir düşman gösterme olanağı vermekte, bu durum da tarafsız veya ılımlı Alevileri de kolayca bozguncu düşmanlar haline getirebilmektedir.³⁶²

Bununla birlikte Alevilerin siyasal duyarlılıkları çeşitlilik göstermektedir. Alevilik ve radikal sol arasındaki buluşma kuşaklara göre belirlenmektedir. Dini hiyerarşi, gençlerin Marksizm'e yönelmesini üzüntüyle karşılamaktadır. Nitekim sol ideolojiyi benimseyen birçok genç dine ve özellikle de halkı sömürmekle ve halkın sırtından geçinmekle suçladıkları dedelere karşı isyan bayrağını açarlar. Dindarlara ve eskilere gelince, onların büyük çoğunluğu CHP'yi desteklemeyi sürdürür.³⁶³

İlk Alevi okuryazar kuşağı, genellikle siyasal yaşamımıza "68 Kuşağı" olarak geçen dönem içinde yer alır. 1950'li yıllarda kente göçle başlayan serüven, eğitim seferberliğini 1965'ten sonra gerçekleştirir. Üniversite çağına gelen gençler kendilerini öğrenci eylemlerinin içinde bulurlar. Solda kendilerine kimlik ve yer bulan bu kuşak, Nazım Hikmet'in şiirleriyle tanışır. Kuramsal sol kitaplar okumaya başlar. Sol klasikler elden ele dolaşır. Bu ortamda, sol Alevi kuşak öncelikle din ve inançları yadsır. O dönemlerde Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlerin gecekondu semtlerinde Abdal Musa adı verilen cemler yapılır. Köyden kopmuş olan kuşak eski inanç ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlıdır. Birkaç gecelik gizli cemlerde bile bütünleşmek ister. Kimi daha yaşlılarsa bu tür cemleri de yeterli bulmazlar, kış aylarında cemlerin daha özgürce yapıldığı köylerine giderler.³⁶⁴

Genç kuşak ile eski kuşağın ilk çatışması burada çıkar. Genç kuşak ya bu tür inançları tümünden sakıncalı bulur ve törenlere katılmaz ya da katılsa bile eleştirel

---

³⁶² Massicard, a.g.e., ss.59-62

³⁶³ Massicard,a.g.e., ss.59-62

³⁶⁴ Bozkurt, a.g.e., ss. 89-91

bakar. Dedelerle ve toplumla tartışmalara girer; dedenin anlattıklarını anlamsız, yanlış bulur. Böylece genç kuşak ile yaşlı kuşak arasında bir soğukluk oluşur, aradaki hoşgörü yiter. Genç kuşak köy kökenli ana babasını cahil, görgüsüz bulur. Eski kuşak ise çocuklarını saygısız, kendini beğenmiş, başına buyruk görür. Gerçekte iki kesim de kendi açısından haklıdır. Toplumda devingen bir değişim olmuştur. Daha yavaş bir süreçte özüksenerek olması gereken gelişmeler birkaç yıla sığmıştır. Bu ivedi değişimin sancıları yaşanır. Geleneksel aile yapısı doludizgin bozulmaktadır. Ana babanın tüm yaşamlarını eriterek büyüttükleri çocuklar, kendilerinden uzaklaşır, kendilerini beğenmez. Genç kuşak ana babanın giysisine, saçına, bıyığına yeni biçim vermeye kalkar. Yeni dönemde babanın yüzüne yılların yerleştirdiği bıyıklar kısılacaktır. Kasket çıkarılıp fötr giyilecektir. Ana başörtüsünü atıp, saçını kesecektir. Fistan çıkarılıp etek giyilecektir. Böylece çağ atlanacaktır. Bu kuşağın en önemli sıkıntılarından biri kentleşme sürecidir. Gerçekte yadsıdıkları, eleştirdikleri “burjuva özentisine”, devrimci kılıkta bir özentisi içine girmişlerdir. Bir yandan aralarından çıkıp kentleşmeyi başaranları “burjuva” olarak suçlayıp eleştirirken, bir yandan da orada yer almak isterler. Evlenmelerde ana babanın izni önemsenmez. Alevi kız ve erkekler, Sünnilerle evlenmeye başlar. Ana baba için karabasanlar doğmaya başlar. Erkeklerin evliliklerinde ana baba gelinin yanına sığamayacaklarını, dışlanacaklarını düşünürler. Özellikle kızların Sünni gençlerle evlilikleri aileleri derinden yaralar. Ana babanın düşkün sayılması, toplumdan dışlanması söz konusudur. Ana baba bu evlilikleri toplumdaki gizler. Kızlarının ya da oğullarının Aleviyle evlendiğini söylerler, çevreye gizlenen gerçeği bilir. Dedikodular, söylentiler birbirini izler. Ana baba çok kez, çocuğunu okuttuğuna, okutacağına bin pişman olur. Geleneksel toplum kesimindeki yerini korumaya çalışır. Evini ayırıp apartmanlardaki dairelere taşınan çocuklarıyla arada bir görüşür, uzaktan ilgilenir, haberlerini alır.

Gençler için gecekondular uzaklarda kalmıştır. Toplumcu söylemlerle büyüüp eğitimlerini tamamladıkları mahallelerine arada bir uğrarlar. Buralardan kurtuluş yollarını gösterirler. Kendilerini destekleyenler, eleştirenler bulurlar.³⁶⁵

---

³⁶⁵ Bozkurt, a.g.e., ss. 89-91

2.6.5. Beş Yol Düşkünü ve Tasfiye Süreci

O günkü (Mart 1970) meclis aritmetiği AP'nin dışındaki partilerin koalisyonuna olanak tanımıyordu. Bunun nedeni de AP'nin senatoda salt çoğunluğu elinde tutmasıydı. Millet Meclisinden gelen yasa tasarılarının AP'nin salt çoğunluğa sahip olduğu senatodan geçmesi zor olduğundan AP dışındaki bir partinin hükümeti kurması halinde millet meclisi ile senato arasındaki uyum bozulacaktı. Bunun için Cumhurbaşkanı, olası bir krize meydan vermemek üzere hükümet kurma görevini yine Demirel'e verdi. Kendi siyasal hayatı için savaşa girişen Demirel'in, ayaklarının altından kayıp giden iktidarı yeniden elde edebilmesi için artık ya milletvekili transfer etmesi ya da hükümete dışardan destek verecek milletvekillerini bulması gerekiyordu. Güvenoyu için gerekli olan 226 sayısının elde edilebilmesi amacıyla diğer partilere çengel atıldı. MP, GP, CHP'den transfer bekleniyor ve çoğunluğun sağlanması için bakanlık vaat ediliyordu.³⁶⁶

AP'nin, BP'nin desteğine de ihtiyacı vardı. Balan'ın dediği gibi AP, BP'nin kucağına düşmüş, atın dizginleri şimdi BP'nin eline geçmişti. Meclis kulislerinde, otellerde gerçekleştirilen kimi görüşmelerde AP-BP koalisyonunun olabirirliliği tartışılıyordu. İstanbul Milletvekili Haydar Özdemir'in meclis kulisinde AP'lilere aktardığı görüşü şuydu; “Bize gelmek isteyen üç AP milletvekiline müsaade edeceksiniz. Siyasi Partiler Kanunu değişikliğini üç buçuk dakikada çıkardınız, bizi hazine yardımından haksızca mahrum ettiniz, kanunu yeniden düzenleyip bütün siyasi partilere aldıkları oy oranında yardım sağlayacaksınız ve iki bakanlık vereceksiniz. Bunun dışında herhangi bir teklifinizi kabul etmeyeceğiz ve Genel Yönetim Kurulu'na götürmeyeceğiz.”³⁶⁷

Haydar Özdemir'in gayri resmi teklifi aracılar tarafından Devlet Bakanı Refet Sezgin'e iletildi. AP'den gelen cevabı, partinin yetkili organlarına Kazım ve Yusuf Ulusoy, aktardı: “Koalisyon teklifini kabul etmiyorlar, Temsilciler Meclisinin kararına aykırıdır diyorlar ama transfer yoluyla bizden üç kişi alıp bunlardan birini Bakan yapacaklar.” Ulusoylar AP'ye transfer için BP'den izin istiyorlardı. “Müsaade

³⁶⁶ a.g.g., 15 Şubat 1970

³⁶⁷ **Cumhuriyet**, 19 Şubat 1970

ederseniz biz AP'ye geçelim. Kazım Ulusoy'a Köy İşleri Bakanlığı'nı alabiliriz” diyorlardı. Ulusoylar teklifin onaylanmasını kolaylaştıracağı düşüncesiyle şu cümleyi de ekliyorlardı: “Bizim kalbimiz tabii yine Birlik Partili olacak.” Demirel, siyasi geleceğini kurtarmak için her yolu deniyordu ve BP'liler Üzerinde bir yanılısama yaratmayı başarmıştı. Partiye resmi bir teklifte bulunmaktan kaçınılıyordu ancak beyaz oy karşılığında bakanlık verileceği imajı yaratılmaya çalışılılıyordu ki, BP'li 5 milletvekili buna ikna olmuştu.³⁶⁸

Muvazaa yoluyla yapılacak bu tasarrufun partiyi yok edeceği düşüncesinden hareket eden BP, bakanlık, transfer ve partiye yardım karşılığında beyaz oy verilmesi tekliflerine kapıyı kapattı. AP'nin, Ulusoylar ve Balan'la geliştirdiği temasları sürerken, Genel Yönetim Kurulu, 7-8 Mart 1970'de toplandı. AP'den gelen teklifler tartışmaya açıldı, beyaz oyun partiye ne getirip ne götüreceği hesaplandı. Yusuf-Kazım ve Ali Naki Ulusoy ile Hüseyin Balan ve Hüseyin Çınar'ın başını çektiği grup, Demirel'in desteklenmesi durumunda Alevi köylerine daha fazla hizmet verilebileceğini savunmaya devam ettiler.³⁶⁹

Ulusoylar, aslında 10 Şubat 1970'de yapılan MYK toplantısında da benzer düşünceleri savunmuşlardı. Yusuf Ulusoy bu toplantıda, “AP yıkılırsa Türkiye için tehlikeli olur”, Ali Naki Ulusoy “Demirel'e cephe alanlar zihniyetleri itibariyle daha kötüdür. Bu durumdan istifade etmek gerekir. BP para için kıvrınmaktadır. Grubu yoktur. Para alabiliriz, onlarla mutabakata varıp mecliste konuşma imkanı bulabiliriz. Onlara iki şart sürebiliriz: Para yardımı yaparlarsa ve konuşma imkanı verilerse beyaz oy, aksi halde kırmızı oy verelim” demiş, Kazım Ulusoy da bu fikre katıldığını söylemişti. Ali Naki Ulusoy, verilecek oy konusunda karar alınması gerektiğini söyleyen Timisi'ye de itiraz etmiş ve alınacak kararın milletvekillerini bağlamayacağını ve tüzüğe aykırı bir durum ortaya çıkacağını söylemişti. MYK'nın diğer üyeleri ise Bütçeden Alevi yörelerine daha fazla kaynak aktarılması, mecliste konuşma hakkı elde edilmesi ve partiye para aktarılması karşılığında beyaz oy verilmesini, “parti çizgisine aykırı ve Alevilere ihanet” olarak görüyordu.³⁷⁰

---

³⁶⁸ Ata, a.g.e., s.202

³⁶⁹ Ata, a.g.e., s.203

³⁷⁰ Cumhuriyet, 18 Şubat 1970; Ata, a.g.e., s. 202

Birlik Partisi Genel İdare Kurulunun “15 Mart 1970 günü yapılacak oylamada 3. Demirel hükümetine red oyu vereceğiz.” şeklinde karar almasına rağmen, Yusuf Ulusoy, Kazım Ulusoy, Ali Naki Ulusoy, Hüseyin Balan ve Hüseyin Çınar evet oyu verirken Genel Başkan Mustafa Timisi ve İstanbul Milletvekili Haydar Özdemir hayır oyu vermişlerdir.³⁷¹ Oylamadan sonra Genel Başkan Timisi, güven oyu veren beş milletvekilinin hareketini “şerefsizlik” olarak nitelemiş “bu arkadaşlar parti kararına karşı çıkmış bulunuyorlar. Genel Yönetim Kurulunu derhal olağanüstü toplantıya çağırıp, gereken tedbirleri alacağım” demiştir.³⁷²

Beş Birlik Partisi Milletvekili oylamadan sonra şöyle demektedirler: “Rejim için büyük bir anlayış gösterenler ne partisine ihanet edenler ne de alternatifsiz iktidarı yıkmak isteyenlerin yanında yer almalıdır. “Muhalefetin görevi buhran yaratmak olmamalıdır.” Buna karşılık partililerin yorumu: “beş Birlik Partili milletvekiline bakınız, bir de şu AP’li olmakla övünenlere.. öncelikle kendilerini değil, partilerini değil, rejimi kurtarmak çabasında ve sağduyudan doğan bir iyi niyet davranışında.”³⁷³ 18 Mart 1970 İhanetçi başlıklar ise “varsın kendi partilerinin iktidarı yıkılsın, hatta partileri perişan olsun” umurlarında değil. Oy vermekten kaçınmaları bu oyların etkisini kaybettiğinden, bildirilerinde bizzat kendileri böyle diyorlar. Bilseler ki oylarıyla AP iktidarını devirecekler, tekrar kırmızı oy vermekte devam edecekler, kendi partileri olduğunu iddia ettikleri AP’yi yıkacaklar bir kere daha bu ihanetçi başlıklar.³⁷⁴

Birlik Partisi Genel Merkezi tarafından, güven oylamasında Demirel Hükümetine beyaz oy veren 5 Milletvekilinin partiden ihracı için Haysiyet Divanı olağanüstü toplantıya çağırılmıştır. BP Merkez Yönetim Kurulu’nun açıklamasında güven oylamasında beyaz oy kullanan Ali Naki Ulusoy, Yusuf Ulusoy, Kazım

³⁷¹ **Akşam**, 16 Mart 1970

³⁷² **Akşam**, 16 Mart 1970 ; Daha fazla bilgi için Bkz. **Beş Yol Düşkünü**, Hazırlayanlar: Abidin Özgünay, Celal Özdemir, İlyas Aktolgalı, Orhan Arsal, Necdet Yücer, Tipo Neşriyat ve Basımevi, İstanbul, 1970, s.23

³⁷³ **Vatan**, 16 Mart 1970

³⁷⁴ Abdullah Uraz, **1970 Siyasi Buhramı ve İçyüzü**, Son Havadis Yayınları: 1, İstanbul, 1970, s. 241

Ulusoy, Hüseyin Çınar ve Hüseyin Balan'ın durumlarının görüşüldüğü ve partiden kesin ihraçlarına karar alındığı belirtilirken şöyle denilmiştir.

*“O temel felsefesiyle hiçbir suretle bağdaşmadığımız Adalet Partisi hükümetine, sırf Birlik Partisi listesinde bulunmaları nedeniyle Parlamento'ya girmiş bulunan bu milletvekillerimizin kabul oyu kullanmaları gerek bizleri gerekse BP seçmenlerini büyük ölçüde hüsrana uğratmıştır.”*³⁷⁵

Nitekim bütçe görüşmeleri sonucunda çeşitli gazetelerde çıkan mebus transferi yolundaki yorumlara karşı “böyle bir şeyi düşünmeyi bile, kendi kendilerine hakaret saydıklarını ve kendilerinin şerefli insanlar olduklarını” beyan edenlerin, çok kısa zaman sonra, 15 Mart 1970 günü yapılan hükümet oylamasındaki durumları bu beyanları ile ne dereceye kadar bağdaşıp bağdaşmadığı hususunu kamuoyunun taktirine bırakıyorum. Hesaplar içinde Partimizin tesadüfen yıllarca genel başkanlığını yapmış ve bu sıfatının yardımı ile parlamento'ya girmiş bulunan Hüseyin Balan'ın hükümete bir kere daha beyaz oy kullanmış bulunması, kendisinin mensubu olduğu partinin ana görüşüne ters düştüğünün ve mesleği yönünden bazı hesaplar içerisinde bulunduğu bir ifadesidir.³⁷⁶ Denilmekteydi.

Esasen 7 Mart 1970 tarihli toplantıda Genel Yönetim Kurulumuz üçüncü Demirel hükümetine kırmızı oy vermesini, aksi hareket eden milletvekillerini kesin ihraç talebi ile Yüksek Haysiyet Divanına sevk edilmesi hususunu karara bağlamış olduğundan bu karar gereğince Yüksek Haysiyet Divanı göreve çağırılmıştır.³⁷⁷

“Bu vesileyle Türk kamuoyuna bir kere daha duyururuz ki: Türkiye'mizin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal gerçeklerine taban tabana zıt bulunan, aşırı sağa, irtica ve yobazlığa taviz veren Atatürk devrimlerini temelden zedeleyen AP iktidarının bu kahil milletvekili transferlerinden meydana getirilen gruplar dahi ayakta tutunamayacaktır. BP Türk siyasal hayatında yoksul Anadolu halkının ümit

---

³⁷⁵ a.g.g., 16 Mart 1970

³⁷⁶ Cumhuriyet, 17 Mart 1970

³⁷⁷ Akşam, 16 Mart 1970

kavgası olmakta, gerçek Atatürkçülüğün toplandığı, toplumcu bir parti olmak yolunda büyük bir süratle inkişaf edilecektir.”³⁷⁸

Demirel’in güven oyu almasını sağlayan dede torunları olan Ulusoy’lar kastedilerek Tercüman Gazetesi şu yorumu yapmıştı:

“Demirel dün Şimdilik yine Yumuşak iniş yaptı ve güven oyu aldı. Demirel’e bu oyu kimler mi sağladı. 72’ler, 46’lar, 41’ler, 39’lar 26’lar 7’ler ve bazı dedeler , şeyhler, Demirel’in rengi iki gündür neden yerinde diye merak edip duruyordum, Meğer bazı dedeler okuyup üflemişler, sanırım o da onları okuyup üfledi. Onun için kürsüden kükredi sonunda.”³⁷⁹

Bu beş milletvekili Akis Dergisi’nin iddialarını doğrularcasına, yine tek başına iktidar olan Süleyman Demirel’in Adalet Partisi’ne transfer oldular. Kalan iki milletvekilinden Mustafa Timisi Genel Başkanlığa, Haydar Özdemir Genel Sekreterliğe seçildiler ve transfer olan beş milletvekilini Disiplin Kurulu kararıyla ihraç ettiler.³⁸⁰

İhraç edilen milletvekillerinden Hüseyin Balan, Hüseyin Çınar ve Yusuf Ulusoy, Adalet Partisi’ne, Ali Naki Ulusoy ve Kazım Ulusoy ise Güven Partisine katıldılar. Ancak BP’de yine sular durulmadı. Örgütün tepkisi çok yüksekti. Milletvekilleri ihraç edildi ancak asıl ceza bu milletvekillerinin “düşkün”³⁸¹ ilan edilmesiydi. Demirel hükümetine beyaz oy veren Ulusoylar’ın siyasal tutumu karşısında partide inanç ve siyaset karşı karşıya kaldı. Milletvekillerinin düşkün ilan edilmeleri, ihraç edilmelerinden daha ağır bir yaptırımdı. Partide, inanç ile siyasetin karşı karşıya kalmasına ilk işaretler asıl olarak II. kongreden sonra partinin yöneldiği “yeni yol”da işaretlerini vermişti. Ancak AP’ye oy veren beş milletvekilinin düşkün ilan edilmesiyle bu durum daha da belirginleşti.

³⁷⁸ Cumhuriyet, 17 Mart 1970

³⁷⁹ Tercüman, 14.03.1970

³⁸⁰ Kaleli, a.g.e., s.34

³⁸¹ Düşkünlük Alevilikte bir ceza sistemidir. Biçim olarak Orta Çağ Avrupa’sındaki “Aforoz”’a benzemektedir. Ancak düşkünlüğün işlenen suça göre toplumdan soyutlanması vb. gibi ceza uygulamaları bulunmaktadır. Daha çok çıkarına düşkün olan ve toplumdan bunu daha önde tutan kişilere verilen bir ceza çeşidi olarak görülmektedir.

Timisi, “Ulusoy’ların ve Çınar’ın maskesi düştü, meğer, bunlar Maskeli Beşler’miş” diyor. Ama, tarafsızlar, beş beyaz oyun sahibine “AP ile yüzgörümlüğü” olayına daha güzel bir ad takmışlar: (Beşibirlik)”³⁸²

Üçüncü Demirel Hükümetine güven oyu veren Ankara milletvekili Hüseyin Balan “oyumu milli çıkarlar doğrultusunda kullandım. Milleti sonu olmayan bir buhrana sürüklemektense, ehveni şer deyip oyumu verdim” demiştir.³⁸³ Beyaz oy veren Birlik Partisi Amasya Milletvekili Kazım Ulusoy da “Davranışından dolayı vicdanen müsterihim” demiştir. Ulusoy, Birlik Partisi’ni TİP’in paraleline sokmak isteyenler bulunduğundan, böyle davranmak mecburiyetini hissettiğini ifade etmiştir.³⁸⁴

Beş milletvekilinin 500.000 liraya oylarını sattıklarını söyleyen Timisi: “fiyatlarını buldular”³⁸⁵ demiş. Beş milletvekilinin bu davranışı merkez ve çevre örgütten, ülkenin birçok yerinden seçmenin tepkisiyle karşılaşmıştır.³⁸⁶

2.6.6. Mehmet Ali Aybar’la Dirsek Teması

Türkiye’nin en toplumcu partisi kimliğinde görülmekte olan veya kabul edilen TİP’in Alevilere yaklaşım olarak iyi bir konum sağladığı düşünülse ve kendine bir çevre bulduğu kabul edilse dahi, TİP’in içine kapanık durumu ve örgütleriyle olan ilgisizliği; 1965 seçimlerinden sonra kendini meclise hapsetti düşüncesinin oluşması, TİP’i uyarılarda bulunan tarafsız çevre ve kişilere dahi “Amerikan Ajanlığı” damgasını yapıştırıvermesi TİP ile toplumun ve bu toplum içindeki Alevi kesimi arasına derin ve geniş bir mana koymuştur. Aleviler, AP, CHP, MP, YTP, GK, MP, ile olan ilişkiler ise toplum nezdinde eleştirilmiş ve çoğu zaman bir hükme bağlanmışlardır.³⁸⁷

---

³⁸² **Vatan**, 16 Mart 1970

³⁸³ **Beş Yol Düşkünü**, Hazırlayanlar: Abidin Özgünay, Celal Özdemir, İlyas Aktolgalı, Orhan Arsal, Necdet Yücer, Tipo Neşriyat ve Basımevi, İstanbul, 1970., s.27

³⁸⁴ a.g.e., s.28

³⁸⁵ **Vatan**, 16 Mart 1970

³⁸⁶ a.g.e., s.54

³⁸⁷ **Cem**, S. 2, Ağustos 1966, s.17

1969 seçimlerinde siyasi partilerin aldığı oyların Alevi kökenlilerin ağırlıkta oldukları Birlik Partisi'nin kurulmasıyla birlikte yön değiştirdiği görülmüştür. Aybar, TİP'in oylarının gerilme nedenlerinden biri olarak, yeni kurulan iki parti olan BP ve YTP'ye kaptırdıkları oyları göstermiş ve "Bu seçimlerde BP ve YTP özel bir hüviyetle ortaya çıktılar ve henüz sınıf bilince tam ulaşmamış olan vatandaşlarımızın büyük bir ölçüde oylarını kanalize ettiler." ifadesini kullanmıştır.³⁸⁸

12 Mart 1971 muhtırasının verildiği gün cumhuriyet savcısı, Türkiye İşçi Partisi aleyhine dava açtı. Partinin önderleri komünist propaganda yapmakla (böylelikle 1936 tarihli ceza yasasını ihlal etmekle) ve Kürt ayrılıkçılığını destekleyerek anayasayı ihlal etmekle suçlanıyorlardı. Savcı, aynı zamanda Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu, Dev-Genç'e bağlı bütün gençlik federasyonlarının kapatılmasını istiyordu. Bu gruplar üniversitelerde ve kentlerde öğrenci gençliğin uyguladığı şiddet ve ajitasyondan sorumlu tutuluyorlardı.³⁸⁹

TİP'nin eski Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar "demokratik sol bir parti ile sosyalist bir grup arasında böylesine bir işbirliği, sanırım ki tarihimizde ilk kez oluyor" demiş, bunun Türkiye Birlik Partisi'nin son yıllarda sola yönelmesine, tabanın uyanıklığına ve yöneticilerinin anlayışına borçlu olduğunu söylemiştir. Aybar, 1963 mahalli seçimlerinden bu yana Türkiye'de ilk defa seçimlere sosyalist bir parti olmaksızın girilmesi üzerine, "sosyalist arkadaşlarla seçimlere bağımsız olarak katılmaya karar verdiklerini, böylece Parlamento'ya bir iki sosyalist milletvekili göndererek, ilerde sosyalist partinin kurulmasının tasarlandığını" söyledi.

390

Bağımsız İstanbul milletvekili ve kapatılan TİP'nin eski Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, kendisinin ve 8 sosyalist arkadaşının TBP listesinden bağımsız olarak adaylıklarını koyacaklarını açıklamıştır. TBP yöneticileri ile vardıkları

³⁸⁸ Artun Ünsal, **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002 ,s.366

³⁸⁹ Ahmad, a.g.e., s. 209

³⁹⁰ **Günaydın**, 6 Eylül 1973

anlaşmayı bir demeçle açıklayan Aybar, kendisinden başka Ali Haydar Yıldız, Ali Göçmen, İbrahim Çetin, Canan Bıçakçı, İsmail Derman, Talat Kılıç, Mustafa Çankaya ve A. Beğensel TBP'den bağımsız aday olacaklarını bildirmiştir.³⁹¹

TİP'in eski yöneticilerinden Behice Boran ve grubuysa 1973 Milletvekili Genel Seçimlerinde CHP'yi destekleme kararı almışlardır.³⁹²

“Türk Solu için yararlı olan nedir?” başlıklı Yeni Halkçı Gazetesi'nin haberine göre: TBP , bu gün tüm ilerici, demokratik güçleri saflarında toplayarak bağımsızlık ve demokrasi mücadelesini geniş boyutlara ulaştırma karar ve azmindedir. Bu mücadelede, saflarını tüm devrimci güçlere açmıştır. TBP'nin seçim sonrası nitelik itibariyle demokrat-sol bir grupla parlamentoda temsil edilmesi, Türk soluna ve demokrasi mücadelesine büyük faydalar sağlayacaktır. Bu nedenle, biz TBP olarak, 1973 genel seçimlerinde tüm ilerici ve demokratik unsurların bizlerin oluşturmaya çalıştığı bu demokratik güç birliğini desteklemelerini dilemekteyiz. Ancak, seçimlere katılmadığımız illerde, tüm ilerici güçlerin ve demokratik unsurların seçimlerdeki tavrı, buldukları şehrin somut şartlarına göre belirlenmesi gerekmektedir. Burada önemli olan en ilerici ve en demokratik adayların parlamentoya seçilmeleridir.³⁹³

Mehmet Ali Aybar TBP ile yapacakları seçim ittifakını şöyle değerlendirmiştir:

*“Demokratik sol bir partiyle sosyalist bir grup arasında böylesine bir işbirliği rastlanmaz tarihimizde. İlk kez oluyor. TBP'nin kuruluşundan bu yana içyapısındaki başarılı dönüşümleri ve son yıllarda sola yönelmesini tabanın uyanıklığına ve yöneticilerin anlayış ve iyi niyetine borçluyuz. Bu vesileyle TBP emekçileri ve yöneticilerini arkadaşlarım ve kendim adına kutlamayı zevkli bir vazife sayarım.”*³⁹⁴

³⁹¹ **Halka ve Olaylara Tercüman**, 7 Eylül 1973

³⁹² **Günaydın**, 6 Eylül 1973

³⁹³ **Yeni Halkçı**, 23 Eylül 1973

³⁹⁴ a.g.g., 6 Eylül 1973

Ankara'nın gecekondü bölgelerinden Tuzluçayır'da TBP'nin düzenlediği toplantıda konuşan İstanbul kontenjan adayı Mehmet Ali Aybar “*sola bir darbe indirilmiş fakat bir taşla iki kuş vurularak demokratik sosyal anayasamız da tanınmaz hale getirilmiştir.*” demiştir.

Çoğunluğunu emekçi yoksul yurttaşların meydana getirdiği topluluğa seslenen Mehmet Ali Aybar, halkın kendi kendisine sahip çıkması gerektiğini söylemiş “*kaderine gerçekten sahip çıkmadıkça türlü oyunlara getirilebileceğini emekçiler bilmelidirler.*” demiştir.

“*Özel olarak yetiştirilmiş faşist komandoların AP iktidarınca himaye gören taşlı sopalı ve sonunda silahlı saldırıları bir kısım solcu gençleri korunmaya zorlamış ve giderek Türkiye'nin emperyalist çemberinden ancak elde silah kurtulacağı görüşüne getirmiştir.*”

Aybar; “*CHP demokrasinin zincire vurulmasına seyirci kaldı.*” Ortanın solu etiketi, TİP'in yayılmaması için icat edildi. CHP Anayasa değişikliğine temelden karşı çıkmamıştır. 12 Mart'tan sonra muhalefet görevini yerine getirmedi.³⁹⁵ Şeklindeki demeçleriyle CHP'nin “Ortanın Solu” politikasını TİP'in yükselmemesi için ortaya attığını ileri sürmüş ve buna alternatif oluşturduklarını iddia etmiştir.

Türkiye Birlik Partisi Genel Başkanı Mustafa Timisi kapatılan TİP'in eski genel başkanlarından Mehmet Ali Aybar ve sekiz arkadaşıyla yapılan güç birliği konusunda verdiği demeçte, “*önümüzdeki dönemde parlamentoda demokratik soldaki her görüşün temsil edilmesinde emekçi halk ve demokrasimiz açısından büyük yararlar görmekteyiz.*” Demiştir.³⁹⁶

Birlik Partisi'nin kurucularından ve partinin eski Genel Sekreterlerinden Cemal Özbey, Mehmet Ali Aybar ve arkadaşlarının TBP'den bağımsız aday olmaları üzerine partisinden istifa etmiştir. Özbey, Atatürkçü Birlik Partisi'ne gönül

---

³⁹⁵ **Yeni Halkçı**, 26 Eylül 1973

³⁹⁶ a.g.g., 7 Eylül 1973

verenlerin şimdi aşırı “sola”³⁹⁷ kaymış olan TBP’ne kaymaması için Ankara’dan bağımsız adaylığını koyduğunu açıklamıştır. Avukat Cemal Özbey, yakın bir gelecekte Atatürkçü ve gerçek ileri manada bir parti kuracağını ve aşırı sola meyledenlerin bu partide yer bulamayacağını kaydettikten sonra, TBP’nin şimdiki yöneticilerini eleştirmiş ve özetle şöyle konuşmuştur:

*“Mehmet Ali Aybar ve arkadaşlarının TBP bünyesine alınışı ile bu Partinin artık Atatürkçü görüşten uzaklaştığına ve aşırı sola kaydığına bir kere daha inandım. TBP’ne gönül verenlerin oylarıyla aşırı sola kaydığı müsellem olan ve Anayasa Mahkemesi’nce kapatılarak illegal bir örgüt haline gelen TİP’in eski yönetici ve militanlarının parlamentoya girmesine hiçbir akli yetenin gönlü razı olmayacaktır. Tek başına kalsak dahi, aşırı solculara, gerici yobazlara oyumuzu nasip etmeyeceğiz.”*³⁹⁸ Demiştir.

Bunun üzerine Timisi şöyle bir demeçte bulunmuştur: *“TBP bugünkü şartlarla ilerici güçlerle demokratik cephede yaptığı işbirliğini sarsmak, yıpratmak isteyen gerici egemen güçlerin piyonları vardır. Bu piyonların gayretlerini esefle izlemekteyiz.”* diyerek TBP’nin oy celbetmek için Aybar grubuyla işbirliği yapmadığını belirtmiştir.³⁹⁹

TBP Genel Başkanı Mustafa Timisi, Aybar ve arkadaşlarıyla girişilen güç birliğinin istismar edilebileceğini belirterek *“...bu kararımız, siyasi tarihimizde gerici ve çıkarıcı güçlere karşı ilerici güçlerin birlikte mücadelesine örnek teşkil edecek...”*⁴⁰⁰ diyerek; Aybar ve Aybarın eski partisinin çizgisine olan yakınlığını belirmiş mücadelelerinin aynı doğrultuda, ortak amaç için mücadele etmek olduğunu belirtmiştir.

---

³⁹⁷ Birlik Partisi’nin “sola” kaymasında eleştiride bulunan ve Timisi’i ağır eleştiren Nusret Kirişcioğlu şöyle demektedir: *“Büyük Kongrede alınan bir karar olmamasına rağmen seçim arifesinde Timisi, tam bir olup bittiye getirerek Partisinin aşırı solda olduğunu ilan etti.”* Demiştir. Daha fazla bilgi için Bkz. Nusret Kirişcioğlu, **Partilerimiz ve Liderleri 1973-1975**, Baha Matbaası, İstanbul,1975, ss. 54-59

³⁹⁸ **Günaydın**, 8 Eylül 1973

³⁹⁹ a.g.g., 9 Eylül 1973

⁴⁰⁰ **Yeni Halkçı**, 7 Eylül 1973

“...bencillikten uzak olarak mücadele vermek isteyenlere olanak sağlamayı kutsal görev bildik...”⁴⁰¹ diyen Timisi’nin bu açıklamasında kolektifliğin ideolojisi dikkat çekicidir. Buradaki amaç birey değil toplum yani bütündür, burada “toplumculuk” vurgusu yapılarak TİP ideolojik yakınlığı göstermektedir.

TİP’in kapatılmasıyla oylarının tartışılması Timisi’yi açıklamaya zorlamıştır. Halkçı gazetesine yaptığı açıklamada;

“... Mesele oyların ne olacağı değildir, her türlü spekülasyon burjuva politikası. Bir partinin karakterini bulmak için bilimsel değerlendirmeye yöneltmek şart. TBP, sınıfsal nitelikleriyle toplumcu bir partidir...”

“Türkiye Birlik Partisi Türk Demokrasisine gerekli sosyal boyutunu yeniden katmanın mücadelesi içindedir. Bu nedenle TBP’nin bu doğrultuda yapılacak girişimlere haz teşkil etmek gibi tarihsel görevleri vardır ve demokrasi mücadelesini bu siyasal toplumcu bilinci sorumluluğu altında yürütmektedir. Bizce meseleyi çok farklı boyutlarda ve gerçekçi bir açıdan ele almak gerekir. Tartışmanın özü ve biçimi ülkenin ekonomik altyapısındaki üretici güçler ve üretim ilişkilerden soyutlanamaz. Dolayısıyla, önce toplumun içinde bulunduğu sosyal ekonomik ve politik durumunu saptamak gerek.”⁴⁰² demektedir.

Timisi TİP için; “demokratik sol bir parti olan Türkiye Birlik Partisi’ni de içine almıştır.” demiştir. Verdiği bu demeçte Timisi kamuoyunun bu tartışmalarla partiyi yıpratmış olduğunu belirtmişti. Bu röportajda özellikle toplumun üretim anlayışının önemine vurgu yapmış ve partisinin tavrının sınıfsal sömürüye karşı eşitlik, adalet eksenli bir ekonomik altyapının doğruluğunu savunmuştur. ...Dışa bağımlı çarpık kapitalizm, ülke çapında yayıldıkça bir yandan feodal çelişkileri takviye ederken, öte yandan kendi uzlaşmaz kapitalist çelişkilerini yaratmıştır... diyerek dışa bağımlı ekonominin sakıncalarına vurgu yapmıştır.

---

⁴⁰¹ a.g.g., 7 Eylül 1973

⁴⁰² a.g.g., 10 Ağustos 1973

“..Kapitalist çelişkilerin geliştiği Türk toplumunda, sanayi burjuvazisi en etkin sınıftır ve bu gün toplumumuzda politik iktidarlar bu sınıfın çıkarları doğrultusunda davranmak zorundadırlar. Türkiye'nin ekonomik yapısında oluşan bu gerilim ve değişmeler sonucu, sosyal ve politik yapıda da önemli değişmeler olmuş, büyük toprak çıkarlarını temsil eden feodalite ve ticaret burjuvazisi toplumsal güç dengemizdeki ağırlıklarını önemli ölçüde kaybederken sanayi burjuvazisi en etkili sınıf olmuştur...”⁴⁰³

Genel çerçevede bu değerlendirme Türkiye'ye aykırı düşmüyordu. Timisi, tartışmayı Türkiye'nin yapısı yönünden açmaya çalışıyor ve sık sık tekrarladığı bu tarz siyaset yapmakla sonuca gidilmeyeceğini vurgulayarak mevcut iktidarları eleştirmekteydi.

“... Amerika ve ortak Pazar emperyalizmine bağlı olarak gelişen Türk kapitalizmde tekelleşme hızlandıkça, sermaye birikiminin arttığını ekonomik yapıda tarımın rolünün azaldığını ve sanayinin ise, gittikçe geliştiğini görmekteyiz. Ekonomik yapıdaki bu gelişim, bir yandan işçi sınıfı ile tekelci burjuvazi arasındaki uzlaşmaz sınıf çelişkilerini derinleştirirken, öte yandan burjuvazinin kendi içindeki çelişkilerini de derinleştirmekteydi ve politik iktidar savaşını karıştırmaktadır.”

“Kısaca Türkiye, kapitalist üretim biçiminin egemen olduğu geri kalmış bir toplumdur. Dışa bağımlı kapitalizm 1970-1971 de içine girdiği devresel ekonomik krizi 12 Mart sonrası koşullarda, çok kısa süre içinde atlatmıştır. Ekonomik krizin hemen arkasından, sosyal ve politik bunalımlardan alınan aşırı ekonomik sağ tedbirlerle güçlü olarak düzluğe çıkması son iki yılın en önemli ve düşündürücü özelliğidir. Bütün bunların sonucunda şu kesin yargımızı bir kere daha vurgulayabiliriz: toplumumuzdaki üretim ilişkilerinin niteliği kapitalisttir ve toplumsal güç dengelerinde de en etkin sınıf tekelci sanayi burjuvazisidir...”⁴⁰⁴

demıştır.

---

⁴⁰³ a.g.g., 10 Ağustos 1973

⁴⁰⁴ **Yeni Halkçı**, 10 Ağustos 1973

Mehmet Ali Aybar ise TBP ile yapacakları seçim ittifakı için şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Sosyalist arkadaşlarımızla seçimlerde nasıl hareket edeceğimizi tartışırken Türkiye Birlik Partisi’nden bir işbirliği teklifi aldık. Birlik Partisi seçime katılan partiler arasında, dış politikada NATO’ya, İkili Anlaşmalara, Ortak Pazar’a karşı çıkan ve böylece Türkiye’nin baş davasına parmak basan tek partiydi. Ve bu partinin son zamanlarda iyice sola açılarak ortaya attığı sloganlar, bizim sosyalist kulaklarımızda hoş yankılar uyandırıyor. Teklifi bir iyi niyet eseri olarak gördük ve dikkatle inceledik. Karşı teklifler ileri sürdük. Anlaşmaya vardık. Anlaşmanın esasları şöyle: adlarını aşağıda vereceğim dokuz ilde arkadaşlarımızla TBP’nin listesinden bağımsız aday olarak seçimlere katılacağız. Türkiye için tek kurtuluş yolunun sosyalizme yönelmekte olduğunu açıklayacağız. İşbirliğimiz 14 Ekim akşamı sona erecek.”

Kapatılan TİP’ nin Genel Başkanlarından İstanbul Bağımsız Milletvekili Mehmet Ali Aybar ile TBP’nin yaptığı anlaşma gereğince, TİP’ ne dokuz ilde kontenjan hakkı tanınmıştır. Sosyalist adayların kontenjandan gösterileceği iller şunlardır; Adana, Adıyaman, Hatay, Kars, İstanbul, İzmir, Malatya, Manisa, Yozgat. Dokuz ilde kontenjan sıraları şöyle tespit edilmiştir; Adıyaman, Hatay, Kars, İstanbul, Manisa, Yozgat illerinde birinci sırada; Adana, İzmir ve Malatya illerinde ikinci sırada.

TİP ile TBP arasında yapılan seçim ittifakında TİP’li adayların isimleri, yaptıkları meslek, hangi ilden aday olacakları ve listede kaçınıcı sırada yer alacakları şöyle belirtilmiştir:

1. Talat Kılıç (memur, kapatılan TİP’nin emektar görevlilerinden. Adana’dan ikinci sırada.)
2. Ali Haydar Yıldız (işçi, TİP’in eski yöneticilerinden, Adıyaman’dan liste başı)
3. Ali Göçmen (matbaacı, TİP’in eski genel yönetim kurulu üyelerinden ve il başkanlarından, Hatay’da liste başı)

4. Ayla Beğnesel, (Gıda-İş sendikası görevlilerinden, TİP ‘in eski yönetim kurulu üyelerinden ve il başkanlarından, Kars’ta liste başı)
5. Mehmet Ali Aybar. (İstanbul’da liste başı)
6. İsmail Derman (Küçük esnaf, TİP’in İzmir eski İl Başkanlarından, İzmir listesinde ikinci sırada)
7. Mustafa Çankaya, (şoför, TİP’in eski üyesi, Malatya yada Maraş’ta ikinci sırada)
8. İbrahim Çetin, (Devrimci Yapı-İş Sendikası Genel Başkanı TİP’in eski genel sekreterlerinden ve il başkanlarından, Manisa’da liste başı.)
9. Canan Bıçakçı, (Asis Sendikası Genel Başkanı TİP ‘in eski Genel Yönetim Kurulu Üyelerinden ve İl Başkanlarından, Yozgat’ta liste başı)

Mehmet Ali Aybar; daha sonra verdiği bir demeçte sözlerini tekrarlayarak; *“Birlik Partisi seçime katılan partiler arasında, dış politikada köklü değişiklikler isteyen, NATO’ya, ikili anlaşmalara, Ortak Pazar’a karşı çıkan ve böylece Türkiye’nin baş davasına parmak basan tek partiydi”* dedi.⁴⁰⁵ Türkiye’nin tam bağımsız bir ülkede olması için gereken en başat özelliklerin vurgusunun TBP’nde mevcut olduğunun altını çizmekteydi.

İstanbul Bağımsız Milletvekili Mehmet Ali Aybar, Türkiye Birlik Partisi’yle yapılan anlaşmayı açıklamak amacıyla yayınladığı bildiriye, Türkiye’nin kapitalizmden kurtularak sosyalizme yönelmekle kendi iç meselelerine yöneleceğini belirtmiştir.⁴⁰⁶ Aybar şöyle devam etmekteydi:

“1963 mahalli seçimlerinden bu yana Türkiye’deki bütün seçimlere sosyalist bir parti olan Türkiye İşçi Partisi katılmıştı. Bu kez seçimlere sosyalist partisiz gidiliyordu. Bu, demokrasinin can evinden vurulduğunun işaretidir. On - oniki yıllık sosyalist birikimin egemen sınıfların bir işaretiyle yok edilmeyeceğini bildiğimizden, sosyalizmin yaşadığını ortaya koymak için, sosyalist arkadaşlarımla çeşitli illerden bağımsız olarak seçimlere katılmaya karar verdik. Böylelikle seçimler boyunca halka

---

⁴⁰⁵ a.g.g., 23 Eylül 1973

⁴⁰⁶ a.g.g., 23 Eylül 1973

gene sosyalizmi anlatmak fırsatını bulacak, bizim gibi geri bırakılmış ülkeler için, çağdaş uygarlığa ulaşmanın ancak kapitalizmin ilerlemeyi frenleyen ilişkilerinden kurtulup sosyalizme yönelmekle mümkün olabildiğini açıklayabilecektir. Bundan başka bütün olanaklarımızı seferber ederek bir iki sosyalisti parlamentoya soktuğumuzda ihtimal içinde idi. 1965'ten bu yana parlamentoda duyulmaya başlayan sosyalist ses susmamış olacaktı. Ve giderek bir sosyalist partinin ilk fırsatta kurulmasına teşebbüs edilecekti.”⁴⁰⁷

Millet Partisi ve Türkiye Birlik Partisi bu (1973 Milletvekili Genel Seçimleri) seçimler öncesinde aynı akıbeti paylaşmışlardır. Millet Partisi eski Genel Başkanı Osman Bölükbaşı milletvekilliğinden istifa ederken yeni Genel Başkan Cemal Tural'ı partiyi hızla sola kaydırmakla ve komünizme taviz vermekle suçlamıştır. Ve bazı parti teşkilatlarında toplu istifalar gerçekleşmiştir. Buna benzer durum MP gibi küçük bir parti olan TBP'nde de baş göstermiştir. Timisi'nin Aybar ve arkadaşlarını TBP'nden bağımsız aday olarak göstermesi partisinde huzursuzluğa neden olmuş ve çeşitli istifalar gerçekleşmiştir.⁴⁰⁸

1974 seçimlerinden sonra Timisi yaptığı açıklamada TİP ile yaptıkları ittifakın hata olduğunu söylemiştir. Aybar'ın partiye oy kaybettiği diyen delegelere; “Aybar fazilet mücadelesi yaptığı için mecliste bulunmasında yarar vardı”⁴⁰⁹ dedi.

Timisi döneminde sol vurgu ve sosyalist sol ile yakınlığın kurulması daha sonra TİP'nin TBP'den seçime girmesi partinin ismine “Sosyalist” kelimesinin geleceği söylentilerinin dolaşmasına neden olmuş ve daha sonra Timisi'nin yaptığı açıklamayla bu söylentiler kesilmiştir. Timisi yaptığı açıklamada Sosyal Demokrat bir partinin ismine “Sosyalist” kelimesinin getirilmesine gerek olmadığını söylemiş ve ayrıyeten bunun Partiye maddi külfet olduğunu söylemiştir.⁴¹⁰

Nusret Kirişcioğlu'nun “*Kapatılması Gerekli İki Parti*” başlıklı yazısında: “..bu Parti ilk zamanlarda ırk ve mezhep ayrımı güden yani aşırı sağcı bir parti

⁴⁰⁷ a.g.g., 23 Eylül 1973

⁴⁰⁸ **Günaydın**, 11 Eylül 1973

⁴⁰⁹ **Yeni Ortam**, 24 Aralık 1973

⁴¹⁰ a.g.g., 9 Temmuz 1973

olarak kuruldu. Anayasamız bu partinin kurulmasına maniydi. Çünkü mezhebe ve irka dayalı parti kurulamazdı..” Bilindiği gibi siyasi partiler kanununun 111. maddesinin hükmüne göre “bir partinin kapatılmasına sebebiyet verenler, parti kurucusu olamazlar, kurulmuş bir partiye giremezler ve hatta parti listesinde aday olarak yer alamazlar.” Aksi taktirde parti, Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılır. Mustafa Timisi'nin TİP liderlerini aday göstermesi kanunun bu hükmüne aykırıydı ve kanaatimce TBP'nin kapatılması için dava açılması gerekirdi. Hatta bu hareketin siyasi ahlaka aykırıdır. Çünkü bir parti teşkilatında ve o partiye emek vermiş adaylar dururken onların başlarına bu partiyle uzak yakın bir ilgisi olmayan, üstelikte seçimden sonra yeni parti kuracaklarını açıkça ilan eden kişileri getirmek vefalı bir partililik örneği değildir.”⁴¹¹ Diyerek TBP'sini ağır biçimde eleştirmiştir.

Yine bu dönemde, 1973 seçimlerinden önce, TBP için önemli olan bir gelişme yaşanmış ve Hukuk Profesörü Muammer Aksoy partiye katılmış ancak bu Aksoy'a yapılan tehdit ve baskılar neticesinde uzun sürmemiştir.

Anayasa Profesörü Muammer Aksoy, siyasi tercih olarak Türkiye Birlik Partisi'ni seçerken örgütün büyüklüğüne veya küçüklüğüne bakarak karar vermediğini söylemiştir. Prof. Muammer Aksoy “hiçbir köyde, hiçbir mahallede bir tek yoksul kalmayacak ve bu yoksulluk Türkiye'den uzaklaşacak” görüşünü kendine parola yapan partiyi seçtiğini belirtmiştir. Partiyeye katılımı dolayısıyla düzenlenen törende TBP Genel Başkanı Mustafa Timisi, kendisine bir buket çiçek vererek kutlamıştır.⁴¹²

“Komünistlik suçlaması ve NATO'ya karşı olma “iftirasına” hedef olmaktan korktuğunu itiraf eden Prof. Aksoy, teröre teslim bayrağını açtı” şeklindeki manşetiyle Yeni Halkçı haberi ilk sayfadan vermiş ve Muammer Aksoy'un Türkiye Birlik Partisi'nden vazgeçmesine gerekçe olarak, ünlü İtalyan devrimcisi Mateotti gibi öldürülme tehlikesini öne sürmüştü. TBP İstanbul listesinden kontenjan adayı olan, 5 Ağustos 1973 tarihinde partide düzenlenen törenle partiye giren Prof. Aksoy faşist çevrelerin açtığı sinir savaşını kaybettiğini açıklamış, devrimciler üzerine

⁴¹¹ Nusret Kirişcioğlu, **Partilerimiz ve Liderleri 1973-1975**, Baha Matbaası, İstanbul, 1975, ss. 55-56

⁴¹² **Yeni Halkçı**, 10 Ağustos 1973

estirilen terör havasına boyun eğdiğini kabul ederek adaylıktan çekildiğini açıklamıştır. Prof. Muammer Aksoy üniversitelerde bilim hürriyeti kalmadığı gerekçesiyle Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyeliğinden de ayrılmıştır.⁴¹³

2.6.7. 14 Ekim 1973 Milletvekili Seçimleri ve Sonun Başlangıcı

Naim Talu Hükümeti, sıkıyönetim mahkemelerinde süren davaların devam ettiği bir ortamda ülkeyi öngörüldüğü gibi 1973 Milletvekili Seçimi ve üçte bir senato yenileme seçiminin eşliğine getirebilmişti. 12 Mart ara rejimi'nden çıkış niteliği taşıyan bu seçimler AP ve CHP için ayrı ayrı yönlerden önem taşıyordu. AP ve onun lideri Demirel, 1969 seçimlerinde olduğu gibi tek başlarına iktidara gelme umut ve çabası içinde idiler. İsmet İnönü'nün genel başkanlıktan sonra partiden de istifa etmesiyle CHP liderliğine yükselen Bülent Ecevit için de bu seçimler ilk ciddi bir sınav demektir.⁴¹⁴

Öteki partilerden yelpazenin iki ucunda yer alan partiler, en soldaki TİP ile Necmettin Erbakan'ın kurduğu en sağdaki Milli Nizam Partisi, 1971 baharında Anayasa Mahkemesi'nce kapatılmışlardı. TİP yöneticileri hakkında Sıkıyönetim Mahkemesi'nde dava açıldığı için onlar yeni bir örgütlenmeye gidememişlerdi. Ama Milli Nizam yerine 1972'de Milli Selamet Partisi adıyla yeni bir parti kurulmuştu. Süleyman Arif Emre, Hüsamettin Akmumcu, Şener Battal, Fehim Adak, Tahir Büyükkörükçü, Fehmi Cumaboğlu, Recai Kutan ve Korkut Özal'ın da kurucularından olduğu partinin başına S. Arif Emre getirilmişti. Ancak bunun geçici olduğu anlaşılmıştı. Gerçekten de seçimlerden bir hafta sonra 22 Ekimde Genel Başkanlığa 1969 seçimlerinde Konya'dan bağımsız milletvekili seçilen ancak kurduğu Milli Nizam Partisi kapatılınca bir süre yurt dışında kalan Necmettin Erbakan getirilmişti. Süratli bir gelişme gösteren Milli Selamet Partisi'nde benimsenen siyasal felsefeye “Milli Görüş” adı verilmişti. Bu, “taklitçilik” diye suçlanan Batıcılığa karşı İslami değerleri benimsemek, gelenekleri korumak, kalkınmayı yalnız maddi alanda değil, manevi

⁴¹³ a.g.g., 23 Ağustos 1973

⁴¹⁴ Turan, a.g.e., s.284

alandanda gerçekleştirmek diye tanımlanıyordu. Bu nedenle laiklik kavramının sınırları zorlanarak din ve vicdan özgürlüğü'ne önem veriliyor, ayrıca, hızlı kalkınmaya ve İslam ülkeleri ile sıkı işbirliğine öncelik tanınıyordu. Gençler arasında da taraftar toplamaya çalışan Milli Selamet, Akıncılar adı verilen bir örgütlenmeye de yönelmişti.⁴¹⁵

Timisi'ye göre bu seçimler solun var olma göstergesidir. Seçim bildirilerinin “demokratik güç birliği” bölümünü açıklayan TBP Genel Başkanı “antiemperyalist, demokratik niteliklere sahip, güçlü bir muhalefetin gereğini ve anlamını görmezlikten gelerek masa başı sosyalistliği yapanlar, gelecekteki girişimlerin sorumluları olacaktır. Kendilerini dünyanın merkezi zannederek sol adına konuşanların bu güne kadar bir önerileri olmamıştır.” demiştir.

TBP Genel Başkanı Mustafa Timisi, bu seçimlerin solun var olma göstergesi anlamı taşıdığını açıklamıştır.⁴¹⁶ Timisi tüm ileri güçleri, emekçileri saflarına davet eder. Bu daveti “Yaşasın emekten yana olan sol güçlerin birliği, yaşasın emekçi halkın demokratik iktidar.”⁴¹⁷ sloganıyla destekler.

Yine bir söyleminde Timisi; “...zülüm, sömürü düzenine karşıyız... TBP kar peşinden koşan kapitalist sistemin bencilliği yerine ekonomik çabayı kamu yararına bilinçli bir hizmet sayan düşüncüyü getirmeğe çalışır...TBP' nin varmak istediği toplumcu düzen, hürriyet ve adalete dayandığı için yalnız anayasamıza değil, ahlaka da uygun... toplumculuk, kişinin bencilliğini özgürce geliştirebilecek bir toplum düzenini kurmak amacını güder. Ücret köleliğinin kaldırmasını ister.Bu nedenledir ki TBP, kişi özgürlüğü, eşitlik ve sosyal adalet için çalışır. Harp ve yıkıntıdan uzak, barış ve bolluğa kavuşmuş, bilim ve teknik yönünden birbirine yardımcı, bağımsız ve eşit haklara sahip ülkeden kurulu bir devletler topluluğu özler. Bu nedenledir ki, TBP ister siyasal istibdat, ister özel teşebbüs tahakkümü veya devlet sermayeciliği şeklinde olsun, zülüm ve sömürü düzeninin büründüğü her biçime karşı durur. Kar peşinde koşan kapitalist sistemin bencilliği yerine ekonomik çabayı kamu yararına

---

⁴¹⁵ Turan, age., s.284

⁴¹⁶ **Yeni Halkçı**, 27 Eylül 1973

⁴¹⁷ a.g.g., 26 Eylül 1973

*bilinçli bir hizmet sayan düşünceyi getirmeye çalışır. TBP'nin varmak istediği toplumcu düzen, hürriyet ve adalete dayandığı için yalnız anayasamıza değil, ahlaka da uygundur. Bu düzen, kadın, erkek, millet, ırk, din, farkları gözetmeden dar gelirli ve ekonomik sömürü altındaki her kişinin toplumdan yardım görmesini, sömürüden kurtulmasını ve bütün toplumun barış ve eşitlik içinde yaşamalarını öngörür...”*⁴¹⁸ demiştir.

TBP Genel Yönetim Kurulu yayınladığı bir bildiri ile 14 Ekim 1973 Milletvekili Genel seçimlerine 35 ilde, kısmi senato seçimlerine de 18 ilde katılacaklarını açıklamıştır.⁴¹⁹

Birlik Partisi illere göre milletvekili adayı dağılımını şöyle sıralamıştı: Adana: 13, Adıyaman: 4, Amasya: 4, Ankara:26, Artvin: 4, Antalya:7, Balıkesir:9, Bingöl: 2, Çanakkale:5, Çorum: 7, Elazığ:5, Erzincan: 3, Erzurum: 9, Eskişehir: 6, Gaziantep: 8, Hatay: 7, Isparta: 4, İçel: 7, İstanbul: 38, İzmir: 18, Kars: 8, Kayseri: 8, Kocaeli: 5, Kütahya: 5, Malatya: 6, Manisa: 10, Kahramanmaraş: 7, Muş: 3, Ordu:8, Samsun: 10, Sivas: 8, Tokat: 7, Tunceli:2, Yozgat:6⁴²⁰

Partinin genel merkezinden yapılan açıklamaya göre Genel Başkan Mustafa Timisi Sivas, Genel Sekreter Haydar Özdemir ise İstanbul listelerinde ilk sırada yer almıştır. Türkiye Birlik Partisi'ne milletvekili seçimlerinde aday olmak üzere başvuran 286 kişinin meslek gruplarına göre dağılımları şöyledir. 86 işçi, 55 esnaf, 23 tüccar, 19 çiftçi, 14 emekli memur, 11 avukat, 10 teknisyen, 9 müteahhit, 7 sendikacı, 6 mali müşavir, 5 şoför, 4 öğretmen, 3 memur, 3 gazeteci, 3 ev kadını, 3 milletvekili, 3 müfettiş, 3 bankacı, 2 kooperatifçi, 2 nakliyecisi, 2 dava vekili, 1 elektrikçi, 1 serbest meslek sahibi, 1 iktisatçı, mürettip, 1 yüksek mühendis, 1 matbaacı, 1 taşeron, 1 halk şairi, 1 emekli yarbay.⁴²¹

---

⁴¹⁸ a.g.g., 15 Eylül 1973

⁴¹⁹ a.g.g., 30 Eylül 1973

⁴²⁰ a.g.g., 11 Eylül 1973

⁴²¹ a.g.g., 09 Eylül 1973

TBP Adaylarının 86'sı işçidir. Partinin adaylarının çoğunun işçi olması TBP'nin sınıf temelli bir politika izlediğinin ipuçlarını vermektedir. Türkiye Birlik Partisi'nden 14 Ekim Seçimlerine katılacak adayların sınıfsal durumları belli olmuştur. Buna göre 35 ilde seçime katılacak olan 250 adayın içinde işçiler 86 kişi ile en büyük payı oluşturmaktadırlar.

16 ilde senato seçimlerine katılmak üzere partiye başvuran 38 adayın mesleklerine göre ayrımı ise şu sırayı göstermektedir: 15 avukat, 6 iktisatçı, 4 doktor, 2 öğretmen, 3 emekli albay, 2 yüksek mühendis, 1 filolog, 1 emekli general, 1 arkeolog, 1 müfettiş, 1 mali müşavir, 1 emekli yarbay, 1 eczacı.⁴²²

TBP 1973 Seçimleri sonucunda 121.759 oy almış ve % 1.14 oy oranıyla bir önceki seçime göre oylarını azaltmıştır. Bölgeler açısından oy sıralaması ise, 3 bölgede (Marmara, Akdeniz, Orta Anadolu) yedinci sırada; 2 bölgede (Karadeniz, Ege) ise sekizinci sıradadır.⁴²³

Halka ve Olaylara Tercüman Gazetesinin haberine göre; gazetecilerin, gece boyunca uğradıkları TBP ve MP Genel Merkezlerinde konuşacak kimse bulamamışlardır. Seçim sonrasında kimsenin olmamasının seçimde istenilen sonucun alınamaması nedeniyle olduğu yorumu yapılmıştır.⁴²⁴

1973 seçimleri, Anayasa Mahkemesi'nin kararına uygun olarak, illeri birer seçim bölgesi kabul eden "Barajsız Nispi Temsil Sistemi" uygulanarak ve iki buçuk yıllık sıkı yönetim dönemi sonrasında, % 66.8'lik bir katılım oranıyla⁴²⁵ "barajsız

---

⁴²² a.g.g., 09 Eylül 1973

⁴²³ Ahmet Doğru, **5 Haziran 1977 Genel Seçimlerinin 1973 Seçimleriyle Karşılaştırmalı Analizi**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003, s. 78

⁴²⁴ **Halka ve Olaylara Tercüman**, 12 Ekim 1969

⁴²⁵ 1973 seçimleriyle ilk analizler, daha önceki seçimlerde olduğu gibi, bu kez de katılma oranının, gelişmiş bölgelerde daha düşük olduğunu göstermektedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Ergün Özbudun, **Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılım**, Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975, s.193

d'hondt sistemi"ne göre yapılmıştır. 1973 seçimlerinin Türk seçim tarihindeki önemi iki büyük partinin egemenliğinin sona erdiğini gösteren sonuçlar vermiş olmasıdır.⁴²⁶

1973 seçimlerinde hiçbir parti tek başına iktidar olabilecek yeterlilikte oy alamamıştır. Seçimler, bütün Türkiye'de büyük bir heyecan uyandırdı. Eski cumhurbaşkanı Bayar bu seçimleri haklı olarak, 1950'den beri yapılan en önemli seçim olarak değerlendiriyordu.⁴²⁷ Türkiye'nin siyasal bilimcileri sonucun ne olacağını kestiremiyorlardı. 1973 seçim sonuçları tam anlamıyla büyük bir sürpriz oldu. Çok az kişi Ecevit'in zaferini, ya da daha doğrusunu söylemek gerekirse, Demirel'in yenilgisini ön görmüştür.⁴²⁸ 1973 seçimlerinde Adalet Partisi'nin oyları oldukça gerilemiş, CHP ise oy oranını % 10'luk bir artışla artırmıştır. Aynı sonuçlar aynı şekilde Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde gözlenmiştir.⁴²⁹ 1973 seçimlerinde iktidar olma şansını yakalamayan Ecevit, koalisyon hükümeti kurmak istememiş, diğer partilerden bazı millet vekillerin istifa etmesini ve CHP Hükümetine bakan olarak girmelerini beklemiştir.⁴³⁰ Fakat 1973 seçimlerinde hiçbir parti çoğunluğu elde edemeyince, iki kez "Koalisyon Hükümeti" kurulmuştur. Birinci hükümet, "CHP-MSP Koalisyonu"dur. Laiklik taraftarı CHP ile İslamcı MSP kolay uzlaşacak gibi görünmüyorlardı. Fakat Selametçiler ve Cumhuriyetçiler aynı hedefleri paylaştıkları için değil, siyasal oportünizm nedeniyle bir koalisyon oluşturmaya karar verdiler; aynı oportünizm birkaç ay sonra hükümetin dağılmasına yol açacaktır.⁴³¹

26 Ocak 1974 günü kurulan koalisyon, 16 Eylül 1974'te sona ermiştir. İkinci koalisyon ise 31 Mart tarihinde, "Milliyetçi Cephe" olarak bilinen ve AP-MSP-CGP-MHP arasında kurulan ve 22 Haziran 1977 tarihine kadar devam eden koalisyondur. "I.Milliyetçi Cephe" veya "sola karşı cephe" olarak tanımlanan bu hükümetin kuruluşu şöyle gerçekleşti:

---

⁴²⁶ Kalaycıoğlu Sarıbay, **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, İstanbul, 1986, Aktaran: Bahar Üstel, a.g.e., s.197

⁴²⁷ Ahmad, a.g.e., s.189

⁴²⁸ Ahmad, a.g.e.,s.311

⁴²⁹ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Saim Sezen, **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000, s.260

⁴³⁰ Ahsev Bektaş, **Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi, CHP ve AP(1961-1980)**, Bağlam yayıncılık, İstanbul, Mayıs 1993, s.30

⁴³¹ Ahmad, a.g.e., s.193

Demirel yükselen sol harekete ve CHP'ye karşı, sağ kanatta yer alan bütün partileri bir araya getirmek için büyük çaba harcadı. Demirel'in girişimleri sonucunda AP-MSP-MHP ve CGP bir koalisyon hükümeti kurmak amacıyla daha önce "Sadi Irmak Hükümeti"nin güvenoyu alamaması üzerine, "milliyetçi cephe" oluşturduklarını açıklamışsalar da, asıl olarak bu tarihten sonra meclis'te birlikte hareket etmeye başladılar.⁴³² Fakat dört partinin meclis'teki oyları, güvenoyu almalarını engellediyse de Demokratik Parti'den kopan 9 bağımsız milletvekilinin desteği ile nihayet hükümet kurulabildi.

2.6.8. Timisi Dönemindeki Parti Politikaları ve İktidar Muhalefet İlişkileri

TBP her şeyden önce devrimci bir siyasal partidir. Toplumumuzdaki mevcut kapitalist üretim ilişkilerinin savunucusu olan burjuva partilerinden nitelik olarak ayrılır. Ayrıca kapitalist üretim ilişkilerine özünde karşı çıkamayarak onun biçimde reformist düzenlemeler ile yaşatmaya çalışan sosyal demokrat partilerden de nitelik olarak ayrılır. Bu ayrımlar sosyal, ekonomik, politik ve ideolojik ayrımlardır. TBP ekonomik düzeyde üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin uzlaşmaz karakterine inanır ve bu nedenle yeni ve daha ileri toplumcu üretim ilişkilerini savunur. Başka bir deyimle, bu ilişkilerin hukuksal ifadesi olan mülkiyet ilişkilerinde esaslı üretim araçlarının kolektif-toplumsal mülkiyetini savunur. Sosyal düzeyde ise, toplumdaki bir avuç sömürücü ve işbirlikçi burjuvazinin tasfiyesini, çalışan işçi ve köylü kitlelerin demokratik egemenliğini savunur. Politik üst yapıda ise, yeni üretim ilişkileri ile tam bir uyumluluk sağlayacak olan gerçek demokrasiyi savunur. Dolayısıyla TBP gerçek anlamda devrimci bir partidir. TBP'nin devrim anlayışı, sürekli-kesintisiz bir süreçtir.

Partinin Toplumculuk politikası şu şekilde açıklanabilir;

Toplumculuk, horlanan, ezilen, sömürülen kişileri özgürlüğe, eşitliğe ulaştıran tek yoldur. "*Herkesten yeteneğine göre, herkese emeğine göre*" ilkesi,

---

⁴³² Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz., Hakkı Uyar, **Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmeye Bir Örnek Vatan Cephesi**, Büke Yayınları, İstanbul, 2001 , s.23

doğrultusunda yürütülecek bu toplumda, çalışan emekçi kitlelerin gerçek kurtuluşu sağlanacaktır.⁴³³

Partinin Atatürkçülük üzerindeki görüşü şöyledir;

Atatürkçülük kavramı özellikle burjuvazinin siyasal iktidara gelişinden sonra çarpıtılmış, özünden çok şey yitirmiş ve hakim sınıfların tekeli altına girmiştir. 1973'ler Türkiye'sinde bu kavramdan sınıfsal bir muhteva kazandırmak istenmesi, ülkemizde toplumsal güç dengesi de burjuvazinin etkinliğini ve küçük burjuva bürokrasisinin silinişini kanıtlayan önemli bir olaydır. TBP Kemalist düşüncenin unsurlarını ilke olarak savunur.

TBP, içerisinde bulunduğumuz toplumun farklılaştıran yapısını ve çarpık düzenini, emperyalizme, siyasal ekonomik ve askeri bağımsızlığı bir evren icabı olarak değil, aksine bütün bu engellerin aşılmasıyla tam bağımsızlığın ve gerçek demokrasinin kurulmasını öngörür. Bu nedenle emperyalizme karşı yabancı sermayeye karşı mücadelelerde Atatürkçülüğün gerekliliğine inanır ve onun laiklik unsurunu bütün gücüyle savunur. Atatürkçülük milli, demokratik, insancıl, eylem ile somut gerçeği birleştiren akılcı ve dinamik bir harekettir.⁴³⁴

Partinin demokrasi anlayışına göre; demokrasilerin çeşitliliği ve sosyal ekonomik sistemler içindeki uygulamaları göze alındığında demokrasiyi kesin bir tarif ile izah etmek aldatıcı olur. Onun için burjuva demokrasilerinin içinde buldukları koşullar içinde demokrasiyi tanıyabiliriz. Demokratik solun amacı, bu gün ki kısa dönemde sol görüşleri demokrasimize mal edip demokrasimizi tek taraflı olmaktan kurtarmak olacaktır. Fikir ve düşünce özgürlüğünü yurt sathına yayacak girişimleri destekleyip, güçlendirip, sola meşruluğunu bütün ülke sathında kazandıracak faaliyetleri yürütmek görevimiz olacaktır. CHP, solu kendi tekeline almak isterken, açıkça solu kendi içinde boğmak isterken, biz bir tarafta sol dünya görüşünü ilan ediyor, öte yandan da sola her türlü çalışma ve örgütlenme imkan ve koşullarının sağlanması için mücadele ediyoruz. Ülkemizde güçlü ve etkin bir sol

---

⁴³³ Türkiye Birlik Partisi, 1973 Seçim Bildirgesi, s.15

⁴³⁴ a.g.e., ss.16-17

muhalefetin oluşması için anayasasızdaki kısıtlayıcı kanun ve hükümlerin kaldırılmasını amaçlıyoruz.⁴³⁵

“Halkımızla beraber, halkın demokratik iktidarı için mücadele.” TBP’nin halkçılık anlayışının formülasyonudur.⁴³⁶

Partinin devletçilik anlayışına göre; devletçilik de her sosyal kavram gibi doğal olarak sınıfsal bir içeriğe sahiptir. Sermayeden yana bir devletçiliğe TBP karşıdır. Bu anlamda Devlet –Kapitalizmi ancak özel sermayenin geliştirilmesi, güçlendirmesi anlamındadır. TBP buna temelden karşıdır. İster Devlet –Kapitalizmi isterse bunların karışımı olan her türlü kapitalizm biçimine karşıdır. Başka bir deyişle kapitalist üretim ilişkileriyle belirlenen kapitalist düzene karşıdır. Zaten sınıflı toplumlarda, devletin niteliği, fonksiyonu ve amacının hakim sınıflar tarafından belirleneceği bilimsel bir gerçektir. Dolayısıyla toplumda emek kitlelerin söz ve hak sahibi olduğu bir toplumda Devlet bu kitlelerin daha doğrusu çoğunluk olan halkın çıkarları doğrultusunda çalışacaktır.⁴³⁷

Eğitim politikası konusunda ise Timisi eğitimdeki politikalarının parasız eğitim olduğunu vurgulamıştır. Köy Enstitülerinin tekrardan açılması gerektiğini söylemiştir.

“ ..bugünkü eğitim düzenimiz, tıpkı az gelişmiş ülke şartlarına uygun, dışa bağımlı bir eğitimidir. Toplumda geri kalmışlık sorunlarına yönelik, ulusal kültür ile tutarlı bir eğitim sistemi olmalıdır. Eğitimde temel prensip, teori-pratik birliğinin sağlanması ve üretime yönelik olmasıdır. Klasik geri bırakılmış, ülke şartlarından kopuk, toplumun somut gerçekleri ile uzaktan yakından bir ilişkisi bulunmayan dışa bağımlı bir eğitim sistemi hiçbir zaman kalkınma ve modernleşme yarışında önemli rol oynamayacaktır...”

“..Türkiye Birlik Partisi, paralı eğitimin ve hala sürdürülmekte olan çarpık eğitim sisteminin tam karşısındadır. Köy Enstitülerinin tekrar açılması, sanat

---

⁴³⁵ a.g.e., s.19

⁴³⁶ a.g.e., s.20

⁴³⁷ a.g.e., ss.21-22

okullarının üretime dönük olması ve diğer eğitim kurumlarının yaygınlaştırılması ve toplumun çıkarları doğrultusunda yürütülmesi görüşünü savunuyoruz..”⁴³⁸

Partinin toplumculuk politikasına göre; toplumculuk, kanıtlarını bilimsel toplumculuk veya başka sosyal incelemelerden, dinsel ve insancıl ilkelere, töre ve geleneklerden alır. Kaynağı ne olursa olsun, toplumculuğun erişmek istediği ortam sosyal adaleti, daha iyi yaşama koşullarını özgürlüğü, barışı getiren bir toplum düzenidir. Bu nedenle TBP, dinsel inançlarla materyalist felsefelerle aynı ölçüde saygı duyar. Siyasal düşünce ve dinsel inanç ayrılıklarını kişisel bir sorun olarak görür ve onlara Devlet tarafından eşit işlem yapılmasını ister. Din cemaat işidir ve bu nedenle Diyanet İşleri Başkanlığının laik cumhuriyette yeri yoktur.⁴³⁹

TBP, Anayasamızda da bulunmayan ve işverenlere işçiyi aç bırakmak suretiyle pazarlık imkanı veren lokavt müessesesini kesinlikle yasaklayacaktır.⁴⁴⁰

TBP, her türlü ırkçı, şovenist, mezhepçi görüşlere karşıdır. Bunun yanında kendi ülke çıkarlarını da devrimci bir yurtseverlikle savunmakta ve dünyadaki tüm ilerici devrimci atılımları desteklemektedir.⁴⁴¹

Partinin güvenlik politikasını incelersek, Türkiye’deki askeri harcamaları da eleştiren TBP yapılan bu harcamaların kısıtlanması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu konudaki Parti politikası ise şöyledir:

“Türkiye 500 bin kişiden fazla mevcudu olan bir ordu beslemektedir ki, bu ordunun her eri dünya yüzünde en düşük standart olan yılda 7 bin liraya mal olmaktadır. Askerlik hizmet süresi 1 yıla indirildiği takdirde, ordu mevcudunun yarı yarıya ineceği aşikar olduğuna göre Milli Savunma Bakanlığı Bütçesinde çok önemli miktarda bir tasarruf meydana gelecektir. Buna özel sektörün milyonerlerine peşkeş çekilen milyonların ilavesi ile de tasarruf miktarı bir hayli artacaktır. Türkiye bir taarruz ordusunu silah altında bulundurmamak mevkiinde de değildir. Bütün

---

⁴³⁸ **Günaydın**, 2 Ekim 1973

⁴³⁹ a.g.e., s.31

⁴⁴⁰ a.g.e., s.32

⁴⁴¹ a.g.e., s.33

komşularıyla dost geçinerek ve barış içinde yaşamak arzusunu, ordusunu 250 bin kişilik bir müdafaa gücü haline getirmekle ispat edecektir. En ileri teknikle teçhiz edilmiş bir mekanik ateş gücü gerilla taktikleriyle bütünlenecektir. “Yurtta sulh, cihanda sulh” prensibi de budur.”⁴⁴²

TBP'nin izlediği ekonomi politikasına göre; Türkiye emperyalizme ekonomik olarak bağımlı bulunan, geri kalmış kapitalist bir ülkedir. Ülkemiz gerek milli gelir açısından gerekse yapısal olarak ekonomik sektörel dağılım açısından tipik bir az gelişmiş ülkedir. Ülkemizin bu şekilde geri bırakılmasında en önemli neden, emperyalizmdir.⁴⁴³ Onlar (Avrupalılar) ülkemizi daha Osmanlıdan itibaren sömürgeleştirilmesi ve sömürgesi birinci derecede önemli olan faktördür. İkinci olarak, toplumumuza hakim olan egemen güçler ve bunların siyasi temsilcileri olan partiler şimdiye kadar yürüttüğü ve yürütmeye çalıştığı yanlış ekonomik politiklardır. Çalışana, işçiye , köylüye hiçbir şey vermeyen, aksine onları daha fazla sömüren, onların gelirlerini fiyat artıları ve hayat pahalılığı ile gittikçe azaltan bir ekonomik düzen ile Türkiye'nin kalkınmasından söz etmek mümkün değildir.⁴⁴⁴

Ülkemizde bölgeler arası dengesizliğin korkunç boyutlara ulaştığı bilinen bir gerçektir. Bu büyük dengesizliğin tek nedeni ise, bugüne kadar egemen güçlerin çıkarları doğrultusunda ekonomik politikalar uygulayan siyasal iktidardır. Ülkemizin çeşitli bölgeleri aynı derecede gelişmiş değildir. Doğu ve güneydoğu bölgelerimiz Batı Bölgelerimize kıyasla çok daha geri kalmış durumdadır. Mahrumiyet bölgeleri diye anılan bu yörelerde toprak ağalığının ve ilkel çağ dışı ekonomik düzenin hala devam ettiği bilinen bir gerçektir.⁴⁴⁵

TBP Genel Başkanı Timisi “*Halkımızın ekonomik sosyal isteklerine cevap veremeyecek duruma düşmüş bulunan sağ siyasal güçler komünist suçlaması silahına sarılmaktadırlar. CHP tutumunu değiştirerek bu seçimlerde halk CHP'nin sekreter ve bencil davranışlarının hesaplarını sormalıdır.*” demiştir.

⁴⁴² MMZC,D:3, C:1, B:45,O:2, 11.02.1970, s.128

⁴⁴³ a.g.e., s.35

⁴⁴⁴ a.g.e., s.35

⁴⁴⁵ a.g.e., s.47

Sonraki yerel seçimlerde de Türk seçmenin iki seçenektan birini yapması yolunda şartlandırılmaya çalışacaklarını söyleyen Timisi;

..“Bilinen ve sürdülegelen bu siyasi oyun bu seçimlerde de sahnelenmektedir. AP ve yandaşlarına göre sola karşı olan her yurttaş ve kendi partileri de CHP’lilere de, sağa ve faşizme karşı olan her Türk seçmeni de bu partide toplanmalıdır. CHP lideri bu oyunu daha da ileri götürerek bu seçimlerin bir referandum niteliği taşıdığını, seçim sonrasında bu seçimlerin MC iktidarına son verecek bir ağırlıkta olduğu iddiasında bulunmaktadır. İktidarın sağa teslim eden II. MC Hükümetinin kurulmasını kolaylaştırmış bulunan CHP yöneticilerinden hesap sormanın fırsatını bu seçimlerde yurtsever demokrat halkımızın eline vermektedir”...⁴⁴⁶

Parti içi çalışmalar ve kamuoyundaki bazı gelişmelere karşı Birlik Partisi’nin verdiği tepkilere bakacak olursak:

TBP 6. Büyük Kongresi yapıldı. Mustafa Timisi tekrardan Genel Başkan seçildi. TBP’nin tüzük ve programının yeni baştan ele alınıp ülkenin şartlarına uygun olarak gözden geçirip ekler yapılmasının ve güçlü bir siyasi örgüt olarak Türkiye siyasi hayatında emekçi sınıflarımızın siyasal mücadelesini sürdüreceği kabul edilmiştir. Kongrede seçilen Genel Yönetim Kurulu Üyesi kendi aralarında görev bölümü şöyle yapılmıştır: Genel Başkan Yardımcısı Kemal Oğuzhanoglu, Genel Sekreter Lütfü Güner, Genel Sekreter Yardımcılığı Hüseyin Yıldırım ve Garip Sırtacı, Genel Sayman Kamber Özet⁴⁴⁷

1973 sonrası dönemde, Türkiye’nin siyasal hayatının belli başlı özellikleri şunlardı: bölme, kutuplaşma ve hükümetlerin kararlı şekilde davranamamaları. Kutuplaşma sadece siyasi partilere has bir özellik değildi, örgütlü işçi sınıfı, eğitim sektörü, sivil bürokrasi ve hatta güvenlik hizmetleri de dahil olmak üzere hemen tüm önemli toplumsal sektörlerin ortak özelliğiydi. Sağ merkezci Adalet Partisi ile aşırı milliyetçi, Milliyetçi Hareket Partisi arasında koalisyon, Milliyetçi Hareket Partisi taraftarlarının çeşitli hükümet örgütlerine getirilmesine yol açtı. CHP de değişmeye

⁴⁴⁶ **Yeni Halkçı**, 17 Kasım 1977

⁴⁴⁷ a.g.g., 27 Aralık 1977

çalıştı. Kapsamlı personel değişikliği birkaç kez yaşandı, çünkü 1973 sonrasında Türkiye'nin siyasal hayatı, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ile AP Genel Başkanı Süleyman Demirel arasında köşe kapmacaya dönmüştü.⁴⁴⁸

BP grup kurmaya çalışıyor. BP Genel Başkanı olur olmaz parti çalışmalarına başlayan Timisi Partisi'nin mecliste grup kurabilmesi için bazı milletvekilleriyle temas halinde olduğunu açıklamıştır. “*bu konuda yakında sonuç almayı umut ettiklerini*” açıklamıştır. Partisinin AP ve CHP'nin dışında üçüncü bir tercihi temsil ettiğini ifade etmiş, Erbakan'la “*bir temaslarının olmadığını ve olmayacağını*” belirtmiştir.⁴⁴⁹

Timisi Genel Başkan olduktan sonra Genel Başkan Yardımcılığına Ali Naki Ulusoy ve Orhan Arsal getirilmişlerdi. Ulusoy idari, Arsal da propaganda işlerine bakacaktı. BP Genel İdare Kurulu'nun ilk toplantısında, ayrıca genel sekreterliğe Avukat Hüseyin Lüle, yardımcılıklarına Amasya Milletvekili Kazım Ulusoy ve Avukat Taki Davutoğlu getirilmiş, genel muhasipliğe tüccar Hüseyin Balanbanlı, murakıplıklara da Paşa Bozbeyi, Kadir Özcan ve Şefik Kariginer seçilmişlerdir.⁴⁵⁰ Orhan Aral TİP kökenliydi ve bu dönemde Genel Başkan Yardımcılığına getirilmesi BP'nin sola, sosyal demokrasiye hatta sosyalist ideolojiye yakın bir siyaset belirlediğinin önemli bir göstergesidir.

Timisi'nin Genel Başkan seçilmesinden sonra Genel Yönetim Kurulu üyelerinden TİP kökenli Orhan Arsal Genel Politika Esasları'nı hazırladı. 1970 yılındaki olağanüstü kongrede kabul edilen Genel Politika Esasları ile Balan ve Berkman dönemindeki “donmuş Atatürkçülükten uzaklaşıldı ve Atatürkçülük “Atatürk gibi bakmak ve davranmak” şeklinde yorumlandı. “Atatürkçü devrim, oluşan ve yiten değil, oluşan, yiten ve yeniden oluşan” süreç şeklinde tanımlandı, Atatürkçülüğün amacının “kişiyi özgürlüğe, eşitliğe ve nesneye egemen olmaya kavuşturmak” olduğu ifade edildi. Dönemin sol fikirlerinden etkilenerek hazırlanan Genel Politika Esasları'nın belirgin farklılığı, “din” konusunda ortaya

⁴⁴⁸ Metin Hepar, **Türkiye'de Devlet Geleneği**, Çeviren: Nalan Soyarik ,Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006, s.211

⁴⁴⁹ **Halka ve Olaylara Tercüman**, 28 Kasım 1969

⁴⁵⁰ a.g.g., 2 Aralık 1969

çıktı. “Dinsel inançlarla materyalist felsefelere aynı ölçüde saygı” duyulduğu ifadesine yer verilen Genel Politika Esasları’nda, dinsel inanç ve siyasal düşünce ayrılıkları “kişisel sorun” sayıldı. Hem solu hem Alevileri kucaklama çabasının gözlendiği Genel Politika Esasları’nda Diyanet İşleri Teşkilatı’nın bütün inanç gruplarının temsil edilmesine olanak sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılması isteğinden vazgeçilerek “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın laik Cumhuriyet’te yeri yoktur” noktasına gelindi.⁴⁵¹

TBP’nin, iktidarla çekişmesi Türkiye’nin karışık ve çalkantılı döneminde TBP Genel Merkezine atılan bombanın sorumlusu olarak görülüyordu. 1 Mayıs 1977 öncesinde Ankara’da TBP Genel Merkezine bomba konmuş patlama neticesinde 1’i ağır 4 kişi yaralanmıştı.⁴⁵² Timisi “*bombayı atanlar işbaşındaki sorumlulardır.*” diyerek hükümeti eleştirmiştir.⁴⁵³

Timisi: “*TBP’ni Hükümete ortak etmeliyiz*” dedi. “*Türkiye’deki siyasi yönetimden en çok etkilenen, halkın kendisi olduğunu, hükümetin izlediği politikanın doğrudan doğruya yoksul halkı ilgilendirdiğini*” kaydetmiştir. “*işçi biziz köylü biziz, ezilen, geçim sıkıntısı çeken işsiz, yolsuz, ışksız bırakılan yine biziz, sömürü ve soygun düzenine karşı yiğitçe mücadele veren ve de zulme, işkenceye uğratılan bizler olmaktayız.*” Türkiye’nin geri bırakıldığı, emperyalist güçlerin sömürüsüne terkedilmiş olması, temelde yoksul halk olarak yine bizim sorunumuzdur. O halde, doğrudan doğruya ülke yönetiminde söz ve karar sahibi olacak yolu bulmalıyız. Bilmeliyiz ki, hükümette söz sahibi olmadıkça, sorunlarımıza temelden çözüm bulunamaz.” demiştir.⁴⁵⁴

Parti bir taraftan iktidarla uğraşırken diğer yandan da kendi içindeki muhalefetle de çekişmeler yaşanmaktaydı. “*TBP’nin CHP’ye katılması tarihi bir zorunluluktur.*” Diyen TBP Başkanlık Divanın görevine el koyduğu Genel Sekreter Dursun Bila TBP’nin tarihsel olarak bu günkü koşullarda işlevini tamamladığını belirterek partinin öz güçleriyle CHP’ye katılmasının demokratik sol harekete güç

⁴⁵¹ www.aleviyol.org , 03 Aralık 2007

⁴⁵² **Milliyet**, 1 Mayıs 1977

⁴⁵³ a.g.g., 1 Mayıs 1977

⁴⁵⁴ a.g.g., 2 Mayıs 1977

kazandıracağını söylemişti. “Demokrasi tehlikede, Türkiye, tarihinin en ağır bunalımını yaşamaktadır. Bu ağır bunalımın sorumlusu olan halka ve demokrasiye ters düşen sağ siyasal güçlerdir. Halkın uyanışını durdurmak için, bir yandan devleti yukarıdan ele geçirmeyi, bir yandan da iktidar olanaklarını kullanarak kendilerine kitle tabanı yaratmaya çalışmaktadır.”⁴⁵⁵ demiştir.

Mayıs 1977’de Televizyonda ikinci bölümü verilen “Aşk Memnu” yapıtının bir yerinde “*Bunlar Kızılbaş töresini de aştı*” sözleri üzerine Birlik Partisi Genel Başkanı Mustafa Timisi, yayında bölücülük yapıldığını öne sürmüş, “*Bu hareketler emperyalist gruplar tarafından asırlardır Anadolu’da meydana gelen olaylarda da kullanılan bölücü sloganlardır*” demiştir.⁴⁵⁶

Bu olaya tepki gösteren bir başka parti ise CHP olmuştur. CHP Genel Sekreter Yardımcısı Mustafa Üstündağ: yurttaşların bir bölümünün küçük düşürüldüğünü bu durumu üzüntüyle karşıladıklarını ve bir dikkatsizlik sonucu oluşan büyük bir hata olarak gördüklerini söylemiştir.⁴⁵⁷

TRT Genel Müdürü İsmail Cem “*olayda önemli bir ihmal ve hatanın olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan şikayetleri haklı görüyorum*” demiştir.

“*Bizim TRT olarak tutumuz bütün vatandaşların duygularına Anayasa ve yasaların gösterdiği doğrultuda saygılı olmak, duyguları rencide edecek sözlerden yayınlarımızda dikkatle sakınmaktır. Olaylar hakkında soruşturma mekanizmasını harekete geçirdim. Olayda ihmali olanlar hakkında soruşturma yapılmaktadır.*”⁴⁵⁸

Bu son olay da göstermektedir ki Türkiye toplumu son derece kırılgan ve hassas dengelere sahip bir toplumdur. Bunu yaratan tarihsel ön yargıların bütünleyici, kapsayıcı bir altyapının gerçekleşmemesinden kaynaklı olduğu bilinmektedir.

---

⁴⁵⁵ **Yeni Halkçı**, 27 Ekim 1977

⁴⁵⁶ **Gerçekler**, S. 6-7, Nisan- Mayıs 1975

⁴⁵⁷ **Gerçekler**, S. 6-7, Nisan- Mayıs 1975

⁴⁵⁸ **Gerçekler**, S. 6-7, Nisan- Mayıs 1975

2.6.9. Maocularla Parti'nin Ayrışması

Anadolu'da Çorum, Maraş, Tokat, Malatya, gibi Alevilerin yoğunlukta oldukları yörelerde, İslami-mukaddesatçı-Milliyetçi çevrelerin baskılarına öteden beri maruz kalan aleviler, CHP'ye, TİP'e ve "Devrimci Öğrenci Hareketleri"ne karşı daima ilgi duymuşlardır. Gençlik hareketleri arasında "Mao'cu Proletarya Devrimci Aydınlik" grubunun önde gelen isimlerinden Gün Zileli yıllar sonra kaleme aldığı anılarında 1960'ların sonrasına ilişkin olarak "elbette köylü kitlelerin yükselen mücadelesinden söz edilirken, o sırada merkez üssü Malatya'nın Kürecik-Ören ve Dersim bölgelerinin oluşturduğu, Alevi kökenli köylü kitlelerin gençlik mücadelesine verdiği büyük destek de ihmal edilmemelidir. Doğu bölgesindeki alevi köylü kitlelerin mücadeleye verdiği desteğin, toprak ya da ürün fiyatları talebinden çok, solun propagandasından, alevi köylerin geleneksel düzen karşıtlığına hitap etmesinden ve solun, alevi kitlesinin kadim düşmanı İslamcı ve gelenekçi kesimlerle boğuşuyor olmasından kaynaklandığı söylenebilir."⁴⁵⁹

Marksist çevrelerde 1960'ların ortalarındaki en büyük tartışma, Türkiye'nin hangi tarihsel aşamada olduğuydu. Mehmet Ali Aybar ve TİP'in ana grubu, Türkiye'nin demokratik yollarla gerçekleşecek bir sosyalist devrime hazır olduğunu savunuyordu. Zaferin, TİP üyelerinin önderliğindeki yeni bir sendika konfederasyonu içerisinde hayli başarıyla örgütlemeye çalıştıkları Türk işçilerinin artan sınıf bilincinden ve siyasal uyanıştan geleceğini umuyorlardı. Mihri Belli önderliğindeki bir diğer etkin grup ise, Türkiye'nin feodal özelliklere sahip bir Asyalı toplum olduğunu proletaryanın hayli zayıf olduğunu ve devrimci değişimin ancak bir aydınlar ve subaylar koalisyonuyla gerçekleşebileceğini ileri sürüyordu. Milli Demokratik Devrim denilen bu akım, 1968'de Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun yönetimine hakim oldu ve bu federasyonu kısaltılmış adıyla Dev-Genç diye bilinen, "Devrimci Gençlik" örgütüne dönüştürdü.⁴⁶⁰

Türkiye'deki gençlik hareketi 1968'lerden itibaren Almanya, ve özellikle de (öğrencilerin Mayıs 1968'de bir devrimi başlatıp neredeyse General de

⁴⁵⁹ Gün Zileli, **Havariler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 391-392

⁴⁶⁰ Zürcher, a.g.e., s. 372

Gaulle'ü alaşağı edecek gibi oldukları) Fransa'daki öğrenci hareketlerinin etkisi altındaydı. Aynı zamanda, Sovyetlerin Çekoslovakya işgali, dünyanın dört bir yanındaki sol çevrelerde olduğu gibi Türk solu arasında da bir bilinç bunalımına yol açmıştı. Mehmet Ali Aybar'ın bu işgali kınaması, partinin Sadun Aren ve Behice Boran gibi öteki bazı önderlerince desteklenmeyince TİP bölündü. Aynı zamanda Milli Demokratik Devrim grubu da, Türkiye'nin feodal bir toplum olup olmadığı gibi çok daha içerik bir sorundan dolayı, bölünmüştü. Bu hareketin Doğu Perinçek'in önderlik ettiği köktenci kanadı, daha sonra Maocu oldu. ⁴⁶¹

1970'ten itibaren, Milli Demokratik Devrim çevresinden bazı köktenciler, ajitasyonun yeterli olmadığı ve sadece silahlı propagandanın (yani terörist saldırıların) ve silahlı gerilla mücadelesinin devrimi getirebileceği kararına vardı. Maocu gruptan kopan TKP-ML (Türkiye Komünist Partisi Marksist-Leninist) hizbi de, TİKKO'yu (Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu) oluşturdu. Deniz Gezmiş'in THKO'su (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu) ve Mahir Çayan'ın THKPC'si (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi) öncülüğündeki bu gruplar, ülkeyi istikrarsızlaştırmayı hedefleyen bir terör mücadelesini, kent gerilla savaşını başlattılar. ⁴⁶²

Milli Demokratik Devrim grubunun ilerici subaylarla bir koalisyon umudu, 15-16 Haziran 1970'te İstanbul'da işçilerin büyük çaplı bir gösterisi askeri birliklerin sert müdahalesiyle karşılaşınca sarsıldı. Bu sıralarda TKP, gerek TİP'in ve gerek yeni solun öteki gruplarının ciddi zorluklarla karşılaşmasıyla, entelektüeller arasında nüfuzunun bir kısmını yeniden kazanmaktaydı. ⁴⁶³

1965 seçimleri öncesinde özellikle yüksek öğretim kurumlarında Fikir Kulüpleri adıyla oluşturulan grupları birleştirme amacıyla Fikir Kulüpleri Federasyonu kurulmuştu. Bununla amaç, gençliği belirli bir ideoloji doğrultusunda birleştirmek ve sosyalist açıdan devrimi gerçekleştirmek olarak

---

⁴⁶¹ Zürcher, a.g.e., s. 372

⁴⁶² Zürcher, a.g.e., s. 373

⁴⁶³ Zürcher, a.g.e., s. 373

saptanmıştı. Yusuf Küpeli'nin Genel Başkanlığa getirildiği Fikir Kulüpleri Federasyonu için özel bir marş bile kabul edilmişti. “Ha deyip sırtımızı halklara dayamışız. Kavga,  zg rl k için, yığınlar için kavga” diye başlayan marş amaca ulaşabilmek için sürekli savaşım içine girileceğinin göstergesi olmuştu. Söz konusu kulüpler ve federasyon 1968'de boykotla başlayıp işgalle devam eden  ğrenci olaylarında etkili olmuştu. Ama çok geçmeden federasyon içerisinde görüş ayrılıkları belirmişti. Bunu giderip bütünleşmeyi sağlayabilmek amacıyla Mihri Belli'nin  nerisi  zerine 20 Mayıs 1969'da gençlik örgütleri önderlerinin katıldıkları bir toplantı düzenlenmişti. Gün Zileli'nin verdiği bilgiye göre bu toplantı Fikir Kulüpleri Federasyonu içindeki iki rakip kesimin söz düellosu biçiminde geçmişti. Grupların s zc l klerini de genel başkan Yusuf Küpeli ile ona karşı olan Doğu Perinçek yapmıştı.  zlenmek istenen Milli Demokratik Devrim stratejisi konusunda birleşilememişti. Toplantıyı terk eden Perinçek, Cengiz andar, Oral alışlar ve Gün Zileli ayrı bir örgüt kurmaya karar vermişlerdi. Zileli'ye göre bu toplantı gençlik örgütleri arasında ilk büyük “yarılma” olmuştu. Çok geçmeden de 1969'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yapılan genel kurul toplantısında federasyonun adı Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (DEV-GENÇ) olarak değiştirilmişti. DEV-GENÇ kısa sürede yüksek  ğretim kurumlarında baskı kurmaya ve sağcı-milliyetçi karşıtları ile mücadeleye girmişmişti. Aynı zamanda orta  ğretim kurumlarında da örgütlenmeye koyulmuştu. Ancak  rg t bütünlüğü korunamamış, zamanla pek çok gruplar ve fraksiyonlar (kollar) oluşmuştu. Öte yandan DEV-GENÇ, ABD karşıtı bir mücadeleyi de benimsediğinden üyelerinden bir kısmı  ğretim kurumları dışında, adam kaçırmaya kadar varan eylemlere girmişlerdi. Ayrıca 1970 sonlarında “10 Kasım Haykırışı” başlıklı bir bildiri yayımlayarak tehditlerde bulunmuştu. Ancak bu mücadele ülkeyi bir kargaşa ortamına sürüklemişti. Örgütten kopanlar son aşamada Türk Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) adıyla eylemlerini sürdürmeye başlamışlardı.   huzur ve güveni sarsan bu sağ-sol atışması, Silahlı Kuvvetler'in 12 Mart 1971 'de gidişe dur demeye yönelik muhtırasının verilmesinin başlıca nedenlerinden biri olmuştu. DEV-GENÇ

örgütü de söz konusu bildiriden ötürü açılan dava sonucunda Ankara IV. Hukuk Mahkemesi'nin kararıyla kapatılmıştı. (10 Mayıs 1971)⁴⁶⁴

Tüm bu sosyalist oluşumlara karşı TBP, kendi sosyal-toplumcu politika dediği siyasetle farklı bir pozisyonda yer aldığını söylemekteydi. Ve Timisi 70'li yıllar da yükselen sağ-sol illegal örgütlenmeler içinde yer alan solcu gençleri kendi partisine davet ederek, kapılarını açarak legal bir platformda siyaset yapmaları için imkan sağladığını savunmuştur. Böylece bu gergin çatışma ortamında harcanıp gitmemelerini engellemek istemiştir. Ancak Timisi, bu yaklaşıma karşılık legal bir düzlemde siyaset yapma imkanı bulan gençler kendi siyasal görüşlerini partiye hakim kılmaya başlamalarıyla anlaşmazlığın oluştuğunu ve partiden bu gençlerin uzaklaştırıldığını söylemiştir.⁴⁶⁵

Demokratik solun sınırı ne olacaktı? Bu önemli bir soruydu. Timisi, bu sorumuzu, sosyal demokrat olmanın niteliğini kendine göre yorumlayarak vermeğe çalışıyordu. TBP'ye yöneltilmek istenen dinsel görüntü ve bu yoldan çıkar sağlama suçlamasını üzülererek karşılayan Timisi “sınıfsal nitelik dışında değiliz” diyordu. Ardından partisiyle sosyal demokrat sınıfının ayırımına yöneliyordu. “Bağımsız ve demokratik Türkiye sloganıyla sosyal demokrasiiden ayrılırız. Demokrasiyi burjuva partileri arasında oynanan bir oyun edemeyiz”⁴⁶⁶

Bütün bunlar demagojiye meydan vermeyecek açık birer geçek iken, sosyal - demokrat- demokrat ideologlarının ortaya atarak yaymaya çalıştıkları anti propagandaların, yanlış yorumların ve partinin kuruluşuna anti metafizik ve sübjektif- idealist eleştirilerin CHP paralelindeki basın organlarında çıkmasının sınıfsal ve politik anlamı açık değil midir.⁴⁶⁷

Eğer dogmatik ve düz metafizik mantıkla olaylar yorumlanırsa CHP acaba nasıl değerlendirilecektir. CHP'de Kemalist devrimden sonraki liberalist ve devletçi dönemlerde hakim sınıfların egemenliklerini sürdürdükleri tek parti değil miydi?

⁴⁶⁴ Turan, a.g.e., s. 148

⁴⁶⁵ Mustafa Timisi İle Yapılan Röportaj, 08. 08 .2007

⁴⁶⁶ Yeni Halkçı, 11 Ağustos 1973

⁴⁶⁷ a.g.g., 11 Ağustos 1973

Bütün bunların bir tek anlamı vardır; sosyal demokrasinin, tüm dünya devrimci ve sosyal pratiğinin de açık olarak gösterdiği gibi klasik küçük burjuva sosyal demokrat kaypaklığı ve açık demagojisidir. Bütün bu metafizik ve sübjektif demagoji son tahlilde tekelci burjuvaya yarar. Yoksa işçi ve köylü yığınlarına değil. Olayları ve gerçekleri, metafizik ve sübjektif anti-propagandalar yaymak, sosyal-demokrasinin ve onun küçük burjuva ideologlarının ayrılmaz özelliğidir. Gerçek bir bütündür ve bir süreç içerisinde, diyalektik olarak, objektif-sınıfsal tahliller yapılmadığı sürece sosyal-demokrasi üzerine olan bu yargımız değişmeyecektir.⁴⁶⁸

Bütün bu gerçeklerin ötesinde TBP'nin kendi sınıfsal tabanı ve örgütsel yapısının belirleyici şartları altında yürüttüğü demokratik sol mücadele ve politikası ise çok ayrı tarihsel şartlara, sosyal temellere, felsefi dünya görüşüne ve dolayısıyla farklı politik hedeflere sahiptir.

Her şeyden önce TBP, bağımsız ve demokratik Türkiye sloganıyla sosyal demokrasiden ayrılır. Halktan yana halk için değil, halkla beraber halkın demokratik iktidarı için mücadele eder. Demokrasiyi burjuva partileri arasında oynanan bir oyun olarak değil, fakat bütün sınıf ve tabakaların, kendi dünya görüşleri ve çıkarları doğrultusunda, her türlü anti-demokratik baskıdan uzak, özgürce siyasal faaliyetlerde bulunduğu bir mekanizma olarak görür.⁴⁶⁹

TBP bugün tüm ilerici, demokratik güçleri saflarında toplayarak bağımsızlık ve demokrasi mücadelesini geniş boyutlara ulaştırma karar ve azmindedir. Bu mücadelede, saflarını tüm devrimci güçlere açmıştır. TBP'nin seçim sonrası nitelik itibariyle demokrat-sol bir grupla parlamentoda temsil edilmesi, Türk soluna ve demokrasi mücadelesine büyük faydalar sağlayacaktır. Bu nedenle, biz TBP olarak, 1973 genel seçimlerinde tüm ilerici ve demokratik unsurların bizlerin oluşturmaya çalıştığı bu demokratik güç birliğini desteklemelerini dilemekteyiz. Ancak, seçimlere katılmadığımız illerde, tüm ilerici güçlerin ve demokratik unsurların seçimlerdeki

---

⁴⁶⁸ a.g.g., 11 Ağustos 1973

⁴⁶⁹ a.g.g., 11 Ağustos 1973

tavri, buldukları şehrin somut şartlarına göre belirlenmesi gerekmektedir. Burada önemli olan en ilerici ve en demokratik adayların parlamentoya seçilmeleridir.⁴⁷⁰

2.6.10. CHP İle İttifak Arayışları

Türkiye’de 1961’den sonra sık sık hükümet bunalımlarıyla karşılaşmıştır. 1961’den sonra yürürlüğe giren nisbi temsil sistemine dayanan seçim sistemi ister istemez koalisyonları ortaya çıkardı. 1961’den 1980’e dek, yani 19 yıllık dönemde 18 hükümet kurulmuştur. Bu da neredeyse her yıla bir hükümet düşmesi demektir. Ayrıca bu dönemde meclisten güven oyu almadan çalışmalarını sürdüren hükümetlere de tanık olunmuştur.⁴⁷¹

Hükümet bunalımlarının bir sonucu da “milletvekili transferleri” denilen olayın ortaya çıkmasıdır. Ekim 1973’ten Ekim 1976 arasında 38 milletvekili transferi gerçekleşmiştir.⁴⁷²

TBP 5 Haziran 1977 milletvekili genel seçimlerinde CHP’ye yaptığı seçim ittifakı teklifini Genel Başkan Mustafa Timisi bir mektupla CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit’e bildirmişti. Seçim ittifakı için yazılan mektupta Timisi şunları dile getirmişti:

“Genel Sekreterimiz Sayın Orhan Eyüboğlu ile yapmış olduğum görüşmelerin ışığı altında, 1977 Genel Milletvekili Seçimleri’nde, TBP’nin CHP ile seçim işbirliği yapmasına ilişkin...”

Bu görüşlerimiz tarafınızdan da olumlu karşılandığı takdirde, müzakerelere hazır olduğumuzu, mümkünse bir hafta içinde cevaplarınızı beklediğimizi bilgilerinize sunar, başarılar dilerim. Saygılarımla.”

Mustafa Timisi

Türkiye Birlik Partisi Genel Başkanı.⁴⁷³

---

⁴⁷⁰ a.g.g., 23 Eylül 1973

⁴⁷¹ Mehmet Turhan, **Siyasal Elitler**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991, s. 193

⁴⁷² Turhan, a.g.e., s. 193

Ecevit'in Timisi'ye cevabı ise şöyle olmuştur:

“ Yazınız üzerine ve yaptığımız görüşmeler ışığında, CHP ile TBP işbirliği olanakları Genel Yönetim Kurulumuzca değerlendirilmiştir.

Partimizin özgürlükçü demokrasiye bağlılığı ve ekonomik toplumsal görüşlerimizin, bazı ayrıntılarda değişiklikler gösterse bile, ana çizgileri bakımından benzerlikleri göz önünde tutulursa, iki partinin güçlerini birleştirmelerinde büyük yarar olduğu görülür.

Gerekli olan, güçlerimizi birleştirmenin en sağlıklı biçimi üzerinde anlaşmaktır.

Biz, yasal olanakların zorlanması olarak yorumlanabilecek türden bir seçim işbirliğinin doğru ve inandırıcı olamayacağı düşüncesindeyiz. Üstelik bunun, kendi partimizin dışında, Türk demokrasisi açısından bazı olumsuz gelişmelere yol açabileceği kaygısını duyuyoruz.

Bu nedenle, Partilerimiz arsında en doğru, en geçerli ve sağlıklı güç birliğinin birleşmek olduğu kanısındayız.

CHP'ne Partinizin öz gücüyle katılması biçiminde gerçekleşebilecek böyle bir birleşmeyi Parti yönetiminizin ilke olarak uygun bulma olanağı varsa, bunun yöntemini, ayrıntısını görüşmeye hazırız. Birleşmenin, yapay bir ağırlığı sona erdireceğine, demokrasimizi güçlendireceğine ve bunların da ötesinde, ulusal birliğimizi pekiştireceğine, ulusal birliğimizde önemli bir etken olan laiklik ilkesine daha çok gerçeklik kazandıracağına inanıyoruz.

Bu düşüncelerimizi de önerimizi taktirlerinize sunuyorum.

---

⁴⁷³ **Türkiye Birlik Partisi Kuruluşunun 12. Yılı 1969-1978**, Nurdoğan Matbaası, İstanbul, 1978, s.20

Size, değerli yönetici arkadaşlarınıza ve sayın Parti üyelerinize başarılar dileğiyle saygılar sunarım.”

Bülent Ecevit

*Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı.*⁴⁷⁴

Bu seçim işbirliği teklifinin, TBP'nin daha sonraki dönemde 10. kuruluş yıl dönümü için yayınladığı yayında kendileri için bir hayal kırıklığı yarattığı vurgulanmıştır.

Bu düşüncelerle TBP, faşizme ve gerici egemen güçlere karşı, bu genel seçimlerde, her türlü parti çıkarlarının üzerinde kalarak, taşıdığı tarihi sorumluluğun bilincinde olarak CHP ile seçim işbirliğine gidilmesini içtenlikle arzulamakta ve ilke olarak kabul etmektedir.⁴⁷⁵ Ancak bu demeçler sonuçsuz kalmıştır.

Timisi'nin yaptığı radyo konuşmasında hayal kırıklığını şöyle anlatmıştır:

“..12 Mart 1971 müdahalesinden sonra CHP içinde önemli gelişmeler oldu. Sayın Ecevit, konuşmalarıyla, tutum ve davranışlarıyla hepimize umut verdi. 1973 seçimlerinde TBP olarak seçime katıldığımız halde CHP'ni karşımıza almadık, hatta destek de olduk. Bizim tek amacımız; ülkemizin aydınlığa çıkması idi. Bu başarıyı yaratacak kişi ve partiyi desteklemek, bizim görevimizdi. 1973 Genel Seçimlerinde çoğunlukla CHP desteklendi. CHP Milli Selamet Partisi ile hükümet kurdu. İçimize sindirememekle beraber ülkemiz yeni bir aşamaya ulaşır umuduyla, halktan, işçiden ve emekten yana olduğunu söyleyen CHP'nin hükümette yer almasını geleceğimiz için yararlı bulduk. Sevindik. Ne var ki, sevincimiz uzun sürmedi. Kıbrıs Zaferinin sarhoşluğuna kapılan sayın CHP lider kadrosu hükümeti bozdu, ayrıldı. Hiçbir ülkede görülmeyecek bir sorumsuzluk örneği vererek iktidarı, kendi deyimiyle ülke yönetimini hiçbir suretle emanet edilmeyeceği sağ cephe partilerine bıraktı. 12 Mart Muhtırasına muhatap olmuş, alaşağı edilmiş Sayın Demirel'in tekrar Başbakan koltuğuna oturması için CHP'lerce ne gerekiyorsa yapıldı. Birinci Sağ Cephe Hükümetinin yönetiminde büyük ıstıraplar, bunalımlar, buhranlar içinde 1977 yılına

⁴⁷⁴ a.g.e., ss.22-23

⁴⁷⁵ a.g.e., s.21

ulaştık. Bu hükümet için çelişkileri sürdüren ekonomik politika, Cephe Hükümetini tam bir çıkmazın içine sürüklediği bir anda, yine CHP yöneticileri Demirel'in imdadına yetiştiler. Erken seçim kararı aldılar. Oysa ki, zamanında Ekim 1977 tarihinde yapılacak bir Genel Seçim, Sağ Cephe Partilerinin iktidarına son verecek kesin bir sonucu getirecekti. Dört ay sabredilemedi. TBP olarak; CHP yöneticilerini bu konuda da çok uyardık. Egemen güçlerin, Adalet Parti'nin bu oyununa düşmemeleri için çırpındık. Fakat anlatamadık. Kim ne derse desin seçimden Demirel ve Türkeş güçlenerek çıktılar..”⁴⁷⁶

Timisi döneminde TBP, CHP'ye büyük ağabey gözüyle bakmış ve eleştirmekten çoğu zaman kaçınmış, gerektiği zaman desteklemiştir. Ancak buna rağmen CHP'ye yapılan seçim ittifakı teklifine CHP'nin “partini kapat bize katıl” teklifiyle karşılık vermesini “samimiyetsizlik” olarak değerlendirmiştir. Bu konuyu, Timisi Aralık 1977 yerel seçimleri öncesinde yaptığı radyo konuşmasında şöyle değerlendirmiştir:

“..değerli kardeşlerim, CHP bizimle bir işbirliğine yanaşmadı. Teklifimizi reddetti. Partimizi kapatıp kendilerine katılmamızı istediler. TBP Genel Kurulu bu teklifi görüştü. Onur kırıcı buldu. CHP'nin samimi olmadığını tespit ettik. O nedenle Partimizi kapatmadık. Suç bizden gitmiştir. Biz görevimizi tümüyle yaptık. Seçimlere böyle katıldık...”⁴⁷⁷

Bu seçim ittifakının yapılamaması sonucunda, seçimlerden sonra kurulan II. MC Hükümetinin kötü yönetiminden sorumlu tutulan CHP ve yönetici kadrosudur denilmiştir. Sol ilerici güçlerin birliğini bozduklarını düşündükleri CHP'nin bu vesileyle demokratik sol bir iktidarın önünü kestiklerini dile getirmişlerdir. Timisi bu durumu daha sonra şöyle değerlendirmiştir;

---

⁴⁷⁶ Türkiye Birlik Partisi 1977 Mahalli Seçimi Radyo Konuşmaları, ss.6-7

⁴⁷⁷ a.g.e., s.8

“..Ülke ekonomisinin çıkmaza girmesinden,akıtılan kanlardan, Türkiye'nin dünyada yalnızlığa itilişinden, bunalım ve buhranlardan en az Cephe Hükümeti kadar CHP yöneticileri de sorumlu ve suçludur...”⁴⁷⁸

2.6.11. 5 Haziran 1977 Milletvekili Genel Seçimleri ve Dağılıma Süreci

1970'lerin sonunda Türkiye'nin siyasal hayatı bir kısır döngü içerisindeydi. Bir yandan devlet seçkinleri bütünleşme krizine karşı duyarlı ve dolayısıyla çevreye ve onların siyasal temsilcilerine karşı hoşgörüsüzdüler. Diğer yanda, çevre, büyük oranda baskı altında tutulmuş olmanın ürünü olan aşırı meydan okuyucu bir tavır içindeydi ki bu tavır söz konusu devlet seçkinlerinin onlara karşı olan önyargılarını keskinleştirmekte idi. Bir bakıma 1970'lerin sonları, aşırı meydan okuyucu çevrenin at koşturduğu yıllar olmuştur.⁴⁷⁹

Mustafa Timisi gelişmeleri eleştirdi. TBP Genel Başkanı Mustafa Timisi “*Hükümet bunalımının giderek rejim bunalımı haline dönüştüğünü*” söylemiştir. Hükümet bunalımına çözüm bulabilecek siyasi partilerin büyük bir sorumsuzluk içinde bulduklarının görüldüğünü belirtmiştir. Timisi, ülkeyi hükümet bunalımından kurtarmanın ulusal bir görev olduğunu hatırlatarak “Bu şartların altından erken seçimden başka çıkış yolu görülmemektedir” demiştir.⁴⁸⁰

Barajsız d'hondt sistemine göre yapılan, katılımın %66,8 oranında gerçekleştiği 1977 seçimleri sonucunda hiçbir parti hükümeti kurabilecek gerekli çoğunluğu elde etmeyi başaramadı. Seçimlerden CHP, tarihinin en yüksek oyunu almasına rağmen, Ecevit'in kurduğu Türk tarihinin ilk “Azınlık Hükümet”i güven oyu alamadı; Demirel, Ecevit'in koalisyon kurma önerisini reddetti ve MSP ile MHP ile İkinci MC Hükümetini kurdu.

1977 yılında II.MC Hükümeti bir gensoru ile düştü.

---

⁴⁷⁸ a.g.e., s.9

⁴⁷⁹ Heper, a.g.e., s.212

⁴⁸⁰ **Yeni Halkçı**, 5 Kasım 1974

1979 seçimleri sonucunda dönemin” üçüncü Koalisyon Hükümeti” Demirel hükümeti tarafından kuruldu. (IV.Demirel Hükümeti). 1979 araseçimleri 12 Eylül öncesi yapılan son seçimler olmuştur. TBP’nin Genel Sekreteri Dursun Bila tarafından açıklanan seçim sloganları şöyleydi:

Kula kulluk yetsin artık bu sömürü bitsin artık.
Toprak ağalığına son sömürüye paydos.
İşçi, köylü, gençlik TBP’de birleştik.
İşçiler sendika yönetimine, sendika ağalığına son.
Can güvenliği ve eğitim özgürlüğü.
Fikre zincir vurulamaz.
Akdeniz Akdenizlilerin olmalıdır.
Ne NATO ne Varşova, bağımsız bloksuz Türkiye.
Herkes iş, köylüye toprak, halka hürriyet.
Lokavt hak değil suçtur.
Genel grev hakkı.
Savaş kışkırtıcılığına son.⁴⁸¹

Elazığ Gençlik kolları Genel Kurulunun (230 kişi) yaptığı basın açıklaması şöyleydi.

“...Selam size proletaryanın yüce ideolojisi doğrultusunda faşizme, sosyal-faşizme karşı yılmadan mücadele eden üniversiteli, liseli gençlik...”

Gençlik örgütlerinin ve taşra örgütlenmelerinin özellikle bu dönemde sosyalist söylemlerle sosyalist siyaset güttükleri görülmektedir.

“...Bizler, faşist diktatörlüğün resmi ve sivil cellat uşaklarının, yoksul halka ve onun gençliğine zulüm ve baskı uygulayarak sindirmeye çalıştıkları, ama

---

⁴⁸¹ Milliyet, 14 Mayıs 1977

yıldıramadıkları Elazığlı Kürt ve Türk gençleri faşist mücadeleye karşı sonuna kadar mücadele edileceğini belirtiriz...’’⁴⁸²

2.6.12. 11 Aralık 1977 Yerel Seçimleri

TBP bu seçimlere 13 ilde katılmıştır.11 Aralık 1977 yerel seçimleri Türkiye Birlik Partisi açısından önemlidir çünkü bu yerel seçimlerde ilk kez bir belediye başkanlığı kazanabilmiştir. Daha önce ve sonrasında belediye seçimlerinde hiç belediye başkanı çıkaramamıştır.

Mustafa Timisi'nin yerel seçimler öncesinde, 5 Aralık 1977 tarihinde, saat 17:05 ile 17:25 arasında yaptığı radyo konuşması şöyledir;

“...5 Haziran 1977 Milletvekili Genel Seçimleri bizim önceden kamuoyuna açıkladığımız tahminleri doğruladı. Demistik ki, “hiçbir parti tek başına iktidara gelemeyecek. Yine ülkemizde koalisyon hükümetleri olacak. Türkiye Birlik Partisi’ni hiç değilse parlamentoda bir gruba ulaştırınız. Halkımıza yararlı oluruz.” Gördünüz. Tek başına bir parti hükümeti kuracak sonucu alamadı. Yine sağ cephe partileri hükümeti oluşturular. İş başındalar. Umut bağlanan Cumhuriyet Halk Partisi, varlığı ile yokluğu belli olmayan muhalefette. Doğrusunu isterseniz, olan bizlere oldu. Grup vermediğiniz gibi, tek bir temsilcimiz vardı, onu da çok gördünüz bize..”

“..Elbette bu sonucu anlayışla karşılıyoruz. Ancak, ezilen halk adına üzüntümüz büyük oldu. Bizler için parlamentoya girip girmemek önemli bir sorun değil. Yeter ki halkımız kurtulsun, aydınlığa çıksın. Biz bu uğurda kendimizi adaylardanız. Ancak; sözlerimize, uyarılarımıza uymadınız. Tekrar yanıldınız. Bu yanlışların faturasını milletçe bu gün çok ağır ödüyoruz... ”⁴⁸³

Timisi bu radyo konuşmasında, bir önceki Milletvekili Genel Seçimleri sonrasında, sitemkar bir tavırla, halkın yanlış yaptığını ve bundan duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir.

⁴⁸² **Halkın Kurtuluşu Yolunda Gençlik**, 23 Mayıs 1977

⁴⁸³ **Türkiye Birlik Partisi 1977 Mahalli Seçimi Radyo Konuşmaları**,s.2

Bu yerel seçimde TBP büyük başarısızlığa uğramış ve tek bir belediye başkanı seçirebilmiştir. Amasya ili Merzifon ilçesi Kayadüzü beldesi belediyesini 11 Aralık 1977 yerel seçimlerinde 984 oyun 321'ini alarak kazanan İbrahim Sevindik TBP'nin ilk ve tek belediye başkanı olmuştur. İbrahim Sevindik 1929 Merzifon doğumlu olup, Ladik Köy Enstitüsü mezunuydu.⁴⁸⁴

2.6.13. Timisi Döneminde Dış Politika

TBP Adana İl Başkanı Hasan Ali Aslan tüm ilerici güçleri TBP saflarında, halkın demokratik iktidarı için mücadeleye çağırarak “ *Bunalımın halkçı çözüm yolu, emekten yana olan bir demokratik sol iktidar mutlaka gerçekleşecektir.*” Demiştir. Adana il başkanının bu demeci bizlere parti tabanına partinin oluşturduğu politikaların yerleştiğini ve benimsendiğini göstermektedir. Ve şöyle devam etmiştir konuşmasına:

“Bilimin ve teknolojinin hızla ilerlediği bir çağdayız. Teknoloji öyle bir ilerlemiş ki insanlar doğaya hakim olmuşlardır. Feodal üretim biçimini tasfiye eden burjuvazi tarihi misyonunu tamamlamıştır. Bugün tüm dünya halkaları ileri bir üretim biçimi için mücadele etmektedirler. 1971 yılında işverenin eline verilen lokavt hakkını TBP anti-demokratik bulmaktadır. Devlet güvenlik mahkemelerinin yargı organlarının üstünlüğünü zedelemesi ve hukuka gölge düşürmesi bakımından TBP Devlet Güvenlik Mahkemelerine temelden karşıdır. TBP fikir suçu tanımaz ve fikirlerin zincire vurulamayacağını savunur. Bundan dolayı genel affın bir lütuf değil verilmesinin zorunlu olduğunu savunur. Sömürsüz bir Türkiye ister. İkili anlaşmalara, NATO'ya CENTO'ya , Ortak Pazar'a temelden karşıdır. Emekçi sınıfın demokratik özlemlerini ve kendi kuracağı düzenini savunur.”⁴⁸⁵

TBP Genel Sekreteri Dursun Bila, bu güne kadar işbaşına gelen iktidarın temel felsefesinin emperyalist güçlere dayanma ve dış borçlanma olduğunu, bu yüzden de ülkemizin geleceğinin ipotek altında bulunduğunu iddia etmiş “bloksuz

---

⁴⁸⁴ www.yerelnet.org.tr ,

⁴⁸⁵ a.g.g., 26 Eylül 1973

bir dış politikaya dönülmesi gereğini” savunmuştur. Dursun Bila, partisinin temel hedefinin “halkla beraber halk için” olduğunu söylemiştir.⁴⁸⁶

Birlik Partisi'nin Ortak Pazar ve diğer uluslar arası ortaklıklar konusundaki görüşüyle şöyleydi: “Ortak Pazar, Avrupa’da kapitalizminin Avrupa’daki ilerci ve demokratik güçlere karşı ortak mücadele ve ABD emperyalizmine karşı geçici bir süre içinde de olsa ortak bir dayanışma içinde bütünleşme zorunluluğundan doğmuştur. Ortak Pazar, Batı Avrupa ülkelerinin Pazar genişletme ile dünya ticareti ve dolayısıyla karını yeni kanallara çevirme girişimidir. Türkiye’nin Ortak Pazar’a katılmasıyla toplumsal bir yarar sağlamayacağı gibi bu günkü çarpık niteliği üzerinde daha da yoğunlaşacaktır ve montaj sanayi ülkesi ekonomisinde giderek yaygınlaşacaktır. Yerli tekelci burjuvazisinin özlemi ve ekonomik zorunlulukları onu Ortak Pazar emperyalizmi ile bütünleştirmektedir ve bu bütünleştirmeden kendilerinin çıkarı vardır. Avrupa mallarının Türkiye’de montajcılığını yapacaktır. Daha önemli kendi sınıfsal varlığının ve iktidarının garantisini anlamaya çalışacaktır.”⁴⁸⁷

“Ortak Pazar’ın gerçek anlamı geri kalmış ülkeleri ekonomik planda istila etmek, sürüm alanı haline getirmektir. Ortak Pazar Kapitülasyonların hortlamış bir şeklidir. Halkımız bu soyguna karşı durmaya çağırıyoruz. Ortak Pazar ile Türkiye Amerikan Dolarlarının yanında Alman Markı ve Fransız Frangının at oynattığı bir ülke haline gelecektir. Kısacası onlar ORTAK olacak, biz PAZAR”⁴⁸⁸

Timisi özellikle partideki sol dalganın iyice yerleşmesiyle beraber partisinin dış politikasını da bu doğrultuda yürütmekteydi.

“...Dış ilişkilerimiz dolayısı ile tam bağımsız sayılmayız. NATO, Ortak Pazar ve ikili anlaşmalara karşıyız...”⁴⁸⁹ “TBP tam bağımsızlığımızı zedeleyen her türlü askeri anlaşmalara ve ittifaklara, her türlü ekonomik bütünleşmelere kesin olarak karşıdır. Bu anlamda TBP , NATO, CENTO, Ortak Pazar, GATT (Gümrük Anlaşmaları) gibi

⁴⁸⁶ Milliyet, 14 Mayıs 1977

⁴⁸⁷ Türkiye Birlik Partisi, 1973 Seçim Bildirgesi, s.36

⁴⁸⁸ a.g.e., s.37

⁴⁸⁹ Yeni Halkçı, 23 Ağustos 1973

emperyalizmin eritme ve kontrol potalarına kesinlikle karşıdır. TBP tam bağımsız bir Türkiye özlemi içindedir. Ancak bu suretle ülkemizde demokrasinin ve giderek sömürünün olmadığı toplumcu bir düzenin kurulabileceğine inanır.”⁴⁹⁰

TBP'nin Kıbrıs konusundaki politikasıysa şöeydi:

“Kıbrıs, emperyalizm tarafından sömürülen ve emperyalizme her bakımdan bağımlı bulunan bir ülkedir. TBP, Kıbrıs'ta Türk ve Rum halklarının üzerinde oynanan her türlü emperyalist oyunlara ve anti-demokratik uygulamalara kışkırtıcı ve enosis gibi sekte şovenist tavırlara kesinlikle karşıdır. TBP Kıbrıs'ta Türk ve Rum halklarının özgür ve barış içinde bir arada yaşamalarını, emperyalistlere ve onların işbirlikçisi olan Kıbrıs'taki hakim sınıflara karşı ortak bir mücadele içinde demokrasi uğruna, özgürlük uğruna ve sosyal ilerleme uğruna toplumcu bir düzen için çaba sarf etmelerini savunur.”⁴⁹¹

TBP, dış politikada tam bağımsız bir politika izlenmesinden yana siyaset belirlemiştir.

---

⁴⁹⁰ a.g.e., s.59

⁴⁹¹ a.g.e., s.61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRLİK PARTİSİ'NİN TÜRK SİYASAL YAŞAMINDAKİ ETKİSİ

3.1. Türk Siyasal Yaşamında Birlik Partisi'nin Genel Görünümü

3.1.1. Genel Başkanlarla Gelen Değişimin Nedenleri

Birlik Partisi üç Genel Başkan değiştirmiştir. Üçü de ayrı ayrı görüş ve ideoloji sahip olduklarından partiye yansıması da üç değişik biçimde gerçekleşmiştir.

Hasan Tahsin Berkman, döneminde genel anlamda sahip olduğu ideolojik yaklaşım egemen ideolojiyi bütünleyen bir anlayışa sahipti. Emekli General olması ve devletin önemli askeri kademelerinde çalışması; özellikle istihbarat alanında NATO gibi bir kurumda çalışması sahip olduğu ideoloji perçinlemiştir. Devletin derini ile ilişkilerinin bulunduğu şüphelerin bulunduğu dönemlerde 9 Şubat'ta adı karışmasına rağmen ispatlanmayan karmaşık ilişkilerle karanlık bir görünüm vermekteydi.

Hasan Tahsin Berkman, kendisini Atatürkçü⁴⁹² olarak ifade eden bir kişilikti. Milliyetçilik anlayışı katı Bir Türkçü olan Berkman'ın "Hepimiz Türküz" söylemi onun başka bir etnik yapının olmadığı Türkiye'de egemen olan tek etnik unsurun Türk olduğu vurgusu mevcuttur. Onun, Türkiye de asıl egemen olan unsur olan Türk-İslam-Hanefi⁴⁹³ sentezi yapının zıttı olarak Türk-Alevi sentezi alternatifiydi. Düşüncelerinde katı olan Berkman, soğuk ve konuşkan olmayan bir görüntü çizmiştir. Zorunlu olmadıkça konuşmadığı konusunda eleştiri almıştır.⁴⁹⁴ Siyasi deneyiminin olmaması onun bu davranışlarını etkilemişti.

---

⁴⁹² Atatürkçü kimlik, burada sahip olunan ideolojiyi süsleyen ve bir meşrutiyet alanı kazandıran anlayıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli sıkıntıları yaşadıkları darbeler döneminde her defasında egemen olmak isteyen ve olan düşüncenin sahip olduğu algılayış aslında bir meşrutiyet kazandırmaktı. Burada asıl özne başta bulunan, Kemalizm'in yılmaz bekçileri olarak Kemalizm'i istedikleri şekle sokan askerler gelmektedir. En küçük işlerine gelmeyen düşüncüyü bu kendilerince meşru alanla boğmaktaydılar. Kemalizm'in asıl düşünce temeline bağlı kaldıkları söylemekse her defasında muamma olmuştur .

⁴⁹³ Daha fazla bilgi için Bkz.: Baskın Oran, **Türkiye'de Azınlıklar; kavramlar, Lozan, iç mevzuat, içtihat, uygulama**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004

⁴⁹⁴ Ayrıntılı bilgi için Bkz. **Cem**, S.5 , 1 Kasım 1966

Hasan Tahsin Berkman dönemi BP açısından egemen olana entegre olan kabul edilmek için kuruluş aşamasında bu amaca uygun Genel Başkan görüntüsü vermiştir. Birlik adının da mezhepsel bir görüntüde olmadıklarının vurgusunun diğer bir yansımasıdır. İlk Genel Başkan döneminde Partinin kuruluş aşama

Hüseyin Balan dönemi bakımından değerlendirecek olursak; Balan Millet Partisi'nden transfer olan ve Mecliste Kazım Ulusoy'la beraber ilk kez milletvekiline sahip olan Birlik Partisi açısından son derece önemli bir prestij kazandırmıştır. Bu Partiye daha farklı bir görünüm kazandırmıştır. Bu algılayışları değiştirebilecek kuruluşta özellikle basın tarafından vurgulanan "Alevi Partisi" görünümü için farklı algılayış geniş katılımın sağlanması gerekmektedir. Mecliste temsil edilmek ve temsil edilen kişilerin yönetimde olması gerekmektedir. Önce Kazım Ulusoy'a Genel Başkanlık ya da Genel Sekreterlik teklif edilmiş ancak tevazu göstererek Kazım Ulusoy "Ben haddimi bilirim fazla tahsilim yok, orta okul mezunuyum ve bu işi benden daha iyi yapacak arkadaşlar var. Ancak bir er gibi çalışırım." demiş ve hem Genel Başkanlığı hem de Genel Sekreterliği kabul etmemiştir. Hüseyin Balan'a gelince; *"Ben de haddimi bilen adamım, ben de Genel Başkanlığı beceremem, acemiyim, bu işi yapacak kadar کافی derecede kültürüm ve tecrübem yoktur, ama genel sekreterliği fevkalade beceririm, yalnız bana 5 tane yardımcı vereceksiniz."* dedi.⁴⁹⁵ Parti içinde üst düzey bir yer edinmek istediğini ortaya koymuştur.

Hüseyin Balan dönemi için söylenecek en önemli şey AP etkisinin baskın olmasıdır. Balan'ın Demirel hayranlığı onun DP etkisinde kalmasına neden olmuştur. Nitekim daha sonra 1970 (Demirel hükümetine) bütçesine beyaz oy veren 5 arkadaşıyla beraber partiden ihraç edilmiş siyasal yaşamına DP'de devam etmiştir.

Balan'ın Genel Başkan'lığı tartışmalı olmuştur. Ve Genel Başkan olduktan sonra da Parti içindeki çalkantılar bitmemiştir.

---

⁴⁹⁵ **Birlik Partisi 28. Nolu Genelge ve 5 Nolu Karar**, 2 Temmuz 1967

Hüseyin Balan'da Hasan Tahsin Berkman döneminde olduğu gibi Partinin sağ eğilim gösterdiğini görüyoruz. Bunda Millet Partisi'nden olması ve gerçek bir Demirel hayranı olmasının etkisi vardır. Ancak Hüseyin Balan'ı Hasan Tahsin Berkman'dan ayıran "Milliyetçilik" vurgusunun Berkman'a göre az olmasıdır.

Berkman ve Balan döneminde parti, Alevilerin geleneksel kesimiyle buluştu ve bu buluşmayı Alevilerin manevi önderleri olan dedeler kanalıyla gerçekleştirdi. Dedeler, ozanlar ve Hacı Bektaş Dergahı, köyden kente göç eden ancak Alevi inancının etkilerini de taşımaya devam eden kesimlerin, parti ile ilişkilerin kurulmasında aktif rol oynadılar. Her ne kadar bu süreç, Berkman'ın Genel Başkanlıktan düşürülüp yerine Balan'ın gelmesiyle kesintiye uğramışsa da 1969 seçimlerinde ilişkilerin yeniden onarılması yoluna gidildi.

Mustafa Timisi döneminde ise Birlik Partisi'ni önemli bir dönüşüm yaşayarak sol ideolojiye yönelmiştir. Sosyal demokrasi içerisinde "Halkçılık" vurgusu yapılarak "Toplumcu" bir toplum düzeni savunuluyordu.

Daha sonraki dönemlerde Timisi'nin Gençliğin, İlegal örgütler içinde ziyan olmamaları için gelip kendi Partisi içinde siyaset yapma olanağı tanımak amacıyla Partisinin kapılarını Sosyalist guruplara açtığını söylemiştir.⁴⁹⁶ Bu alanı kullanan radikal sol guruplar parti içinde yer almış ve çalışmalar yürütmüşlerdir ancak daha sonra ki dönemde bu guruplar partiden tasfiye edilmişlerdir. Çünkü bu radikal sol guruplar partiyi buldukları siyasal oluşumlar amacıyla kullanmak istemişlerdir.

Timisi döneminde yapılan çalışmalar yeterli gelmemiş partinin 1970 bütçe görüşmelerinden sonra beş milletvekilini ihraç etmesiyle beraber kan kaybetmiş ve sürekli olarak gerilemiştir. Özellikle CHP'nin "Ortanın Solu" siyasetinin yükselişte olduğu bir dönemde Timisi'nin de söylediği gibi: "*CHP gibi büyük bir parti varken Sosyal Demokrat küçük partinin varlığını*

---

⁴⁹⁶ Mustafa Timisi İle Yapılan Röportaj, 08.08.2007

sürdürmesi ve tutunması zordu ve biz bundan dolayı sürekli olarak kan kaybettik.”⁴⁹⁷ Demıştır.

Timisi döneminde partinin “sosyal demokrat” olması ve “Alevi Partisi” algısının kırılması ve daha geniş tabanlı bir yapı olabilmesi için yoğun bir çaba harcamış ancak başarılı olunamamıştır. Bunun önündeki engellerden biri CHP diğeri ise Partinin ilk kuruluşunda oluşan ve Timisi tarafından hata olarak değerlendirilen aceleyle getirilen partinin kuruluşunki Alevi Partisi algısının oluşturulması olmuştur. O dönemde aydınların küstürülmesi de bu algıyı oturmasında etkili olmuştur.

3.1.2. Birlik Partisi’nin Program ve Tüzüğü’nün Genel Değerlendirmesi

Partinin ilk programında, resmi ideolojinin izleri fark ediliyordu. CHP’nin ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 6 ilkesi (Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devrimcilik, devletçilik ve laiklik) referans alınarak hazırlanan programa göre Birlik Partisi, “reformist, ilerici, Türkçü ve Atatürkçü” idi; “Yeşilin, kızılın ve karanın” karşısındaydı, siyasi yelpazedeki yeri “Kemalizm ilkelerinin yanı başıydı”. Sınıflar arasındaki menfaat çatışmalarını gidermeyi öncelikli hedef gören partinin Kemalizm’den ayrıldığı tek nokta, laikliğin uygulanışına getirdiği itirazdı. Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığı’nda neden temsil edilmediği noktasından başlatılan bu itirazın gereği, Birlik Partisi, Diyanet’in “inanç grupları arasındaki denge ve eşitliği sağlayacak ve bunların inanç ve vicdan özgürlüğüne saygı gösterecek şekilde” teşkilatlandırılmasını talep ediyordu. Bu anlamda ilk parti programı 1961 Anayasası ile örtüşen hatta paralellik gösteren bir çizgisi vardı.⁴⁹⁸

Neden Birlik Partisi’ni kuruyoruz? Avukat Cemal Özbey’in partinin kuruluş amacını tüzüğü’nün önsözünde şöyle vermektedir:

“Türkler millet olarak birlik ve beraberliğe önem verdikleri müddetçe, filozoflar ve büyük devlet adamları yetiştirmişler, büyük devletler kurmuşlardır. Keza

⁴⁹⁷ Mustafa Timisi İle Yapılan Röportaj, 08.08.2007

⁴⁹⁸ Ata, a.g.e., s.

Osmanlılarda birlik ve beraberliğe önem verdikleri müddetçe üç kıtanın mühim bir kısmını fethetmişlerdir, büyük devlet kurmuşlardır. Fakat birlik beraberlikten hoşgörülükten ayrıldıktan, ayırıcılığa ve bölücülüğe başladıktan sonra devlet parçalanmış ve millet gerilemiştir. Nihayet Atatürk gelmiş, devletin geri kalan kısmını parçalanmaktan ve yok olmaktan kurtarmış, Türkiye Cumhuriyetini kurmuştur. Ayırıcılığa ve bölücülüğü ortadan kaldırarak birlik ve beraberliği sağlamıştır.. Atatürk'ün ölümünden sonra devrimlerinden dönmüş, rötuşlar yapılmaya başlanmıştır. 27 Mayıs 1960 devrimi ile işler düzeltilmek istenmiş, hukuken uzun mesafeler alınmış fakat ayırıcı ve bölücülerin memleketimizde çoğalmaları yüzünden fiiliyatta fazla bir fayda ve ilerleme sağlanamamıştır.”⁴⁹⁹

Birlik ve beraberlikten söz edilmesi aslında partinin isminin “Birlik” olmasının manasını ifade etmektedir.

Partimiz, ilerici, halkçı, devrimci, reformcu, birlik ve beraberlikçi, Türkçü ve Atatürkçüdür. Diyanet işlerinde, dini, eğitim ve öğretimde reform ister. Başta toprak ve mesken reformu olmak üzere tüm reformlara taraftardır. Tarafsız ve Türkçe dini eğitim ve öğretim istemektedir. Din ve mezhep ayrımının aleyhindedir. İbadet dilinin ve ezanın Türkçe olmasını ister.⁵⁰⁰

1972 parti tüzüğünde Timisi döneminde partinin ilk dönemlerindeki ideolojik yaklaşımlar pek değişmemiştir. Örneğin Tüzükte yer alan “ ayırıcılığın, bölücülüğün, aşırı sağın, aşırı solun, Komünizmin, Emperyalizmin, Faşizmin, Nazizmin, her türlü dikta rejiminin karşısında olmak ve bunlarla mücadele etmek.” (Madde-2)⁵⁰¹ Daha sonra “Komünizme karşıdır” ibaresi Tüzükten çıkarılmıştır.⁵⁰²

---

⁴⁹⁹ Cemal Özbey, **Uyarmalar: Birlik Partisi'nin 3. Kuruluş Yıldönümü Münasebetiyle Birlik Partililerle Bir Konuşma**, Birlik Yolu-Atatürk Yolu Dizisi; No:3, Ankara, 1969, s. 4

⁵⁰⁰ Özbey, a.g.e., 1969, s. 10

⁵⁰¹ **Türkiye Birlik Partisi Tüzük ve Programı**, Gutenberg Matbaası, Ankara, 1972, s.2

⁵⁰² a.g.e., s. 75

1980 yılında çıkan Tüzüğünde ikinci madde aynen şöyledir: Türkiye Birlik Partisi emekçi halkımızın iktidarına yasal yoldan⁵⁰³ yürüyen emperyalizme ve faşizme karşı, devrimci, toplumcu bir siyasal örgüttür (Madde 2)⁵⁰⁴.

Kooperatifçiliği geliştirmek suretiyle sosyal, ulusal ve ekonomik kalkınmayı sağlar. (Madde9)⁵⁰⁵ bu madde de mevcut kooperatif vurgusu sosyal devle ilkesiyle bağdaşan ve ön plana çıkan niteliklidir.

Kültürel alanda da devrimci, reformcu, ilerici, halkçı, Türkçü ve Atatürkçü bir politika takip etmek. (Madde 19) Diyanet İşleri Başkanlığı, çeşitli inanç grupları arasındaki dengeyi ve eşitliği sağlayacak ve bunların inanç ve vicdan özgürlüğüne saygı gösterecek şekilde teşkilatlandırmak. (Madde 25)⁵⁰⁶ vatandaşlar arasındaki ırk, din, mezhep, renk, cins ayrımı yapılmasını önlemek; vicdan, din, mezhep ve inanç hürriyetini, ihlal, tezyif ve tahkir edenlerin cezalandırılmaları için Türk Ceza Kanununa sarih hükümler koymak(Madde -26). Dini eğitim yapan yerlerde ve buralarda okutulan ders kitaplarında mezhep terfikini önlemek, dini eğitim ve öğretimi belli mezhebin tekeli altına sokmamak. (Madde-27)⁵⁰⁷ Din, vurgusunun kesin ve kati bir biçimde kontrolünün sağlanması amaçlanmıştır.

İbadetin dilini ve dini öğrenimini Türkçeleştirmek.⁵⁰⁸ Sınıflar arası menfaat ve çatışmaları gidermek.(Madde -7)⁵⁰⁹ Şeklindeki madde ile vurgu yapılan sınıflar arası farklılıkları azaltmak ve sınıflar arasındaki çatışmaları en aza indirmektedir. Diğer partilerin tüzüklerinde pek bir örneği olmayan bir madde olarak göze çarpmaktadır.

---

⁵⁰³ Birlik Partisi'nin yasalara saygılı ve illegal örgütlenmelere karşı olduklarını ve yasa dışı olana karşı kesin sınırlarını koydukları görülmektedir buna bir diğer dayanak ise tüzükte yer alan (Madde3-A bend- b ve d fıka) A-b ulusal çıkarlara aykırı amaçlar güden kuruluşlara girmemiş bulunan, kadın erkek her yurttaş üye olabilir. A-d; kesin olarak mahkum oldukları bir suçtan dolayı TBMM üyeliğine seçilme yeterliliğini kaybetmiş olanlar üye olamazlar. Ayrıntılı bilgi için Bkz. **Türkiye Birlik Partisi Tüzük ve Programı**, Zafer Matbaası, Ankara, 1980, s. 4

⁵⁰⁴ a.g.e., s. 3

⁵⁰⁵ a.g.e., s.4

⁵⁰⁶ a.g.e., s.5

⁵⁰⁷ a.g.e., s.5

⁵⁰⁸ a.g.e., s.5

⁵⁰⁹ a.g.e., s.3

Tezelden toprak, tarım ve mesken reformları yapmak.(Madde-15)⁵¹⁰ toprak reformunu cumhuriyet dönemi siyasi partilerin nerdeyse hepsinde olduğu gibi BP'nin de gündeminde ve tüzüğünde yer almıştır. Üretim biçim ve tarzının düzenlenmesi açısından son derece önemli olan modern üretim araçlarının kullanılması

Partinin program ve tüzüğünü Cemal Özbey hazırladı. Kemalist bir perspektifle kaleme alınan programda amaç ve ilkeler, 31 maddede toplandı.

Partinin ilk ilkesi; “bütün vatandaşları, kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, milli şuur ve ülküler etrafında toplamak, milletimizi dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak milli birlik ruhu içinde yüceltmektir.” İkinci ilke; “Atatürk devrimlerinin tam şuuruna sahibiz” olmaktı. Üçüncü ilke ; “İnsan hak ve haysiyetini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmak” tır.

BP'nin programının hükümet işleri bölümünde ise ilçelerde, kaymakamın yanında seçimle gelen ilçe genel meclisi istenmekte, bucakların kaldırılması öngörülmekte, idarede kırtasiyeciliğin önleneyeği belirtilmektedir. (Madde.16)⁵¹¹ Tarım işlerinde toprak reformu ve tarım reformunun en kısa zamanda gerçekleştirileceği, kooperatifçiliğin geliştirileceği ve tarım sigortası vaat edilmektedir.(Madde.19)⁵¹² Dış politikada Atatürk'ün “Yurtta sulh, cihanda sulh” parolasının ışığı altında bir siyaset izleneceği ve milli menfaatlere aykırı ikili anlaşmaların feshedileceği duyurulmaktadır. Mahkemelerin, üniversitelerin, TRT'nin bağımsızlığını korumak diğer vaatler arasında yer almaktaydı.. Programda dikkati çeken diğer bir özellik “Adalet İşleri” başlığının da ayrıntılı düzenlenmesidir. Bu başlıkta idari-mali, çocuk mahkemelerinin kurulması öngörülmekte ve mahkeme personelinin, avukatlığın mesleki ve sosyal teminata kavuşturulacağı ilan edilmekteydi. Adalet İşlerinin bu

---

⁵¹⁰ a.g.e., s.4

⁵¹¹ a.g.e., s.73

⁵¹² a.g.e., ss.74-75

biçimiyle düzenlenmiş olması, tüzük ve programın bir avukatın, Cemal Özbey'in elinden çıkmış olduğunu göstermekteydi.

4. maddede Cumhuriyet ve dış bağımsızlığın ilelebet devam ettirileceği, 5. maddede devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün korunacağı, 6. maddede Türkçe'nin her sahada hakim kılınacağı, 7. maddede “herkesin din, inanç, ırk, dil, cinsiyet ayrımı olmaksızın kanun önünde eşit” olmasının sağlanacağı yazılıydı. “Herkesi yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme hak ve hürriyetlerini sağlamak, 8. madde idi. Partinin laiklik anlayışının çerçevesini belirleyen 9. maddede “Herkesin vicdan ve dini inanç ve kanaat hürriyetine saygı göstermek, kamu düzenine veya genel ahlaka veya bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dini ayin ve törenleri serbest bırakmak, kimseyi ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlamamak, dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınamamak” hükmü vardı. Aynı maddede devletin sosyal, iktisadi ve hukuki düzeninin din kurallarına dayandırılmayacağı, dini sembollerin “her ne surette olursa olsun istismarının” yapılamayacağı ve cezalandırılacağı da yazılıydı. 10. madde ise içerik olarak 9. madde ile benzerdi. Bu maddede “Herkesin düşünce ve kanaat hürriyetine saygı” gösterileceği, kimsenin “düşünce ve kanaatlerini açılmaya zorlanamayacağı” belirtiliyordu. 11. maddede “Herkesin bilim ve sanat hürriyetine saygı göstermekle beraber çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim yeriz” açtırılmayacağı ifade edilirken, 12. madde de “haberleşme, seyahat, yerleşme, din, bilim, sanat, basın, toplanma, çalışma ve sözleşme, seçme ve seçilme hak ve hürriyetlerine en geniş manada” yer verileceği hükmü yer alıyordu. 13. maddede ise, ilk 12 ilkede belirtilen amaçların nasıl gerçekleştirileceği konusunda genel bir yaklaşım vardı.

Buna göre, BP, Cumhuriyet idaresini değişmez ve değiştirilemez siyasi rejim kabul eder, (Madde 13a) Türk vatanına içten bağlı, dil kültür, ülkü, kader birliğine birlik ve bütünlük ruhuna kavuşmuş, bölücülük, ayırıcılık ve ırkçılıktan uzak her vatandaşı Türkçü ve Atatürkçü görüşle Türk milletinden sayar. (madde Bb) Halktan yana, halk için, halkla beraber olmak ve devlet idaresinde halka

hizmet etmek en birinci gayedir. (madde 13 c) Özel ve devlet sektörünün iştilgal ve yatırım sahasının belirlenmesi" işi Devlet Planlama Teşkilatı'na bırakılır ve Ana harp sayımızın, ağır sanayimizin, büyük enerji santrallerimizin, büyük bayındırlık işlerimizin (sulama, göl ve bataklık kurutma) bilumum Madenlerin (bulucu, ikramiye, prim hakkı baki) petrolün, kamu hizmetleri ile ilgili ulaştırma ve PTT işlerinin, dış ticaretin (ithalat ve ihracatın)bankacılığın ve sigortacılığın devletleştirilmesine, onun dışında kalan sahanın ise prensip itibariyle özel sektöre bırakılmasına taraftarız (madde 13. d) denilir.⁵¹³

Türkiye'yi en kısa yoldan, en süratli şekilde en ileri ve en üstün milletler seviyesine çıkarmak için takip edilecek siyaset de şöyle açıklanır:

Adalet İşleri

Hızlı işleyen bir adalet mekanizması için Yargıtay ve Danıştay kadrosunun büyütüleceği, idari ve mali mahkemeler ile çocuk mahkemeleri kurulacağı, islah evlerinin çoğaltılacağı, Siyasi suçluların tabii yargıç tarafından yargılanacağı, hakimlerin bağımsızlığının sağlanacağı belirtilir ve hakim teminatı savunulur. (madde 14)

Eğitim işleri

BP, laik, devrimci, reformcu, halkçı, Türkçü, Atatürkçü ve dinamik bir zihniyetle yetiştirilen gençler istemektedir. Bunun için Yabancı temayüllerden uzak, Türk adet ve ananelerine uygun milli bir eğitim ve öğretim politikası izleyeceğini, Köy Enstitüleri ve eğitimlik müessesesini ıslah ve ihya edeceğini, bütün vatandaşları en kısa zamanda okur-yazar hale getireceğini, öğretmensiz ve eğitimensiz köy bırakmayacağını vaat eder, Köy öğretmenlerine daha yüksek ücret ödemeyi, mesleki ve teknik öğretime önem vermeyi, okulsuz köy bırakmamayı, fakir ve kimsesiz çocuklar için yurtlar açmayı hedefler, "spor konarına ve tiyatroculuğa önem verileceğini, üniversitelerde fakir öğrencilerden harç alınmayacağını, yatılı

---

⁵¹³ Ata, a.g.e. , ss.80-81

bölge okullarının sayısının artırılacağını, Halk müziği, halk edebiyatı ve folklorunun derlenip yayılacağını, halk şairlerini koruyacak teşkilat kurulacağını ilan eder.

İçişleri, Dışişleri ve Milli Savunma İşleri

İçişleri başlığı altında köylerle şehirler arasındaki" eşitsizliğin giderileceği vaadinde bulunan BP, devlet yardımlarıyla köylere ait işleri yapacaktır. Bucaklar kaldırılacak, kırtasiyecilik önlenecektir. (Madde 16) Dış politikada Atatürk'ün "yurtta sulh cihanda sulh" ilkesi uygulanacak, Türkiye'nin ulusal bağımsızlığını tehlikeye düşüren ikili anlaşmalardan milli menfaatlere aykırı olanları feshedilecektir. (Madde 17) BP, orduya milli birlik ve beraberliği sağlama misyonunu yükler. Orduyu en modern silahlarla donatacağını ve bu kurumu "siyasetin dışında" tutacağını ifade eder, ordunun esas görevini yurt savunması olarak görmekte birlikte silahlı kuvvetlere "milli kalkınmaya yardımcı rolünü de verir. (Madde 18)

Tarım, Kooperatifçilik, Köy işleri ve Turizm

BP, tarıma dayalı nüfusun büyük bir özlemle beklediği toprak ve tarım reformunu en kısa zamanda gerçekleştirilecek işler arasında görür. Köylülere toprak, tarım aletleri ve kredi" dağıtacağını, ormancılığa, su ürünleri yetiştiriciliğine, meyveciliğe, toprak sulamasına, hayvancılığa, önem verileceğini (madde 19) her köyde yapı, tarım-kredi, istihlal, istihlak ve ürünlerini değer fiyatları ile satmak için satış kooperatifleri kurulacağını vaat eder. (madde 20) Köyleri yol, su, elektrik, eğitmen, öğretmen, okul, doktor, ebe ve sanat kurslarına kavuşturmayı (madde 21) hedeflerken, Türk folkloruna, halk müziğine, edebiyatına, el sanatlarına, oyunlarına fazlası ile önem,,3 vereceğini ifade eder, Türk kültürünü Türk halkına ve dünyaya tanıtmayı turizm faaliyetleri kapsamında değerlendirir. HP işbaşına gelirse, Otel, motel, lokanta ve turistik kamp yerleri çoğaltılacak", ayrıca Türk ulularının, ediplerinin ve halk şairlerinin mezar ve anıtları ihya edilecek, birer turistik saha haline getirilecek, Halk şairlerine ve Türk folkloruna radyo ve televizyonda saatler ayrılacak, yaşamış ve yaşayan halk ve milli şairleri tanıtılacaktır. (madde 22)

Sanayi, Ticaret ve Mali İşler

BP, planlı kalkınma ve planlı sanayiden yanadır. Sanayinin kamu ve özel sektöre ait olacak kısımlarının belirlenmesi işini DPT'ye bırakır, petrol ve madenciliğin, dış ticaret, bankacılık ve sigortacılığın devletleştirileceğini (madde 23 ve madde 24) açıklar, iç ticarete serbestlik ve eşitliği savunur, müstahsille müstehlik arasındaki mesafeyi azaltmayı hedefler. Aracıların ortadan kaldırılmasında üretim kooperatifçiliğinin geliştirilmesi araç olarak görülür, ithalatın azaltılmasını, esnaf ve sanatkarın himaye edilmesini ister. (madde 24) Vergi reformuyla, vergide eşitlik ve adalete dayalı bir düzen vaat eder, gümrük vergisinin sanayiyi geliştirecek şekilde ayarlanacağını, düşük gelirlilerden vergi alınmayacağını açıklar, fakir halkın ihtiyaç maddelerinden vasıtalı vergi toplanmayacağını (madde 25) ilan eder.

Bayındırlık ve Ulaştırma; İmar, İskan ve Mesken İşleri

Programın 26. maddesinde, Türkiye'nin altyapı sorunlarının çözüleceği, 27. maddede her vatandaşa ev verileceği yazılıdır. Gecekondu kanunu çıkarılacak, mesken reformu yapılacak, planlı bir yerleşim politikası izlenecektir ve şehir hayatının köylere götürülmesiyle de büyük şehirlere göç önlenecektir.

Çalışma ve İşçi Meseleleri; Sağlık ve Sosyal Yardım İşleri

1961 Anayasasının Çalışmak hak ve vazifedir ilkesi, BP programında Çalışma ve işçi Meseleleri başlığı altında yer alır. Bu ilkenin kesin olarak tatbik edileceği, adama göre iş, işe göre adam bulunacağı, ücretlerin adil hale getirileceği, mesleki öğretime hız verileceği, SSK mevzuatının ıslah edileceği açıklanır. işçilere sosyal mesken sözü verilirken, işsizlik sigortası ihdas edileceği vurgulanır, sendikal hakların yanında olunacağı ifade edilir, Toplu sözleşme ve grev hakkı işçiye en geniş manada sağlanacaktır. denilir. (madde 28)

Sağlıkta herkese hizmetten yana olan parti, sosyalizasyon yasasında ıslah edilecek yanlar olduğunu belirtip, herkese sağlık sigortası, fakir, ihtiyar ve yoksullara devlet

himayesi öngörür, koruyucu tedavi hizmetlerini önemser ve sağlık hizmetlerinin en ücra köye kadar götürüleceğini vaat eder. (madde 29)

Devlet İdaresinde Tarafsızlık

Devlet yönetiminde tarafsızlığı sağlayacağını, kırtasiyeciliği önleyeceğini, memurları geçim sıkıntısından kurtaracağını, serbest meslek sahiplerinin her bakımdan ve sosyal yönlerden himaye edileceğini (Madde 30) vurgulayan BP, idarede reform yapılacağını, mahkemelerin, üniversitelerin ve TRT'nin bağımsızlığını savunur ve Anayasal düzene her bakımdan riayet edeceğini beyan eder. (Madde 31)

“Mezhebimiz Kemalizm, Kabemiz Anıtkabir”

BP'nin açıkladığı bu program, Kemalist bir düşünce tarzının ürünüydü. Cumhuriyet ve Atatürk'e bağlılık, her maddeye yansıtıldı ve CHP'nin 6 ilkesi referans alındı. Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devrimcilik, devletçilik ve laiklik (laikliğin uygulanışı konusunda itirazları olmakla beraber) ilkelerinden esinlendi. BP'nin yeri Kurucu Genel Başkan Hasan Tahsin Berkman'ın dediği gibi “Kemalizm ilkelerinin yanı başıydı” ve ideolojiler Türkiye'nin sosyal bünyesine uygun düşmeyen yelpaze modasıydı. Berkman'a göre, partinin iki temel prensibi vardı: Bunlar “Türk milliyetçiliği ve Atatürkçülüktü Hatta bu Atatürkçülük öyle bir Atatürkçülüktü. BP “Müslüman'dı ama mezhebi Kemalizm, Kabe'si Anıtkabir'dir.”⁵¹⁴

Birlik Partisi şu dinin, bu mezhebin veya şu rengin partisi değildir. Hangi dilden , hangi cinsten, hangi dinden, hangi mezhepten, hangi renkten, hangi ırktan olursa olsun TC vatandaşlarımızın horgörülenin, iktisaden sömürülenle yoksul Anadolu insanının bir tek cümle ile gerçek Atatürkçülerin partisidir ve de öyle de

---

⁵¹⁴ Abdi İpekçi, **Liderler Diyor ki**, Ant Yayınları, İstanbul,1969 s. 99

olacaktır. Takip edilen politikalarımız, olaylar karşısında aldığımız cesaretli durum ve kararlarımız bu sözlerimin doğruluğunu ispatlamıştır.⁵¹⁵

Anayasamızın siyasi rejimimiz bakımından kabul ettiği esaslara her bakımdan riayet edilecektir. ifadesiyle sistem dışına çıkmayacağını beyan eden, iktidara demokratik yollardan geleceğini söyleyerek parlamenter demokrasiye olan inancını açıklayan partinin Türkiye'nin temel problemleri konusunda tutarlı bir görüşü yoktu. Planlı bir sanayi ile planlı kalkınmadan yanaydı ve karma ekonomik sistemi savunuyordu. CHP'nin devlete ve özel sektöre ekonomide rol veren yaklaşımından esinlenilmişti.⁵¹⁶

13. maddenin d fıkrasında ağır sanayinin devletleştirileceği söylenirken, 23. maddede ağır ve büyük sanayinin kamu sektörüne ve özel sektöre ait olacak kısımlarını Devlet Planlama Teşkilatı belli edecektir ibaresiyle DPT gibi bürokratik bir kurumu siyasi iradenin üzerine çıkardığı gözleniyordu. Bu devletçiliğin halktan yana bir devletçilik mi olduğu, yoksa ulusal sermayeyi güçlendiren ve devlet kapitalizmi yaratmayı amaçlayan bir devletçilik mi istendiği net değildi. Ancak, dış ticarete devletleştirme öngörülürken, iç ticarete serbestliğin sağlanacağı ifadesinden tercihin devlet destekli güçlü özel sektörden yana olduğu anlaşılıyordu.

Yabancı sermaye taraftarlığı ya da karşıtlığı konusunda hiçbir ifadeye yer vermeyen, Ortak Pazar'la ilgili ne düşündüğünü belli etmeyen, dış bağımsızlıktan yana olduğunu söylerken, ABD emperyalizminin Türkiye'ye yerleşmesine vesile olan ikili anlaşmalara karşı açık bir tavır koymayıp milli menfaatlerimize aykırı ikili anlaşmalar feshedilecektir diyerek en temel konuda belirsizlik yaratan partinin, tarımın ekonomi içindeki yerinin ne olması gerektiği ya da nasıl bir sanayi ile kalkınmayı sağlayacağına dair sorulara da cevabı yoktu.

Yine aynı şekilde, toprak ve tarım reformuna ilişkin görüşleri de bulanıktı. Toprak reformu ve tarım reformu en kısa zamanda gerçekleştirilecektir. (Madde 19) cümlesiyle, topraksız seçmenlere sempatik gelebilecek bir söylem geliştiren, ancak

---

⁵¹⁵ Halkçı, 27 Kasım 1971

⁵¹⁶ Ata, a.g.e., ss.81-89

dağıtılacak toprakların kimlerden, nasıl alınarak köylülere verileceği konusunu açıkta bırakan partinin, ne topraksızları ne de toprak ağalarını küstüren bir tutum içine girdiği gözleniyordu. Bu yaklaşım, halkçılık anlayışından besleniyordu aslında. Tüzüğünde, menfaat çatışmalarını reddeden, hatta sınıf çelişkilerini gidermeyi kendisine görev edinen parti Ayırıcılığın, bölücülüğün, aşırı sağın, aşırı solun, komünizmin, emperyalizmin, faşizmin, nazizmin, her türlü dikta rejiminin karşısındaydı. Hatta bu akımlarla mücadele partinin gayesiydi. BP, Cemal Özbey'e göre, CHP'nin solunda, TİP'in sağında ve fakat her ikisinden de ileride milliyetçi, halkçı, cumhuriyetçi, devrimci, reformcu, Türkçü, Atatürkçü, toplumcu (sosyal demokrat), birlikçi, beraberlikçi, komünizme, emperyalizme, kapitalizme, gericilik, bölücülük ve yobazlığa karşı bir partiydi. Yani solun ortasında bir partiydi. Bunun adı toplumcu (sosyal demokrat)'lıktı. bu sosyal demokratlık bir nevi şahsına münhasır bir sosyal demokratlıktı. Türk ve Anadolu sosyal demokratlığıydı, kökleri de bu topraklardaydı.⁵¹⁷

BP'yi, diğer partilerden ve resmi siyasetten ayırıştıran tek nokta Anayasanın laiklik ilkesi oldu. Ancak bu ayrılık, laikliğe kökten bir karşı çıkışı öngörmüyordu. Laiklik, ilkesel olarak kabul ediliyor, uygulanışında Aleviler açısından sorunlu alanlar bulunduğu dikkat çekiliyordu. Örneğin Diyanet'in varlığı tartışma konusu bile yapılmıyordu. Partiye göre Diyanet, gerekliydi ama Alevilik, o bünyede temsil edilmediği için kurum adil bir yapıya sahip değildi. Çünkü, Diyanet sadece Hanefi mezhebine mensup bireylere hizmet vermekte, toplumun asli unsurları olan Aleviler kendilerini ifade edememekteydi.⁵¹⁸

BP, Diyanet'in adaletsiz yapısının giderilmesi, Anayasadaki laiklik ilkesinin diğer inanç mensuplarını da kucaklayacak şekilde uygulanması için Diyanet'in kapılarını, Alevilere de açmasını istedi ve bu yolla Alevilerin meşruiyet sorununun aşılacağına inandı; Diyanetteki mevzi kapma isteğini, Aleviliğe atıfta bulunmadan dillendirdi. Bu tercih, Diyanet'in varlığının kabullenilmesi yoluyla partinin sistemle paralellik kurmasını sağlıyordu. Böylece, bilinçli ya da bilinçsiz bir tercihle,

---

⁵¹⁷ Cemal Özbey, **Birlik Partilileri Uyarımlar**, Birlik Yolu- Atatürk Yolu Dizisi, No:2, Ankara, 1969, s.5

⁵¹⁸ Ata, a.g.e. ,s.87

sınırlarını devletin belirleyeceği bir Alevilik anlayışından yana taraf olunuyor, buna rıza gösteriliyordu. Diyanet'in varlığına değil de, diğer inanç gruplarının kurumda neden temsil edilmediğine ilişkin sorgulama ise baş edilmesinde güçlük çekilen gericilik belasına karşı, devlet güvencesi aramaktan başka bir şey değildi.

Oysa aynı tarihlerde İslam'ı cephede, din ve dünya işlerinin ayrılığı şeklinde tanımlanan laiklikle ilgili daha farklı bir tartışma seyrediyor, İslamcılar, Diyanet'in laikliğe aykırı kurum olduğu tezini savunarak DİB'in lağvedilmesi gerektiğini ileri sürüyorlardı. İslamcıların DİB'den kurtulma isteği kuşkusuz ki, batılı anlamda bir laikliği benimsemelerinden kaynaklanmıyordu. Savunulan tez, devletin dine vurduğu kelepçeden kurtulma arzusunu yansıtıyordu ve bu yolla sistemde gedik açacak bir girişimde bulunuluyordu. Diyanetin kurumsal varlığına değil de Alevi-Bektaşilerin bu kurumda yok sayılmasına karşı çıkarak, Diyanet işleri Başkanlığını inanç grupları arasındaki denge ve eşitliği sağlayacak ve bunların inanç ve vicdan özgürlüğüne saygı gösterecek şekilde teşkilatlandıracağını beyan eden BP, neredeyse programının tamamını inanç ayrımcılığının ortadan kaldırılması üzerine kurdu. Alevilere eşitlik talebinin ne kadar önemsendiği gösterilmek istenircesine konu farklı başlıklar altında ısrarlı bir şekilde işlendi.

Örneğin; Amaçlarımız ve Temel ilkelerimiz başlığı altında herkesin din, inanç ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin kanun önünde eşit (madde 7) olacağı yazılıydı. Dini inanç ve kanaatler hürriyetine saygı duyulmasını (...) genel ahlaka ve kamu düzenine aykırı olmayan ibadet ve dini ayinlerin serbest bırakılmasını, hiç kimsenin dini inanç ve kanaatlerden dolayı kınanmamasını (Madde 9)'da ifade eden parti, devlet düzeninin din kurallarına dayandırılmasına ve din istismarına karşı olduğunu vurguluyordu. 13. maddesinin e bendinde de, "Partimiz din işlerini, devlet, dünya ve siyaset işlerinden ayrı tutar. Kimsenin din ve mezhebine, inançlarına ve kanunlara aykırı olmayan ibadetlerine karışmaz. Laikliğin kesin olarak tatbikini sağlar; TCK'na bu prensibi ihlal edenler hakkında müeyyide koyacaktır." ibarelerine yer verirken, Laikliğin kesin olarak tatbikini sağlamayı ve gericilikle daima mücadeleyi de (13. madde)'nin f bendinde savunuyordu. BP, inanç özgürlüğü konusunu eğitim işleri başlığı altında da işledi. Bu kez dini eğitim ve öğretimden

bahsedilerek, din öğretiminin belli bir mezhebin tekeli altına sokulmayacağı (madde 15) vurgulanıyordu. Dini eğitim ve öğretim sırasında öğrencilere laiklik, devrimcilik, reformculuk, ilericilik, birlik ve beraberlik şuuru aşılacağı, Türkçe din öğretimi yapılacağı ve aydın din adamı yetiştirileceği beyan ediliyordu.⁵¹⁹

3.1.3. Parti'nin İdeolojisi ve Politikasının Değerlendirilmesi

TBP, mezhep partisi olarak görülmesine rağmen, adı üstünde, ulusal birlikten yana ve “ilerici, Atatürkçü ve reformist” bir partiydi. Parti ayırım gözetmeksizin herkesin kanun önünde eşitliğini, dinsel inanç özgürlüğünü kanun düzenine ve kanunlara aykırı olmayan istendiği şekillerde gerçekleştirilmesini savunmaktaydı.⁵²⁰

Tüzüğünde, menfaat çatışmalarını reddeden, hatta sınıf çelişkilerini gidermeyi kendisine görev edinen parti “Ayırıcılığın, bölücülüğün, aşırı sağın, aşırı solun, komünizmin, emperyalizmin, faşizmin, nazizmin, her türlü dikta rejiminin karşısındaydı”. Hatta bu akımlarla mücadele partinin gayesiydi. BP, Cemal Özbey'e göre, “CHP'nin solunda, TİP'in sağında ve fakat her ikisinden de ileride milliyetçi, halkçı, cumhuriyetçi, devrimci, reformcu, Türkçü, Atatürkçü, toplumcu (sosyal demokrat), birlikçi, beraberlikçi, komünizme, emperyalizme, kapitalizme, gericilik, bölücülük ve yobazlığa” karşı bir partiydi.⁵²¹ Yani “solun ortasında bir partiydi.” Bunun adı “toplumcu sosyal demokratlıktı.” “bu sosyal demokratlık nev'i şahsına münhasır bir sosyal demokratlıktı”. Türk ve Anadolu sosyal demokratlığıydı, kökleri de bu topraklardaydı.⁵²²

3.1.4. Parti'ye Yakın Yayın Organları

1960'lı yıllarda halk ozanlarının plaklara okudukları Alevi deyişleri, halk tarafından ilgi görünce, konserler düzenlenerek bu ilgi daha da artırıldı. Artık köyden

---

⁵¹⁹ Ata, a.g.e., ss.81-89

⁵²⁰ Ali Yaşar Sarıbay, **99 Soruda Siyasal Partiler**, Radikal, 1997. s.49

⁵²¹ Cemal Özbey, **Birlik Partilileri Uyarımlar**, Birlik Yolu – Atatürk Yolu Dizisi: No.2, Ankara, 1969, s. 5

⁵²² Cemal Özbey, **Birlik Partisi'nin 3. Kuruluş Yıldönümü Münasebetiyle Birlik Partililerle bir konuşma**, Birlik Yolu – Atatürk Yolu Dizisi: No.3, Ankara, 1969, s. 10

kente inen Aleviler, kendi kimlikleriyle yaşamının coşkusuna kapılmışlardı. Bu coşku içerisinde Abidin Özgünay'ın sahipliğini yaptığı Cem Dergisi, Temmuz 1966'da ilk sayısını çıkarttı. Onu Doğan Kılıç'ın sahipliğini yaptığı Ehlibeyt Yolu Gazetesi izledi. Bunlar pek uzun ömürlü olmasalar da, dönemine göre önemli hizmetler verdiler⁵²³

ilk Alevi gazetesi Mart 1966'da yayınlanmaya başlanan Ehlibeyt Yolu idi. Daha sonra Yeni Ehlibeyt, Ehlibeyt adlarıyla yayımlanan gazete Tarihten günümüze Alevilerin yaşadığı sorunları gündeme getirmeye çalışmıştır.⁵²⁴ Gazetenin kurucusu Tunceli kökenli Doğan Kılıç Şeyhhasan'lı idi. Gazetenin adı olan Ehli-beyt Yolu logosunun hemen altında “Laikliği, vicdan ve fikir hürriyetini savunur” ifadesi yer almaktaydı.

Gazete, Cumhuriyet'te karşı eleştirel bir duruşa sahipti. Cumhuriyet, Osmanlı'nın devamı olduğunu savunan ve Alevilere ikinci sınıf muamele yapıldığını savunmaktaydı.⁵²⁵

Gazete'nin kurucusu olan Şeyhhasanlı Dersim isyanında idam edilen Seyit Rıza'nın aşiretine mensuptu. Söylem olarak Kürt söylemi ön planda olan bir anlayışa sahipti. Gazete Kürt-Alevilere yakın bir siyaset belirlemişlerdi.⁵²⁶ Türk-Kürt İttifakı yapılması taraftarı olduklarını ve sorunların bu ekseninde çözülmesinden yana politik duruş sergileme amacı güdülmekteydi. Bu ittifakı sağlayacak simge isim ise Abdulmelik Fırat'tı. Abdulmelik Fırat, 1925'de Kürt isyanı çıkaran bu isyana liderlik yapan Şeyh Said'in torunudur.⁵²⁷

Abdulmelik Fırat'tın Ehli-beyit'te çıkan bir yazısında şöyle demektedir.

“ Milyonlarca Kürt'e Dağlı Türkler, Alevilere siz Şamansınız diyerek; Türkiye'de varlıkları görülen milyonlarca Alevi ve Şafi, etnik vasıf taşıyan

---

⁵²³ Kaleli, a.g.e., s.32

⁵²⁴ **Ehli-beyt**, S.8, 5.11.1969

⁵²⁵ a.g.g., 05.11.1969

⁵²⁶ Ata, a.g.e., s.56

⁵²⁷ Ata, a.g.e., s.56

*milyonlarca Kürdü, Çerkezi ve diğer etnik grupları dikkate almanızın zamanı gelmiştir.”*⁵²⁸

Şeyhhasanlı'nın gazetesinin yayını zaman zaman kesintiye uğradı. 1967 yılında Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinde düzenlenen “Ehlibeyt gecesi”nden sonra çıkan olaylar nedeniyle gazete yayınına uzun süre ara verdi. Doğan Şeyhhasanlı tutuklanarak cezaevine kondu. Daha sonra Şeyhhasanlı'nın hapisten çıkmasıyla yayınına tekrardan kaldığı yerden devam etmiştir. Ehlibeyt yayımlandığı ve gazetenin yayında olduğu süre içinde Birlik Partisi'ni destekleyen yazılar yazmıştır.⁵²⁹

Alevilere yakınlığı bilinen bir diğer yayın ise Cem Dergisi'dir. İktisatçı Abidin Özgünay tarafından çıkarılmıştır. Özgünay “toplumun aydınlatılması, bilinçlendirilmesi, Alevilere yönelik saldırıların önlenmesi için devleti ve devlete hakim olan güçleri ikaz edecek yanlış gidişin durdurulması amacıyla Temmuz 1966'da yayım hayatına başlamıştır.” Demiştir.

Cem Dergisi, dönemin aydın, siyasetçi ve entelektüel kişileri kendi bünyesine çekmeyi başaran bir dergi olmuştur. Bunda Abidin Özgünay'ın kişiliğiyle ve Alevilik-Türk Milliyetçiliği arasında kurulan bağda etkili olmuştur. “Alevilik Türkoğlu Türktür” söylemi Dergiye hakim olmuştur. Dergiye göre; “Aleviler ve Alevilik; Cumhuriyet'in Atatürk ilkelerinin bir numaralı koruyucusu ve sahibi olarak dimdik ayakta durmakta ve yaşamaktaydı.”⁵³⁰

Cem Dergisi 1967 yılında mali sıkıntılardan dolayı yayım hayatına son vermiştir.

Cem Dergisi ve Ehli-beyt Gazeteleri görüş olarak zıt görüşleri savunmalarına rağmen iki yayımında Birlik Partisi'ni desteklemesi “Alevilik” gibi ortak bir amaç etrafında birleşmelerinin etkisi vardır. Ancak her iki yayımın

---

⁵²⁸ **Yeni Ehli-ibeyit**, 03.06.1969

⁵²⁹ Ata, a.g.e., s. 57

⁵³⁰ **Cem**, S.5 , 1 Kasım 1966

da kendi görüşlerinden kişilerin de Parti içinde yer alması bir diğer önemli etkidir.

Abidin Özgünay'ın çıkardığı Cem dergisi 18. sayısından sonra yayımını durdurdu. Doğan Kılıç Şeyhhasanlı'nın çıkardığı Ehlibeyt ise 1971 askeri darbesine dek yayımını sürdürdü. Kurulan Hacı Bektaş Kültür derneklerinin de bazılarının ömrü az oldu. Ama ilk oluşum olmaları açısından önemliydiler. Nitekim 1964 yılında kurulan, Hacıbektaş'taki Hacı Beştaş Veli Kültür ve Turizm Derneği, yapılan törenler organize ederek günümüze dek uzayıp gelenekselleşmesine önderlik etmiş oldu. Bu dernek, bazı ara rejimlerdeki kesintiler dışında bugün de varlığını sürdürüyor.⁵³¹

3.1.5 Parti'nin Başarısızlığının Nedenleri

Birlik Partisi'nin uğradığı başarısızlık, sadece bir mezhep topluluğunun örtülü biçimde de olsa savunulmasına yönelik bir partiye yer olmadığını düşündürmektedir. Bu olay, 1960'larda başlayan ve 1970'lerde hız kazanıp, gizli iç savaş noktasına varan siyasallaşma dinamiğinin dışına çıkmanın olanaksızlığını da göstermektedir. Kutuplaşma, kısmen Sünni Alevi kamplaşması biçimini de almış, bu gelişme Alevilerden çok sağın inisiyatifiyle gündeme sokulan gerilim stratejisinin sonucunda ortaya çıkmıştır.⁵³²

Birlik Partisi, tüm Alevilerin desteğini alamadı. Çünkü Aleviler esas olarak Mustafa Kemal'in kurduğu ve 1960'lı yıllarda ise kendi yerini "ortanın solu" diye tanımlayan parti olan CHP'de örgütlü idiler. Birlik Partisi, Alevilere karşı takınılan bazı olumsuzluklara, CHP'den gerekli tavrı göremeyen, daha önce CHP'li olan aydın Alevi politikacılarının kurduğu partiydi.⁵³³

Birlik Partisi, kuruluşta algılarda oluşturduğu "Alevi Partisi" imajını kıramamıştır. Bu da başarısızlığının önemli bir nedenidir. "Alevi Partisi"

---

⁵³¹ Şener-İlknur, a.g.e. , s. 50

⁵³² Bozkurt, a.g.e., s. 88

⁵³³ Şener-İlknur, a.g.e. , ss. 50-51

imajının aydın kesimin Parti'den uzak durmasına neden olmuştur. Timisi tarafın bu algının kırılması ve geniş tabanlı bir “sosyal demokrat” parti yaratma çabası CHP gibi büyük ve köklü Parti karşısında sonuçsuz kalmıştır.⁵³⁴

3.1.6 1980 Darbesi'nin Ayak Sesleri ve Türkiye Birlik Partisi'nin Kapatılması

Yaşanan toplumsal olaylar ve Sağ-Sol, Alevi-Sünni çatışması ülkede yaşanan ekonomik bunalım, aynı zamanda, Aleviliğin devletten ve o sırada iktidar ortağı olan CHP'den uzaklaşmalarına katkıda bulunur. Kahramanmaraş olaylarından sonra bazı Alevi milletvekilleri, özellikle CHP'liler, hükümeti eleştirir ve meclis çoğunluğundan çekilmeyi düşünürler. Bundan vazgeçmelerinin tek nedeni, sağın ekmeğine yağ sürmemektir. Ama sıkıyönetim ilan edilmesini isterler; Başbakan Ecevit bu talebi, İstanbul ve Ankara da dahil olmak üzere on üç ilde kabul eder. 1978'de sıkıyönetim ilan edilmesi, birçok bakımdan 1980 darbesine giden sürecin başlangıç noktasını oluşturur.⁵³⁵

1970'li yıllara şiddetli bir ekonomik kriz damgasını vurur: 1973 petrol krizi ve 1974'te Kıbrıs'ın işgal edilmesinin ardından Batılı devletlerin kredileri dondurması nedeniyle, kıtlık ve enflasyonun sonuçları çok daha ağır bir biçimde yaşanır. Bu ekonomik gerilemeye büyük bir hükümet istikrarsızlığı eşlik eder. 1973 ve 1977 seçimlerinde hiçbir parti mecliste çoğunluğu elde edemez; bu da, geçici oldukları kadar eşyanın tabiatına aykırı olarak kurulmuş ve çabucak dağılıveren koalisyonlara, sonuç olarak da iktidarların ülkeyi yönetememesine yol açar. Ülkedeki kaos ve kargaşanın sonucunda silahlı gruplar arasındaki çatışmalar çoğalır, 1975 ile 1980 arasında yaklaşık beş bin kişi bu çatışmalarda can verir.⁵³⁶

Türk halkı 12 Eylül sabahı Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren'inde aralarında yer aldığı dört kuvvet kumandanını televizyon ekranlarında gördü. Darbe ABD'den izinli olarak gerçekleştirilmişti. CIA'nın şeflerinden biri olan ve Türkiye politikasını

---

⁵³⁴ Mustafa Timisi İle Yapılan Röportaj, 08.08.2007

⁵³⁵ Massicard, a.g.e. , ss.62-65

⁵³⁶ Massicard, a.g.e. , ss.58-59

yakından izleyen Paul Henze, darbeyi Beyaz Saray'a "bizim çocuklar başardı" biçiminde duyurmuştur.

Beş generalin "Milli Güvenlik Konseyi" diye adlandırılan yönetimin, Türkiye'de tüm temel insan haklarının, demokratik devinimleri askıya alınmasıyla işe başlamıştır. TBMM kapatılmış, siyasi parti liderleri, milletvekilleri, önde gelen sendikacılar, meslek örgütlerinin başkanları gözaltına alınmıştır. AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit Gelibolu'da; Milli Selamet Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan ile MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş Foça'da, askeri tesislerde gözaltında tutulmuşlardır. Darbenin ilk günlerinde ülkede tam bir gözaltına alma, toplama kampanyası başlatılmıştır. Silahlı mücadelenin içinde bulunsun bulunmasın tüm gençlik örgütlerinin liderleri, üyeleri; hatta sempatanları cezaevlerine konmuşlardır. Bir çok dava açılmış, sayısız idam kararı verilmiş ve uygulanmıştır. O dönemin ünlü davalarından bir kaçını hala anılarımızdadır: DİSK Davası, Barış Derneği Davası ve daha niceleri. Bu faşist baskı düzeni içerisinde tek egemen güç, beş kişilik cunta olmuştur. Bu cunta bir önceki Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülent Ulusu'yu başbakan olarak atamış 24 Ocak'ın mimarı Turgut Özal'da ekonomiden sorumlu başbakan yardımcısı olmuştur. Sonuç olarak 12 Eylül darbesi Türkiye'ye vahşi, acımasız bir kapitalist düzeni yerleştirmek amacıyla yönelik faşist bir eylemdir.⁵³⁷

MGK'nın 12.09.1980 Tarih, 7 Sayılı Bildirisi (Resmi Gazete 12.09.1980 Tarih, 17103 Sayı) ile partinin faaliyetleri durdurulmuştur, 10.10.1981 Tarih, 2523 sayılı kanun ile 16.10.1981 tarihinde kapatılmıştır.⁵³⁸ 12 Eylül darbesiyle ülkedeki bütün siyasi partiler gibi Birlik Partisi de kapatılmıştır.

---

⁵³⁷ Çavdar, a.g.e., ss. 279-280

⁵³⁸ Kaynar, a.g.e. , s. 145

SONUÇ

Bu çalışmada Birlik Partisi'nin ortaya çıkışı ve Türk Siyasal yaşamında yarattığı etkiyi incelenmeye çalışıldı. Araştırmada öne çıkan en önemli sonuç, Birlik Partisi gibi tepkisel örgütlenmeler daha çok sistem tarafından temsil edilmeyen, siyasal erk tarafından görmezlikten gelinen etnik, dini grupların kendi yarattıkları siyasal temsil alanıyla sistem içinde yer edinmek ve anayasal hukuki alanı kapatmak olmuştur. Kamusal alanda ortaya çıkan bu açığın BP gibi siyasal örgütlenmelerle kapatılmaya çalışılması, özellikle tarihsel çıkar amacıyla yaratılan algının son bulması, saygın bir yer edinilerek 1961 Anayasası içinde yer alan temel hak ve özgürlüklerden tabana yayılan bir istifade sağlamak amaçlanmıştır.

BP, örgütleniş biçimi olarak dinsel-milliyetçi bir yapıda gelişme göstermektedir. Aşiretsel-dinsel cemaat tarzı örgüt bağımlı yakalama genelde tepkisel gelişimle oluşmaktadır.⁵³⁹

Cumhuriyet'ten önce bu tarz örgütlenmeler pek görünmemektedir. Çünkü Osmanlıda genelleyici bir dinsel olgu mevcuttu ve bu tarz örgütlenmeler oluşmasına olanak yoktu. Ancak modern Türkiye'de toplumsal, siyasal güçleri genel olarak etnik cemaatler ve toplumsal sınıflar olarak kategorileştirmek olanaklı görünmektedir. Bu yapının tarihsel ve toplumsal geçmişi 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'na dayanmaktadır. İlke olarak bütün toprakların devletin malı sayıldığı Osmanlı'da, devletin kapitalizmle bütünleşme sürecine girdiği 19. yüzyılda, "1858 Kanunu ile toprakta mülkiyet haklarının"⁵⁴⁰ tanınması "mülkiyet" ya da "mülkiyetsizlik" bağlamında sınıfların doğmasına neden oldu. Bundan önce özel mülkiyet siyasi-askeri yöneticilerin müsadere ve müdahalesine açık bir oluşumdur. "Ortaçağ Osmanlı toplumunun sosyal yapılanması ve işbölümünü toplumun tabakalara bölünmesi şeklindeydi" bunları, kılıç ehli, kalem ehli, tüccarlar, sanatkarlar ve köylüler, sınıfsızlar (örgütlü toplum dışında kalan fertler) çingeneler

⁵³⁹ Sami Zubaida, **İslam, Halk ve Devlet**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 139

⁵⁴⁰ Çağlar Keyder, **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s.65

olarak sıralanmaktadır.⁵⁴¹ Yani Osmanlı'da tabakalaşma ve dayanışmanın göze çarpan temelleri askeri ya da siyasi güçler (paşalar, şeyhler, ağalar, vb.), dini rütbeliler (din adamları, sufi liderleri vb.) ve soy (aşiret, din ve ticaret aristokrasileri) tarafından belirlenen statülerdi.⁵⁴² “statü tabakalaşmasının ayrıca dini ve etnik cemaatlerin hiyerarşik konumlarına damgasını vurduğunu görmekteyiz. Bu yapının değişim ve dönüşüme uğraması, 20. yüzyılda ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde siyasi olarak orta sınıf konumları temelinde birleşmiş toprak sahibi sınıfı haline geldiler. Bu kesimler çoğunlukla mülklerinin büyüklüğüne göre küçük ve büyük toprak sahipleri olarak bölündüler. Bu ekonomik gelişmeler, mülkiyet ve mülkiyetsizlik temelinde yeni sınıfların oluşumuna neden oldu. Bu durum da az topraklı ya da topraksız köylüler gibi eski yoksul sınıflarda, sınıf duygularının doğmasında uyarıcı rol oynadı. Bütün bu gelişmelere karşın statü tabakalaşmasına dayalı eski yapılar tümüyle yok olmadı. Bunlardan bazıları örneğin dinsel statüler ya da cemaat bağları yeni koşullarda değişime uğrayarak sınıfla birlikte varlıklarını sürdürdüler.

Bu bağlamda, Alevileri siyasal açıdan örgütlemek yönünde girişimler gün ışığına çıkar. Alevi eğilimli ilk parti olan TBP (Türkiye Birlik Partisi), 1966'da kurulur. Bu kuruluşu, siyasal İslam'a bir tepki olarak yorumlamak hata olur. Gerçi sağ 1965'ten beri iktidardadır ve solun giderek artan nüfuzuna karşı İslam, sağın elindeki en önemli araçlardan biridir. Bununla birlikte Aleviler, siyasal bakımdan Sünni İslam'dan daha önce örgütlenmişlerdir ve belki de TBP'nin kurulması Sünniliğin siyasal yapılanmasını hızlandırmıştır. Parti içinde, kurulur kurulmaz bir gerilim baş gösterir. Gerilimin nedeni şu fikirlerden kaynaklanmaktadır; Ya aslanın Ali'yi on iki yıldızın da on iki imamı temsil ettiğini gösteren amblemle de ifade edilen bir mezhep partisi olacak ya da ekonomide devletçiliği ve toprak reformunu savunan programın ifade ettiği ilerici bir parti olacaktır. Kurucular verdikleri demeçlerde kendilerine Alevi etiketi yapıştırılmasını kesin bir dille reddederler, ama bazı ifadeler dini sorunsala verilen önemi ve bunun da ötesinde bir Alevi yönelişini yansıtmaktadır.

---

⁵⁴¹ Daha fazla bilgi için Bkz.; Kemal H. Karpat, **Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006, ss. 97-101

⁵⁴² Zubaida, a.g.e., s. 140

Bu hareketin taşıyıcıları kimlerdir? Artık Ulusoy soyadını almış Çelebi ailesinin olduğu kadar başka Bektaşî çevrelerinin de etkisi fark edilmektedir. Aleviler ile Bektaşîler arasındaki bu yakınlaşma iki tarafın çıkarlarının buluşmasından kaynaklanmaktadır: Bazı Alevi göçmenleri, yerleşik seçkinlerle daha kolay temas kurmak ve kent hayatıyla bütünleşmek amacıyla, Alevilik kadar tabu sayılmayan Bektaşîlik ile ortaklıklarını kullanmaktadırlar. Bu yakınlaşma muhtemelen Bektaşîlere de kitlesel bir halk desteği bulma olanağını sağlamaktadır. Ayrıca özellikle iki katman çok etkin görünmektedir: Bir yanda çoğunlukla yirmi otuz yıldır kentleşmiş durumdaki ve içlerinde büyük ailelerin de yer aldığı serbest meslek sahibi bir elit grup (iş adamları, matbaacılar). Diğer yanda da yüksek öğrenim olanağına kavuşmuş ilk Alevi kuşağını oluşturan üniversite öğrencileri. Klasik olarak bu hareketlilik, ikili bir süreç oluşturan kentleşme ve kitlesel eğitim sayesinde mümkün olmuştur. Üniversite öğrencileri ve entelektüellerin, sonra da işçiler ve memurların hem farklılıklarının, hem de uğrayabilecekleri ayrımcılığın bilincine vardıkları büyük kentlerde doğmuştur.⁵⁴³

Partideki belli başlı iki kanat arasındaki rekabetle kendini gösterir. 1969'da Sivas milletvekili Mustafa Timisi önderliğindeki siyasi kanat ağır basar. Parti, sola doğru kaymasına karşın, dini taleplerinden de vazgeçmez; inançla sosyalist ilkeler arasında bir sentez önermeyi denemesi de bunu göstermektedir. Bu sola kayış, TBP'nin 1973 genel seçimlerinde hiçbir sosyalist partinin yer alamamasından istifade etmesini sağlar.

Parti, katıldığı ilk seçim olan 1969'da kullanılan oyların yüzde 2,8'ini alır ve üçü Ulusoy ailesinden olmak üzere, sekiz milletvekili çıkarır. Pek de kayda değer olmayan bu sonuç, yine de o sırada siyaset sahnesinde bulunan MHP gibi yeni oluşumların çoğundan yüksektir. Üstelik Meclis'te hükümet kuracak çoğunluğu kimse sağlayamayınca, TBP kendini hakem konumunda bulur, ama bu konum ona öldürücü bir darbe indirecektir. 1970'te milletvekillerinden beşi (üçü Ulusoy'lardır) Süleyman Demirel hükümetine güvenoyu verirler. Bu milletvekilleri sola kayışı

---

⁵⁴³ Massicard, a.g.e., ss.56-58

tescil eden bir tarzda partiden ihraç edilir. 1973'te TBP oyların sadece yüzde 1,1'ini alabilir ve bir tek milletvekili çıkarır: Mustafa Timisi. Timisi, TBP'nin gerilemesini Alevilerin mezhep esasına dayalı bir parti fikrini reddetmesine olduğu kadar, "ortanın solu"na yerleşen Bülent Ecevit'in CHP'sinin o sırada TBP ile aynı amaçları, ama çok daha inandırıcı bir biçimde savunmasına da bağlar. TBP, oyların ancak yüzde 0,4'ünü alabildiği 1977 seçimlerinde Meclis'ten silinir. Bu seçimlerde birçok genel kurul üyesi de CHP'ye geçmiştir. Demek ki TBP, programının başlıca özgünlüğü kullanılan Alevi simgeselliği olan bir siyasi oluşum içinde kendilerini bulamayacak kadar toplumsal ve ekonomik farklılaşmaya uğramış Alevileri bir araya toplamayı başaramamıştır.⁵⁴⁴

Geçmiş kuşaklar boyunca yaşadığı pek çok temel değişime rağmen Türkiye siyasal partilerin önderlerinden çok fikirleriyle ve programlarıyla temsil edildikleri bir aşamaya henüz ulaşamamıştı. Her partinin er ya da geç kendi önderiyle anılması ve bu gerçekleşmediğinde bir kenara atılması, Türk siyasal hayatının neredeyse bir kuralı olmuştu. AP Demirel'in partisi haline gelirken CHP de İnönü'nün partisi olmuştu. MHP Türkeş'in partisiydi tıpkı MSP'nin de Erbakan'ın partisi olması gibi. Parti içindeki muhaliflerin Demirel'i yerinden etme girişimleri büyük bir başarısızlığa uğramıştı. Hiç kimse İnönü'nün devrileceğini düşünmemişti ve bunun gerçekleşmesinin yarattığı şok Ecevit'i karizmatik bir figüre dönüştürmüştü. CHP bir süre için bir "fikirler partisi" oldu, ama daha sonra o da "Ecevit'in partisi" haline gelecekti.⁵⁴⁵ Bu durum Birlik Partisi için de doğal bir sonuç olmuştur.

---

⁵⁴⁴ Massicard, a.g.e., ss.56-58

⁵⁴⁵ Ahmad, a.g.e., s. 210

KAYNAKÇA

A. Resmi Yayınlar

1. Millet Meclisi Tutanak Dergileri:

Millet Meclisi Tutanak Dergisi , Dönem:1, Cilt:11, Bölüm:37,Oturum:2, Ankara, 30.01.1963

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:2, Cilt:22, Bölüm:16,Oturum:1, Ankara, 13.12.1967

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:3, Cilt:1, Bölüm:45,Oturum:2, Ankara, 11.02.1970

2. Parti Yayınları:

Beş Yol Düşkünü, Hazırlayanlar: Abidin Özgünay, Celal Özdemir, İlyas Aktolgalı, Orhan Arsal, Necdet Yücer, Tipo Neşriyat ve Basımevi, İstanbul, 1970

Birlik Partisi 28. Nolu Genelge ve 5 Nolu Karar, 2 Temmuz 1967

Birlik Partisi'nin 1969 Seçim Beyannamesi

Türkiye Birlik Partisi Tüzük ve Programı, Gutenberg Matbaası, Ankara, 1972

Türkiye Birlik Partisi Tüzük ve Programı, Zafer Matbaacılık Tesisleri, Ankara, 1980

Birlik Partisi III. Büyük Kongresi, Ankara, Gutenberg Matbaası, 1971

Türkiye Birlik Partisi, 1973 Seçim Bildirgesi, Basım Yeri Yok, Tarihi Yok

Türkiye Birlik Partisi Kuruluşunun 12. Yılı 1969-1978, Nurdoğan Matbaası,
İstanbul,1978

Türkiye Birlik Partisi 1977 Mahalli Seçimi Radyo Konuşmaları, Basım Yeri
Yok, Tarihi Yok

B. Süreli Yayınlar

1.Gazeteler:

Akşam
Adalet
Cumhuriyet
Ehli-i Beyit
Günaydın
Halkçı
Halka ve Olaylara Tercüman
Halkın Kurtuluşu Yolunda Gençlik
Hürriyet
İstiklal
Milliyet
Ulus
Vatan
Yeni Ehli-ibeyit
Yeni Gazete
Yeni Halkçı
Yeni İstanbul
Yeni Ortam

1. Dergiler :

Ant

Akis

Cem

Gerçekler

Kırkbudak

Kim

D. Kitaplar:

AHMAD, Feroz, ve Bedia Turgay, Türkiye’de **Çok Partili Politika’nın Açıklanamalı Kronolojisi (1945–1971)**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1976.

AHMAD, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945–1980)**, Hil Yayınları, (Çev: Ahmet Fethi), İstanbul, 1996.

AHMAD, Feroz, **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995

AREN, Sadun, **TİP Olayı (1961-1971)**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993

ATA, Kelime, **Alevilerin İlk Siyasal Denemesi Türkiye Birlik Partisi (1966-1980)**, Kelime Yayınevi, Ankara, 2007

AYDIN, Erdoğan, **Aleviliği Ne Yapmalı**, Nokta Kitap, İstanbul, 2005

AYDIN, Erdoğan, **Kimlik Mücadelesinde Alevilik**, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007

AYDIN, Suavi, **“Amacımız Devletin Bekası” Demokratikleşme Sürecinde Devlet ve Yurttaşlar**, TESEV Yayınları, İstanbul, 2005

BAHADIR, İbrahim, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Alevi Tarih ve Kültürü**, Bielefeld Alevi Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul,2002

BEKTAŞ, Ahsev, **Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi, CHP ve AP(1961-1980)**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, Mayıs, 1993

BRUİNESSE, Martin Van, **Kürtlük, Türklük, Alevilik Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005

BİRDOĞAN, Nejat, **İttihat-Terakki'nin Alevilik Bektaşilik Araştırması, (Baha Sait Bey)**, Berfin Yayınları, İstanbul, 1996

BIRGE, John Kingsley, **Bektaşilik Tarihi**, Çeviren: Reha Çamuroğlu, Ant Yayınları, İstanbul,1991

BOĞUŞLU Mahmut, **1960-1978 Olayları Anılar-Yorumlar**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1995

BOZKURT, Fuat, **Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik**, Doğan Kitapçılık, İstanbul,2000

BULUT, Faik, **Ali'siz Alevilik İslam'da Özgürlük Arayışı -1** , Berfin Yayınları, İstanbul , 1998

CİNEMRE, Levent ve Figen Akşit, **100 Soruda Tarih Boyunca Alevilik ve Aleviler**, Tempo Kitapları-30, İstanbul, 1995

COTTERET, Jean Marie ve Claude Emeri, **Seçim Sistemleri**, İletişim Yayınları, İstanbul,1991

ÇAMUROĞLU, Reha, **Değişen Koşullarda Alevilik**, Doğan Kitapçılık A.Ş. , İstanbul, 2000

ÇAVDAR, Tefik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)**, İmge Yayınevi, Ankara, 2000

DEMİREL, Hüseyin, **12 Mart'ın İcyüzü**, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1977

DİERL, Anton Jozef, **Anadolu Aleviliği**, Ant Yayınları, İstanbul, 1991

DUMAN, Doğan, **Demokrasi Sürecinde Türkiye'de İslamcılık**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999

ERDOĞAN, Kurultay, **Alevilik ve Bektaşilik**, Yeni Yüzyıl Kitaplığı İletişim Yayınları, İstanbul, 1993

GÜLER, Sabır, **Aleviliğin Siyasal Örgütlenmesi Modernleşme, Çözülme Ve Türkiye Birlik Partisi**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008

HANÇERLİOĞLU, Orhan, **İslam İnançları Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2000

HEPER, Metin, **Türkiye'de Devlet Geleneği**, Çeviren: Nalan Soyarık ,Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006,

İPEKÇİ, Abdi, **Liderler Diyor ki**, Ant Yayınları, İstanbul,1969

İRAT, Ali Murat, **Devletin Bektaşi Hırkası, Devlet Aleviler ve Ötekiler**, Chivi Yayınevi, İstanbul, 2006

KALELİ, Lütfü, **Alevi Kimliği ve Alevi Örgütlenmeleri**, Can Yayınları, İstanbul, 2000

KARPAT, Kemal H.,**Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006

KARPAT, Kemal H., **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temelleri**, Afa Yayınları, İstanbul, 1996,

KAYGUSUZ, İsmail, **Alevilik Diyanet Siyaset**, Alev Yayınları, İstanbul, 2004

KAYNAR, Mete Kaan, **Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri**, İmge Kitapevi, Ankara, 2007

KEYDER, Çağlar, **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993

KİRİŞÇİOĞLU, Nusret, **Partilerimiz ve Liderleri 1973-1975**, Baha Matbaası, İstanbul, 1975

KONGAR, Emre, **İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976,

KORKMAZ, Esat, **Anadolu Aleviliği**, Berfin Yayınları, İstanbul, 2000

LEWİS, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000

MARDİN, Şerif, **Din ve İdeoloji**, İstanbul, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997

MASSİCARD, Elise, **Türkiye’den Avrupa’ya Alevi Hareketinin Siyasallaşması**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007

MÉLİKOFF, Iréne, **Kırklar’ın Cemi’nde**, Demos Yayınları, Çeviren:Turan Alptekin, İstanbul, 2007

MÉLİKOFF, Iréne, **Uyur İdik Uyardılar**, Demos Yayınları, Çeviren:Turan Alptekin, İstanbul, 2006

Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt: 4, Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003

OKAN, Murat, **Türkiye’de Alevilik Antropolojik Bir Yaklaşım**, İmge Yayınları, Ankara, 2004

ORAN, Baskın, **Türkiye’de Azınlıklar; kavramlar, Lozan, iç mevzuat, içtihat, uygulama**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004

OTYAM, Fikret, **Hu Dost**, Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1964

ÖZBEY, Cemal, **Alevilik Üzerine Tartışmalar**, Emek Basımevi, Ankara, 1963

ÖZBEY, Cemal, **Birlik Partilileri Uyarmalar**, Birlik yolu- Atatürk Yolu Dizisi No: 2, Ankara , 1969

ÖZBEY, Cemal, **Birlik Partilileri Uyarmalar, Birlik Partisi Seçimi, Neden? Niçin? Niye Kaybetti? Neden Az Milletvekili Çıkardı?**, Birlik Yolu-Atatürk Yolu Dizisi: No:2, Ankara , (yayın tarihi belli değil tahminen 1967)

ÖZBEY, Cemal, **Uyarmalar: Birlik Partisi’nin 3. Kuruluş Yıldönümü Münasebetiyle Birlik Partililerle Bir Konuşma**, Birlik Yolu-Atatürk Yolu Dizisi; No:3, Ankara, 1969

ÖZBUDUN, Ergün, **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılım**, Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975

PEHLİVAN, Battal, **Aleviler ve Diyanet**, Pencere Yayınları, İstanbul ,1994

SARIBAY, Ali Yaşar, **99 Soruda Siyasal Partiler**, Radikal, 1997

SARIBAY, Kalaycıoğlu, **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, İstanbul, 1986

SCHÜLER, Harald, **Türkiye’de Sosyal Demokrasi Particilik Hemşehrilik Alevilik**, Çeviren: Yılmaz Tonbul, İletişim Yayınları, İstanbul ,2002

SENCER, Muzaffer, **Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri**, May Yayınları, İstanbul, 1974

SELÇUK, İlhan, Gencay Şaylan ve Şenay Kalkan,**Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik**, Yön Yayıncılık, İstanbul, 1994

SEZEN, Sami, **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000

ŞAHHÜSEYİNOĞLU, H. Nedim, **Alevi Örgütlenmelerinin Tarihsel Süreci**, İtalik Kitapları, Ankara, 2001

ŞENDİLLER, Ökkeş, **Kanlı Oyun Maraş Olayları’nın Perde Arkası**, İbre Yayınevi, Ankara 2007

ŞENER, Cemal, **Alevilik Olayı**, Etik Yayınları, İstanbul, 2001

ŞENER, Cemal, **Alevilik Üstüne Ne Dediler**, Ant Yayınları, İstanbul, 1994

ŞENER, Cemal - İLKNUR Miyase, **Kırklar Meclisi’nden Günümüze Alevi Örgütlenmesi Şeriat ve Alevilik**, Ant Yayınları, İstanbul, 1995

OLSSON T., ÖZDALGA E., RAUDVERE C., Çeviri: Bilge Kurt TORUN, Hayati TORUN), **Alevi Kimliği**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999

TAHRANLI, İhtar Gözaydın, **Türkiye’de Diyanet**, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul, 1993

TANİLLİ, Server, **Din ve Politika “Laik Barış”ın Dostları ve Düşmanları**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2008

TOPKAYA, Erkin, **Program ve Tüzükleriyle Türkiye’de başlıca siyasi partiler** ,
Ulusal Basımevi, Ankara, 1969

TUNCER, Erol, **Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877-1999)**, Tesav Yayınları,
Ankara , 2002

TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi, Cilt- 5: Çağdaşlık Yolunda Yeni
Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)** , Bilgi Yayınevi, Ankara , 2002

TURHAN, Mehmet, **Siyasal Elitler**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II , Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara , 2002

ULAY, Sıtkı, **Giderayak**, İstanbul, Milliyet Yayınları, İstanbul , 1996

URAZ, Abdullah, **1970 Siyasi Buhranı ve İçyüzü**, Son Havadis Yayınları: 1,
İstanbul, 1970

UYAR, Hakkı, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Kitapları,
İstanbul,1999

UYAR, Hakkı, **Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmeye Bir Örnek Vatan
Cephesi**, Buke Yayınları, İstanbul, 2001

UYAR, Hakkı, **1923’ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir
Değerlendirme**, TÜSES yay., İstanbul, Mayıs 2000

ÜNSAL, Artun, **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)**, Tarih Vakfı
Yurt Yayınları, İstanbul, 2002

ÜSTEL, Bahar, **Türkiye’de Seçim sistemi Arayışları “Alternatif Bir Model,** Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1999

YETKİN, Çetin, **Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika,** Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995

ZELYUT, Rıza, **Öz Kaynaklarına göre Alevilik,** Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları, İstanbul, 2005

ZİLELİ, Gün, **Havariler,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2000

ZUBAIDA, Sami, **İslam, Halk ve Devlet,** İletişim Yayınları, İstanbul, 1994

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1998

75. Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru, Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,1998

E. Makaleler:

AYATA, Ayşe, Türkiye’de Kimlik Politikalarının Doğuşu, **75. Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru,** Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,1998

BATUM, Süheyl, Devlet-Toplum İlişkileri Çerçevesinde Cumhuriyet Dönemi Anayasaları, **75. Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru,** Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,1998

BOGARDİ, Kristina K., Alevi İnancının Modern Yorumları, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Alevi Tarih ve Kültürü,** Bielefeld Alevi Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul,2002

DUMAN, Doğan, İslamcı Gençliğin Serüveni, **Birikim Dergisi**, S.95, Mart 1997

GÜVENÇ, Bozkurt, Cumhuriyet ve Kimlik: Konu, Sorun, Kapsam ve Bağlam, **75. Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru**, Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,1998

ERSEVEN, İlhan Cem, Alevi Örgütlenmesine Bakış, **Kırkbudak**, yıl: 2 , sayı: 5, kış 2006

KÜÇÜK, Murat, Mezhepten Millete: Aleviler ve Türk Milliyetçiliği, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt: 4, Milliyetçilik**, İletişin Yayınları, İstanbul, 2003

MASSICARD, Elise, Alevism in the 1960: Social Change and Mobilisation, In: Hege Irene Markussen (ed), **Alevis and Alevism, Transformed Identities**, Istanbul, Isis, 2005

T. OLSSON, E. ÖZDALGA, C. RAUDVERE, Çeviri: Bilge Kurt TORUN, Hayati TORUN), Politik "Alevilik" İle Politik "Sünnilik" Benzerlikler Ve Zıtlıklar, **Alevi Kimliği**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999

F. Tezler:

ACAR, Metin, **Alevi Toplumunu ve Devlet İlişkisi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2003

DOĞRU, Ahmet, **5 Haziran 1977 Genel Seçimlerinin 1973 Seçimleriyle Karşılaştırmalı Analizi**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003

GÜLER, Sabır, **Bir İnanç Sistemi Olarak Aleviliğin Siyasal Örgütlenmesi Türkiye Birlik Partisi Deneyimi (TBP)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara ,2007

MASSİCARD, Elise, **Construction identitaire, mobilisation et territorialisation politique. Le mouvement Aléviste en Turquie et en Allemagne depuis la fin des années 1980**, Institut d'Etudes Politiques de Paris, thèse de doctorat, dir. Gilles Kepel, 2002,

YAMAN, Ali, **Dedelik Kurumu Ekseninde Değişim Sürecinde Alevilik**, , İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul,2001

YALÇINKAYA, Ayhan, **Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve Öznenin Siyasal Belirşi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1994

YILMAZ, Hulusi, **Kentleşme Sürecinde Alevilik-Bektaşılık**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 1998

G. Internet

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Alevilik> ,Erişim tarihi:19 .02.2008

http://tr.wikipedia.org/wiki/Alevilik#Alev.C3.AElik_inanc.C4.B1, Erişim tarihi:19 .02.2008

<http://www.alevileriz.biz/showthread.php?t=286> erişim tarihi :02.03.2008

http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=7360, Erişim tarihi :02.03.2008

http://www.alevibektasi.org/ali_yaman9.htm, Erişim tarihi: 03.03.2008

H. Ansiklopediler

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi

TABLO ve HARİTALAR

Tablo 1: Sayım Yıllarına Göre Kentsel ve Kırsal Nüfus

Sayım Yılı	Kırsal Nüfus	%	Kentsel Nüfus	%
1945	15.348.279	81.7	3.441.395	18.3
1950	17.063.323	81.5	3.883.865	18.5
1955	18.735.917	77.9	5.328.846	22.1
1960	20.787.796	74.8	6.967.024	25.2
1965	22.008.800	70.1	9.382.621	29.9
1970	22.931.788	64.3	12.734.761	35.7
1975	23.397.873	58.3	16.799.796	41.7

Kaynak : DİE

Tablo 2: Alevilerin çoğunlukta yaşadıkları bölgelerde 1950-1954-1957 yıllarındaki Milletvekili Genel Seçimlerinde oy verdikleri partilerin dağılımı

İller	1950 Milletvekili Genel Seçimleri		1954 Milletvekili Genel Seçimleri		1957 Milletvekili Genel Seçimleri	
	CHP	DP	CHP	DP	CHP	DP
	Amasya	-	4	-	5	-
Çorum	-	8	-	9	-	10
Elazığ	-	5	-	5	6	-
Erzincan	5	-	1	4	6	-
İçel	-	7	-	8	-	9
Kars	10	-	10	-	12	-
Kırşehir	1	2	-	-	-	-
Malatya	11	-	12	-	9	-
Maraş	-	7	-	-	9	-
Muş	-	2	-	2	1	3
Sivas	-	12	-	14	15	-
Tokat	1	8	-	9	10	-
Tunceli	-	2	2	1	3	-
Yozgat	1	6	-	8	-	9

Tablo 3: 12 Ekim 1969 Milletvekili Genel Seçim Bilgileri ve Oyların Partilere Göre Dağılımı, Milletvekili Sayıları

12 Ekim 1969 Milletvekili Genel Seçim Bilgileri	
Seçim Tarihi	12 Ekim 1969
Nüfus	34. 443.000
Seçim Çevresi (İl)	67
Seçmen / Nüfus Oranı	% 42. 94
Seçim Sistemi	Barajsız d'Hondt
Kadın Milletvekili (Sayı-Oran)	5- % 1.11
Yeni Milletvekili (Sayı-Oran)	271 - % 60.22
Eski Milletvekili (Sayı-Oran)	179 - % 39.78
Toplam Seçmen	14.788.552
Toplam Kullanılan Oy	9.516.035
Toplam Geçerli Oy	9.086.296
Katılım Oranı	%64.35
Milletvekili Sayısı	450

12 Ekim 1969 Milletvekili Genel Seçimleri					
Oyların Partilere Göre Dağılımı ve Milletvekili Sayıları					
Sıra No	Parti Adı	Oy Oranı	Toplam Oy	Çıkardığı Milletvekili Sayısı	Milletvekili Başına Oy Sayısı
1	AP	%46.55	4.229.712	256	16.522
2	CHP	%27.37	2.487.006	143	17.391
3	GP	%6.58	597.818	15	39.854
4	BAĞ.	%5.62	511.023	13	39.309
5	MP	%3.22	292.961	6	48.826
6	MHP	%3.03	275.091	1	275.091
7	BP	%2.80	254.695	8	31.836

8	TİP	%2.68	243.631	2	121.815
9	YTP	%2.18	197.929	6	32.988

Tablo 4: 14 Ekim 1973 Milletvekili Genel Seçimleri ve Partilere Göre Dağılımı, Milletvekili Sayıları

14 Ekim 1973 Milletvekili Genel Seçimleri					
Seçim Tarihi			14 Ekim 1973		
Nüfus			38. 073.000		
Seçim Çevresi (İl)			67		
Seçmen / Nüfus Oranı			% 44. 12		
Seçim Sistemi			Barajsız d'Hondt		
Kadın Milletvekili (Sayı-Oran)			6- % 1.33		
Yeni Milletvekili (Sayı-Oran)			286 - % 63.56		
Eski Milletvekili (Sayı-Oran)			164 - % 36.44		
Toplam Seçmen			16.798. 255		
Toplam Kullanılan Oy			11.223.843		
Toplam Geçerli Oy			10.723.657		
Katılım Oranı			%66.82		
Milletvekili Sayısı			450		
14 Ekim 1973 Milletvekili Seçim sonuçları					
Oyların Partilere Göre Dağılımı ve Milletvekili Sayıları					
Sıra No	Parti Adı	Oy Oranı	Toplam Oy	Çıkardığı Milletvekili Sayısı	Milletvekili Başına Oy Sayısı
1	CHP	%33.29	3.570.223	185	19.300
2	AP	%29.82	3.197.897	149	21.462
3	DP	%11.89	1.275.502	45	28.344
4	MSP	%11.80	1.265.726	48	26.370
5	CGP	%5.26	564.343	13	43.411
6	MHP	%3.38	362.091	3	120.736
7	BAĞ.	%2.80	300.634	6	50.536

8	TBP	%1.14	121.759	1	121.759
9	MP	%058	62.377	-	-

Tablo 5: 1977 Milletvekili Genel Seçimleri ve Oyların Partilere Göre Dağılımı, Milletvekili Sayıları

1977 Milletvekili Genel Seçimleri	
Seçim Tarihi	5 Haziran 1977
Nüfus	41. 769.000
Seçim Çevresi (İl)	67
Seçmen / Nüfus Oranı	% 50. 77
Seçim Sistemi	Barajsız d'Hondt
Kadın Milletvekili (Sayı-Oran)	4- % 0.89
Yeni Milletvekili (Sayı-Oran)	259 - % 57.56
Eski Milletvekili (Sayı-Oran)	191- % 42.44
Toplam Seçmen	21.206. 848
Toplam Kullanılan Oy	15.358.843
Toplam Geçerli Oy	14.823.943
Katılım Oranı	%72.42
Milletvekili Sayısı	450

1977 Milletvekili Genel Seçimleri ve Oyların Partilere Göre Dağılımı ve Milletvekili Sayıları				
Sıra No	Parti Adı	Oy Oranı	Toplam Oy	Çıkardığı Milletvekili Sayısı
1	CHP	%41.39	6.136.171	213
2	AP	%36.89	5.468.202	189
3	MSP	%8.57	1.269.918	24
4	MHP	%6.42	951.544	16
5	BAĞ.	%2.49	369.592	4
6	DP	%1.85	274.484	1

7	TBP	%0.39	58.540	-
8	TİP	%0.14	20.565	-

Tablo 6: 1968 Yerel Seçim Sonuçları, Kayadüzü Beldesi Seçmen Bilgileri ve Kayadüzü Beldesi Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları

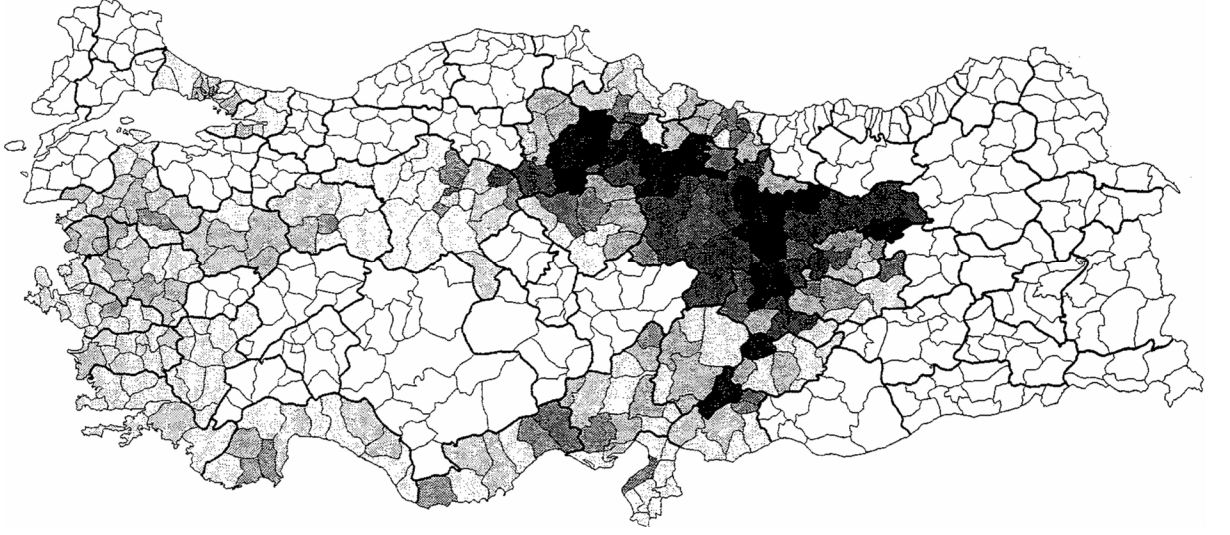
1968 Yerel Seçim Sonuçları		
Parti	Aldığı Oy	Yüzdellik Oy Dilimi
AP	1.644.510	%46.79
BP	35.891	%1.02
CHP	1.095.276	%31.16
CKMP	35.551	%1.01
GP	108.639	%3.09
MP	65.486	%1.86
TİP	73.156	%2.08
YTP	15.988	%0.45
BAĞM.	440.026	%12.05

Kayadüzü Beldesi Seçmen Bilgileri	
Nüfus	2.439
Sandık	6
Liste	1.385
Oy	984
Geçerli Oy	899
Katılım	%71.05

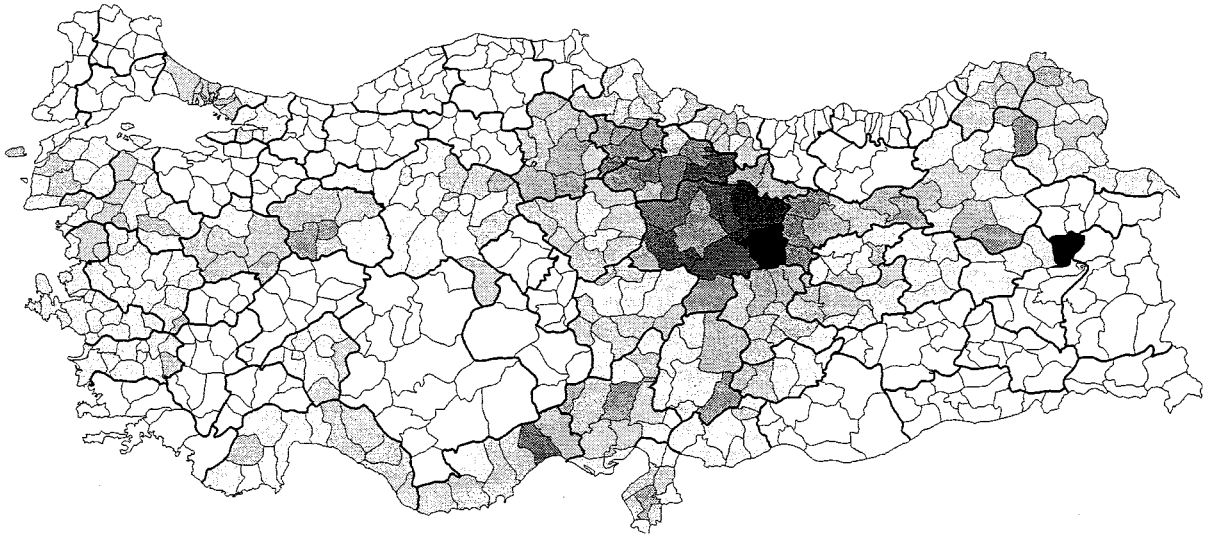
Kayadüzü Beldesi Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları		
Siyasi Parti	Aldığı Oy	Aldığı Oy Oranı
AP	178	%19.41
CHP	211	%23.03

MSP	207	%22.57
TBP	321	%35.01

Harita 1: 12 Ekim 1969 genel seçimleri – ilçe bazında TBP seçmenleri

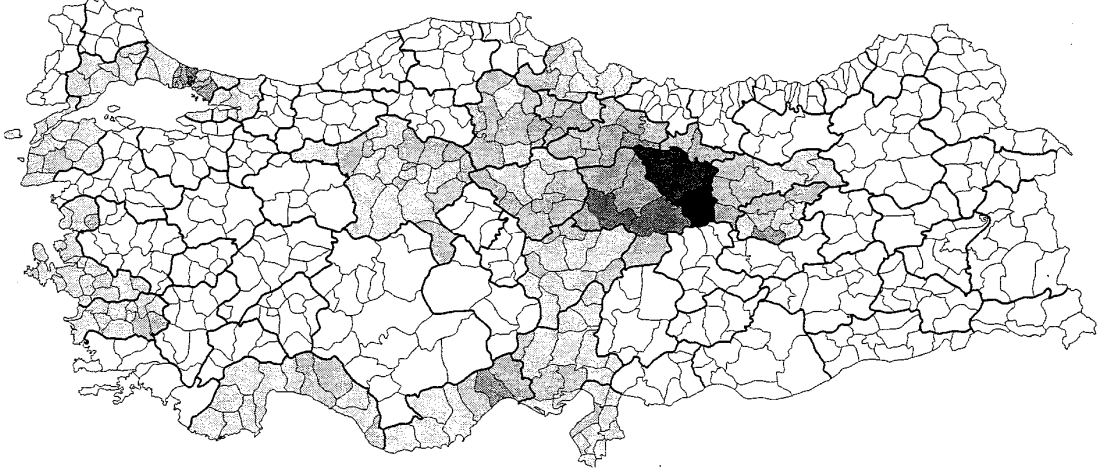

Harita 2: 14 Ekim 1973 genel seçimleri – ilçe bazında TBP seçmenleri

Harita 3: 5 Haziran 1977 genel seçimleri – ilçe bazında TBP seçmenleri

EKLER

Ek 1: Birlik Partisi Program ve Tüzüğü

Dönemin parti programında amaçlarımız ve temel ilkelerimiz bölümünde:

Madde1- Bütün vatandaşları, kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, milli şuur ve ülküler etrafında toplamak, milletimizi dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak milli birlik ruhunu içinde yüceltmek.

Madde2- daima “yurtta sulh cihanda sulh” ilkesine, milli mücadele ruhuna, millet egemenliğine, Atatürk devrimlerinin tam şuuruna sahip olmak.

Madde3- insan hakları hassasiyetini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmak,

Madde4- insan haklarına kayıtsız şartsız milli egemenlik esasına dayanan milli demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti devletini ve dış bağımsızlığını ilelebet devam ettirmek.

Madde5- devletimizin, ülkesi ve milleti ile dil, kültür ve kader birliği içinde bölünmezliğini ve bütünlüğünü sağlamak ve devam ettirmek.

Madde6- Türkçe’yi Türkiye’de her sahada hakim kılmak.

Madde7- herkesin dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı gözetilmek sizin, kanun önünde eşitliğini sağlamak.

Madde8- herkesi yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme hak ve hürriyetini sağlamak.

Madde9- herkesin vicdan ve dini inanç kanaat hürriyetine saygı göstermek kamu düzene genel ahlaka veya bu amaçla çıkarılan kanunlara aykırı olamayan ibadetler, dini ayin ve törenleri serbest bırakmak, kimseyi ibadeti , dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlamamak ve dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınamamak. Kimseyi, devletin sosyal iktisadi, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, dini kurallara dayandırma veya şahsi çıkar veya nüfus sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar etmesini ve kötüye kullanmasını önlemek ve buna riayet etmeyi cezalandırmak.

Madde10- herkesin, düşünce ve kanaat hürriyetine saygı göstermek kimseyi düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlamamak.

Madde 11- Herkesin bilim ve sanat hürriyetine saygı göstermekle beraber çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim yeri açtırmamak.

Madde 12- Haberleşme ve seyahat ve yerleşme düşünce ve inanç, vicdan ve din bilim ve sanat, basın, toplanma, çalışma ve sözleşme, seçme ve seçilme hak ve hürriyetlerine en geniş manada yer vermek.

Madde 13- Yukarıda da kısmen izah edildiği veçhile amaca ve temel ilkelerimizi gerçekleştirme yolunda;

a) Partimiz milli egemenliğe dayanan Cumhuriyet idaremizi değişmez ve değiştirilemez siyasi rejim olarak kabul eder,

b) Partimiz Türk vatanına içten bağlı dil, kültür, ülkü, kader birliğine birlik ve bütünlük ruhuna kavuşmuş, bölücülük, ayrımcılık ve ırkçılıktan uzak her vatandaşı Türkçü ve Atatürkçü bir görüşle Türk milletinden sayar.

c) Halktan yana, halk için, halkla beraber olmak ve devlet idaresinde halka hizmet etmek en birinci gayemizdir.

Milli menfaatlerimiz göz önünde tutularak devletin ve özel sektörün iştilal ve yatırım sahasının Devlet Planlama Teşkilatı'nca tayin ve tespitine taraftarız ..

Ana harp sanayimizin, ağır sanayimizin, büyük enerji santrallerimizin, büyük bayındırlık işlerimizin (sulama, göl ve bataklık kurutma) bilimum madenlerin (bulucu, ikramiye, prim hakkı baki), petrolün, kamu hizmetleri ile ilgili ulaştırma ve PTT işlerinin, dış ticaretin (ithalat ve ihracatın), bankacılığın ve sigortacılığın devletleştirilmesine, onun dışında kalan sahanın ise prensip itibariyle özel sektöre bırakılmasına taraftarız.

d) Partimiz, din işlerini, devlet, dünya ve siyaset işlerinden ayrı tutar. Kimsenin din ve mezhebine, inançlarına ve kanunlara aykırı olmayan ibadethanelerine karışmaz. Laikliğin kesin olarak tatbikini sağlar, T.C.K.na bu prensibi ihlal edenler hakkında müeyyide koyacaktır. Devrimcilik, reformculuk, ilerencilik anlayışımız ise milli menfaatlerimize aykırı, muasır medeniyet seviyesine ulaşmamıza engel kuruluşları yıkıp, yerine bu seviyeye ulaştıracak kuruluşları getirmek, bozulmuş, dejenere edilmiş hasletlerimizi meydana çıkarmak, Türk milletini ve devletini en ileriye götürmek, gericilikle daima mücadele etmektir. Türkiye'yi en kısa yoldan, en süratli şekilde en ileri ve en üstün milletler seviyesine çıkarmak için takip edeceğimiz siyaset.

Adalet İşleri

Madde 14- En kısa yoldan ve en süratli ve en ucuz şekilde adaletin tevzii sağlanacaktır. İşlerin süratli çıkması bakımından Yargıtay ve Danıştay kadrosu genişletilecektir. İdari-mali mahkemeler kurulacaktır. Çocuk mahkemeleri kurulacaktır. İslah evleri çoğaltılacak, medeni bir hale sokulacaktır. Siyasi suçlular tabii yargıcı önünde muhakeme edilecektir. Hakimlerin bağımsızlığı ve teminatı devam ettirilecektir. Yargıtay ve Danıştay gibi yüksek mahkeme kararları günü güne resmen yayınlanacaktır. Yüksek Hakimler Kurulu ve Yüksek Savcılar Kurulu teşkilatı tekrar gözden geçirilecek ve ihtiyaca uygun hale getirilecektir. Mahkumlar müstahsil hale sokulacak, sanat ve meslek sahibi kılınacaktır. Avukatlık, mesleki ve sosyal teminata kavuşturulacaktır. Avukatlık kanunu ıslah edilecektir. Noterlik işleri devletçe yaptırılacaktır.

Eğitim İşleri

Madde 15- Köy Enstitüleri ve eğitmenlik müessesesi ıslah ve ihya edilecek, bütün vatandaşlar en kısa zamanda okur yazar hale getirilecektir. Öğretmensiz ve eğitmensiz köy bırakılmayacaktır.

Yabancı temayüllerden uzak, Türk adet ve anelerine uygun milli bir eğitim ve ğretim politikası güdülecek, okullarda gençler, laik, devrimci, reformcu, halkçı, Türkçü, Atatürkçü ve dinamik bir zihniyetle yetiştirilecektir. Köy ğretmenleri geçim sıkıntısından kurtarılacaktır. Mesleki ve teknik öğretime önem verilecektir. Bütün illerde ve büyük ilçelerde lise, bütün ilçelerde ortaokul veya muadili okullar açılacaktır. Bütün illerde ve ilçelerde devlet ve mahalli idareler ve vakıfların işbirliği ile kimsesiz, fakir, şehirli ve köylü çocuklarına barınacakları yurtlar açılacaktır. Okuma-yazma gece ve gündüz kursları açılacak, bütün vatandaşlar okutturulacaktır. Halk müziğini, halk edebiyatını ve folklorunu derleyip yaymak ve halk şairlerini himaye etmek için teşkilat kurulacaktır. Kendileri ölmüş olmakla beraber eserleri ile hala aramızda yaşayan Türk büyüklerinin, ediplerinin eserleri derlenip yayınlanacaktır. Bütün spor kollarına ve tiyatroculuğa önem verilecektir. Üniversitelerde fakir öğrencilerden harç alınmayacaktır. Öğrencilerin burs ve yurt ihtiyaçları giderilecektir. Yatılı bölge okulları oğaltılacaktır. Vatandaş inanç grupları arasındaki eşitlik ve dengeyi sağlamak ve baskıyı önlemek maksadı ile dini eğitim ve ğretim sahasında şu işler yapılacaktır.

1-Dini eğitim ve ğretim sırasında öğrencilere laiklik, devrimcilik, reformculuk ve ilericilik, birlik ve beraberlik, hoş grlk (tolerans) şuuru aşılanacaktır.

2-Dini ğretim sahasında ayrımcılık ve bölücülüğe kesin olarak son verilecektir.

3-Dini ğretim Türkçe yapılacaktır.

4-Dini ğretim ve eğitim belli bir din ve mezhebin tekeli altına sokulamayacaktır.

5-Dini eğitim ve öğretim yapılan okullar ve enstitüler islah edilecek ve günümüzün ihtiyaçlarına cevap verebilecek bilgilerle mücehhez din adamları yetiştiren müesseseler haline getirilecektir.

İçişleri:

Madde 16- İlçeler hükmü şahsiyeti haiz olacaktır. Kaymakamın yanında seçimle gelen ilçe genel meclisi bulunacaktır Köylerle şehirler arasında devlet yardımı bakımından eşitlik sağlanacaktır. Devlete alınan yardımlarla köylere ait işler yapılacaktır. Bucaklar kaldırılacaktır. İdarede kırtasiyecilik kesin olarak önlenecektir.Belediyeler muhtar olacaktır.

Dışişleri:

Madde 17- Atatürk'ün "Yurtta sulh cihanda sulh" parolası ışığı altında Birleşmiş Milletler Anayasasına ve devletlerarası modem ve demokratik hukuka, milli menfaatlerimize hanel getirmeyen anlaşmalara uygun şekilde bir politika takip edilecektir. Milli menfaatlerimize aykırı ikili anlaşmalar feshedilecektir.

Milli Savunma İşleri:

Milli savunmamıza ve ordumuza gereken önem verilecektir. Silahlı Kuvvetlerimiz milli birlik ve beraberliğimizi sağlayacak halde bulundurulacaktır. Ordu siyasetin dışında tutulacaktır. Daima en modem silahlarla teçhiz edilecektir. Esas görevi yurt savunması için gerekli eğitime hale getirmemek şartı ile ordu milli kalkınmaya yardımcı kılınacaktır. İktisadi kalkınmamızı sağlamak amacı ile askerlik süresinin kısaltılması yoluna gidilecektir.

Tarım işleri:

Madde 19- Toprak reformu ve tarım reformu en kısa zamanda gerçekleştirilecektir. Köylüye, çevre ve ihtiyaçlar nazara alınarak mahalli ve

mütehassıs kişilerden müteşekkil bir heyet tarafından tayin ve tespit edilecek evsaf ve miktarda toprak ve tarım aletleri ve krediler verilecektir. Ormancılığa gereken önem verilecektir. Orman kanunu ıslah edilecektir. Orman köylerinin geçiminin teminine çalışılacaktır. Su ürünlerimizden azami istifade sağlanacaktır. Hayvancılığa, meyveciliğe diğer tarım sahalarına önem verilecektir. Toprak sulama işleri ele alınacaktır.

Kooperatifçilik:

Madde 20- Her köyde tarım- kredi, istihsal, istihlak ve ürünlerini değer fiyatları ile satmak için satış kooperatifleri kurulacaktır. Kooperatifçilik geliştirilecektir. Tarım sigortası kurulacaktır

Köy işleri:

Madde 21- Köyler en kısa zamanda yola, suya, elektriğe, eğitime, öğretime, okula, insan ve hayvan sağlık memurlarına, ebeye, sanat kurslarına kavuşturulacaktır.

Turizm işleri:

Madde 22- İç ve dış turizm geliştirilecektir. Türk folkloruna, halk müziğine, edebiyatına, el sanatlarına, oyunlarına fazlası ile önem verilecek, her çeşit basın ve yayın organları vasıtası ile bu konular Türk halkına ve dünyaya duyurulacak, tanıtılacaktır. Otel, motel, lokanta ve turistik kamp yerleri çoğaltılacak ve geliştirilecektir. Eskiden yaşamış Türk ulularının, ediplerinin ve halk şairlerinin mezar ve anıtları ihya edilecek, birer turistik saha haline getirilecektir. Halk şairlerine ve Türk folkloruna radyo ve televizyonda saatler ayrılacak yaşamış ve yaşayan halk ve milli şairlerimiz tanıtılacaktır. Türkiye'nin bütün turistik yerleri tespit edilecektir. Eski eserler korunacaktır. Tarihi ve turistik eserler meydana çıkarılacak ve yurtdışına kaçırılması önlenecektir.

Sanayi işleri:

Madde 23- Ağır ve büyük sanayi, küçük ve hafif sanayiye, el sanatları yaptırılacaktır. Bu turistik yerler çeşitli vasıtalarla iç ve dışta tanıtımlarına önem verilecektir. Bu sanayi kamu sektörüne ve özel sektöre ait olacak kısımlarını Devlet Planlama Teşkilatı belli edecektir. Planlı bir sanayi ile planlı kalkınma temin edilecektir. Sanayi, ihtiyacımıza yeter hale getirilecektir. Petrol ve madencilik devletleştirilecektir. Maden bulup devlete haber verenlere kardan hisse veya prim veya ikramiye verilecektir. Elektrik enerjisi memleket ihtiyaçlarına yeter hale getirilecektir.

Ticaret işleri:

Madde 24- Dış ticaret, bankacılık, sigortacılık devletleştirilecektir. İç ticarete serbestlik ve eşitlik esasına riayet edilecektir. Turistik ve el sanatları eşya ticaretine önem verilecektir. Müstahsille müstehlik arasında el değiştirme suretiyle mal fiyatları arttığından bu el değiştirme, müstahsille müstehlik arasındaki mesafe azalacaktır. İstihlak kooperatifçiliği geliştirilecektir. Mümkün mertebe ithalat azaltılacaktır. ihracat çoğaltılacaktır İthal edilen mallar Türkiye’de imal edilmeye çalışılacaktır. imalatçılar himaye edilecektir. İktisadi ve ticari hayatta istikrar. Esnaf ve sanatkarlar himaye edilecektir. Köylü pazarları kurulacaktır.

Mali işler:

Madde 25- Vergi reformu yapılacaktır. Vergi eşitliği adaleti sağlanacaktır. Gümrük vergisi geliştirilecek şekilde ayarlanacaktır. Az gelirlilerden vergi alınmayacaktır. Çok gelirlilerden müterakki vergi alınacaktır. Fakir ihtiyaç maddelerinden vasıtalı vergi alınmayacaktır. En az geçim indirimi haddi yükseltilecektir. Tasarruf bonusu kaldırılacaktır. Vergiler istihsalı ve sanayi teşvik edecek koruyacak mahiyette olacak. Bazı mühim

yatırım işleri bizzat devlet tarafından yapılacak. Bu suretli karın başka şahıslara geçmesi önlenecektir. Denk bütçe temin edilecektir.

Bayındırlık ve ulaştırma

Madde 26- İl, ilçe ve köy yolları tamamlanacaktır. Sulama kanalları açılacaktır. Barajlar yapılacaktır. Kara, hava, deniz ve demir yolları daha mükemmel hale sokulacaktır. Demiryolları zarardan kurtarılacak, kar verir duruma sokulacaktır. havayolları ucuzlatılacaktır. Her il, ilçe ve köylere kadar ulaştırma hizmetleri sokulacaktır. Halkın telefon, telsiz v.s.'den fazlasıyla istifadesi sağlanacaktır. Limanlar ve hava meydanları yaptırılacaktır. Özel ve tüzel kişilerin elinde kara yolu taşımacılığı düzenli bir hale sokulacaktır. 2490 sayılı arttırma ve eksiltme kanunu ıslah edilecektir.

İmar, İskan ve Mesken işleri:

Madde 27- Her vatandaşı ev sahibi yapmak için gecekondü kanunu ile başlanan mesken reformuna devam edilecektir. Dıştan gelen göçmenler yerleştirileceklerdir. Müstahsil hale getirilecektir. İllerde, ilçelerde, kasaba ve köylerde evler bir plan dahilinde yaptırılacaktır. Gecekondü meselesi kökten halledilecektir. Kendi parası ile ev yapmaya çalışan vatandaşlara belediye arsalarından ucuz fiyatla ve taksitle verilecektir. Yapılacak evlerin plana uygun şekilde yapılması sağlanacaktır. Meskun yerler su, elektrik, yol, kanalizasyona kavuşturulacaktır. Şehirlere akını durdurmak veya azaltmak için şehir hayatı köylere götürülecektir. Arsa satış spekülasyonu (fahiş fiyatla satışı) önlenecektir.

Çalışma ve İşçi Meseleleri:

Madde 28- Mesleki yönetime ve mesleki öğretime hız verilecektir. “Çalışmak hak ve vazifedir” prensibi kesin olarak tatbik edilecektir. Adama göre iş, işe göre adam temin edilecektir. Ücretler adil hale getirilecektir. Asgari ücret sistemi uygulanacaktır. Sosyal sigortalar kurumu ile ilgili mevzuat ıslah

edilecektir. İşçi ve işveren primleri adil hale getirilecek ve işe girme çıkma, prim ödeme şekilleri basitleştirilecektir. Sosyal sigortalar kurumu gelirleri ile işçilere sosyal meskenler yaptırılacaktır. İşçiye kredi verme şekli yeniden düzenlenecek, ferdi kredi verilecektir. İşsizlik sigortası ihdas edilecektir. Bütün vatandaşların sosyal sigortalar kurumundan faydalanmaları yoluna gidilecektir. Sendikacılığa önem verilecektir. Toplu sözleşme ve grev hakkı işçiye en geniş manada sağlanacaktır.

Sağlık ve Sosyal Yardım İşleri:

Madde 29- Islah edilmek şartı ile tababette (doktorluk ve eczacılık) sosyalizasyona devam edilecektir. Bütün vatandaşların sağlık hizmetlerinden istifadesi sağlanacaktır. Sağlık hizmetleri köylere kadar ulaştırılacaktır. Köylere kadar, doktor, sağlık memuru, ebe gönderilecektir. Bütün vatandaşlara şamil sağlık sigortası ihdas edilecektir. Fakir, ihtiyar ve yoksul kimseler hem devlet tarafından himaye edilecek, hem de mümkün mertebe müstahsil hale getirilecektir. Lüzumu kadar çeşitli hastaneler açtırılacaktır. Türkiye'de hammadde imal etmeyen yabancı ilaç firmalarının, hazır ilaç imal etmesine müsaade edilmeyecektir. Koruyucu ve tedavi edici tedbirler alınacaktır. Bulaşıcı hastalıklar önlenmeye çalışılacaktır.

Devlet İdaresinde Tarafsızlık ve Memurlar:

Madde 30- Devlet idaresinde mutlak suretle tarafsızlığa riayet edilecektir. Devlet memurları tarafsız bir şekilde halkın hizmetinde halka yardımcı olacaklardır. Rüşvet, ihtikar ve iltimasın önlenmesi için ceza kanunundaki müeyyideler ağırlaştırılacaktır. Kırtasiyecilik önlenecektir. Bu suretle devlet dairelerinde işlerin görülmesi çabuklaştırılacaktır. İdarede reform yapılacaktır. Memurlar geçim sıkıntısından kurtarılacaklardır. Serbest meslek sahipleri de her bakımdan ve sosyal yönlerden himaye edileceklerdir. Personel kanunu memurları tatmin edecek şekilde ve en kısa zamanda tatbik edilecektir.

Siyasi Rejim:

Madde 31- Milli bakiye esasına dayanan nispi seçim usulüne devam edilecektir. Cumhurbaşkanının tek derece ile seçimi sağlanacaktır. Seçim müddeti altı yıl olacaktır. Mahkemelerin, üniversitelerin, TRT'nin bağımsızlığı korunacaktır. Anayasamızın siyasi rejimimiz bakımından kabul ettiği esaslara her bakımdan riayet sağlanacaktır

Ek 2: Birlik Partisi' nin On İki İlkesi

1-Devrimcilik

TBP, devrimcidir. Toplumumuzdaki mevcut kapitalist üretim ilişkilerinin ve feodal kalıntıların savunucusu olan burjuva partilerinden bu niteliğiyle ayrılır. Ayrıca, kapitalist üretim ilişkilerine özünde karşı çıkmayarak onu biçimde, reformist düzenlemeler ile yaşatmaya çalışan sosyal demokrat partilerden de temelde farklıdır.

TBP, ekonomik düzeyde üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin uzlaşmaz karakterine ve bu nedenle yeni ve daha ileri üretim biçimlerine geçilmesinin gerekliliğine inanır. TBP'nin devrimcilik anlayışı ekonomik güce, demokratik yollar- dan el değiştiren altyapı devrimidir. Başka bir deyimle, üretim ilişkilerinin hukuksal ifadesi olan mülkiyet ilişkilerinde esaslı üretim araçlarının toplumsal mülkiyetini savunur.

Sosyal düzeyde ise ekonomik ve siyasal iktidara sahip olan sömürücü ve işbirlikçi burjuvazinin demokratik yollardan iktidardan uzaklaştırılarak yerine çalışan işçi ve köylü başta olmak üzere tüm halkın demokratik egemenliğini savunur.

Siyasi üst-yapıda ise yeni üretim ilişkileriyle tam bir uyum sağlayacak olan gerçek demokrasiyi savunur. Devrimcilik anlayışımız demokratik, sürekli kesintisiz bir süreçtir. TBP, demokratik halk iktidarı ile siyasal iktidarın ele geçirilmesini ve ekonomik sosyal düzenin halktan yana daha ileri bir düzeyde yeniden örgütlenmesini savunur. TBP, maceracı, sekter, halktan kopuk, halka rağmen sol anlayışı yanlış bulur ve özünde sağ olan bu görüşlere karşı mücadele eder.

2- Toplumculuk

TBP, toplumcudur. Kapitalizmi sömürüyü, esaslı üretim araçlarının özel mülkiyetini savunan ve burjuvazinin sözcülüğünü yapan bir parti değildir. Çalışan kitlelerin kapitalist sistemde bazı reformlarla kurtulacağını ve gerçek özgürlüklere kavuşacağını savunan sosyal demokrat bir parti hiç değildir. TBP, toplumcu yurtsever ve devrimci bir partidir. Sermaye sahiplerine yarayan ve onların çıkarına işleyen, çalışanlar açısından özünde her türlü eşitsizliği barındıran, onları her gün biraz daha sömürü ve hor görülme bataklığına iten, ekonomik ve siyasal yollarla ezerek baskı altına alan, gelişmelerine ve güçlenmelerine fırsat vermeyen anti demokratik baskılarla özgürlükleri kısıtlayan bu düzenin değiştirilerek yerine tüm çalışanların özgür yaşayabilecekleri bir toplum düzeni kurmak, TBP'nin hedefidir. TBP'nin savunduğu toplumculuk, insanın insan tarafından sömürsünün olmadığı bir düzendir. Bu özgür ve demokratik toplumcu düzende, din, dil, ırk, mezhep, cinsiyet ve felsefi inanç farkı gözetmeden işçi, köyle, dar gelirli ve ekonomik baskı altında bulunan her kişinin, toplumda barış ve eşitlik içinde yaşaması öngörülür.

Toplumculuk, horlanan, ezilen, sömürülen kişileri özgürlüğe, eşitliğe ulaştıran tek yoldur. TBP'nin kuracağı düzende, herkes yeteneğini özgürce geliştirecek ve değerlendirecek; çalışanlar emeklerinin karşılığını alacaktır.

3-Atatürkçülük

TBP yıllardır siyasi hayatımızda Atatürk ilke ve devrimlerini kararlılıkla savunan bir partidir. Atatürkçülüğün iç politikadaki temel ilkeleri, HALK EGEMENLİĞİ ve SÜREKLİ DEVRİMCİLİK, dış politikadaki ilkesi de TAM BAGIMSIZLIK ve her türlü sömürgeciliğe karşı oluşudur. Atatürkçü düşüncenin temel hedefi de demokratik bir düzen içinde en ileri uygarlık düzeyine ulaşılmasıdır.

Bu nedenlerle Atatürkçülük, özünde emperyalizme ve faşizme karşı yurtsever, çağdaş bir politikanın ifadesidir. Atatürkçü olmak her şeyden önce O'nun donmuş bir kalıp olarak değil, her zaman çağdaş olabilecek dinamik bir kavram ve amaç olarak anlamayı gerekli kılar. Bu aynı zamanda Mustafa Kemal'in "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" anlayışını da uygulamak demektir.

Atatürkçülüğün çıkar çevrelerince sömürüldüğü, bir maske olarak kullanıldığı günümüzde; doğru ve bilimsel yaklaşımla Atatürkçülüğü anlamak ve anlatmak zorundayız.

Her türlü sömürücülüğe karşı çıkmayan, ülkemizin tam bağımsızlığı ve halkın gerçek demokratik iktidarı için, somut mücadele vermeyen kişiler gerçek Atatürkçü olamazlar. Atatürk'ü anlamak, onun ilkelerini, çağımızın ve günümüzün somut koşullarına yaratıcı bir ruhla uygulamak, onu daha ileri götürmektir.

4-Demokrasi

Demokrasi, mevcut üretim biçiminin belirlediği sosyal sınıfların, siyasi partiler eliyle demokratik yoldan iktidar mücadelesi yaptıkları bir siyasi sistemdir. Gerçek demokrasinin özü genel seçim, örgütlenme ve düşünce özgürlüğüdür.

Bu nedenle, demokrasiyi mevcut ekonomik ve sosyal düzenden ayrı düşünmek olanaksızdır. Demokrasinin tüm kurumlarıyla işlerlik kazanması için, düşünce suçunun kalkması, örgütlenme Özgürlüğünün önündeki maddi ve hukuki engellerin tasfiyesi, tüm yurttaşların siyasi tercihlerini parlamentoya yansıtacak bir seçim sisteminin uygulanması zorunludur.

TBP, demokrasinin işlerlik kazanması için ekonomik bir öze kavuşturulmasını, tüm yurttaşların kişiliklerini geliştirmelerini sağlamak amacıyla tüm maddi ve hukuki engellerin ortadan kaldırılmasını zorunlu sayar.

Demokrasinin sınıfsal bir özü vardır. Yaşadığımız koşullarda gerçek demokrasiyi ancak halk sınıfları isterler ve gerçekleştirebilirler. Bunun içindir ki, egemen sınıfların iktidarından gerçek demokrasi beklemek yanlıştır. Günümüzde tam bağımsızlık mücadelesi gerçek demokrasi mücadelesiyle birleşmiştir. Anti-empyralist mücadele ile anti-faşist mücadele aynı zamanda ve aynı güçlerle verilecektir.

Bu nedenle insan haklarının, hukukun temel ilkelerinin egemen olduğu, Anayasanın, çağdaş düzeyde sınırlarının genişletildiği, dil, din, ırk, cinsiyet, mezhep ve felsefi inanç farkı gözetilmeksizin tüm halkın yasalar önünde eşit olduğu, haklarını özgürce kullanabildiği gerçek demokrasinin oluşması için ülkemizde varlığını sürdüren feodal ve yarı feodal üretim ilişkilerinin ve kapitalizm öncesi artıkların toprak devrimiyle ve köklü dönüşümlerle tasfiyesi gerekmektedir.

Ülkemizde uygulanmakta olan iki büyük partiye dayalı demokrasi aldatmacasını kaldırarak gerçek demokrasinin uygulanması, özünde ekonomik dönüşümleri gerektiren bir siyasi iktidar meselesidir. Demokrasi anlayışımızın özü halk egemenliğinin gerçekleştiği halk demokrasisidir.

5- Halkçılık

TBP'nin diğer bir ayırıcı özelliği onun halkçılık ilkesidir. Uyguladığı toplumcu, devrimci mücadelenin temeli halkçılıktır. Halktan kopuk, “halka rağmen halk için” gibi küçük burjuva soyut düşünce ve uygulamalarına kesinlikle karşıdır. TBP'nin halkçılık anlayışı, temelde tüm emekçi halkın kendi siyasal toplumcu bilinciyle, politik mücadeleye aktif olarak katılmasıdır. Parti olarak görevimiz, halka çeşitli sosyal, ekonomik ve politik olayların çalışan kitleler açısından sınıfsal anlamını her fırsatta anlatmak, onlara politik bilinç vermektir. Kitleleri hakim sınıfların ideolojik etkisinden kurtararak, onların bağımsız mücadelelerine katkıda bulunmaktır. “Halkla beraber, halkın demokratik iktidarı için mücadele” TBP'nin halkçılık anlayışının özüdür. TBP,

küçük burjuvazi tarafından ortaya atılan ve savunulan soyut halkçılık kavramının karşısındadır.

Temel çelişki çalışanlarla sömürenler arasındadır. Emekçilerle sermayedarlar arasındadır. Kısaca halk ile işbirlikçi burjuvazi arasındadır. Bu süreç içerisinde TBP, doğal olarak çalışanlardan, emekçilerden yani halktan yanadır. Halkın ekonomik ve sosyal çıkarları doğrultusundaki mücadelesinin siyasal düzenin savunucusu ve temsilcisidir. TBP, sınıfsal olarak da bu emekçi sınıf ve tabakalara dayanmaktadır. Onların, gerçek kurtuluşunun çalışanların aleyhine işleyen bu çarpık düzenin değiştirilerek, kurulacak bağımsız, demokratik ve özgür bir toplumcu düzen ile gerçekleşeceğini hiçbir zaman aklından çıkarmadan, halktan yana halkla beraber, halkın gerçek kurtuluşu için siyasal mücadele verir.

6- Devletçilik

TBP'nin diğer önemli bir niteliği de onun devletçilik anlayışıdır. Devletçilik de her sosyal kavram gibi doğal olarak sınıfsal bir içeriğe sahiptir. Sermayeden yana bir devletçiliğe TBP karşıdır. Böyle güçlenmesini sağlayan devlet kapitalizmidir. TBP, buna temelden karşıdır. İster devlet kapitalizmi, ister özel sektör kapitalizmi, isterse bunların karışımı olan her türlü kapitalizm biçimine karşıdır. Zaten sınıflı toplumlarda, devletin niteliği, fonksiyonu ve amacının ekonomik altyapı tarafından belirleneceği bilimsel bir gerçektir. Dolayısıyla emekçi kitlelerin söz ve hak sahibi olduğu bir toplumda devlet bu kitlelerin çıkarları doğrultusunda çalışacaktır. Bu anlamda yani emekçi kitlelerden yana planlı bir devletçilik ilke olarak TBP' sinin programında yer alır.

Bugünkü kapitalist toplumdaki devletçilik çeşitli nedenlerle başarısızdır. Bunun başlıca nedeni kapitalizmin kendisidir. Ülkedeki ekonomik kaynaklar gerçek anlamda kalkınma ve sanayileşmeye yönelik olarak ancak halk kitlelerinin demokratik olarak denetlediği planlı ve emekten yana bir devletçiliğe tahsis edilebilir. Yaratılan toplumsal artık-değer sermayedarlara gitmeden tekrar

en verimli ve üretken alanlara bağımsız ve özgürce yatırılarak sosyal adalet içinde hızlı bir kalkınma gerçekleştirilebilir. TBP sömürü mekanizmasının olmadığı, emekçi kitlelerin çıkarları doğrultusunda çalışan ve esaslı üretim alanlarının devletleştirilerek işletildiği bir sistemi savunur. TBP, ülkemizin emperyalizmin ekonomik boyunduruğundan kurtarılarak tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir ülke haline gelmesini, toplumcu mücadelenin ön şartı kabul eder. Bu demokratik halk iktidarına yöneliştir. Bu süreç içinde yabancı sermayenin girdiği tüm üretim alanlarının millileştirilmesini savunur. Emekten yana ve emekçilerin yürütümüne ve yönetimine katıldığı planlı devletçiliği savunuyoruz. Burada kamu sektörü esastır. Ve en etkin ekonomik sistemi gerçekleştirmek için esaslı üretim araçları üzerinde toplumun tam kontrolü gerektiği tezi temeldir.

Sanayileşmede üretim araçları üreten sektörlere öncelik ve ağırlık veren planlı, emekten yana ve emekçi halk yığınlarının katılımıyla işleyen bir devletçiliğin ulusal ekonomik, sosyal ve kültürel hayatımızda düzenleyici ve yönetici temel faktör olmasını sağlamak ve böylece politik demokrasiye ekonomik ve sosyal bir öz kazandırarak daha ileri bir toplum düzenine, geçiş şartlarını hazırlamak TBP'nin temel görevlerinden birisidir.

Ulusal ekonomide kilit taşı vazifesini görenlerden başlayarak ve ekonomik kalkınma ve tüm halkın somut çıkarlarının gerekli kıldığı bir sıra izleyerek öncelikle yabancı sermayenin girdiği tüm üretim alanlarının ve temel alanlarının kamulaştırılması yani kısaca; temel üretim araçlarında mülkiyetin yaygınlaştırılması TBP'nin amaçları arasındadır.

7 -Cumhuriyetçilik

Bir devlete karakterini onun gerçek sosyal muhtevası yani sınıfsal muhtevası verir. Bu sosyal muhteva devletin özünü temsil eder ve biçimden önce gelir. Ve onu belirler. Her egemen sınıf kendi ekonomik ve sosyal gücüne uygun bir politik devlet biçimi seçer. Bir devlet ekonomik bir temeli olmadan kendi

siyasal varlığını sürdüremez. Başka bir deyişle, devlet toplumdaki üretim araçlarının mülkiyet biçimi ile karakterize olur. Çağımızdaki burjuva devletleri de bu bilimsel gerçeklerin dışında kalmaz. Siyasal iktidarlar son tahlilde toplumdaki en etkin sınıf olan tekelci burjuvazinin sosyal, ekonomik ve kültürel çıkarları doğrultusunda, faaliyette bulunurlar. Bu gerçek, devletin biçimi ister Cumhuriyet olsun ister krallık olsun, ister aristokrasi olsun hiçbir zaman değişmez. İktidar gücü, kendi çıkarları için ve kendine özgü yöntemlerle iş gören sınıflara aittir. Burjuva devleti kapitalistler için demokratik ve özür olabilir ama her zaman çalışanlar ve ilerici aydınlar üzerinde baskı mekanizmasıdır.

Ülkemizde ise 1960 devrimi ile küçük burjuvazinin etkinliği ve dünya görüşü 1961 Anayasası ile ifadesini bulmuştur. Laik Cumhuriyeti ve sosyal, hukuk devleti ilkeleri Anayasanın temel özellikleridir. Ve biz TBP olarak genel oya dayalı demokratik Cumhuriyeti savunuyoruz. Ancak, geri kalmış ve emperyalizmin ekonomik, siyasal ve askeri kontrolü altına girmiş bir ülkede böyle bir Cumhuriyetin çalışan kitleler açısından fazla bir anlamı yoktur. Bu Cumhuriyet demokrasi ve özgürlüklerden yoksun kaldıkça, ülke ekonomik siyasal ve askeri yönlerden emperyalizme bağımlı buldukça, bu soyut Cumhuriyetçiliğin anlamı yoktur. Bu nedenle TBP bütün sınıf ve tabakaların özgür faaliyetlerde bulunduğu tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir siyasal düzende Cumhuriyetin en ilerici ve demokratik bir devlet biçimi olduğunu belirtir ve bu anlamda da Cumhuriyetçidir. Cumhuriyet'in sosyal, ekonomik, hukuksal ve özellikle laiklik unsurlarına gereken önemi verir. Zira ülkemizde Kemalist devrimde gerçekleştirilen Cumhuriyet, feodal devleti yıkması ve feodal devletin ideolojik kaynağı olan teokratik kurumları kapatması açısından son derece önemlidir. Dinin devlet işlerinden ayrılmasını gerçekleştirmesi ve mezhepçi baskılara laiklik ilkesiyle son vermesi TBP'ni tavizsiz bir Cumhuriyetçi yapmıştır.

8-Bağımsızlık

Biz TBP olarak tam bağımsızlık ilkesinin hayati önemini kavrayarak siyasal mücadele veren bir örgütüz. Bunun en önemli nedeni de ülkemizin tam bağımsız olmayışı ve dolayısıyla geri kalmışlıktan kurtulamayışıdır. Ülke içinde çalışan kitlelerin emekleriyle yaratılan toplumsal artık değerın önemli bir bölümü emperyalist ülkelere kar transferi şeklinde aktarıldıkça, yabancı sermaye dolayısıyla ulusal ekonomi yabancı güçler tarafından denetlendikçe, kalkınmadan, demokrasiden söz edilemeyeceği açıktır.

Geri kalmış ülkelerin kalkınmalarının, sanayileşmeden geçtiği bir gerçektir. Burada önemli olan sanayileşmenin ekonomik ve sınıfsal niteliği ve bu sanayileşmenin hangi üretim biçiminde olduğudur. Eğer bu sanayileşme, dışa bağımlı ve çeşitli sosyal adaletsizliklerle dolu, hayat pahalılığı ve fiyat artışlarından halkı kıvrandıran çarpık bir kapitalizm ise, çalışan işçi ve köylü, halk kitlelerinin çıkarları doğrultusunda hızlı ve dengeli bir kalkınma hiçbir zaman olmayacaktır. Siyasi iktidarlar, sömürücü, tekelci burjuvazi oldukça, ülkede gerçek ve özgür bir demokrasi olmadıkça, NATO, Cento, Ortak Pazar ve çeşitli ikili anlaşmalar ile emperyalizme ekonomik, siyasi ve askeri düzeylerde bağımlı bulundukça gerçek bir kalkınmadan ve sanayileşmeden söz edilemez. Ayrıca askeri düzeyde NATO ve siyasal düzeyde çeşitli ikili anlaşmalar ve ekonomik düzeyde AET ve çeşitli Gümrük, ticaret ve parasal anlaşmalar ile emperyalistler arası çeşitli ittifaklara bağılı bulunan Türkiye'nin bu şartlar altında tam bağımsızlığından söz edilemez. Hele bu bağımsızlık anlaşmalardan, çalışan işçi ve köylü kitlelerinin değil de uluslar arası finans, kapitalin yerli ortakları olan işbirlikçi ve tekelci burjuvazinin yararlandığını göz önünde bulundurursak, ülkemizdeki çarpık kapitalist gelişmenin ve sanayileşmenin sınıfsal niteliği, demokratik hak ve özgürlüklerin kısıtlanma sebeplerini, tekelci sanayi burjuvazisinin kitleler üzerindeki ekonomik ve siyasi düzeydeki aşırı egemenliğinin nedenlerini ve anlamını kolayca anlayabiliriz. Bütün bunların anlamı, bir avuç yerli ve yabancı tekelci burjuvazinin çıkarları doğrultusunda çalışan düzeni koruma çabalarıdır. Bu nedenle ülke içindeki demokrasi ve

özgürlük mücadelesi, hiçbir zaman ülke dışındaki tam bağımsızlıktan soyutlanarak düşünülemez. Bu nedenle toplumdaki her türlü sınıf ve tabakaların tam bir özgürlük içinde ve her türlü anti demokratik baskılardan uzak bir şekilde temsil edileceği gerçek demokrasi ancak emperyalizmin her türlü boyunduruğundan kurtulduğu gün gerçekleştirilebilir. Kısaca, gerçek demokrasi mücadelesi hiçbir zaman emperyalizme karşı verilecek tam bağımsızlık mücadelesinden ayrı düşünülemez.

Bu bakımdan Türkiye Birlik Partisi gerçek demokrasi mücadelesinin tam bağımsızlık mücadelesinden ayrılmayacağını savunarak, NATO, AET ve her türlü ikili anlaşmaya ülkemizdeki çalışan işçi ve köylü kitlelerinin somut çıkarları açısından bütün gücüyle karşı çıkmayı bir devrimcilik ve yurtseverlik görevi saymaktadır. Ve bu doğrultuda tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye sloganı ile Türkiye Birlik Partisi her türlü emperyalist gelişmeye karşıdır. Türkiye Birlik partisi üslerinden arınmış, bağımsız ve bloksuz bir Türkiye özler.

9-Özgürlükçülük

TBP'nin özgürlükler üzerine olan anlayışı, onun vazgeçilmez ilkelerinden birisidir. Her şeyden önce özgürlüklerin de sınıfsal karakteri vardır. Burjuva demokratik özgürlükleri iktidardaki burjuvazi tarafından kısıtlanan ama gene de çalışan kitlelere kapitalizme karşı seferber olma, mücadele etme imkanlarını sunar. Çalışan kitleler, demokrasi uğruna, özgürlük uğruna, bütün alanlarda bir mücadele, tutarlı ve devrimci bir mücadele yürütmeden burjuvaziye karşı etkin olamazlar. Çağımızda burjuvazi devrimci barutunu yitirmiş ve artık açıkça gerici olmuştur. İnsan hakları beyannamesi çoktan burjuvazinin elinden düşmüştür. Aksine tekелci burjuvazi siyasal iktidarını kendi sınıfsal ve ekonomik çıkarlarını koruyabilmek için kitlelere her gün biraz daha fazla anti-demokratik baskılar yapmaya çalışır. Bağımsızlık mücadelesiyle demokrasi ve özgürlük mücadelesi ayrılmaz bir bütün teşkil ederler. Günümüz Türkiye'sinin gündemindeki acil mesele budur. Başka bir deyişle aktüel baş çelişki ekonomik düzeyde tekelleşme

ve bunun siyasal yansıması olan anti-demokratik girişimler ile kitlelerin demokratik özgürlük ihtiyacı arasındadır. Dolayısıyla kısa vadeli sağ cephenin zayıflatılması, sol cephede ise parlamentoya en etkili yurtsever devrimci muhalefetin gelmesi gerekir. TBP bu açıdan hiçbir zaman burjuvazinin siyasal düzeninin aldığı biçime ilgisiz kalmaz. Burjuva demokrasisinin anti demokratik mekanizma ve uygulamalara yol açan geriye doğru yozlaşma sürecini somut bir biçimde ortaya koyar. Ama partimiz yığınların kendilerinin kazanmış oldukları bütün demokratik özgürlükleri ve en başta işçi kitlelerinin batan haklarını savunmuştur ve savunacaktır. TBP burjuva demokratik özgürlükleri savunma ve genişletme uğruna mücadele ederken gerçekte daha üstün tipte bir özgürlük için insanın insan tarafından sömürsünden kurtulmuş emekçilerin özgürlüğü için, ulusun en büyük çoğunluğunun iradesinin bir ifadesi olan yeni tipte bir düzen kurma ve yürütme özgürlüğü için ve bu siyasal iktidarı doğa ve toplum kanunlarının toplumun yararına bilinçli bir şekilde uygulanması hizmetinde kullanma özgürlüğü için mücadele ettiğini hiçbir zaman unutmaz. Bunun içindir ki, TBP burjuva demokratik özgürlükleri savunma uğruna ve genişletme uğruna mücadele eder. İnsanın gerçek fiili özgürlüğe geçmesi anlamına gelen yeni, toplumcu üretim ilişkilerinin yaratılması ancak en geniş anlamda demokrasi ve özgürlüklerin açılıp genişletilmesiyle mümkündür. Bu anlamda ekonomik özgürlük sömürünün tasfiyesi demektir. Siyasal, sosyal ve kültürel özgürlükler ise çeşitli biçimler alabilir. Basın özgürlüğü, demok özgürlüğü, serbest grev özgürlüğü, sendikal özgürlük, işçi hareketinin siyasi mücadele özgürlüğü, fikir, ve düşünce özgürlüğü ve özgür bilimsel öğretisi gibi boyutlar alabilir.

Bugün bütün devrimcilere düşen görev, kaybedilmiş burjuva demokratik özgürlüklerini yasını tutmak değil, bundan böyle ezilen kitlelerle birlikte onların demokratik özgürlükler uğruna mücadelelerine katılmaktır. Demokratik hak ve özgürlükler ezilen kitlelerin demokratik mücadeleleriyle kazanıldığı ve onlar tarafından kullanılmaya başlandığı an ezilen kitleler için demokratik devrim başlamış demektir. Dolayısıyla amacımız, 1961 Anayasasının tanıdığı hak ve özgürlükleri en geniş kapsamı ile kitlelere mal etmek olmalıdır. Bu amaç doğrultusunda bireyci ve kitleden kopuk hareketlerden kendimizi sakınmalıyız.

10-Laiklik

Türkiye Birlik Partisi'ne göre toplumculuk, katı ve tek yönlü bir düşünce akımı değildir. Kanılarını bilimsel toplumculuk veya başka sosyal incelemelerden, insancıl ilkelerden, töre ve geleneklerden alır. Kaynağı ne olursa olsun, toplumculuğun erişmek istediği ortam, sosyal adaleti, daha iyi yaşama koşullarını, özgürlüğü, barışı getiren bir toplum düzenidir. Bu nedenle Türkiye Birlik Partisi, dinsel inançlarla materyalist felsefelere aynı ölçüde saygı duyar. Siyasal düşünce ve dinsel inanış ayrılıklarını kişisel bir sorun olarak görür ve onlara devlet tarafından eşit işlem yapılmasını ister.

Bütün büyük dinler, (örneğin: İslam dini) sosyal dönüşümleri gerekli bulur. Toplumculuk ve din insan sevgisinde birleşir. Ahlaksal kanılara dayanan bir toplumculukla dinsel inanışlar arasında çatışma olamaz. Yeter ki, din devlet elinde başka türlü düşünenleri bölmek, ezmek ve çalışanları sömürmek için araç olarak kullanılmasın. Din ile toplumculuk arasında çelişki yoktur. Dindar bir kişi toplumcu da olabilir. Şu var ki, din cemaat işidir ve bu nedenle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Cumhuriyet'te yeri yoktur.

11-Eşitlik

TBP, toplumun bütün kesimleri arasında ekonomik, sosyal, siyasal ve hukuksal alanlarda kesin bir eşitlikten yanadır. TBP, Anayasamızın öngördüğü köklü dönüşümlerle insanın sömürüsüne son veren bir düzen kuracaktır. İnsanlar arasında eşitsizliğe yol açan her türlü ekonomik ve hukuksal engeller ortadan kaldırılarak, din, dil, ırk, cinsiyet, mezhep ve felsefi inanç farkı gözetilmeksizin tüm insanların yasalar önünde ve kamu olanaklarından yararlanma açısından eşit işlem görmesi sağlanacak; eğitimde ve kamu görevlerinde fırsat eşitliği getirilecek yaşamın tüm aşamasında eşitlik düzeni kurulacaktır.

12- Yurtseverlik

TBP, her türlü ırkçı, şovenist, mezhepçi görüşlere karşıdır. Ulusal birlik ve ülke bütünlüğü içinde yurdumuza gelebilecek her türlü saldırı ve baskılara, devrimci bir yurtseverlikle karşı koymayı görev bilen TBP, dünyadaki tüm ilerici atılımların yanında ve mazlum dünya ilkelerinin safında yer almamızı savunur.⁵⁴⁶

---

⁵⁴⁶ Erkin Topkaya, **Program ve Tüzükleriyle Türkiye’de başlıca siyasi partiler** , Ulusal Basımevi, 1969, Ankara, ss. 475-514